

Tercera

Aquesta ordre entrarà en vigor al dia següent de la seua publicació en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

València, 18 d'abril de 1995

El conseller d'Educació i Ciència
JOAN ROMERO GONZALEZ

1619 *ORDRE de 9 de maig de 1995, de la Conselleria d'Educació i Ciència, per la qual es regulen les matèries optatives en l'Educació Secundària Obligatoria.* [95/4854]

El Decret 47/1992, de 30 de març, pel qual s'estableix el currículum de l'Educació Secundària Obligatoria a la Comunitat Valenciana, estableix, en l'article sisé, que la Conselleria d'Educació i Ciència determinarà el nombre i l'espai horari de les matèries optatives que hagen de cursar els alumnes, publicarà un catàleg d'aquestes i n'autoritzarà la impartició en els centres educatius, a proposta d'aquests.

Per això, per a aconseguir un desplegament adequat de la implantació anticipada d'aquesta etapa educativa i en virtut de les competències que em confereix l'article 35 de la Llei 5/1983, de 30 de desembre, de Govern valencià,

ORDENE

U

1. Els centres educatius que impartisquen ensenyaments d'Educació Secundària Obligatoria oferiran a l'alumnat matèries optatives d'acord amb allò que preveu l'article sisé del Decret 47/1992, de 30 de març, i amb allò que estableix aquesta ordre.

2. L'oferta de matèries optatives haurà de respondre als diversos interessos, motivacions i necessitats de l'alumnat, ampliar la seua orientació, facilitar la transició a la vida activa i contribuir al desenvolupament de les capacitats generals a què es refereixen els objectius de l'etapa.

3. A fi de respondre a les finalitats exposades en el punt anterior, l'oferta de matèries optatives, en cada curs i al llarg de l'etapa, haurà de ser diversa i equilibrada entre els diferents àmbits del saber, i contribuirà a ampliar l'oferta educativa dels centres.

4. Els centres que participen en el programa experimental d'integració tindran en compte les característiques i necessitats dels alumnes amb necessitats educatives especials permanents per a establir l'oferta de matèries optatives.

5. El mateix criteri se seguirà en els centres autoritzats a impartir programes de diversificació curricular respecte de les necessitats dels alumnes que s'incorporen als esmentats programes.

Dos

1. Els alumnes cursaran una matèria optativa en els tres primers cursos de l'etapa i dos en quart curs, sempre que l'organització temporal de les matèries elegides siga de curs complet.

2. L'horari total dedicat a l'espai d'opció serà de 2 h/setmana, en els tres primers cursos de l'etapa, i de 4 h/setmana en quart curs.

3. Excepcionalment, el nombre d'optatives previst en el punt 1 d'aquest apartat podrà modificar-se amb organitzacions temporals diferents. En tot cas, la suma dels temps dedicats a les matèries triades ha de coincidir amb l'horari total dedicat a l'espai d'opció en cada curs.

Tercera

Esta Orden entrará en vigor el día siguiente al de su publicación en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

Valencia, 18 de abril de 1995

El conseller de Educación y Ciencia
JOAN ROMERO GONZALEZ

1619 *ORDEN de 9 de mayo de 1995, de la Conselleria de Educación y Ciencia, por la que se regulan las materias optativas en la Educación Secundaria Obligatoria.* [95/4854]

El Decreto 47/1992, de 30 de marzo, por el que se establece el currículum de la Educación Secundaria Obligatoria en la Comunidad Valenciana, establece, en su artículo 6, que la Conselleria de Educación y Ciencia determinará el número y el espacio horario de las materias optativas que hayan de cursar los alumnos, publicará un catálogo de las mismas y autorizará su impartición en los centros educativos, a propuesta de éstos.

Por ello, para conseguir un adecuado desarrollo de la implantación anticipada de esta etapa educativa y en virtud de las competencias que me confiere el artículo 35 de la Ley 5/1983, de 30 de diciembre, de Gobierno valenciano,

ORDENO

Uno

1. Los centros educativos que impartan enseñanzas de Educación Secundaria Obligatoria ofertarán al alumnado materias optativas de acuerdo con lo previsto en el artículo 6 del Decreto 47/1992, de 30 de marzo, y con lo establecido en la presente orden.

2. La oferta de materias optativas deberá responder a los diferentes intereses, motivaciones y necesidades del alumnado, ampliar su orientación, facilitar su transición a la vida activa y contribuir al desarrollo de las capacidades generales a las que se refieren los objetivos de la etapa.

3. A fin de responder a las finalidades expuestas en el punto anterior, la oferta de materias optativas, en cada curso y a lo largo de la etapa, deberá ser diversa y equilibrada entre los diferentes ámbitos del saber, y contribuirá a ampliar la oferta educativa de los centros.

4. Los centros que participen en el programa experimental de integración tendrán en cuenta las características y necesidades de los alumnos con necesidades educativas especiales permanentes para establecer su oferta de materias optativas.

5. El mismo criterio se seguirá en los centros autorizados a impartir programas de diversificación curricular respecto a las necesidades de los alumnos que se incorporen a dichos programas.

Dos

1. Los alumnos cursarán una materia optativa en los tres primeros cursos de la etapa y dos en cuarto curso, siempre que la organización temporal de las materias elegidas sea de curso completo.

2. El horario total dedicado al espacio de opción será de 2 h/semana, en los tres primeros cursos de la etapa, y de 4 h/semana en cuarto curso.

3. Excepcionalmente, el número de optativas previsto en el punto 1 de este apartado podrá modificarse con organizaciones temporales distintas. En todo caso, la suma de los tiempos dedicados a las materias elegidas deberá coincidir con el horario total dedicado al espacio de opción en cada curso.

4. L'elecció d'una optativa per part dels alumnes no estarà condicionada, en cap cas, al fet d'haver-la cursat el cicle o curs anterior.

Tres

1. L'oferta de matèries optatives que els centres proposen a l'alumnat s'ajustarà al catàleg següent:

a) Matèries optatives d'oferta obligada
 - Segona llengua estrangera i Cultura clàssica.
 - El currículum d'aquestes dues matèries optatives és el que figura en l'annex I d'aquesta ordre.

- Tots els centres, públics i privats, inclouran en l'oferta de matèries optatives ensenyaments de Segona llengua estrangera, en tota l'etapa, i de Cultura clàssica en els dos cursos del segon cicle.

b) Matèries optatives d'oferta general
 - Astronomia, Cant coral, Cartografia, Comunicació audiovisual, Cultura popular, Dramatització/Teatre, Educació mediambiental, L'entorn: taller del geògraf i de l'historiador, El laboratori de Biologia i Geologia, El laboratori de Física i Química, Estructures espacials, Habilitats socials, Informàtica, Iniciació al món laboral (miniempreses), Jocs de lògica i estratègia, Metodologia documental, Orientació i iniciació professional, Papers socials de dones i homes, Redacció i disseny de premsa, Viatge a altres cultures.

- El currículum d'aquestes matèries és el que figura en l'annex II d'aquesta ordre.

2. El repertori de matèries optatives d'oferta general serà modificat i ampliat a mesura que l'experiència ho aconselle, principalment a partir de les aportacions i dels suggeriments que els propis centres realitzen.

Quatre

En els centres públics i privats concertats el nombre de grups que es constituïsquen per a cursar matèries optatives no podrà superar, en cadascun dels cursos de l'etapa, el doble dels grups constituïts per al desenvolupament de les àrees troncales del currículum.

Cinc

1. Els centres seleccionaran la relació de matèries optatives d'oferta general que oferiran a l'alumnat en cada curs i les proposaran, per a l'aprovació, a la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa, d'acord amb el procediment i els terminis establerts en l'apartat següent.

2. Per a realitzar aquesta selecció, els centres tindran en compte els criteris següents:

a) Adequació a les característiques del centre i a la diversitat de l'alumnat considerant, si fa al cas, les necessitats derivades de:

- les modalitats de Batxillerat i els cicles formatius de grau mitjà que imparteix el centre;

- les diferents necessitats educatives que es deriven de la diversitat dels alumnes;

b) Contribució a la consecució dels objectius de l'etapa.

c) Contribució al projecte de normalització lingüística del centre.

d) Distribució equilibrada entre els diversos seminaris i departaments didàctics.

e) Qualificació del professorat que es compromet a desenvolupar-la, garantia de permanència al centre i, en el cas dels centres mantinguts amb fons públics, disponibilitat horària dins del seminari o departament al qual pertany.

f) Adequació del material didàctic de què es disposa.

g) Altres, segons el parer del claustre de professors.

Sis

1. L'oferta de matèries optatives per part dels centres, tant

4. La elección de una optativa por parte de los alumnos no estará condicionada, en ningún caso, a haberla cursado el ciclo o curso anterior.

Tres

1. La oferta de materias optativas que los centros propongan a su alumnado se ajustará al siguiente catálogo:

a) Materias optativas de oferta obligada
 - Segunda lengua extranjera y cultura clásica.
 - El currículo de estas dos materias optativas es el que figura en el anexo I de la presente orden.

- Todos los centros, públicos y privados, incluirán en su oferta de materias optativas enseñanzas de segunda lengua extranjera, en toda la etapa, y de cultura clásica, en los dos cursos del segundo ciclo.

b) Materias optativas de oferta general
 - Astronomía, Canto coral, Cartografía, Comunicación audiovisual, Cultura popular, Dramatización/Teatro, Educación medioambiental, el entorno: taller del geógrafo y del historiador, el laboratorio de Biología y Geología, el laboratorio de Física y Química, Estructuras espaciales, Habilidades sociales, Informática, Iniciación al mundo laboral (miniempresas), Juegos de lógica y estrategia, Metodología documental, Orientación e iniciación profesional, Papeles sociales de mujeres y hombres, Redacción y diseño de prensa, Viaje a otras culturas.

- El currículo de estas materias es el que figura en el anexo II de la presente orden.

2. El repertorio de materias optativas de oferta general será modificado y ampliado a medida que la experiencia lo aconseje, principalmente a partir de las aportaciones y sugerencias que los mismos centros realicen.

Cuatro

En los centros públicos y privados concertados el número de grupos que se constituyan para cursar materias optativas no podrá superar, en cada uno de los cursos de la etapa, el doble de los grupos constituidos para el desarrollo de las áreas troncales del currículo.

Cinco

1. Los centros seleccionarán la relación de materias optativas de oferta general que ofrecerán al alumnado en cada curso y las propondrá, para su aprobación, a la Dirección General de Ordenación e Innovación Educativa, de acuerdo con el procedimiento y los plazos establecidos en el apartado siguiente.

2. Para realizar dicha selección, los centros tendrán en cuenta los siguientes criterios:

a) Adecuación a las características del centro y a la diversidad del alumnado considerando, en su caso, las necesidades derivadas de:

- las modalidades de Bachillerato y los ciclos formativos de grado medio que imparte el centro;

- las distintas necesidades educativas que se derivan de la diversidad de los alumnos;

b) Contribución a la consecución de los objetivos de la etapa.

c) Contribución al proyecto de normalización lingüística del centro.

d) Distribución equilibrada entre los diferentes seminarios y departamentos didácticos.

e) Calificación del profesorado que se compromete a desarrollarla, garantía de permanencia en el centro y, en el caso de los centros sostenidos con fondos públicos, disponibilidad horaria dentro del seminario o departamento al que pertenece.

f) Adecuación del material didáctico del que se dispone.

g) Otros, a juicio del claustro de profesores.

Seis

1. La oferta de materias optativas por parte de los centros,

públics com privats, requerirà l'autorització prèvia de la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa.

2. En els centres públics i privats concertats les sol·licituds d'autorització seran realitzades pel director i el titular, respectivament, a proposta del claustre de professors i amb l'acord favorable del consell escolar. En els centres privats no concertats pel titular i amb l'acord favorable dels òrgans de participació establerts en el corresponent reglament de règim intern.

3. Aquestes sol·licituds es presentaran en les respectives direccions territorials d'Educació entre el 16 i el 31 de gener anterior a l'inici del curs en què es desitja iniciar aquests ensenyaments i s'hi adjuntarà una memòria que inclourà:

a) Criteris que n'han justificat la selecció, d'acord amb l'apartat 5.2 d'aquesta ordre.

b) Materials i mitjans didàctics dels quals es disposa per al desenvolupament de les matèries proposades i cicle o curs al qual van dirigides.

c) Professor del centre que es responsabilitzarà del seu desplegament, qualificació per a impartir-la i, en el cas de centres mantinguts amb fons públics, disponibilitat horària dins del seminari o departament.

d) Oferta d'optatives del centre i nombre d'alumnes inscrits en cada matèria el curs en què es realitza la sol·licitud.

Set

1. La Inspecció Educativa supervisarà les sol·licituds de matèries optatives dels centres, d'acord amb els criteris establerts en els apartats cinc i sis d'aquesta ordre, comunicarà de forma expressa als directors o titulars dels centres les modificacions que, si fa al cas, hagen d'introduir en la proposta i el termini de què disposen per a aquest fi, i elaborarà un informe al director territorial.

2. Els directors territorials d'Educació trametran a la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa, abans del dia 10 de març, les sol·licituds que complisquen els requisits establerts juntament amb l'informe corresponent de la Inspecció en què es valoraran tots els aspectes indicats en el punt 3 de l'apartat anterior.

3. La Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa resoldrà en el termini màxim de tres mesos a partir de la recepció de les sol·licituds.

Vuit

1. Les matèries optatives autoritzades per la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa podran ser impartides en cursos successius sense necessitat d'una nova autorització, mentre no es modifiquen les condicions en què han estat autoritzades.

2. Als centres mantinguts amb fons públics, les matèries optatives autoritzades només podran ser impartides si existeix un nombre mínim de 15 alumnes matriculats. En el cas de «Segon idioma estranger» i de «Cultura clàssica», d'oferta obligada per part dels centres, no serà necessari un nombre mínim d'alumnes matriculats per a la impartició, sempre que existisca disponibilitat horària del professorat i no supose un augment del contingent previst. En cas contrari, el nombre mínim serà de 10.

Nou

1. Amb caràcter general, la planificació de les matèries optatives serà de curs, tret de la relativa a la Segona llengua estrangera que serà d'etapa i la de Cultura clàssica que serà de cicle. No obstant això, els centres podran oferir la mateixa matèria en els diferents cursos de l'etapa per a aquells alumnes que no l'hagueren cursat anteriorment.

tanto públicos como privados, requerirá la autorización previa de la Dirección General de Ordenación e Innovación Educativa.

2. En los centros públicos y privados concertados las solicitudes de autorización se realizarán por el director y el titular, respectivamente, a propuesta del claustro de profesores y con el acuerdo favorable del consejo escolar. En los centros privados no concertados por el titular y con el acuerdo favorable de los órganos de participación establecidos en el correspondiente reglamento de régimen interior.

3. Dichas solicitudes se presentarán en las respectivas direcciones territoriales de Educación entre el 16 y el 31 de enero anterior al comienzo del curso en que se desee iniciar dichas enseñanzas y se acompañarán de una memoria en la que se incluya:

a) Criterios que han justificado su selección, de acuerdo con el apartado 5.2 de esta orden.

b) Materiales y medios didácticos de los que se dispone para el desarrollo de las materias propuestas y ciclo o curso al que van dirigidas.

c) Profesor del centro que se responsabilizará de su desarrollo, cualificación para impartirla y, en el caso de centros sostenidos con fondos públicos, disponibilidad horaria dentro del seminario o departamento.

d) Oferta de optativas del centro y número de alumnos inscritos en cada materia el curso en que se realiza la solicitud.

Siete

1. La Inspección Educativa supervisarà las solicitudes de materias optativas de los centros, de acuerdo con los criterios establecidos en los apartados cinco y seis de esta orden, comunicará de forma expresa a los directores o titulares de los centros las modificaciones que, en su caso, deban introducir en su propuesta y el plazo de que disponen para ello y elaborará un informe al director territorial.

2. Los directores territoriales de Educación remitirán a la Dirección General de Ordenación e Innovación Educativa, antes del 10 de marzo, las solicitudes que cumplan los requisitos establecidos acompañadas del correspondiente informe de Inspección en el que se valorarán todos los aspectos señalados en el punto 3 del apartado anterior.

3. La Dirección General de Ordenación e Innovación Educativa resolverá en el plazo máximo de tres meses a partir de la recepción de las solicitudes.

Ocho

1. Las materias optativas autorizadas por la Dirección General de Ordenación e Innovación Educativa podrán impartirse en los cursos sucesivos sin necesidad de nueva autorización, en tanto no se modifiquen las condiciones en las cuales fueron autorizadas.

2. En los centros sostenidos con fondos públicos, las materias optativas autorizadas sólo podrán ser impartidas si existe un número mínimo de 15 alumnos matriculados. En el caso de «Segundo idioma extranjero» y de «Cultura clásica», de oferta obligada por parte de los centros, no será necesario un número mínimo de alumnos matriculados para su impartición, siempre que exista disponibilidad horaria del profesorado y no suponga un aumento del cupo previsto. En caso contrario, el número mínimo será de 10.

Nueve

1. Con carácter general, la planificación de las materias optativas será de curso, excepto la relativa a la segunda lengua extranjera que lo será de etapa y la de cultura clásica que lo será de ciclo. No obstante, los centros podrán ofrecer la misma materia optativa en los distintos cursos de la etapa para aquellos alumnos que no la hubieran cursado anteriormente.

2. Els alumnes podran optar per cursar l'optativa de segona llengua estrangera des de l'inici de l'etapa o cicle, o bé incorporar-s'hi en qualsevol dels cursos. Sempre que les possibilitats organitzatives del centre i la disponibilitat del professorat ho permeta s'organitzaran els grups per nivells de competència. En cas contrari, el professor de la matèria adoptarà les mesures educatives complementàries més idònies perquè els alumnes puguin assolir els objectius previstos.

3. Així mateix, els alumnes podran optar per cursar l'optativa de Cultura clàssica des de l'inici del segon cicle o bé incorporar-s'hi en quart curs.

Deu

L'oferta de matèries optatives serà inclosa en el Projecte Curricular de l'etapa, fent constar que el currículum corresponent és el que aprova oficialment aquesta ordre.

DISPOSICIÓ ADDICIONAL

A fi de donar compliment a allò que estableix l'article 19.5 del Decret 151/1993, de 17 d'agost, pel qual s'estableix el currículum dels graus elemental i mitjà de Música, la Direcció General d'Ordenació i Innovació Educativa establirà les revalidacions oportunes entre les matèries optatives de l'Educació Secundària Obligatoria i matèries del primer i segon cicle del grau mitjà de Música i disposarà mesures organitzatives que permeten la coordinació entre ambdós plans d'estudis, encaminades a facilitar-ne la simultaneïtat.

DISPOSICIONS TRANSITÒRIES

Primera

Atesa la conveniència de revisar, modificar i ampliar el repertori de matèries optatives d'oferta general que s'estableix en l'apartat 3.1.b) d'aquesta ordre, principalment a partir dels suggeriments que els propis centres realitzen, i atesa la necessitat d'adequar l'opció a les diverses necessitats i expectatives de l'alumnat, d'acord amb l'article sisé del Decret 47/1992, de 30 de març, els centres educatius podran dissenyar matèries optatives i incloure-les en la sol·licitud d'autorització, juntament amb el disseny corresponent.

Segona

Fins que l'esmentat repertori que s'estableix en l'apartat 3.1.b) incloga un nombre suficient de matèries optatives d'iniciació professional i amb la finalitat d'assegurar una adequada implantació dels cicles formatius, els centres que impartisquen formació professional específica de grau mitjà dissenyaran i inclouran en la sol·licitud d'autorització, si més no, una matèria optativa d'iniciació professional, el currículum de la qual es dissenyarà en relació amb l'oferta de cicles formatius del propi centre.

DISPOSICIÓ FINAL

Aquesta ordre entrarà en vigor el mateix dia de la publicació en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

València, 9 de maig de 1995

El conseller d'Educació i Ciència
JOAN ROMERO I GONZÁLEZ

2. Los alumnos podrán optar por cursar la optativa de segundo idioma desde el inicio de la etapa o ciclo, o bien incorporarse en cualquiera de los cursos. Siempre que las posibilidades de organización del centro y la disponibilidad horaria del profesorado lo permita se organizarán los grupos por niveles de competencia. En caso contrario, el profesor de la materia adoptará las medidas educativas complementarias más idóneas para que los alumnos puedan alcanzar los objetivos previstos.

3. Del mismo modo, los alumnos podrán optar por cursar la optativa de cultura clásica desde el inicio del segundo ciclo o bien incorporarse en cuarto curso.

Diez

La oferta de materias optativas será incluida en el proyecto curricular de la etapa, haciendo constar que el currículum correspondiente es el oficialmente aprobado por esta orden.

DISPOSICIÓN ADICIONAL

A fin de dar cumplimiento a lo establecido en el artículo 19.5 del Decreto 151/1993, de 17 de agosto, por el que se establece el currículo de los grados elemental y medio de Música, la Dirección General de Ordenación e Innovación Educativa establecerá las convalidaciones oportunas entre las materias optativas de la Educación Secundaria Obligatoria y materias del primer y segundo ciclo del grado medio de Música y dispondrá medidas de organización que permitan la coordinación entre ambos planes de estudios, encaminadas a facilitar la simultaneidad de los mismos.

DISPOSICIONES TRANSITORIAS

Primera

Dada la conveniencia de revisar, modificar y ampliar el repertorio de materias optativas de oferta general que se establece en el apartado 3.1.b) de esta orden, principalmente a partir de las sugerencias que los propios centros realicen, y atendiendo a la necesidad de adecuar la opción a las diversas necesidades y expectativas del alumnado, de acuerdo con el artículo sexto del Decreto 47/1992, de 30 de marzo, los centros educativos podrán diseñar materias optativas e incluirlas en la solicitud de autorización, adjuntando el diseño correspondiente.

Segunda

Hasta que el citado repertorio que se establece en el apartado 3.1.b) incluya un número suficiente de materias optativas de iniciación profesional y con el fin de asegurar una adecuada implantación de los ciclos formativos, los centros que impartan formación profesional específica de grado medio diseñarán e incluirán en la solicitud de autorización, al menos, una materia optativa de iniciación profesional, cuyo currículo se diseñará en relación con la oferta de ciclos formativos del propio centro.

DISPOSICIÓN FINAL

Esta orden entrará en vigor el mismo día de su publicación en el *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*.

Valencia 9 de mayo de 1995

El conseller d'Educació i Ciència
JOAN ROMERO I GONZÁLEZ

Introducció general

L'ampliació de l'ensenyament obligatori fins a l'edat en la qual és possible accedir a la vida activa i al món laboral, requereix que l'educació tinga un caràcter integrador i s'ha de caracteritzar per la seua comprensió, però també ha de respectar la diversitat de l'alumnat, atendre els seus diversos interessos i adequar-se a les seues capacitats i circumstàncies. Considerar la diversitat és un requisit necessari al llarg de tot el procés educatiu, però resulta imprescindible en aquesta etapa. Dels 12 als 16 anys és un període de marcada evolució i canvi, en el continu procés de formació de la personalitat i recerca de la pròpia identitat, on resulten molt apreciables les diverses particularitats de cada alumne, els seus interessos, capacitats, ritmes de treball, etc.

L'opció curricular és una de les mesures a través de les quals es pretén aconseguir l'equilibri entre el caràcter necessàriament comprensiu de l'escola i la diversitat dels alumnes i de les alumnes. Aquesta opció anirà progressivament en augment per a l'alumnat al llarg de l'etapa i serà contemplada, des del primer curs de l'Educació Secundària Obligatoria, mitjançant les matèries que els centres han d'oferir en l'espai d'opció, sempre des de la perspectiva comuna de què els currículums proposats cooperen al desenvolupament de les capacitats previstes en els objectius generals de l'etapa.

El currículum de continguts per a cada matèria optativa és obert i flexible. Els blocs que es proposen s'han de considerar com una proposta perquè el professorat seqüencie i esculla aquells més adequats a les necessitats i interessos del seu grup. No es tracta per tant, que es posen en pràctica la totalitat dels continguts, ni de repetir l'ordre en què apareixen i, en molts casos, l'aprenentatge aconsellarà passar d'uns blocs a d'altres, incloure continguts no previstos o proposar una ampliació. Per a la consecució dels objectius que es proposen en cada cas es presenten els continguts agrupats en blocs que es podran entrecreuar en les programacions d'aula i en la confecció de les unitats didàctiques. Els blocs no pressuposen cap jerarquització ni seqüència dels continguts, tasques aquestes que correspondrà realitzar a l'equip educatiu.

El tractament de la diversitat (d'interessos, motivacions i necessitats) mitjançant l'optativitat implica l'establiment de relacions interdisciplinàries entre diverses àrees, relacions que venen suggerides en els diferents dissenys curriculars de les matèries optatives. Amb tot, serà el projecte curricular el que cree un marc, apropat a les possibilitats reals de cada centre i a les característiques de l'alumnat, on articular el caràcter interdisciplinari de les matèries. Una tasca que s'ha d'abordar des de la reflexió de les àrees que configuren el currículum i des de la perspectiva dels objectius de l'etapa.

Criteris d'avaluació

Si es considera l'avaluació com una tasca de valoració de l'aprenentatge, que té en compte les múltiples variables que hi incideixen al llarg de tot el procés, cal determinar explícitament quins criteris s'adoptaran per tal de valorar els aprenentatges efectuats pels alumnes. Criteris que permeten a alumnes i professors ser més conscients de com es du a terme l'aprenentatge i quins coneixements s'adquireixen. Es tracta d'establir, explícitament, normes de referència que establisquen el tipus i el grau d'aprenentatge que s'espera que els alumnes hagen assolit com a resultat del procés d'ensenyament i aprenentatge, en relació als objectius i continguts de cada matèria.

El caràcter orientador i ampli, que comporten els continguts de les diferents matèries optatives de l'etapa, permet al professorat una major flexibilitat en la selecció i seqüència d'aquests adaptada als interessos i necessitats de cada grup. És necessari que els equips docents i els professors elaboren i definisquen els criteris per tal d'avaluar l'alumne en cada matèria optativa, segons els continguts seleccionats en cada cas i dins del marc dels objectius generals previstos per a l'etapa. El coneixement de les característiques del centre escolar i el marc de decisions que suposa el projecte curricular farà efectiva la formulació dels criteris d'avaluació. La formulació dels criteris d'avaluació es farà en funció de:

- Els objectius proposats i la seqüència de continguts escollida.
- El context social, econòmic i cultural del centre.
- Els aprenentatges mínims que es consideren imprescindibles.
- L'atenció a la diversitat de motivacions, interessos i capacitats de l'alumnat.
- Els resultats d'intercanvis d'informació entre alumnes i professors, processos d'investigació i de reflexió entre els membres de l'equip docent.

Introducción general

La ampliación de la enseñanza obligatoria hasta la edad en la que es posible acceder a la vida activa y al mundo laboral, requiere que la educación tenga un carácter integrador y debe caracterizarse por su comprensión, pero también debe respetar la diversidad del alumnado, atender sus diversos intereses y adecuarse a sus capacidades y circunstancias. Considerar la diversidad es un requisito necesario a lo largo de todo el proceso educativo, pero resulta imprescindible en esta etapa. De los 12 a los 16 años es un periodo de marcada evolución y cambio, en el continuo proceso de formación de la personalidad y búsqueda de la propia identidad, en el que resultan muy apreciables las diversas particularidades de cada alumno, sus intereses, capacidades, ritmos de trabajo, etc.

La opción curricular es una de las medidas a través de las cuales se pretende conseguir el equilibrio entre el carácter necesariamente comprensivo de la escuela y la diversidad de los alumnos y de las alumnas. Esta opción irá progresivamente en aumento para el alumnado a lo largo de la etapa y será contemplada, desde el primer curso de la Educación Secundaria Obligatoria, mediante las materias que los centros han de ofrecer en el espacio de opción, siempre desde la perspectiva común de que los currículos propuestos cooperen al desarrollo de las capacidades previstas en los objetivos generales de la etapa.

El currículo de contenidos para cada materia optativa es abierto y flexible. Los bloques que se proponen han de ser considerados como una propuesta para que el profesorado distribuya y elija aquellos más adecuados a las necesidades e intereses de su grupo. No se trata, por tanto, de que se pongan en práctica la totalidad de los contenidos, ni de repetir el orden en que aparecen y, en muchos casos, el aprendizaje aconsejará pasar de unos bloques a otros, incluir contenidos no previstos o proponer una ampliación. Para la consecución de los objetivos que se proponen en cada caso se presentan los contenidos agrupados en bloques que podrán entrecruzarse en las programaciones de aula y en la confección de las unidades didácticas. Los bloques no presuponen ninguna jerarquización ni secuencia de los contenidos, tareas éstas que corresponderá realizar al equipo educativo.

El tratamiento de la diversidad (de intereses, motivaciones y necesidades) mediante la opción implica el establecimiento de relaciones interdisciplinarias entre diversas áreas, relaciones que vienen sugeridas en los diferentes diseños curriculares de las materias optativas. De cualquier modo, será el proyecto curricular quien cree un marco, cercano a las posibilidades reales de cada centro y a las características del alumnado, donde articular el carácter interdisciplinario de las materias. Una tarea que debe abordarse desde la reflexión de las áreas que configuran el currículo y desde la perspectiva de los objetivos de la etapa.

Criterios de evaluación

Si se considera la evaluación como una tarea de valoración del aprendizaje, que tiene en cuenta las múltiples variables que inciden en el mismo a lo largo de todo el proceso, es preciso determinar explícitamente qué criterios se adoptan para valorar los aprendizajes efectuados por los alumnos. Criterios que permitan a alumnos y profesores ser más conscientes de cómo se lleva a cabo el aprendizaje y qué conocimientos se adquieren. Se trata de establecer, explícitamente, normas de referencia que establezcan el tipo y el grado de aprendizaje que se espera que los alumnos hayan alcanzado como resultado del proceso de enseñanza y aprendizaje, en relación a los objetivos y contenidos de cada materia.

El carácter orientador y amplio, que comparten los contenidos de las distintas materias optativas de la etapa, permite al profesorado una mayor flexibilidad en la selección y secuencia de los mismos adaptada a los intereses y necesidades de cada grupo. Es necesario que los equipos docentes y los profesores elaboren y definan los criterios para evaluar al alumno en cada materia optativa, según los contenidos seleccionados en cada caso y dentro del marco de los objetivos generales previstos para la etapa. El conocimiento de las características del centro escolar y el marco de decisiones que supone el proyecto curricular hará efectiva la formulación de los criterios de evaluación. La formulación de criterios de evaluación se hará en función de:

- Los objetivos propuestos y la secuencia de contenidos elegida.
- El contexto social, económico y cultural del centro.
- Los aprendizajes mínimos que se consideren imprescindibles.
- La atención a la diversidad de motivaciones, intereses y capacidades del alumnado.
- Los resultados de intercambios de información entre alumnos y profesores, de procesos de investigación y de reflexión entre los miembros del equipo docente.

– La seua adequació a les necessitats, característiques i interessos de l'alumnat.

– Que puguem desenvolupar aspectes concrets dels criteris proposats per a les àrees obligatòries.

Els criteris s'han de situar en el marc d'una avaluació entesa com a procés que abraça les diferents fases de l'aprenentatge, que promou l'observació i la reflexió sobre el propi procés d'ensenyament i que aspira a ser vehicle d'informació per al propi alumne per tal de proposar alternatives per millorar els aprenentatges, tenint en compte els diferents ritmes, interessos i estils de cada individu.

ANNEX I

Segona llengua estrangera

Introducció

El llenguatge és un instrument privilegiat per al desenvolupament de les capacitats necessàries per a la formació integral dels estudiants en aquesta etapa.

Amb les seues funcions de comunicació i representació del món, el llenguatge contribueix a la socialització de l'individu. La comunicació es produeix gràcies a la seua capacitat per a representar i simbolitzar la realitat mitjançant esquemes comunicatius, regles socials i cultures compartides.

Contribueix així mateix al desenvolupament d'operacions comuns a qualsevol aprenentatge i al desenvolupament afectiu ja que ajuda a comprendre i a controlar els propis sentiments i els seus modes d'expressió, a comprendre els sentiments d'altri, a desenvolupar la confiança i l'autonomia, a construir-se un sistema de valors. El llenguatge està lligat al pensament. És el principal instrument per a relacionar-nos amb nosaltres mateix i amb l'exterior.

El desenvolupament de la capacitat d'usar el llenguatge permetrà els estudiants viure en societat i comportar-se com a ciutadans lliures. Així doncs, l'objectiu últim de l'educació lingüística serà aconseguir que els estudiants adquirisquen i progressen en les quatre destreses bàsiques de la llengua. El nivell de desenvolupament de cadascuna d'aquestes habilitats variarà lògicament segons es tracte de llengües primeres o segones.

El currículum oficial de la Comunitat Valenciana ha optat, en les àrees lingüístiques, per un plantejament didàctic d'orientació comunicativa, és a dir, persegueix l'apropiació i millora personal del conjunt de subcompetències (gramatical, textual, discursiva, sociolingüística, socio-cultural...) que permetran construir el discurs i adaptar-lo en cada moment, segons les necessitats de comunicació. Açò és possible amb la recuperació i reflexió, mitjançant el treball amb textos reals, dels coneixements implícits i explícits que els alumnes ja posseeixen sobre la llengua.

La reflexió a partir d'activitats de comprensió i producció de textos explicitarà les regles dels diferents nivells d'organització textual/discursiva: morfosintàctic, semàntic i pragmàtic. Aquest darrer, referit tant a la coherència global dels textos com a la seua adequació al context comunicatiu.

En el marc escolar, i per a satisfer la nova demanda comunicativa exigida per la societat, s'inclou com a matèria troncal, en totes les etapes, l'estudi de la primera Llengua estrangera amb una proposta didàctica que incorpora les especificitats pròpies i diferencials respecte a les llengües primeres.

A més, dins l'espai d'optativitat de l'Educació Secundària Obligatoria, es preceptiu oferir a l'alumnat una *Segona llengua estrangera*.

En el marc coherent d'integració que ofereix el sistema educatiu en aquesta etapa, aquesta nova opció fa possible que els joves puguin adquirir els coneixements, les competències i l'actitud necessàries per a desenvolupar les capacitats d'ús del llenguatge. Així mateix permetrà augmentar les possibilitats de contacte amb noves cultures i ampliarà la capacitat de resposta a ofertes laborals i de formació.

L'objectiu general de la matèria és que l'aprenent es familiaritze amb un nou codi, amb l'ús que se'n fa i amb la cultura que vehicula, de manera que puga entendre situacions de comunicació sencilles i participar en elles, reflexione sobre el funcionament específic de la nova llengua, desenvolupe actituds de respecte cap a la cultura que aquesta transmet i participe activament en el seu procés d'aprenentatge.

– Su adecuación a las necesidades, características e intereses del alumnado.

– Que puedan desarrollar aspectos concretos de los criterios propuestos para las áreas obligatorias.

Los criterios han de situarse en el marco de una evaluación entendida como proceso que abarca las diferentes fases del aprendizaje, que promueve la observación y la reflexión sobre el propio proceso de enseñanza y que aspira a ser vehículo de información para el propio alumno a fin de proponer alternativas para mejorar los aprendizajes, teniendo en cuenta los diferentes ritmos, intereses y estilos de cada individuo.

ANEXO I

Segunda lengua extranjera

Introducción

El lenguaje es un instrumento privilegiado para el desarrollo de las capacidades necesarias para la formación integral de los estudiantes en esta etapa.

Con sus funciones de comunicación y representación del mundo, el lenguaje contribuye a la socialización del individuo. La comunicación se produce gracias a su capacidad para representar y simbolizar la realidad mediante esquemas comunicativos, reglas sociales y culturas compartidas.

Contribuye asimismo al desarrollo de operaciones comunes a cualquier aprendizaje y al desarrollo afectivo, ya que ayuda a comprender y a controlar los propios sentimientos y sus modos de expresión, a comprender los sentimientos de los demás, a desarrollar la confianza y la autonomía, a construirse un sistema de valores. El lenguaje está ligado al pensamiento. Es el principal instrumento para relacionarnos con nosotros mismos y con el exterior.

El desarrollo de la capacidad de usar el lenguaje permitirá a los estudiantes vivir en sociedad y comportarse como ciudadanos libres. Así pues, el objetivo último de la educación lingüística será conseguir que los estudiantes adquieran y progresen en las cuatro destrezas básicas de la lengua. El nivel de desarrollo de cada una de estas habilidades variará lógicamente según se trate de lenguas primeras o segundas.

El currículo oficial de la Comunidad Valenciana ha optado, en las áreas lingüísticas, por un planteamiento didáctico de orientación comunicativa, es decir, persigue la apropiación y mejora personal del conjunto de subcompetencias (gramatical, textual, discursiva, sociolingüística, sociocultural...) que permitirán construir el discurso y adaptarlo en cada momento según las necesidades de comunicación. Esto es posible con la recuperación y la reflexión, mediante el trabajo con textos reales, de los conocimientos implícitos y explícitos que los alumnos ya poseen sobre la lengua.

La reflexión a partir de actividades de comprensión y producción de textos explicitará las reglas de los diferentes niveles de organización textual/discursiva: morfosintáctico, semántico y pragmático. Este último, referido tanto a la coherencia global de los textos como a su adecuación al contexto comunicativo.

En el marco escolar, y para satisfacer la nueva demanda comunicativa exigida por la sociedad, se incluye como materia troncal, en todas las etapas, el estudio de la primera Lengua Extranjera con una propuesta didáctica que incorpora las especificidades propias y diferenciales respecto a las lenguas primeras.

Además, en el espacio de opción de la Educación Secundaria Obligatoria, es preceptivo ofrecer al alumnado una *Segunda lengua extranjera*.

En el marco coherente de integración que ofrece el sistema educativo en esta etapa, esta nueva opción hace posible que los jóvenes puedan adquirir los conocimientos, las competencias y la actitud necesarias para desarrollar las capacidades de uso del lenguaje. Asimismo permitirá aumentar las posibilidades de contacto con nuevas culturas y ampliará la capacidad de respuesta a ofertas laborales y de formación.

El objetivo general de la materia es que el alumno se familiarice con un nuevo código, con el uso que se hace de él y con la cultura que transmite, de manera que pueda entender situaciones de comunicación sencillas y participar en ellas, reflexione sobre el funcionamiento específico de la nueva lengua, desarrolle actitudes de respeto hacia la cultura que ella transmite y participe activamente en su proceso de aprendizaje.

Actualment, el coneixement d'una o més llengües estrangeres és una condició necessària per a facilitar l'enteniment intercultural en un món cada vegada més obert a relacions internacionals de tot tipus (culturals, comercials, industrials, administratives...). Així mateix, el desenvolupament de la capacitat per a comunicar-se en altres llengües permetrà eixamplar el camp de les relacions interpersonals, adquirir informació i utilitzar-la amb finalitats diverses, com ara, acadèmiques, professionals o recreatives.

L'alumne que normalment triarà aquesta matèria optativa disposarà d'una experiència escolar que haurà completat la seua imatge de les llengües i haurà determinat positivament la seua manera d'aprendre-les. És, doncs, un alumne motivat amb uns coneixements lingüístics generals i una competència comunicativa gràcies a l'aprenentatge formal i a l'ús social d'almenys tres llengües –valencià, castellà i una estrangera– i fins i tot possiblement unes expectatives i uns objectius concrets.

Així mateix, els alumnes tenen un bagatge de coneixements lingüístics concrets referits als aspectes formals de les tres llengües conegudes i a més a més uns hàbits de reflexió i unes estratègies d'aprenentatge que cal rendibilitzar cap a l'estudi d'aquesta *Segona llengua estrangera*. Hem de construir doncs l'aprenentatge d'aqueixa *segona llengua estrangera* sobre la base de les capacitats que els estudiants ja tenen i que d'alguna manera facilitaran l'ensenyament i l'aprenentatge de la nova llengua. Encetar aquest estudi sense tenir en compte aquesta situació de partida serà desaprovechar un potencial molt valuós per a la consecució dels objectius que es pretenen assolir.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i en les alumnes les capacitats següents:

1. Reconèixer i emprar la llengua com a instrument de comunicació per comprendre i produir missatges orals i escrits d'una manera adaptada a la situació.
2. Reflexionar sobre el funcionament de la llengua en els seus aspectes formals i en el pla de la comunicació i utilitzar aqueixa reflexió per aprendre la llengua i millorar les produccions pròpies.
3. Mobilitzar i emprar les estratègies i sabers ja posseïts en altres llengües per a l'aprenentatge de la nova llengua, desenvolupant així una competència cada vegada més autònoma.
4. Fixar-se objectius personalment, dissenyar i dur a terme projectes d'aprenentatge segons les pròpies necessitats, inclinacions i interessos.
5. Mantenir una actitud oberta i respectuosa envers les diferències culturals que les llengües transmeten i valorar l'ajut que el seu coneixement suposa per tal de fer possible la comunicació en els diversos àmbits de l'activitat humana.

Blocs de continguts

Per seleccionar els continguts cal tenir en compte la situació de partida dels estudiants i els seus objectius presents i futurs en matèria de comunicació. Els temes i les situacions presentades, s'adaptaran a la seua experiència i serviran per a enriquir-la. Cal, doncs, que els continguts puguin utilitzar-se de manera pràctica per a la vida real.

Això suposa la definició de la llengua en termes d'ús –conceptes, procediments i actituds–, amb uns paràmetres situacionals, unes intencions de comunicació i unes estratègies comunicatives. Igualment, cal estudiar els fenòmens lingüístics en el text-context on es produeixen i propiciar que l'aprenent controle el seu procés d'aprenentatge.

Aquesta concepció de l'ensenyament i de l'aprenentatge ja es troba en les altres Llengües del currículum, cosa que posa de relleu la importància de recuperar les competències adquirides en elles per aplicar-les en la nova llengua. Així mateix, la segona llengua estrangera contemplarà els quatre blocs de continguts de l'àrea definits en el Decret pel qual s'estableix el currículum de Llengües estrangeres de l'Educació Secundària Obligatoria. Però s'ha de tenir en compte que el tractament transversal d'aquests blocs i les decisions del grup-classe poden modificar aquests blocs jerarquitzant-los o eixamplant-los.

1. La llengua com a instrument de comunicació

Cal que l'aprenent siga capaç de participar en situacions de comunicació variades i tretes dels diferents àmbits d'ús (interpersonal, estètic-lúdic, etc). Els principals continguts d'aquest bloc seran els següents:

Actualmente, el conocimiento de una o más lenguas extranjeras es una condición necesaria para facilitar el entendimiento intercultural en un mundo cada vez más abierto a relaciones internacionales de todo tipo (culturales, comerciales, industriales, administrativas...). Asimismo, el desarrollo de la capacidad para comunicarse en otras lenguas permitirá ampliar el campo de las relaciones interpersonales, adquirir información y utilizarla con finalidades diversas como son las académicas, profesionales o recreativas.

El estudiante que normalmente va a elegir esta materia optativa dispone de una experiencia escolar que habrá completado su imagen de las lenguas y habrá determinado positivamente su manera de aprenderlas. Es pues un alumno motivado con unos conocimientos lingüísticos generales y una competencia comunicativa gracias al aprendizaje formal y al uso social de al menos tres lenguas –valenciano, castellano y una extranjera– e incluso posiblemente unas expectativas y unos objetivos concretos.

Asimismo, los alumnos tienen un bagaje de conocimientos lingüísticos concretos referidos a los aspectos formales de las tres lenguas conocidas y además unos hábitos de reflexión y unas estrategias de aprendizaje que hay que rentabilizar en el estudio de esta *Segunda lengua extranjera*. Hemos de construir pues el aprendizaje de esa *Segunda lengua extranjera* sobre la base de las capacidades que los estudiantes ya tienen y que de alguna manera facilitarán la enseñanza y el aprendizaje de la nueva lengua. Iniciar ese estudio sin tener en cuenta esta situación de partida sería desaprovechar un potencial valiosísimo para la consecución de los objetivos que se pretenden conseguir.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Reconocer y emplear la lengua como instrumento de comunicación para comprender y producir mensajes orales y escritos de una manera adaptada a la situación.
2. Reflexionar sobre el funcionamiento de la lengua en sus aspectos formales y en el plano de la comunicación y utilizar esa reflexión para aprender la lengua y mejorar las producciones propias.
3. Movilizar y emplear las estrategias y saberes ya poseídos en otras lenguas para el aprendizaje de la nueva lengua, desarrollando así una competencia cada vez más autónoma.
4. Fijarse objetivos personalmente, diseñar y llevar a cabo proyectos de aprendizaje según las propias necesidades, inclinaciones e intereses.
5. Mantener una actitud abierta y respetuosa hacia las diferencias culturales que las lenguas transmiten y valorar la ayuda que su conocimiento supone para hacer posible la comunicación en los diversos ámbitos de la actividad humana.

Bloques de contenidos

Para seleccionar los contenidos hay que tener en cuenta la situación de partida de los estudiantes y sus objetivos presentes y futuros en materia de comunicación. Los temas y las situaciones presentadas se adaptarán a su experiencia y servirán para enriquecerla. Interesa, pues, que los contenidos puedan utilizarse de manera práctica para la vida real.

Esto supone la definición de la lengua en términos de uso –conceptos, procedimientos y actitudes–, con unos parámetros de situaciones, unas intenciones de comunicación y unas estrategias comunicativas. Igualmente, hay que estudiar los fenómenos lingüísticos en el texto-contexto en que se producen y propiciar que el alumno controle su proceso de aprendizaje.

Esta concepción de la enseñanza y del aprendizaje ya se encuentra en las otras Lenguas del currículo, lo que pone de relieve la importancia de recuperar las competencias adquiridas en ellas para aplicarlas en la nueva lengua. Asimismo, la *segunda lengua extranjera* contemplará los cuatro bloques de contenidos del área, definidos en el Decreto por el que se establece el currículo de Lenguas Extranjeras de la Educación Secundaria Obligatoria. Pero se ha de tener en cuenta que el tratamiento transversal de estos bloques y las decisiones del grupo-clase pueden modificarlos jerarquizándolos o ampliándolos.

1. La lengua como instrumento de comunicación

El alumno debe ser capaz de participar en situaciones de comunicación variadas y extraídas de los diferentes ámbitos de uso (interpersonal, estético-lúdico, etc.). Los principales contenidos de este bloque serán los siguientes:

Estratègies comunicatives (intervenir, demanar la paraula...), estratègies compensatòries (parafrasejar, corregir-se...) i estratègies discursives per aconseguir la intenció de comunicació (presentar-se, informar, convèncer...).

Expressió oral interactiva: el text conversacional i la seua gestió discursiva.

Expressió escrita interactiva: com definir i paliar l'absència d'interlocutor.

Comprensió oral i escrita amb els mitjans propis (transferència d'operacions de comprensió de les altres llengües, interpretació de context i paratext...) o amb l'ajuda escaient (recurs a diccionaris, gramàtiques...).

2. La llengua com a instrument de reflexió lingüística

Dirigir la reflexió a una segona llengua estrangera en alumnes que ja han desenvolupat aquesta capacitat reflexiva en altres llengües permetrà establir comparances i contrastos contribuint així a un enriquiment intra i interlingüístic.

S'oferiran elements d'anàlisi i reflexió sobre el funcionament formal i comunicatiu de la segona llengua estrangera des d'una perspectiva discursiva tenint en compte:

Indicis per identificar l'emissor i la seua implicació en el text, el receptor, el context situacional...

Actes de parla lligats a intencions de comunicació: presentar-se per lligar, contar per a fer riure...

Trets formals de la llengua: fonètica, morfologia, lèxic, sintaxi...

Organització i trets discursius propis de cada tipus de text: coherència i cohesió textual, progressió temàtica...

3. La llengua com a instrument d'autonomització

La menor intensitat d'exposició a aquesta segona llengua estrangera accentua l'interés de donar als alumnes instruments d'intervenció en el propi procés d'aprenentatge. És per això que es tindran en compte:

La determinació de necessitats i presa de decisions sobre l'organització del procés, triant objectius, continguts, materials i procediments d'avaluació.

L'autoconvicció de la necessitat d'emprar la llengua estrangera per comunicar.

Els procediments per buscar informació, verificant-la i contrastant-la.

Els procediments per diagnosticar errors i valorar produccions pròpies i alienes.

4. La llengua en la seua dimensió socio-cultural

L'estudi d'una segona llengua estrangera permetrà l'accés a una nova realitat. Els alumnes ja han desenvolupat procediments adequats per descobrir elements fonamentals d'una cultura estrangera i unes actituds de respecte i valoració front a altres maneres d'entendre el món i de representar-lo.

Es tracta de reconduir aquests procediments i actituds cap a la segona llengua estrangera de manera que s'atinguen a:

Normes socio-comunicatives en les relacions interpersonals: fórmules ritualitzades de conducta i expressió.

Identificació i reflexió sobre els referents culturals que apareixen en els documents: connotacions i estereotips.

Senyals d'identitat i manera d'assumir-los: visió d'u mateix i dels altres, la llengua com a factor de discriminació.

Presa de consciència del caràcter inacabat dels fets de civilització. Apreciació de la diversitat cultural.

Cultura clàssica

Introducció

Si entre les finalitats de l'Educació Secundària Obligatoria es preveu el desplegament de les capacitats de la persona sobre la base d'un coneixement rigorós dels trets fonamentals que defineixen l'àmbit cultural del qual formen part i de l'assumpció d'uns valors que ens identifiquen com a europeus, és necessari d'oferir una matèria que específicament done l'oportunitat d'introduir-se reflexivament en les arrels de les quals han sorgit els pobles de l'Europa actual, amb llur diversitat però també amb llur unitat fonamental.

La seua presència com a tal ve justificada pel fet que la cultura clàssica o greco-llatina és la base fonamental on s'assenta la cultura europea moderna, les diverses manifestacions de la qual constitueixen

Estrategias comunicativas (intervenir, pedir la palabra...), estrategias compensatorias (parafrasear, corregirse...) y estrategias discursivas para intentar la comunicación (presentarse, informar, convencer...).

Expresión oral interactiva: el texto como conversación y su gestión discursiva.

Expresión escrita interactiva: cómo definir y paliar la ausencia de interlocutor.

Comprensión oral y escrita con los medios propios (transferencia de operaciones de comprensión de las otras lenguas, interpretación de contexto y paratexto...) o con la ayuda adecuada (recurso a diccionarios, gramáticas...).

2. La lengua como instrumento de reflexión lingüística

Dirigir la reflexión a una *segunda lengua extranjera* en alumnos que ya han desarrollado esa capacidad reflexiva en otras lenguas permitirá establecer comparaciones y contrastes contribuyendo así a un enriquecimiento intra e interlingüístico.

Se ofrecerán elementos de análisis y reflexión sobre el funcionamiento formal y comunicativo de la *Segunda lengua extranjera* desde una perspectiva discursiva teniendo en cuenta:

Indicios para identificar el emisor y su implicación en el texto, el receptor, el contexto de situaciones

Actos de habla ligados a intenciones de comunicación: presentar-se para ligar, contar para hacer reír...

Rasgos formales de la lengua: fonética, morfología, léxico, sintaxis...

Organización y rasgos discursivos propios de cada tipo de texto: coherencia y cohesión textual, progresión temática...

3. La lengua como instrumento de autonomización

La menor intensidad de exposición a esta *Segunda lengua extranjera* acentúa el interés de dar a los alumnos instrumentos de intervención en el propio proceso de aprendizaje. Es por eso por lo que se tendrán en cuenta:

La determinación de necesidades y toma de decisiones sobre la organización del proceso, eligiendo objetivos, contenidos, materiales y procedimientos de evaluación.

La autoconvicción de la necesidad de emplear la lengua extranjera para comunicar.

Los procedimientos para buscar información, verificándola y contrastándola.

Los procedimientos para diagnosticar errores y valorar producciones propias y extrañas.

4. La lengua en su dimensión sociocultural

El estudio de una *Segunda lengua extranjera* va a permitir el acceso a una nueva realidad. Los alumnos ya han desarrollado procedimientos adecuados para descubrir elementos fundamentales de una cultura extranjera y unas actitudes de respeto y valoración frente a otras maneras de entender el mundo y de representarlo.

Se trata de reconducir estos procedimientos y actitudes hacia la *Segunda lengua extranjera* de manera que se atengan a:

Normas sociocomunicativas en las relaciones interpersonales: fórmulas ritualizadas de conducta y expresión.

Identificación y reflexión sobre los referentes culturales que aparecen en los documentos: connotaciones y estereotipos.

Señales de identidad y manera de asumirlas: visión de uno mismo y de los demás, la lengua como factor de discriminación.

Toma de consciencia del carácter inacabado de los hechos de civilización. Apreciación de la diversidad cultural.

Cultura clásica

Introducción

Si entre las finalidades de la Educación Secundaria Obligatoria se contempla el despliegue de las capacidades de la persona sobre la base de un conocimiento riguroso de los rasgos fundamentales que definen el ámbito cultural del que forman parte y de la asunción de unos valores que nos identifican como europeos, es necesario ofrecer una materia que específicamente dé la oportunidad de introducirse reflexivamente en las raíces de las que han surgido los pueblos de la Europa actual, con su diversidad pero también con su unidad fundamental.

Su presencia como tal viene justificada por el hecho de que la cultura clásica o grecolatina es la base fundamental en la que se asienta la cultura europea moderna, cuyas manifestaciones constituyen los

els precedents i els models de la major part de les manifestacions culturals actuals.

Els orígens del pensament racional i de l'explicació científica de la realitat es troben en les albaides d'aquella cultura. Els mites, els plantejaments ideològics, les actituds vitals, la concepció del món, els hàbits i costums existents en les societats clàssiques són en bona mesura operatius en les nostres societats.

Es de destacar, pel que fa a les manifestacions artístiques, la vigència de la producció literària en grec i en llatí, de la seua configuració en gèneros i dels tòpics i recursos estilístics emprats que constitueixen una tradició literària sense la qual no són explicables les literatures europees modernes.

La llengua llatina ha donat origen a bona part de llengües europees, les denominades romàniques (entre les quals figuren les que són cooficials a la Comunitat Valenciana), o ha influït, decisivament de vegades, en la formació d'altres. D'altra banda, tant la llengua llatina com la llengua grega han estat i són utilitzades per crear la terminologia de la ciència i de la tècnica modernes.

Les institucions polítiques existents a Grècia i a Roma, la concepció del ciutadà i la seua participació en la vida de la ciutat, així com l'organització social i la lluita derivada dels enfrontaments dels diversos estaments o classes són un precedent d'inestimable coneixement per a un ciutadà europeu. El Dret Romà constitueix la base del nostre dret privat i, per tant, de la nostra vida jurídica més quotidiana. Molts dels actuals països europeus, llurs pobles, llurs ciutats, llurs monuments i fins i tot el traçat de llurs carreteres en bona mesura deuen l'existència i la configuració a processos particulars de Romanització.

L'enfocament que predominantment s'ha de fer servir és el que permeta a l'alumnat reconèixer per pròpia experiència els elements del corrent cultural de què formen part. Per tant haurà de ser eminentment inductiu, partint del seu entorn i del seu marc de referència. En aquest sentit s'han de promoure els mètodes actius i d'experimentació.

L'aproximació reflexiva als diferents elements de la nostra cultura des d'un enfocament inductiu pot realitzar-se abocant-se al voltant de la realitat cultural de l'alumnat i per tant del propi centre educatiu: els monuments, les deixalles culturals del passat, les restes d'edificis o construccions, els museus, etc., poden ser ocasió de trobar punts de reflexió sobre la identitat de la nostra cultura com a poble.

Les manifestacions artístiques d'èpoques més recents poden constituir un bon punt de partida per analitzar les influències i motius d'inspiració clàssica: textos literaris o periodístics, obres de teatre, pintures, escultures, edificis, films, còmics, etc. Els costums populars, les festes, el folklore són objecte apropiat per intentar estudis antropològics que ens acosten a distingir el que és autòcton del que és heretat per la via de la romanització.

Al costat d'aquests elements que es poden trobar al nostre entorn quotidià s'han d'aprofitar les matèries de què consta el pla d'estudis de l'alumnat per introduir motius de reflexió: l'estudi sistemàtic de les llengües pròpies i l'aprenentatge de les estrangeres condueixen necessàriament a establir punts de referència en la llengua llatina en relació amb el fons lèxic i les estructures gramaticals bàsiques. Així mateix diversos aspectes de l'estudi de la natura, com ara el terminològic, i de les matèries i activitats que es relacionen amb la vida quotidiana poden ser contemplats des del punt de vista de la cultura clàssica.

Per tant i donada la naturalesa de la matèria *Cultura clàssica*, és altament recomanable la realització d'activitats que impliquen la coordinació de diverses àrees que donen lloc a relacionar coneixements propis d'altres matèries i a intervenir en processos d'aprenentatge complexos que impliquen punts de vista culturals o històrics diversos.

Els blocs de continguts que es presenten es dissenyaran de tal manera que els impartits en un curs no impliquen necessàriament els impartits en l'altre, fent possible la reversibilitat de l'opció i permetent així mateix l'adopció de la matèria en el curs superior encara que no s'hi haguera optat en l'inferior. Els blocs de continguts (o aspectes particulars d'alguns blocs) que fan relació a qüestions lingüístiques i comporten una major dificultat tècnica, seria convenient assignar-los als cursos superiors.

En l'elaboració dels projectes curriculars i en les programacions d'aula els diferents equips de professors tindran en compte la connexió específica que *Cultura clàssica* manté amb les àrees següents:

precedentes y los modelos de la mayor parte de las manifestaciones culturales actuales.

Los orígenes del pensamiento racional y de la explicación científica de la realidad se encuentran en los albores de esa cultura. Los mitos, los planteamientos ideológicos, las actitudes vitales, la concepción del mundo, los hábitos y costumbres existentes en las sociedades clásicas son, en buena medida, operativos en nuestras sociedades.

Es de destacar, en lo que se refiere a las manifestaciones artísticas, la vigencia de la producción literaria en griego y en latín, su configuración en géneros y los tópicos y recursos estilísticos empleados que constituyen una tradición literaria sin la que no son explicables las literaturas europeas modernas.

La lengua latina ha dado origen a buena parte de lenguas europeas, las denominadas románicas (entre las que figuran las que son cooficiales en la Comunidad Valenciana), o ha influido, decisivamente a veces, en la formación de otras. Por otro lado, tanto la lengua latina como la lengua griega han sido y son utilizadas para crear la terminología de la ciencia y de la técnica modernas.

Las instituciones políticas existentes en Grecia y en Roma, la concepción del ciudadano y su participación en la vida de la ciudad, así como la organización social y la lucha derivada de los enfrentamientos de los diversos estamentos o clases son un precedente de inestimable conocimiento para un ciudadano europeo. El Derecho Romano constituye la base de nuestro derecho privado y, por tanto, de nuestra vida jurídica más cotidiana. Muchos de los actuales países europeos, sus pueblos, sus ciudades, sus monumentos y hasta el trazado de sus carreteras en buena medida deben su existencia y su configuración a procesos particulares de Romanización.

El enfoque que predominantemente se ha de utilizar es el que permita al alumnado reconocer por propia experiencia los elementos de la corriente cultural de la que forman parte. Por ello habrá de ser eminentemente inductivo, partiendo de su entorno y de su marco de referencia. En este sentido se han de promover los métodos activos y de experimentación.

La aproximación reflexiva a los diferentes elementos de nuestra cultura desde un enfoque inductivo puede realizarse dirigiéndonos a la realidad cultural del alumnado y por tanto del propio centro educativo: los monumentos, las huellas culturales del pasado, los restos de edificios o construcciones, los museos, etc., pueden ser la ocasión de encontrar puntos de reflexión sobre la identidad de nuestra cultura como pueblo.

Las manifestaciones artísticas de épocas más recientes pueden constituir un buen punto de partida para analizar las influencias y motivos de inspiración clásica: textos literarios o periodísticos, obras de teatro, pinturas, esculturas, edificios, películas, cómics, etc. Las costumbres populares, las fiestas, el folklore, son objeto apropiado para intentar estudios antropológicos que nos lleven a distinguir lo que es autóctono de lo que es heredado por la vía de la romanización.

Junto a estos elementos que se pueden encontrar en nuestros entorno cotidiano se han de aprovechar las materias de que consta el plan de estudios del alumnado para introducir motivos de reflexión: el estudio sistemático de las lenguas propias y el aprendizaje de las extranjeras conducen necesariamente a establecer puntos de referencia en la lengua latina en relación con el fondo léxico y las estructuras gramaticales básicas. Asimismo diversos aspectos del estudio de la naturaleza, como por ejemplo el terminológico, y de las materias y actividades que se relacionan con la vida cotidiana pueden ser contemplados desde el punto de vista de la cultura clásica.

Por todo ello y dada la naturaleza de la materia *Cultura clásica*, es altamente recomendable la realización de actividades que impliquen la coordinación de diversas áreas que den lugar a relacionar conocimientos propios de otras materias y a intervenir en procesos de aprendizaje complejos que impliquen puntos de vista culturales o históricos diversos.

Los bloques de contenidos que se presentan se diseñarán de modo que los impartidos en un curso no impliquen necesariamente los impartidos en el otro, haciendo posible la reversibilidad de la opción y permitiendo así la adopción de la materia en el curso superior aun que no se hubiera optado por ella en el inferior. Los bloques de contenidos (o aspectos particulares de algunos bloques) relativos a cuestiones lingüísticas y que comportan una mayor dificultad técnica, sería conveniente asignarlos a los cursos superiores.

En la elaboración de los proyectos curriculares y en las programaciones de aula los diferentes equipos de profesores tendrán en cuenta la conexión específica que *Cultura clásica* mantiene con las áreas siguientes:

– *Ciències socials, geografia i història* pel que fa a l'àmbit geogràfic on es desenvolupen els fets culturals propis de la matèria, a la inserció en les etapes històriques corresponents dels fenòmens, a les repercussions de les concepcions, models i referents de la cultura clàssica en la història general del pensament i de l'art, tant en allò relatiu a les arts concretes –arquitectura, escultura i pintura–, com en la influència en la formació de les idees estètiques, morals i filosòfiques.

– *Castellà: llengua i literatura i Valencià: llengua i literatura* respecte a l'estudi de l'estructures lingüístiques i del tresor lèxic heretat, i dels recursos estilístics i dels models literaris que es manifesten en els textos de les llengües pròpies; Llengües estrangeres, pel que fa, en ordre a llur aprenentatge, al necessari criteri comparatiu d'estructures gramaticals, famílies lèxiques, termes de presència interlingüística i a l'explicació de diversos canvis semàntics operats en distintes llengües a partir del llatí.

– *Ciències de la natura*, en relació especialment amb la comprensió de la terminologia científica i tècnica i, en tot cas, a les aportacions a la història de la ciència realitzades des de l'antiguitat clàssica o utilitzant com instrument les llengües grega o llatina.

En particular, hom procurarà participar en activitats que comporten encontres o experiències amb l'entorn cultural i artístic o que impliquen una anàlisi contrastiva de les llengües objecte d'estudi, especialment les que són cooficials a la Comunitat Valenciana.

Objectius

L'ensenyament i aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i en les alumnes les capacitats següents:

1. Conèixer i valorar els arrels culturals d'Europa.
2. Comprendre i respectar la diversitat lingüística en Europa, en Espanya i en la pròpia Comunitat Valenciana, com a producte de processos històrics complexos.
3. Reconèixer en la nostra vida com a ciutadans els elements de la tradició clàssica que informen les institucions, les lleis, els costums i les manifestacions de les nostres societats organitzades políticament.
4. Conèixer i sentir com a propis els diversos components de la nostra cultura i les seues manifestacions al voltant nostre.
5. Respectar els components de cultures alienes a la nostra.
6. Conèixer els models artístics clàssics i apreciar llur influència en les manifestacions artístiques posteriors.
7. Reconèixer els recursos estilístics elaborats per les literatures clàssiques en els textos de les llengües modernes.
8. Reflexionar contrastivament sobre els diversos components de les llengües pròpies sobre la base del coneixement de les estructures bàsiques de la llengua llatina.
9. Conèixer i utilitzar el nostre patrimoni lèxic i els mecanismes que l'han produït.

Blocs de continguts

El caràcter d'aquest apartat és per necessitat obert i flexible, donada la impossibilitat d'esgotar la matèria. S'entendran els blocs proposats i el posterior desenrotllament com a continguts de referència.

En aquest sentit, els continguts proposats poden ser eventualment ampliat amb d'altres que susciten algun interès particular a l'alumnat d'algun centre, localitat o comarca per raons que el propi entorn aporte o per l'especial preparació del professorat. Això mateix pot produir-se raonablement una restricció en el tractament de tots els continguts perquè es considere que pague més la pena centrar el treball en temes que siguin efectivament més productius que no passar per tot però sense aprofundir en allò de que puga traure's profit.

No obstant, els temes que s'adopten han de ser tractats amb la intensitat que aconselle el desenvolupament del curs sense pretendre exhaurir-los, incidint en aquells punts on l'interès de l'alumnat i del professorat siga major.

Es recomanable d'oferir en el primer curs on es presente *Cultura clàssica* aquell conjunt de continguts que permeta una introducció en la matèria més assequible a l'alumnat, de manera que es mantinguen en els cursos posteriors els temes que ofereixen una dificultat tècnica major. Es des d'aquest punt de vista com s'han articulats els blocs de continguts que es presenten a continuació, quedant ben entès que es tracta d'una orientació que un millor criteri pot rectificar.

– *Ciencias sociales, geografía e historia* en lo que se refiere al ámbito geográfico donde se desarrollan los hechos culturales propios de la materia, a la inserción en las etapas históricas correspondientes de los fenómenos, a las repercusiones de las concepciones, modelos y referentes de la cultura clásica en la historia general del pensamiento y del arte, tanto en lo relativo a las artes concretas –arquitectura, escultura y pintura–, como en la influencia en la formación de las ideas estéticas, morales y filosóficas.

– *Castellano: lengua y literatura y valenciano: lengua y literatura* respecto al estudio de las estructuras lingüísticas y el tesoro léxico heredado, y de los recursos estilísticos y los modelos literarios que se manifiestan en los textos de las lenguas propias; lenguas extranjeras, en lo que se refiere, en orden a su aprendizaje, al necesario criterio comparativo de estructuras gramaticales, familias léxicas, términos de presencia interlingüística y a la explicación de diversos cambios semánticos operados en distintas lenguas a partir del latín.

– *Ciencias de la naturaleza*, en relación especialmente con la comprensión de la terminología científica y técnica y, en todo caso, a las aportaciones a la historia de la ciencia realizadas desde la antigüedad clásica o utilizando como instrumento las lenguas griega o latina.

En particular se procurará participar en actividades que comporten encuentros o experiencias con el entorno cultural y artístico o que impliquen un análisis contrastado de las lenguas objeto de estudio, especialmente las que son cooficiales en la Comunidad Valenciana.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Conocer y valorar las raíces culturales de Europa.
2. Comprender y respetar la diversidad lingüística en Europa, en España y en la propia Comunidad Valenciana, como producto de procesos históricos complejos.
3. Reconocer en nuestra vida como ciudadanos los elementos de la tradición clásica que informan las instituciones, las leyes, las costumbres y las manifestaciones de nuestras sociedades organizadas políticamente.
4. Conocer y sentir como propios los diversos componentes de nuestra cultura y sus manifestaciones a nuestro alrededor.
5. Respetar los componentes de culturas diferentes a la nuestra.
6. Conocer los modelos artísticos clásicos y apreciar su influencia en las manifestaciones artísticas posteriores.
7. Reconocer los recursos estilísticos elaborados por las literaturas clásicas en los textos de las lenguas modernas.
8. Reflexionar de manera contrastada en los diversos componentes de las lenguas propias sobre la base del conocimiento de las estructuras básicas de la lengua latina.
9. Conocer y utilizar nuestro patrimonio léxico y los mecanismos que lo han producido.

Bloques de contenidos

El carácter de este apartado es por necesidad abierto y flexible, dada la imposibilidad de agotar la materia. Se entenderán los bloques propuestos y su posterior desarrollo como contenidos de referencia.

En este sentido, los contenidos propuestos pueden ser eventualmente ampliados con otros que susciten un interés particular en el alumnado de algún centro, localidad o comarca por razones que el propio entorno aporte o por la especial preparación del profesorado. Esto puede producir, razonablemente, una restricción en el tratamiento de todos los contenidos porque se considere que es mucho mejor centrar el trabajo en temas que sean efectivamente más productivos que no pasar por todo pero sin profundizar en aquello de lo que se pueda sacar un provecho.

No obstante, los temas que se adopten han de ser tratados con la intensidad que aconseje el desarrollo del curso sin pretender agotarlos, incidiendo en aquellos puntos donde el interés del alumnado y del profesorado sea mayor.

Es recomendable ofrecer en el primer curso en que se presente *Cultura clásica* aquel conjunto de contenidos que permita una introducción en la materia más assequible al alumnado, de manera que se mantengan en los cursos posteriores los temas que ofrezcan una dificultad técnica mayor. Desde este punto de vista se han articulado los bloques de contenidos que se presentan a continuación, quedando bien entendido que se trata de una orientación que un mejor criterio puede rectificar.

1. L'herència de les llengües clàssiques

El tronc de llengües indoeuropees. Característiques generals. Elaboració i interpretació de mapes que facen referència a l'expansió i ubicació de les llengües indoeuropees, de la llengua llatina i de les llengües romàniques.

Tipus d'escriptura. L'alfabet. Difusió. Comparació dels procediments d'escriptura emprats històricament i dels alfabetos coneguts.

El lèxic de les llengües europees. Evolució. Paraules patrimonials, cultismes i semicultismes. Hel·lenismes.

Derivació i composició sobre bases gregues i llatines. Prefixos i sufixos més productius.

Identificació dels formants que constitueixen els mots. Indagació i verificació dels mecanismes d'evolució de les paraules. Identificació i fixació del vocabulari. Aplicació a textos de llengües romàniques.

Terminologia científica: aproximació als termes emprats en les ciències de la natura. Bases lèxiques més freqüents en textos didàctics i de divulgació científica.

Reconeixement i valoració del tresor lingüístic heretat i dels seus mecanismes com a eines de treball en els diversos nivells de la comunicació lingüística.

2. Mitologia i religió

Explicació mítica i explicació racional.

L'organització de la religió en les societats antigues.

La religió indoeuropea i les teogonies i cosmogonies.

Els cultes autòctons i populars.

Els mites en la poesia i en la tragèdia clàssiques.

Els mites i la religió clàssiques en la literatura i en les arts modernes.

Identificació i reconeixement de mites i tradicions religioses clàssiques en les creences, actituds i celebracions religioses actuals.

Lectura de textos clàssics i moderns i anàlisi dels tòpics i motius mitològics existents. Constatació de la presència dels mites en la vida quotidiana i en les arts plàstiques i filmiques.

Valoració del paper dels mites i de la religió en les societats antigues i modernes.

3. La participació en la vida pública: les institucions polítiques.

La constitució política de la polis grega: Esparta i Atenes.

La constitució política de la *civitas* romana: les institucions monàrquiques i republicanes. El règim imperial.

L'estatus personal: estaments i classes socials. Drets i deures dels ciutadans. Les lluites per la igualtat de drets. Anàlisi contrastiva dels models atenès, espartà i romà.

La participació dels ciutadans en la vida pública: l'elaboració de les normes legals i de les resolucions judicials, la incorporació al govern de la ciutat, el servei militar, etc.

Utilització de textos on es descriuen l'organització i les funcions dels òrgans de govern i de participació política. Comparació amb els que venen contemplats en les constitucions polítiques modernes.

Confecció de taules de drets i deures en relació amb els existents en les societats modernes.

Valoració dels models democràtics d'organització de la societat i dels precedents clàssics. Reconeixement de la relació existent en l'antiguitat i en les èpoques modernes entre la configuració social i les estructures polítiques.

4. Societat, vida quotidiana i dret

L'organització de la família en les societats antigues. El matrimoni i el règim econòmic-familiar. La clientela i l'hospitalitat.

Els sistemes de producció de bens materials. L'intercanvi. El sistema financer. Les bases del poder econòmic en l'antiguitat.

Els instruments jurídics. El dret privat romà. Principals institucions: els drets reals, les obligacions jurídiques i els contractes. El dret de successió i de família. La protecció processal dels drets.

L'habitatge. El calendari. Les festes. La vida diària: l'horari, el menjar, el vestit, etc.

L'educació. Els ideals de l'educació en l'antiguitat. Les etapes educatives.

Anàlisi i estudis antropològic-culturals, mitjançant la utilització

1. La herencia de las lenguas clásicas

El tronco de lenguas indoeuropeas. Características generales. Elaboración e interpretación de mapas que hagan referencia a la expansión y ubicación de las lenguas indoeuropeas, de la lengua latina y de las lenguas románicas.

Tipos de escritura. El alfabeto. Difusión. Comparación de los procedimientos de escritura usados históricamente y de los alfabetos conocidos.

El léxico de las lenguas europeas. Evolución. Palabras patrimoniales, cultismos y semicultismos. Helenismos.

Derivación y composición sobre bases griegas y latinas. Prefijos y sufijos más productivos.

Identificación de los constituyentes de las palabras. Indagación y verificación de los mecanismos de evolución de las palabras. Identificación y fijación del vocabulario. Aplicación a textos de lenguas románicas.

Terminología científica: aproximación a los términos empleados en las ciencias de la naturaleza. Bases léxicas más frecuentes en textos didácticos y de divulgación científica.

Reconocimiento y valoración del tesoro lingüístico heredado y de sus mecanismos como herramientas de trabajo en los diversos niveles de la comunicación lingüística.

2. Mitología y religión

Explicación mítica y explicación racional.

La organización de la religión en las sociedades antiguas.

La religión indoeuropea y las teogonías y cosmogonías.

Los cultos autóctonos y populares.

Los mitos en la poesía y la tragedia clásicas.

Los mitos y la religión clásicas en la literatura y en las artes modernas.

Identificación y reconocimiento de mitos y tradiciones religiosas clásicas en las creencias, actitudes y celebraciones religiosas actuales.

Lectura de textos clásicos y modernos y análisis de los tópicos y motivos mitológicos existentes. Constatación de la presencia de los mitos en la vida cotidiana y en las artes plásticas y filmicas.

Valoración del papel de los mitos y de la religión en las sociedades antiguas y modernas.

3. La participación en la vida pública: las instituciones políticas

La constitución política de la polis griega: Esparta y Atenas.

La constitución política de la *civitas* romana: las instituciones monárquicas y republicanas. El régimen imperial.

El estatus personal: estamentos y clases sociales. Derechos y deberes de los ciudadanos. Las luchas por la igualdad de derechos. Análisis comparativo de los modelos ateniense, espartano y romano.

La participación de los ciudadanos en la vida pública: la elaboración de las normas legales y de las resoluciones judiciales, la incorporación al gobierno de la ciudad, el servicio militar, etc.

Utilización de textos donde se describen la organización y funciones de los órganos de gobierno y de participación política. Comparación con los que vienen contemplados en las constituciones políticas modernas.

Confección de tablas de derechos y deberes en relación con los existentes en las sociedades modernas.

Valoración de los modelos democráticos de organización de la sociedad y de los precedentes clásicos. Reconocimiento de la relación existente en la antigüedad y en las épocas modernas entre la configuración social y las estructuras políticas.

4. Sociedad, vida cotidiana y derecho

La organización de la familia en las sociedades antiguas. El matrimonio y el régimen económico-familiar. La clientela y la hospitalidad.

Los sistemas de producción de bienes materiales. El intercambio. El sistema financiero. Las bases del poder económico en la antigüedad.

Los instrumentos jurídicos. El derecho privado romano. Principales instituciones: los derechos reales, las obligaciones jurídicas y los contratos. El derecho de sucesión y de familia. La protección procesal de los derechos.

La vivienda. El calendario. Las fiestas. La vida diaria: el horario, la comida, el vestido, etc.

La educación. Los ideales de la educación en la antigüedad. Las etapas educativas.

Análisis y estudios antropológico-culturales, mediante la utiliza-

de textos, notícies, documents, observació directa, etc., que relacionen aspectes de la vida quotidiana referits a la família, la producció, el dret privat, l'organització de la jornada, les festes, l'educació, etc. en les societats antigues i en les actuals.

Valoració i reconeixement de les activitats que constitueixen bona part de la vida quotidiana i de l'entorn socio-cultural com un patrimoni transmès des de l'antiguitat clàssica fins als nostres dies.

5. Art i models literaris

La creació artística en el món antic: l'arquitectura, l'escultura, la pintura, la ceràmica i el mosaic. Observació i identificació dels trets que defineixen els diferents tipus.

Els gèneres literaris clàssics: trets fonamentals que els defineixen. Lectura i estudi de les principals obres de les literatures grega i llatina.

Principals recursos estilístics emprats: les figures retòriques clàssiques. Aplicació a textos literaris i no literaris moderns, periodístics, publicitaris, etc.

Observació i constatació de la influència de les arts i models clàssics en l'època moderna. Anàlisi dels elements clàssics presents en les obres més significatives.

Valoració dels recursos artístics clàssics en ordre a la creació dels diferents arts i llur plasmació en les manifestacions actuals.

Motivació cap a la lectura d'obres clàssiques i reconeixement de les literatures antigues i llurs tòpics i recursos estilístics com models ineludibles per a comprendre les literatures europees modernes.

6. Introducció a les estructures fonamentals de la llengua llatina

Classes de paraules en llatí: flexionades i no flexionades. Absència d'article. Comparació de les classes corresponents en les llengües romàniques.

La flexió nominal i pronominal: les categories del nom i del pronom. El cas: referència a les llengües romàniques.

Les relacions sintàctiques: la concordança, la dependència, l'ordre de les paraules. El sintagma nominal: nucli i adjacents.

La flexió verbal. Categories del verb. El sintagma verbal: constituents. Tipus d'oracions segons la naturalesa del predicat.

Les modalitats oracionals: recursos emprats per a configurar-les. Estudi contrastiu amb les llengües romàniques.

Succinta exposició dels recursos utilitzats per la llengua llatina en la coordinació i subordinació oracionals. Aplicació a les llengües romàniques.

Anàlisi morfològica i identificació de formes flexionades (nominals, pronominals i verbals) i no flexionades i estudi contrastiu de les formes corresponents de les llengües romàniques.

Anàlisi i identificació de la modalitat oracional i de les relacions sintàctiques que apareixen en textos adequadament proposats.

Versió i retroversió de textos de dificultat adient prèviament analitzats.

Valoració positiva de la reflexió lingüística aplicada a l'estudi de la llengua llatina com a eina per a desenvolupar les capacitats d'anàlisi i de síntesi en general.

Valoració del coneixement de les estructures de la llengua llatina com la base millor per a conèixer més reflexivament les llengües que en deriven, com ara les que són les cooficials a la Comunitat Valenciana.

7. Romanització

La Romanització a Europa: processos generals. Els agents de la Romanització. Les comunitats autòctones. Diverses etapes. Situacions peculiars.

Els sistemes político-administratius de l'expansió romana. Les colònies i municipis. Les ciutats federades. El sistema provincial.

La Romanització a la Península Ibèrica: etapes. L'organització econòmico-administrativa: municipis i províncies d'Hispania. Els efectes de la Romanització: les llengües hispàniques, les vies de comunicació internes i amb Europa, l'explotació econòmica. Les deixalles arquitectòniques.

Elaboració i interpretació de mapes relatius a:

- etapes de la Romanització a Europa,
- diverses organitzacions del sistema provincial de l'Imperi Romà,

ció de textos, notícies, documents, observació directa, etc., que relacionen aspectes de la vida cotidiana referits a la família, la producció, el dret privat, la organització de la jornada, las fiestas, la educación, etc., en las sociedades antiguas y en las actuales.

Valoración y reconocimiento de las actividades que constituyen buena parte de la vida cotidiana y del entorno sociocultural como un patrimonio transmitido desde la antigüedad clásica hasta nuestros días.

5. Arte y modelos literarios

La creación artística en el mundo antiguo: la arquitectura, la escultura, la pintura, la cerámica y el mosaico. Observación e identificación de los rasgos que definen los diferentes tipos.

Los géneros literarios clásicos: rasgos fundamentales que los definen. Lectura y estudio de las principales obras de las literaturas griega y latina.

Principales recursos estilísticos empleados: las figuras retóricas clásicas. Aplicación a textos literarios y no literarios modernos, periodísticos, publicitarios, etc.

Observación y constatación de la influencia de las artes y modelos clásicos en la época moderna. Análisis de los elementos clásicos presentes en las obras más significativas.

Valoración de los recursos artísticos clásicos en orden a la creación de las diferentes artes y su plasmación en las manifestaciones actuales.

Motivación hacia la lectura de obras clásicas y reconocimiento de las literaturas antiguas y sus tópicos y recursos estilísticos como modelos ineludibles para comprender las literaturas europeas modernas.

6. Introducción a las estructuras fundamentales de la lengua latina

Clases de palabras en latín: flexionadas y no flexionadas. Ausencia de artículo. Comparación de las clases correspondientes en las lenguas románicas.

La flexión nominal y pronominal: las categorías del nombre y del pronombre. El caso: referencia a las lenguas románicas.

Las relaciones sintácticas: la concordancia, la dependencia, el orden de las palabras. El sintagma nominal: núcleo y adyacentes.

La flexión verbal. Categorías del verbo. El sintagma verbal: constituyentes. Tipos de oraciones según la naturaleza del predicado.

Las modalidades oracionales: recursos empleados para configurarlas. Estudio contrastado con las lenguas románicas.

Sucinta exposición de los recursos utilizados por la lengua latina en la coordinación y subordinación oracionales. Aplicación a las lenguas románicas.

Análisis morfológico e identificación de formas flexionadas (nominales, pronominales y verbales) y no flexionadas y estudio contrastado de las formas correspondientes de las lenguas románicas.

Análisis e identificación de la modalidad oracional y de las relaciones sintácticas que aparecen en textos adecuadamente propuestos.

Versión y retroversión de textos de dificultad adecuada previamente analizados.

Valoración positiva de la reflexión lingüística aplicada al estudio de la lengua latina como herramienta para desarrollar las capacidades de análisis y de síntesis en general.

Valoración del conocimiento de las estructuras de la lengua latina como la mejor base para conocer más reflexivamente las lenguas que de ella derivan, como son las cooficiales en la Comunidad Valenciana.

7. Romanización

La Romanización en Europa: procesos generales. Los agentes de la Romanización. Las comunidades autóctonas. Diversas etapas. Situaciones peculiares.

Los sistemas político-administrativos de la expansión romana. Las colonias y municipios. Las ciudades federadas. El sistema provincial.

La Romanización en la península Ibérica: etapas. La organización económico-administrativa: municipios y provincias de Hispania. Los efectos de la Romanización: las lenguas hispánicas, las vías de comunicación internas y con Europa, la explotación económica. Las ruinas arquitectónicas.

Elaboración e interpretación de mapas relativos a:

- etapas de la Romanización en Europa,
- diversas organizaciones del sistema provincial del Imperio Romano,

- divisions administratives d'Hispania,
- les vies de comunicació internes a Hispania i principals explotacions econòmiques,
- ubicació de les principals deixalles arqueològiques.

Lectura de textos grecs i romans on es descriuen aspectes de la Romanització, especialment a Hispania. Estudi dels topònims.

Observació directa, mitjançant visites, excursions, etc., de les empremtes de la cultura clàssica: peces de museus, edificis privats i públics, inscripcions, etc.

La Romanització a la Comunitat Valenciana: reflex de la Romanització europea i hispànica. Principals manifestacions de la Romanització a la Comunitat: estudi de l'entorn.

Valoració de les restes de la Romanització a Europa, a Hispania i a la Comunitat Valenciana com a part fonamental del nostre patrimoni cultural.

ANNEX II

Astronomia

Introducció

L'ensenyament de l'astronomia en Educació Primària i Educació Secundària Obligatoria compta amb una llarga tradició que s'articula entorn a experiències d'índole local. Amb tot, alguns països han integrat cursos d'astronomia en l'ensenyament secundari que s'afegeixen a una gran varietat d'experiències didàctiques en diferents nivells educatius. En l'ordre institucional, l'interès de l'ensenyament de l'astronomia en l'Educació Primària i Secundària Obligatoria ha estat recollit per diferents instàncies internacionals. Caldria afegir-hi l'àmplia tradició divulgativa dels grups i associacions d'astrònoms afeccionats i centres d'investigació.

En aquest context, hom pot valorar alguns aspectes distintius d'aquesta disciplina científica que la fan potencialment interessant des d'una perspectiva didàctica:

- L'astronomia suposa una posada en contacte de l'estudiant amb la natura en una escala que supera a la del seu entorn físic immediat; amb això l'individu adquireix una consciència menys local de la realitat física, relativitzant la seua posició en l'univers. Es pot parlar d'una dimensió social de l'astronomia com a ciència que impregna una bona part de la visió de l'ésser humà sobre si mateix i el seu entorn, i que s'ha concretat en una profunda i durable presència en les bases culturals de moltes diferents civilitzacions.

- L'astronomia i amb aquesta les disciplines implícitament incloses, com l'astrofísica i la cosmologia, posseeixen un paper destacat en el context de les ciències de la natura.

- L'astronomia juga un paper essencial en el desenvolupament històric de la ciència; l'exemple paradigmàtic és el reemplaçament del model geocèntric per l'heliocèntric.

- El caràcter observacional tant de l'astronomia clàssica de posició com de l'astrofísica i la cosmologia permet il·lustrar un dels trets bàsics de la metodologia científica com és la contrastació crítica entre aquests i l'observació. Aquest caràcter d'observació posseeix dos aspectes particularment rellevants en el context didàctic; d'una banda, la diferència entre observació i experiment, subjecte aquest últim als criteris de control de variables i reproductibilitat. D'altra banda, la necessitat d'entendre l'observació com a procés lligat als pressupòsits teòrics de partida; en altres termes, l'existència de finalitats en tota observació (per exemple la contrastació de models) així com de condicionaments derivats del propi context teòric i no sols de limitacions tècniques.

Tenint en compte les anteriors consideracions, la introducció de l'astronomia en el currículum de l'ensenyament en els nivells bàsics sembla recomanable sota criteris de coherència científica, d'amplitud sociocultural i metodològics. De fet, és possible efectuar un ampli recompte d'experiències didàctiques recents basades en una variada sèrie de materials d'utilització pedagògica. Sembla necessària, tanmateix, la realització d'una revisió acurada de la fonamentació teòrica de les diferents propostes, revisió que s'ha de dur a terme des de la perspectiva aportada per la investigació didàctica. Aquest és un requisit essencial que ha de respectar qualsevol proposta educativa, màxim en aquells casos on es pretén elaborar una proposta curricular àmplia, oberta i flexible.

De fet, en l'àrea de coneixements de l'astronomia, és possible dis-

- divisiones administrativas de Hispania,
- las vías de comunicación internas en Hispania y principales explotaciones económicas,
- ubicación de los principales legados arqueológicos.

Lectura de textos griegos y romanos donde se describen aspectos de la Romanización, especialmente en Hispania. Estudio de los topónimos.

Observación directa, mediante visitas, excursiones, etc., de las huellas de la cultura clásica: piezas de museos, edificios privados y públicos, inscripciones, etc.

La Romanización en la Comunidad Valenciana: reflejo de la Romanización europea e hispánica. Principales manifestaciones de la Romanización en la comunidad: estudio del entorno.

Valoración de los restos de la Romanización en Europa, en Hispania y en la Comunidad Valenciana como parte fundamental de nuestro patrimonio cultural.

ANEXO II

Astronomía

Introducción

La enseñanza de la astronomía en Educación Primaria y Educación Secundaria Obligatoria cuenta con una larga tradición que se articula en torno a experiencias de índole local. Con todo, algunos países han integrado cursos de astronomía en la enseñanza secundaria que se añaden a una gran variedad de experiencias didácticas en diferentes niveles educativos. En el orden institucional, el interés de la enseñanza de la astronomía en la Educación Primaria y Secundaria Obligatoria ha sido recogido por diferentes instancias internacionales. A ellos habría que añadir la amplia tradición de divulgación de los grupos y asociaciones de astrónomos aficionados y centros de investigación.

En este contexto, cabe valorar algunos aspectos distintivos de esta disciplina científica que la hacen potencialmente interesante desde una perspectiva didáctica:

- La astronomía supone una puesta en contacto del estudiante con la naturaleza en una escala que supera a la de su entorno físico inmediato; con ello, el individuo adquiere una conciencia menos local de la realidad física, relativizando su posición en el universo. Cabe hablar de una dimensión social de la astronomía como ciencia que impregna una buena parte de la visión del ser humano sobre sí mismo y su entorno, y que se ha plasmado en una profunda y duradera presencia en las bases culturales de muy diferentes civilizaciones.

- La astronomía y con ella las disciplinas implícitamente incluidas, como la astrofísica y la cosmología, poseen un papel destacado en el contexto de las ciencias de la naturaleza.

- La astronomía juega un papel esencial en el desarrollo histórico de la ciencia; el ejemplo paradigmático es el reemplazo del modelo geocéntrico por el heliocéntrico.

- El carácter de observación tanto de la astronomía clásica de posición como de la astrofísica y la cosmología permite ilustrar uno de los rasgos básicos de la metodología científica cual es la contrastación crítica entre éstos y la observación. Este carácter de observación posee dos aspectos particularmente relevantes en el contexto didáctico; de una parte, la diferencia entre observación y experimento, sujeto este último a los criterios de control de variables y reproductibilidad; de otra, la necesidad de entender la observación como proceso ligado a los presupuestos teóricos de partida; en otros términos, la existencia de finalidades en toda observación (por ejemplo la contrastación de modelos) así como de condicionantes derivados del propio contexto teórico y no sólo de limitaciones técnicas.

Teniendo en cuenta las anteriores consideraciones, la introducción de la astronomía en el currículum de la enseñanza en los niveles básicos parece recomendable bajo criterios de coherencia científica, de amplitud sociocultural y metodológicos. De hecho, es posible efectuar un amplio recuento de experiencias didácticas recientes basadas en una variada serie de materiales de utilización pedagógica. Parece necesaria, sin embargo, la realización de una revisión cuidadosa de la fundamentación teórica de las diferentes propuestas, revisión que debe llevarse a cabo desde la perspectiva aportada por la investigación didáctica. Este es un requisito esencial que debe respetar cualquier propuesta educativa, máxime en aquellos casos en que se pretende elaborar una propuesta curricular amplia, abierta y flexible.

De hecho, en el área de conocimientos de la astronomía, es posi-

tingir diferents enfocaments extrems als quals es remetrien les propostes realitzades. D'una banda, apareixen aproximacions didàctiques d'índole predominantment descriptiva, que abunden en els aspectes anecdòtics de la investigació astronòmica i que, en darrer terme, promouien una visió empirista de l'astronomia. En aquesta, les modelitzacions apareixerien com a simples conjectures que podrien arribar a establir-se després de breus períodes de treball i que resultarien fàcilment contrastables mitjançant experiències puntuals directes.

D'altra banda, també és possible detectar aproximacions didàctiques d'índole teòricista, que s'aproximarien a una visió passiva de la ciència com a conjunt complet i elaborat d'enunciats, lleis, etc., al qual necessàriament han de remetre's la totalitat dels fenòmens observats. En aquestes, les observacions i experiències apareixen amb freqüència com a mers exercicis de contrastació/corrobtoració de models prèviament establerts.

En ambdós casos es perd la complexitat i riquesa del quefer científic, la noció evolutiva del procés de creació científica, els seus requisits de crítica permanent i la consciència de la interacció continuada entre els models i les experiències i observacions.

En aquest context, el present disseny curricular pretén allunyar-se tant d'una visió anecdòtica de l'astronomia en la qual priven els elements descriptius i teòricistes, com d'una visió empirista que eludisca la reflexió i crítica del substrat experimental i observacional i ha d'entendre's com una base sobre la qual la investigació didàctica i la mateixa pràctica educativa podrien incorporar successives revisions.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en les alumnes i els alumnes les capacitats següents:

1. Valorar l'interès de la ciència i de l'estudi en general.
2. Adquirir hàbits d'observació i contacte amb la natura, i una concepció de l'entorn físic integrada en el seu substrat cultural i una visió estructurada i evolutiva del nostre entorn astronòmic.
3. Utilitzar la terminologia científica en l'expressió oral, escrita i gràfica.
4. Adquirir hàbits de treball científic pel que fa a la noció de model científic, a la necessitat de la seua revisió crítica i a la seua contrastació observacional.
5. Adquirir coneixements específics que impliquen:
 - el canvi de determinades concepcions intuïtives per models més d'acord amb la visió que proporciona la ciència actual,
 - l'adquisició de nomenclatures específiques,
 - la revisió de models físico-matemàtics concrets,
 - el desenvolupament de tècniques i procediments específics.

Blocs de continguts

L'organització dels blocs suposa la selecció d'uns continguts específics que s'han estructurat al voltant de models bàsics. Aquests models fan referència a concepcions específiques que es troben directament entroncats amb la ciència intuïtiva dels estudiants. El coneixement d'aquests substrats conceptuals suposa un objectiu bàsic en el procés d'aprenentatge.

Cal fer esment de la conveniència d'harmonitzar l'observació amb la modelització com a element essencial en el desenvolupament del procés d'aprenentatge.

S'han articulat els continguts curriculars atenent a quatre criteris:

- Progressivitat en els nivells de formalització.
- Especificitat parcial dels continguts, de manera que, partint d'un nucli observacional comú, s'encamine cap a diferents àrees de coneixement astronòmiques en els diferents cursos.
- Desenvolupament de programes observacionals específics que permeten un seguiment al llarg del curs acadèmic.
- Flexibilitat en la pròpia selecció i seqüenciació de continguts, susceptibles de modificacions dins del marc general de cada curs o entre cursos contigus.

A continuació s'enumeren els continguts conceptuals agrupats en grans blocs temàtics. No se'ls ha d'assignar un caràcter tancat sinó orientador, per la qual cosa ha d'ésser el professor qui, d'acord amb les característiques del seu alumnat i del propi centre, realitzarà la selecció més adequada.

1. Introducció a l'astronomia

Aquest primer bloc es concep com una introducció a la ciència astronòmica.

ble distingir diferents enfocaments extrems als quals se remeti- rían las propuestas realizadas. Por un lado, aparecen aproximaciones didácticas de índole predominantemente descriptiva, que abundan en los aspectos anecdóticos de la investigación astronómica y que, en último término, promoverían una visión empirista de la astronomía. En ella, las modelizaciones aparecerían como simples conjeturas que podrían llegar a establecerse tras breves periodos de trabajo y que resultarían fácilmente contrastables mediante experiencias puntuales directas.

Por otro lado, también es posible detectar aproximaciones didácticas de índole teoricista, que se aproximarían a una visión pasiva de la ciencia como conjunto completo y elaborado de enunciados, leyes, etc., al que necesariamente deben remitirse la totalidad de los fenómenos observados. En ellas, las observaciones y experiencias aparecen con frecuencia como meros ejercicios de contrastación/corrobtoración de modelos previamente establecidos.

En ambos casos se pierde la complejidad y riqueza del quehacer científico, la noción evolutiva del proceso de creación científica, su requisito de crítica permanente y la conciencia de la interacción continuada entre los modelos y las experiencias y observaciones.

En este contexto, el presente diseño curricular pretende alejarse tanto de una visión anecdótica de la astronomía en la que priven los elementos descriptivos y teoricistas, como de una visión empirista que eluda la reflexión y crítica del sustrato experimental y de observación y debe entenderse como una base sobre la que la investigación didáctica y la misma práctica educativa podrían incorporar sucesivas revisiones.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Valorar el interés de la ciencia y del estudio en general.
2. Adquirir hábitos de observación y contacto con la naturaleza, una concepción del entorno físico integrada en su sustrato cultural y una visión estructurada y evolutiva de nuestro entorno astronómico.
3. Emplear la terminología científica en la expresión oral, escrita y gràfica.
4. Adquirir hábitos de trabajo científico en lo referente a la noción de modelo científico, a la necesidad de su revisión crítica y a su contraste de la observación.
5. Adquirir conocimientos específicos que impliquen:
 - el cambio de determinadas concepciones intuïtives por modelos más en consonancia con la visión que proporciona la ciencia actual,
 - la adquisición de nomenclaturas específicas,
 - la revisión de modelos físico-matemàtics concretos,
 - el desarrollo de técnicas y procedimientos específicos.

Bloques de contenidos

La organización de los bloques supone la selección de unos contenidos específicos que se han estructurado en torno a modelos básicos. Estos modelos hacen referencia a concepciones específicas que se encuentran directamente entroncadas con la ciencia intuïtiva de los estudiantes. El conocimiento de estos substratos conceptuales supone un objetivo básico en el proceso de aprendizaje.

Es necesario mencionar la conveniència de armonizar la observación con la modelización como elemento esencial en el desarrollo del proceso de aprendizaje.

Se han articulado los contenidos curriculares atendiendo a cuatro criterios.

- Progresión en los niveles de formalización.
- Especificidad parcial de los contenidos, de forma que, partiendo de un núcleo de observación común, se oriente hacia diferentes áreas de conocimiento astronómicas en los diferentes cursos.
- Desarrollo de programas de observación específicos que permitan un seguimiento a lo largo del curso académico.
- Flexibilidad en la propia selección y ordenación de contenidos, susceptibles de modificaciones dentro del marco general de cada curso o entre cursos contiguos.

A continuación se enumeran los contenidos conceptuales agrupados en grandes bloques temáticos. No se les debe asignar un carácter cerrado sino orientador, por lo que habrá de ser el profesor quien de acuerdo con las características de su alumnado y del propio centro, realice la selección más adecuada.

1. Introducción a la astronomía

Este primer bloque se concibe como de introducción a la ciencia astronómica.

Què veiem en el cel?

- Les nits estrellades.
- El sol es mou?
- La lluna i les seues fases.
- El cel nocturn.
- Les constel·lacions.
- El cel gira.
- Els planetes.
- El sistema solar i l'univers.
- El sistema solar.
- Altres sols.
- La Via Làctia i les galàxies.

2. L'observació en astronomia

Aquest bloc s'orienta preferentment cap a la sistematització de les observacions astronòmiques.

Estrelles i constel·lacions.

- Mirant el cel nocturn.
- Magnituds estel·lars.
- Constel·lacions i nomenclatura estel·lar.

L'astronomia i la mesura del temps.

- El moviment diürn del sol.
- El moviment anual del sol, estacions.
- Relotges de sol.
- El moviment lunar.

La terra, el sistema solar i l'univers.

- Forma i grandària de la Terra.
- Els planetes a simple vista i al telescopi.
- El Sistema Solar.
- Estrelles, galàxies i l'Univers.

3. L'observació i la mesura en astronomia

Aquest tercer bloc es dirigeix a aprofundir en els aspectes observacionals, introduint el model d'esfera celest i, tocant a aquest, d'algunes de les coordenades astronòmiques, per a la realització d'observacions quantitatives. Es tracta, per tant, d'una iniciació a la mesura astronòmica.

La Terra com a objecte astronòmic.

- Forma i grandària.
- Moviments de la terra.
- El sistema terra-lluna.
- El sistema terra-sol.
- La dinàmica del moviment planetari.

L'esfera celest.

- El cel nocturn, estrelles i constel·lacions.
- L'esfera celest local, elements.
- La rotació diürna, latitud.
- Coordenades astronòmiques.
- Els moviments planetaris.

Cap als confins del Sistema Solar.

- La llum i l'observació astronòmica.
- Lents, espill i telescopis.
- L'observació telescòpica de la Lluna i els planetes.
- Característiques físiques dels planetes i els seus satèl·lits.
- Cometes, asteroides, meteorits.

4. Una aproximació a l'astrofísica d'estrelles i sistemes supraestel·lars

En el desenvolupament d'aquest bloc apareixen implicats conceptes físico-químics complexos dels quals, necessàriament, s'ha de donar una visió simplificada. Es tractaria de connectar la visió simplificada de models i conceptes amb observacions assequibles a qualsevol laboratori didàctic.

Els continguts s'han agrupat segons una seqüència d'allunyament progressiu, la qual cosa implica, al mateix temps, una ampliació de l'escala de distàncies i temps en les observacions que desembocaria, finalment, en una aproximació senzilla als models cosmològics actuals.

Cap als confins del sistema solar.

- El cel nocturn, moviment diürn.
- Els planetes.
- Els sistemes geo i heliocèntric.
- La dinàmica planetària.

Cap a les estrelles.

- Magnituds i colors estel·lars.
- La llum i les estrelles, espectres.

¿Qué vemos en el cielo?

- Las noches estrelladas.
- ¿El sol se mueve?
- La luna y sus fases.
- El cielo nocturno.
- Las constelaciones.
- El cielo gira.
- Los planetas.
- El sistema solar y el universo.
- El sistema solar.
- Otros soles.
- La vía láctea y las galaxias.

2. La observación en astronomía

Este bloque se orienta preferentemente hacia la sistematización de las observaciones astronómicas.

Estrellas y constelaciones.

- Mirando el cielo nocturno.
- Magnitudes estelares.
- Constelaciones y nomenclatura estelar.

La astronomía y la medida del tiempo.

- El movimiento diurno del sol.
- El movimiento anual del sol, estaciones.
- Relojes de sol.
- El movimiento lunar.

La tierra, el sistema solar y el universo.

- Forma y tamaño de la tierra.
- Los planetas a simple vista y al telescopio.
- El sistema solar.
- Estrellas, galaxias y el universo.

3. La observación y la medida en astronomía

Este tercer bloque se dirige a profundizar en los aspectos de observación, introduciendo el modelo de esfera celeste y, junto a él, de algunas de las coordenadas astronómicas, para la realización de observaciones cuantitativas. Se trata, por tanto, de una iniciación a la medición astronómica.

La tierra como objeto astronómico.

- Forma y tamaño.
- Movimientos de la tierra.
- El sistema tierra-lluna.
- El sistema tierra-sol.
- La dinámica del movimiento planetario.

La esfera celeste.

- El cielo nocturno, estrellas y constelaciones.
- La esfera celeste local, elementos.
- La rotación diurna, latitud.
- Coordenadas astronómicas.
- Los movimientos planetarios.

Hacia los confines del sistema solar.

- La luz y la observación astronómica.
- Lentes, espejos y telescopios.
- La observación telescópica de la luna y los planetas.
- Características físicas de los planetas y sus satélites.
- Cometas, asteroides, meteoritos.

4. Una aproximación a la astrofísica de estrellas y sistemas supraestelares

En el desarrollo de este bloque aparecen implicados conceptos físico-químicos complejos de los que, necesariamente, debe darse una visión simplificada. Se trataría de conectar la visión simplificada de modelos y conceptos con observaciones assequibles a cualquier laboratorio didáctico.

Los contenidos se han agrupado según una secuencia de alejamiento progresivo, lo que implica, a la vez, una ampliación de la escala de distancias y tiempos en las observaciones que desembocaría, finalmente, en una aproximación sencilla a los modelos cosmológicos actuales.

Hacia los confines del sistema solar.

- El cielo nocturno, movimiento diurno.
- Los planetas.
- Los sistemas geo y heliocéntrico.
- La dinámica planetaria.

Hacia las estrellas.

- Magnitudes y colores estelares.
- La luz y las estrellas, espectros.

- Quin és l'origen de l'energia estel·lar?
- Taques solars, activitat solar.
- Un model per a la formació d'estrelles. Nebuloses.
- Cap als confins de l'univers.
- Les binàries i les variables físiques.
- Cúmulus estel·lars.
- Galàxies i cúmulus de galàxies.
- L'obscuritat del cel nocturn i la cosmologia.
- L'expansió de l'univers.

Cant coral

Introducció

Una característica peculiar del llenguatge musical és la d'estar articulada en múltiples dimensions. Una d'aquestes, la possibilitat de presentar plans sonors simultanis, és una dimensió musical que condiciona tant els aspectes compositius del discurs com els interpretatius. Des dels aspectes estructurals per composició coral es pot entendre una realització musical que posa l'accent en allò simultani, que té cura de la personalitat pròpia de cada pla sonor i que, a la vegada, ressalta el so equilibrat del conjunt; des de la interpretació, s'aplica el terme coral a les realitzacions musicals que demanen el concurs d'un grup, més o menys ampli, en l'atenció a cadascun dels diferents plans sonors en joc. El terme coral, doncs, al·ludeix directament a la dimensió simultània de la música on l'equilibri de les veus que la componen forma un entramat compacte i homogeni. Així, àmpliament, i des del punt de vista interpretatiu, per música coral es pot entendre tota proposta musical realitzada en grup.

La interpretació musical en grup posseeix implicacions didàctiques que l'escola ha d'aprofitar. La musicalitat que tradicionalment s'atorga a l'acte d'interpretar música coral resideix en la condició imposada per la seua pròpia estructura, en exigir ser abordada des de l'element primordial de l'acte interpretatiu, és a dir, des del joc dialèctic escolta/resposta com la base de qualsevol complicació tècnica d'execució. Des d'ací, la tasca d'aprenentatge musical es fa tan inescapable com immensa. D'altra banda, inherents a aquests hàbits estan els mecanismes de relació interpersonal que necessàriament es veuran implicats, ja que la música es converteix en element catalitzador de la relació amb l'altre. Així, la relació individu/grup, enquadrada per la tasca musical d'interpretació, fa de la música coral un quefer realment enriquidor, tant en les coses personals com en les coses musicals. Però a més, l'acció interpretativa portarà el grup a configurar un projecte d'acció que, en la mesura que influeix en el medi social de l'entorn pròxim, donarà el sentit definitiu a la matèria proposada.

Relació amb els objectius generals de l'etapa

Una concepció de la música com la que ací es proposa col·labora al desenvolupament de gran part de les capacitats proposades en els objectius generals de l'etapa. Així ha de contribuir al coneixement i comprensió del propi cos des del desenvolupament de la tècnica, tant vocal com instrumental, ja que en l'adquisició d'aquestes destreses es veuen involucrats aspectes bàsics del funcionament corporal com són la respiració controlada en el cant, o la coordinació i motricitat fina en les tècniques instrumentals. Al mateix temps, la interpretació i producció de missatges amb propietat, autonomia i creativitat, a través de la utilització de codis artístics, troba en les activitats d'interpretació musical en grup un eficaç camp per al seu desenvolupament.

L'educació per a la iniciativa en la vida activa i adulta té en aquesta matèria una via eficaç de desenvolupament, ja que no sols es pretén fer música, sinó també, aprendre a utilitzar el temps lliure, l'oci i els mecanismes d'influència en el medi social de l'entorn a través d'una activitat com aquesta, de gran poder de comunicació i convocatòria. També, des d'una bona selecció del repertori musical es donarà l'oportunitat de conèixer, apreciar i gaudir, de primera mà, un patrimoni musical fortament vinculat al llegat cultural de la nostra societat. Per últim, el desenvolupament de l'autoestima i de les capacitats de relació veuen en aquesta activitat un mitjà ideal per créixer, ja que la realització lliure de propostes musicals necessita que l'interpret posseïssa una gran confiança en les seues possibilitats.

Possibles vies de concreció

Interpretar música en grup permet diferents vies de concreció en el terreny de la realització pràctica. Les possibilitats depenen de les

- ¿Cuál es el origen de la energía estelar?
- Manchas solares, actividad solar.
- Un modelo para la formación de estrellas. Nebulosas.
- Hacia los confines del universo.
- Las binarias y las variables físicas.
- Cúmulos estelares.
- Galaxias y cúmulos de galaxias.
- La oscuridad del cielo nocturno y la cosmología.
- La expansión del universo.

Canto coral

Introducción

Una característica peculiar del lenguaje musical es la de estar articulado en múltiples dimensiones. Una de ellas, la posibilidad de presentar planos sonoros simultáneos, es una dimensión musical que condiciona tanto los aspectos compositivos del discurso como los interpretativos. Desde los aspectos estructurales por composición coral puede entenderse una realización musical que pone el acento en lo simultáneo, que cuida la personalidad propia de cada plano sonoro y que, a la vez, resalta el sonido equilibrado del conjunto; desde la interpretación, se aplica el término coral a las realizaciones musicales que demandan el concurso de un grupo, más o menos amplio, en la atención a cada uno de los diferentes planos sonoros en juego. El término coral, pues, alude directamente a la dimensión simultánea de la música en la que el equilibrio de las voces que la componen forma un entramado compacto y homogéneo. Así, ampliamente, y desde el punto de vista interpretativo, por música coral se puede entender toda propuesta musical realizada en grupo.

La interpretación musical en grupo posee implicaciones didácticas que la escuela debe aprovechar. La musicalidad que tradicionalmente se otorga al acto de interpretar música coral reside en la condición impuesta por su propia estructura, al exigir ser abordada desde el elemento primordial del acto interpretativo, es decir, desde el juego dialéctico escucha/respuesta como la base de cualquier complicación técnica de ejecución. Desde ahí, la tarea de aprendizaje musical se hace tan inagotable como inmensa. Por otro lado, inherentes a esos hábitos están los mecanismos de relación interpersonal que necesariamente se verán implicados, pues la música se convierte en elemento catalizador de la relación con el otro. Así, la relación individuo/grupo, encuadrada por la tarea musical de interpretación, hace de la música coral un quehacer realmente enriquecedor, tanto en lo personal como en lo musical. Pero además, la acción interpretativa llevará al grupo a configurar un proyecto de acción que, en la medida que influye en el medio social del entorno próximo, dará el sentido definitivo a la materia propuesta.

Relación con los objetivos generales de la etapa

Una concepción de la música como la que aquí se propone colabora al desarrollo de gran parte de las capacidades propuestas en los objetivos generales de la etapa. Así, debe contribuir al conocimiento y comprensión del propio cuerpo desde el desarrollo de la técnica, tanto vocal como instrumental, pues en la adquisición de estas destrezas se ven involucrados aspectos básicos del funcionamiento corporal como son la respiración controlada en el canto, o la coordinación y motricidad fina en las técnicas instrumentales. A la vez, la interpretación y producción de mensajes con propiedad, autonomía y creatividad, a través de la utilización de códigos artísticos, encuentra en las actividades de interpretación musical en grupo un eficaz campo para su desarrollo.

La educación para la iniciativa en la vida activa y adulta tiene en esta materia una vía eficaz de desarrollo, puesto que no sólo se pretende hacer música, sino también, aprender a utilizar el tiempo libre, el ocio y los mecanismos de influencia en el medio social del entorno a través de una actividad como esta, de gran poder de comunicación y convocatoria. También, desde una buena selección del repertorio musical se dará la oportunidad de conocer, apreciar y disfrutar, de primera mano, un patrimonio musical fuertemente vinculado al legado cultural de nuestra sociedad. Por último, el desarrollo de la autoestima y de las capacidades de relación ven en esta actividad un medio ideal para crecer, ya que la realización libre de propuestas musicales necesita que el intérprete posea una gran confianza en sus posibilidades.

Posibles vías de concreción

Interpretar música en grupo permite diferentes vías de concreción en el terreno de la realización práctica. Las posibilidades dependen de

condicions particulars de cada centre, en especial, d'aquelles relatives als recursos materials i de professorat. Aquelles que amb més facilitat poden ser dutes a l'aula són les següents:

a) *Cant coral*. Entesa com la versió «a capella» de la música coral, se centra en les tasques específiques de la formació de cors, on l'únic requisit previ per a la seua posada en pràctica és el de reunir un grup nombrós de persones. El cant coral estableix una relació directa amb la música degut a la immediatesa en la relació so/individu, fent-la independent de qualsevol artifici instrumental i permetent, per tant, una major visió global dels elements que la configuren. D'ací, el gran valor formatiu que tradicionalment se li atribueix. Reforça aquesta opció el pes que adquireix el cor com a grup de persones l'únic vincle del qual és ser peça d'un mateix instrument musical, ja que agilita el dinamisme en les relacions internes potenciant el seu valor formatiu més enllà de les coses purament musicals. La tipologia del grup que esculla aquesta opció determinarà la versió de cor que definitivament s'establisca. De totes les versions possibles (cabent totes les combinacions de cor a veus iguals i de cor a veus mixtes), aquella que podria generalitzar-se més fàcilment en els centres seria la de cor mixt a tres, on les dones realitzen dues veus i els homes una.

b) *Conjunt vocal i instrumental*. En aquesta versió, la música coral es veurà enriquida amb aportacions tímbriques provinents de la incorporació d'instruments en els treballs d'interpretació. A més dels resultats musicalment interessants que l'aportació d'instruments pot proporcionar a través de les múltiples combinacions veu/instruments, posseeix a més la virtut de resoldre problemes puntuals que es puguin donar en el terreny pràctic d'organització en l'aula, entre altres, els originats pel procés de canvi de veu en els que es poden trobar els xics d'aquesta edat. Quan el professor no es trobe segur en el tractament tècnic de la veu, ve molt bé la utilització hàbil del recurs instrumental. Tanmateix, un aspecte delicat el constitueix el tractament tècnic dels instruments que, en comportar un ús menys immediat que la veu, pot convertir-se en obstacle per a l'expressió. Per aquesta raó, el treball amb instruments hauria de tenir ací un sentit de recerca tímbrica, on qualsevol pogués entrar en el joc instrumental per propiciar un ús, almenys tan immediat, com el que posseeix la veu. D'ací que la utilització adequada de tècniques d'improvisació vocal-instrumental realitzades en grup suplica, en molts casos, les dificultats insalvables que plantegen les complicades tècniques d'execució.

c) *Laboratori d'investigació sonora*. Una concepció coral de la música també pot permetre un treball des de la tasca de recerca del material sonor que s'haja d'interpretar. Així, aquesta versió se centraria en tots els aspectes relacionats amb la manipulació sonora (recerca de sons, construcció d'instruments i aparells sonors), amb la creació d'estructures i la seua interpretació. Ací, sens dubte, es fa més necessari que en les anteriors uns mínims recursos materials per tal d'afavorir la tasca d'investigació. Però aquesta limitació se ceneix a uns pocs condicionants d'espai i eines de taller, ja que per a la construcció d'un laboratori musical en el centre escolar es poden utilitzar des de materials electrònics, (cada vegada més assequibles en el mercat) fins els objectes de rebuig provinents de l'ús quotidià.

Cadascuna d'aquestes vies de concreció té aspectes comuns que hi permeten un trànsit fluid. L'accent en un o altre serà una decisió del professor que ha de sopesar els interessos dels seus alumnes i de les seues alumnes les possibilitats del centre. Així doncs, a continuació es realitza el disseny curricular de la matèria optativa *Cant coral* com la concreció més adequada a les funcions que ha de complir aquest espai d'optativitat.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en les alumnes i els alumnes les capacitats següents:

1. Planificar actuacions públiques capaces d'influir en la vida quotidiana del centre i en la del seu entorn més pròxim.
2. Participar interessadament en els concerts públics, valorant la importància que té en el reforç de la seguretat personal.
3. Col·laborar en l'elaboració i realització dels projectes musicals nascuts de l'activitat del grup.
4. Interpretar música a través del cant coral, interessant-se per adquirir un domini progressiu de les tècniques específiques que el suporten.
5. Valorar la concertació com el treball d'autodisciplina que imposa la interpretació musical de conjunt.

las condiciones particulares de cada centro, en especial, de aquellas relativas a los recursos materiales y de profesorado. Las que con más facilidad pueden ser llevadas al aula son las siguientes:

a) *Canto coral*. Entendida como la versión a capella de la música coral, se centra en las tareas específicas de la formación de coros, donde el único requisito previo para su puesta en práctica es el de reunir un grupo numeroso de personas. El canto coral establece una relación directa con la música debido a la inmediatez en la relación sonido/individuo, haciéndola independiente de cualquier artificio instrumental y permitiendo, por tanto, una mayor visión global de los elementos que la configuran. De ahí, el gran valor formativo que tradicionalmente se le atribuye. Refuerza esta opción el peso que adquiere el coro como grupo de personas cuyo único vínculo es ser pieza de un mismo instrumento musical, pues agilita el dinamismo en las relaciones internas potenciando su valor formativo más allá de lo puramente musical. La tipología del grupo que escoja esta opción determinará la versión de coro que definitivamente se establezca. De entre las versiones posibles (cabent todas las combinaciones de coro a voces iguales y de coro a voces mixtas), la que podría generalizarse más fácilmente en los centros sería la de coro mixto a tres, donde las mujeres realizan dos voces y los hombres una.

b) *Conjunto vocal e instrumental*. En esta versión, la música coral se verá enriquecida con aportaciones tímbricas provenientes de la incorporación de instrumentos en los trabajos de interpretación. Además de los resultados musicalmente interesantes que la aportación de instrumentos puede proporcionar a través de las múltiples combinaciones voz/instrumentos, posee además la virtud de resolver problemas puntuales que pueden darse en el terreno práctico de organización en el aula, entre otros los originados por el proceso de cambio de voz en el que pueden encontrarse los chicos de esta edad. Cuando el profesor no se encuentre seguro en el tratamiento técnico de la voz, viene muy bien la utilización hábil del recurso instrumental. Sin embargo, un aspecto delicado lo constituye el tratamiento técnico de los instrumentos que, al comportar un uso menos inmediato que la voz, puede convertirse en obstáculo para la expresión. Por esta razón, el trabajo con instrumentos debiera tener aquí un sentido de búsqueda tímbrica, donde cualquiera pudiera entrar en el juego instrumental para propiciar un uso, al menos tan inmediato, como el que posee la voz. De ahí que el empleo adecuado de técnicas de improvisación vocal-instrumental realizadas en grupo supla, en muchos casos, las dificultades insalvables que plantean las complicadas técnicas de ejecución.

c) *Laboratorio de investigación sonora*. Una concepción coral de la música también puede permitir un trabajo desde la tarea de búsqueda del material sonoro que se va a interpretar. Así, esta versión se centraría en todos los aspectos relacionados con la manipulación sonora (búsqueda de sonidos, construcción de instrumentos y aparatos sonoros), con la creación de estructuras y su interpretación. Aquí, sin duda, se hace más necesario que en las anteriores unos mínimos recursos materiales para favorecer la tarea de investigación. Pero esta limitación se ciñe a unos pocos condicionantes de espacio y herramientas de taller, pues para la construcción de un laboratorio musical en el centro escolar pueden utilizarse desde materiales electrónicos, (cada vez más assequibles en el mercado) hasta los objetos de desecho provenientes del uso cotidiano.

Cada una de estas vías de concreción tiene aspectos comunes que permiten un tránsito fluido entre ellas. El acento en uno u otro será una decisión del profesor que debe sopesar los intereses de sus alumnos y de sus alumnas y las posibilidades del centro. Así pues, a continuación se realiza el diseño curricular de la materia optativa *Canto coral* como la concreción más adecuada a las funciones que debe cumplir este espacio de opción.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Planificar actuaciones públicas capaces de influir en la vida cotidiana del centro y en la de su entorno más próximo.
2. Participar interesadamente en los conciertos públicos, valorando la importancia que tienen en el refuerzo de la seguridad personal.
3. Colaborar en la elaboración y realización de los proyectos musicales nacidos de la actividad del grupo.
4. Interpretar música a través del canto coral, interesándose por adquirir un dominio progresivo de las técnicas específicas que lo soportan.
5. Valorar la concertación como el trabajo de autodisciplina que impone la interpretación musical de conjunto.

6. Valorar el silenci com la noció de temps que demana la interpretació ben feta.

Blocs de continguts

1. Repertori i investigació sonora

Conceptes

Els diferents estils de música coral: culta, popular, religiosa, profana, etc.

Procediments

Pràctica del cant a l'uníson.

Pràctica del cant polifònic. Música a dues i tres veus.

Pràctica de diferents estils:

– «A capella» i amb acompanyament instrumental.

– Música culta: religiosa i profana; històrica i actual.

– Popular, lleugera, etc.

Creació i interpretació de repertori coral com a resultat de processos d'investigació.

– Sonorització de textos.

– Recerca d'estructures.

– Esquemes per a la improvisació.

– Treballs de creació musical: música fonètica, aleatòria, concreta.

Investigació de fonts sonores diferents a les vocals.

– Construcció d'instruments.

Actituds

Col·laboració amb el so de conjunt des de la investigació personal del so.

2. La tècnica vocal

Conceptes

Els elements bàsics de la tècnica vocal.

– La respiració, la ressonància, l'emissió i l'articulació.

Procediments

Aprofundiment en la pràctica dels elements bàsics de la tècnica vocal.

Eliminació de tensions a través del domini de tècniques de moviment/relaxació corporals.

Utilització de l'exemple vocal del director com a model que s'ha d'imitar.

Actituds

Adquisició dels hàbits d'higiene corporal conseqüents amb l'assimilació d'una cultura vocal sana.

Respecte a les característiques vocals dels altres.

Valoració del clima de serenitat necessari com a pas previ per accedir a la preparació vocal.

Actitud conseqüent amb la presa de consciència del propi cos com a instrument.

Participació interessada en la col·laboració amb les tasques de conjunt.

Interés pel progrés personal en el desenvolupament vocal.

Interés personal per assumir les actituds corporals que requereix el cant.

3. L'assaig

Conceptes

Els elements bàsics del llenguatge musical.

La temporalitat interpretativa en relació al silenci.

Els sistemes de representació musical: convencionals i moderns:

– Els elements bàsics en la lectura musical.

Procediments

Exercici de la memòria com a principi rector de la interpretació.

La interpretació com a expressió de l'experiència musical del temps a través de la interiorització del silenci, el pols i el fraseig.

Pràctica de la imitació com a tècnica per a l'adquisició de models per a la interpretació.

– Models vocals, de frase, expressius, etc.

Utilització de textos com la font de recursos expressius de la música cantada.

Pràctica del moviment com a recurs per a la representació interior dels elements que entren en joc en la interpretació.

– Precisió en l'afinació, el ritme, el fraseig, els relatius a la tècnica vocal.

Desenvolupament de l'audició interna en les tasques de concertació, com a element de control de l'afinació, de la qualitat vocal i del color sonor del conjunt.

6. Valorar el silencio como la noción de tiempo que demanda la interpretación bien hecha.

Bloques de contenidos

1. Repertorio e investigación sonora

Conceptos

Los diferentes estilos de música coral: culta, popular, religiosa, profana, etc.

Procedimientos

Práctica del canto al unísono.

Práctica del canto polifónico. Música a dos y tres voces.

Práctica de diferentes estilos:

– A capella y con acompañamiento instrumental.

– Música culta: religiosa y profana; histórica y actual.

– Popular, ligera, etc.

Creación e interpretación de repertorio coral como resultado de procesos de investigación.

– Sonorización de textos.

– Búsqueda de estructuras.

– Esquemas para la improvisación.

– Trabajos de creación musical: música fonética, aleatoria, concreta.

Investigación de fuentes sonoras diferentes a las vocales

– Construcción de instrumentos.

Actitudes

Colaboración con el sonido de conjunto desde la investigación personal del sonido.

2. La técnica vocal

Conceptos

Los elementos básicos de la técnica vocal.

– La respiración, la resonancia, la emisión y la articulación.

Procedimientos

Profundización en la práctica de los elementos básicos de la técnica vocal.

Eliminación de tensiones a través del dominio de técnicas de movimiento/relajación corporales.

Utilización del ejemplo vocal del director como modelo que se debe imitar.

Actitudes

Adquisición de los hábitos de higiene corporal consecuentes con la asimilación de una cultura vocal sana.

Respeto a las características vocales de los demás.

Valoración del clima de serenidad necesario como paso previo para acceder a la preparación vocal.

Actitud consecuente con la toma de conciencia del propio cuerpo como instrumento.

Participación interesada en la colaboración con las tareas de conjunto.

Interés por el progreso personal en el desarrollo vocal.

Interés personal por asumir las actitudes corporales que requiere el canto.

3. El ensayo

Conceptos

Los elementos básicos del lenguaje musical.

La temporalidad interpretativa en relación al silencio.

Los sistemas de representación musical: convencionales y modernos.

– Los elementos básicos en la lectura musical.

Procedimientos

Ejercicio de la memoria como principio rector de la interpretación.

La interpretación como expresión de la experiencia musical del tiempo a través de la interiorización del silencio, el pulso y el fraseo.

Práctica de la imitación como técnica para la adquisición de modelos para la interpretación.

– Modelos vocales, de frase, expresivos, etc.

Utilización de textos como la fuente de recursos expresivos de la música cantada.

Práctica del movimiento como recurso para la representación interior de los elementos que entran en juego en la interpretación:

– Precisión en la afinación, el ritmo, el fraseo, los relativos a la técnica vocal.

Desarrollo de la audición interna en las tareas de concertación, como elemento de control de la afinación, de la calidad vocal y del color sonoro del conjunto.

Repetició significativa dels models proposats pel director com a recurs d'aprenentatge.

Ensinistrament en la lectura dels sistemes de notació tradicional i modern.

Actituds

Aportació de l'esforç personal a la disciplina de treball que requereix la participació en les tasques de concertació.

Desenvolupament de la consciència d'interpret.

Adquisició progressiva de la seguretat personal de l'exercici del cant coral.

Valoració del silenci com a marc de la interpretació.

4. El concert, gestió i organització

Procediments

Utilització de la mecànica de l'associacionisme com a eina d'organització interna i de relació amb la societat.

Elaboració de projectes d'activitats, organització de tasques i repartiment de les responsabilitats que se'n desprenen.

Valoració de les tasques de gestió i organització d'activitats.

Actituds

Valoració de la importància de l'espai físic com a lloc d'assaig i d'elaboració de projectes.

Adquisició de la consciència de ser membre d'un instrument col·lectiu.

Cartografia

Introducció

Vivim l'era de les comunicacions. Continuament rebem i asimilem informació oral, escrita i en forma d'imatges, procedent de mitjans molt diversos, del nostre entorn i de la realitat en conjunt. L'escola, el carrer, la família, els amics, proporcionen al nen i a l'adolescent, sense interrupció, tota mena de matisos d'aquesta realitat. La televisió ha fet entrar el món a l'interior de les nostres cases. Tanmateix, si no intervé un aprenentatge, tendim a percebre aquest entorn i aquesta realitat sense dimensions, o de manera unidimensional. Pot servir d'exemple la percepció d'una ciutat: sovint, tal i com es dedueix de les enquestes, aquesta està basada en «fites» -punts-, i en «sendes» -línies-, però no en superfícies ni en volums. La cartografia és l'instrument d'aprenentatge de la realitat bidimensional i tridimensional, tant de la realitat sensorial com de l'abstracta.

Es podria definir la cartografia com *l'art de realitzar mapes*. Fer servir la paraula «art» no és inadequat, ja que la cartografia es materialitza en un llenguatge plàstic. Com tots els llenguatges ha de seguir unes normes i uns codis, però permet una ampla creativitat. Podem comparar un mapa, en part, amb una obra literària, com una novel·la o una poesia. De vegades la comunicació escrita més intensa o perfecta s'aconsegueix transgredint alguna de les seues normes. Igualment, un bon mapa no és el que reflecteix els codis cartogràfics de manera ortodoxa, sinó el que ens comunica millor la seua informació. Per això, si som els receptors, cal dominar mínimament els codis d'aquest llenguatge: Si, a més, som nosaltres els qui realitzem el mapa, a banda de la correcta utilització de les regles del llenguatge, hem d'exercitar la creativitat.

La cartografia, altrament, permet plasmar espacialment, fins i tot en volum, tot tipus de fets i problemes. El seu camp no és exclusivament el de la Geografia. El conjunt de les ciències socials i naturals s'expressa sovint amb un llenguatge cartogràfic i, si obrim l'horitzó de la cartografia als gràfics, aleshores entra qualsevol de les àrees curriculars, amb molt poques excepcions.

En aquesta matèria optativa es contempla una doble faceta: l'ús i la realització de plànols o mapes, però s'ha d'incidir principalment en la primera. L'ús de mapes i plànols inclou els estadis de lectura, interpretació i construcció d'hipòtesis.

Finalment, quan ja es domine regularment l'ús de plànols, mapes i fotografies aèries, i en un moment en què ja ho permet la pròpia maduració de l'alumnat, pot plantejar-se la investigació i la confecció de mapes temàtics, com a forma d'expressió de problemes o realitats socials i naturals.

La matèria optativa *Cartografia* ha d'introduir en el maneig de plànols, mapes, fotografies aèries i mapes temàtics. Ha d'incloure treball de camp i d'aula. Ha de contemplar els estadis cada vegada més complexos de lectura, interpretació i formulació d'hipòtesis i els pro-

Repetición significativa de los modelos propuestos por el director como recurso de aprendizaje.

Adiestramiento en la lectura de los sistemas de notación tradicional y moderno.

Actitudes

Aportación del esfuerzo personal a la disciplina de trabajo que requiere la participación en las tareas de concertación.

Desarrollo de la conciencia de intérprete.

Adquisición progresiva de la seguridad personal en el ejercicio del canto coral.

Valoración del silencio como marco de la interpretación.

4. El concierto, gestión y organización

Procedimientos

Utilización de la mecánica del asociacionismo como herramienta de organización interna y de relación con la sociedad.

Elaboración de proyectos de actividades, organización de tareas y reparto de las responsabilidades que de ellas se desprenden.

Valoración de las tareas de gestión y organización de actividades.

Actitudes

Valoración de la importancia del espacio físico como lugar de ensayo y de elaboración de proyectos.

Adquisición de la conciencia de ser miembro de un instrumento colectivo.

Cartografía

Introducción

Vivimos en la era de las comunicaciones. Continuamente recibimos y asimilamos información oral, escrita y en forma de imágenes, procedente de muy diversos medios, de nuestro entorno y de la realidad en su conjunto. La escuela, la calle, la familia, los amigos, proporcionan al niño y al adolescente, sin interrupción, todo tipo de matices de esta realidad. La televisión ha hecho entrar el mundo en el interior de nuestras casas. Sin embargo, de no mediar un aprendizaje, se tiende a percibir este entorno y esta realidad sin dimensiones, o de modo unidimensional. Sirva como ejemplo la percepción de una ciudad: con frecuencia, según se deduce de las encuestas, está basada en «hitos» -puntos-, y en «senderos» -líneas-, pero no en superficies ni en volúmenes. La cartografía es el instrumento de aprendizaje de la realidad bidimensional y tridimensional, tanto de la realidad sensorial como de la abstracta.

Se podría definir la cartografía como *el arte de realizar mapas*. Utilizar la palabra «arte» no es inadecuado, ya que la cartografía se materializa en un lenguaje plástico. Como todo lenguaje, debe seguir unas normas y unos códigos, pero permite una amplia creatividad. Un mapa podemos compararlo, en parte, con una obra literaria, como una novela o una poesía. A veces la comunicación escrita más intensa o perfecta se consigue transgrediendo alguna de sus normas. Del mismo modo, un buen mapa no es el que cumple los códigos cartográficos de forma ortodoxa, sino el que nos comunica mejor su información. Para ello, si somos los receptores, hay que dominar mínimamente los códigos de este lenguaje. Si además somos nosotros los que realizamos el mapa, aparte de la correcta utilización de las reglas del lenguaje, debemos ejercitar la creatividad.

La cartografía, por otra parte, permite plasmar espacialmente, incluso en volumen, todo tipo de hechos y problemas. Su campo no es exclusivamente el de la geografía. El conjunto de las ciencias sociales y naturales se expresa frecuentemente con un lenguaje cartográfico y, si abrimos el horizonte de la cartografía a los gráficos, entra entonces cualquiera de las áreas curriculares, con muy pocas excepciones.

En esta materia optativa se contempla una doble faceta: la de uso y la de realización de planos o mapas, pero se debe incidir principalmente en la primera. El uso de mapas y planos incluye los estadios de lectura, interpretación y construcción de hipótesis.

Una vez se domine regularmente el uso de planos, mapas y fotografías aéreas, y en un momento en que ya lo permite la propia maduración del alumnado, puede plantearse la investigación y la confección de mapas temáticos, como modo de expresión de problemas o realidades sociales y naturales.

La materia optativa *Cartografía* debe introducir en el manejo de planos, mapas, fotografías aéreas y mapas temáticos. Ha de incluir trabajo de campo y de aula. Debe contemplar los estadios cada vez más complejos de lectura, interpretación y formulación de hipótesis y

pis de la confecció de mapes. Permetrà un aprenentatge comprensiu de problemes de tipus natural i social, utilitzant el divers material com a vehicle de recepció i transmissió de coneixement. En definitiva, dotarà l'alumnat d'un nou llenguatge, diferent a l'oral i a l'escrit, que és el més adequat per plasmar el caràcter bidimensional i tridimensional de la realitat.

La cartografia és una matèria primordial per a la comprensió de l'entorn. Perquè responga als interessos diversos de l'alumnat cal recórrer a la informació complementària que poden aportar altres àrees, com les de *Ciències socials, Geografia i història, Ciències de la natura, Castellà: llengua i literatura, Valencià: llengua i literatura, Llengües estrangeres, Matemàtiques, Educació plàstica i visual, etc.* Pot abordar-se, doncs, de forma interdisciplinària.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i les alumnes les capacitats següents:

1. Adquirir un llenguatge visual i gràfic complex, diferent a l'oral i a l'escrit, com a instrument de lectures, interpretació i expressió de fets, problemes, relacions, etc.
2. Desenvolupar la visió bidimensional i tridimensional de l'entorn, preferentment a escala local, comarcal i regional, però també a escales més amples.
3. Analitzar problemes ecològics, geogràfics, socials, etc., mitjançant tècniques de generalització cartogràfica.
4. Exercitar la localització, orientació i mesura de distàncies i superfícies.
5. Analitzar, des dels plànols i mapes tant l'entorn més immediat –escolar, local, comarcal i regional–, com el més distant.
6. Exercitar la llegenda cartogràfica com a codi visual.
7. Exercitar la lectura del relleu des de mapes i la visió estereoscòpica des de fotografies aèries.
8. Adquirir esquemes conceptuals i codis visuals per analitzar la realitat reflectida per les fotografies aèries i sintetitzar les relacions entre els seus diversos elements.
9. Exercitar les fases del procés cartogràfic.
10. Conèixer les solucions cartogràfiques més habituals i exercitar l'expressió cartogràfica amb els tipus de mapes més bàsics.

Blocs de continguts

Els blocs de continguts han estat articulats en funció dels principals tipus de materials cartogràfics, des dels més elementals –plànols i mapes– fins als més complexos –fotografies aèries i mapes temàtics–. No tenen una seqüenciació rígida, sinó que poden i han de ser adaptats segons les necessitats i possibilitats del grup.

Caldria tenir en compte els coneixements previs que es posseeixen com a conseqüència del procés d'aprenentatge al llarg de l'Educació Primària i, per això, es fa imprescindible l'avaluació inicial que permeti adequar la selecció de continguts als coneixements de partida.

1. Els plànols

Per fer comprensible la interpretació i la lectura del material cartogràfic és aconsellable començar pels plànols de gran escala (que ofereixen més detalls i cobreixen una superfície menor), on podem reconèixer fàcilment les formes projectades: són la solució cartogràfica més simple i poden representar l'entorn més proper a l'alumnat.

Comprensió i utilització de la perspectiva, escala i localització, mitjançant la utilització de plànols, com a base per a posteriors fases del treball cartogràfic.

Familiarització amb la nova visió de la realitat que ofereixen els plànols. De la visió frontal a la vertical.

Reconeixement dels espais i elements de l'entorn als plànols. L'entorn escolar.

Situació correcta dels espais i elements de l'entorn als plànols. Reconeixement del barri i de la ciutat.

L'escala i la seua aplicació a problemes de càlcul de distàncies reals.

El signe convencional i la llegenda: utilització. Del plànol al mapa.

2. Els mapes

Aquest bloc s'estableix entorn del treball amb mapes d'escala

los propios de la confección de mapas. Permitirá un aprendizaje comprensivo de problemas de tipo natural y social, utilizando el diverso material como vehículo de recepción y transmisión de conocimiento. En definitiva, dotará al alumnado de un nuevo lenguaje, diferente al oral y al escrito, que es el más apropiado para plasmar el carácter bidimensional y tridimensional de la realidad.

La cartografía es una materia primordial para la comprensión del entorno. Para que responda a los intereses diversos del alumnado se ha de recurrir a la información complementaria que pueden aportar otras áreas, como las de *ciencias sociales, geografía e historia, ciencias de la naturaleza, castellano: lengua y literatura, valenciano: lengua y literatura, lenguas extranjeras, matemáticas, educación plástica y visual, etc.* Puede abordarse, por tanto, de forma interdisciplinaria.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Adquirir un lenguaje visual y gráfico complejo, diferente al oral y al escrito, como instrumento de lectura, interpretación y expresión de hechos, problemas, relaciones, etc.
2. Desarrollar la visión bidimensional y tridimensional del entorno, preferentemente a escala local, comarcal y regional, pero también a escalas más amplias.
3. Analizar problemas ecológicos, geográficos, sociales, etc., mediante técnicas de generalización cartográfica.
4. Ejercitar la localización, orientación y medida de distancias y superficies.
5. Analizar desde los planos y mapas tanto el entorno más inmediato –escolar, local, comarcal y regional–, como el más distante.
6. Ejercitar la leyenda cartográfica como código visual.
7. Ejercitar la lectura del relieve desde mapas y la visión estereoscópica desde fotografías aéreas.
8. Adquirir esquemas conceptuales y códigos visuales para analizar la realidad reflejada por las fotografías aéreas y sintetizar las relaciones entre sus diferentes elementos.
9. Ejercitar las fases del proceso cartográfico.
10. Conocer las soluciones cartográficas más habituales y ejercitar la expresión cartográfica con los tipos de mapas más básicos.

Bloques de contenidos

Los bloques de contenidos han sido articulados en función de los principales tipos de materiales cartográficos, desde los más elementales –planos y mapas– hasta los más complejos –fotografías aéreas y mapas temáticos. No suponen una secuencia rígida, sino que pueden y deben ser adaptados a las necesidades y posibilidades del grupo.

Habría que tener en cuenta los conocimientos previos que se poseen como consecuencia del proceso de aprendizaje a lo largo de la Educación Primaria y, por ello, se hace imprescindible la evaluación inicial que permita adecuar la selección de contenidos a los conocimientos de partida.

1. Los planos

Para hacer comprensible la interpretación y la lectura del material cartográfico es aconsejable comenzar por los planos de gran escala (los que ofrecen más detalle y cubren una superficie menor), en los que podemos reconocer fácilmente las formas proyectadas: son la solución cartográfica más simple y pueden representar el entorno más próximo del alumnado.

Comprensió i utilització de la perspectiva, escala i localització, mitjançant la utilització de plans, com a base per a posteriors fases del treball cartogràfic.

Familiarització amb la nova visió de la realitat que ofereixen els plans. De la visió frontal a la vertical.

Reconeixement dels espais i elements de l'entorn als plans. El entorn escolar.

Situació correcta dels espais i elements de l'entorn als plans. Reconeixement del barri i de la ciutat.

La escala i la seua aplicació a problemes de càlcul de distàncies reals.

El signo convencional i la leyenda: sus usos. Del plano al mapa.

2. Los mapas

Este bloque se establece en torno al trabajo con mapas de variada

diversa, des de la d'un mapa-mundi fins l'1:50.000 o l'1:25.000. En aquest cas, la seqüència que es considera més adequada és passar de mapes més amples a més reduïts, inversa a la del treball amb plànols, amb un efecte *zoom* d'aproximació.

Reconeixement d'elements fisiogràfics de particular importància a l'atles o mapes de petita escala. L'ús d'atles

Localització de topònims fent servir coordenades arbitràries i coordenades geogràfiques.

Reconeixement d'elements de l'entorn peninsular mitjançant mapes d'escala entre 1:2.000.000 i 1:800.000, i iniciació en la interpretació del paisatge que els mapes reflecteixen. Reconeixement de la península Ibèrica.

L'escala numèrica i el càlcul de distàncies amb aquesta. Reconeixement de la Comunitat Valenciana.

La lectura del relleu mitjançant mapes 1:50.000 i 1:25.000. Reconeixement de l'entorn geogràfic immediat.

Utilització de llegendes, amb mapes de la mateixa escala, per a reconèixer i interpretar l'entorn regional i comarcal. Introducció al mapes temàtics. Els usos del sòl

Càlcul de superfícies a través de procediments senzills.

3. La fotografia aèria

Aquest bloc s'estructura sobre el treball amb imatges aèries verticals.

La visió estereoscòpica de parells fotogràfics mitjançant l'ús d'estereoscòpis.

Obtenció i aplicació de l'escala a partir de fotografies aèries verticals.

Reconeixement dels elements del paisatge a partir dels tons, formes, etc. de les trames de les fotografies aèries, construint una llegenda mental que en permeta la identificació.

Iniciació en la fotointerpretació de formes del relleu i usos del sòl:

- coneixement de les formes bàsiques en relleu i de la seua interpretació com a part constituent del paisatge natural,
- estructuració d'una classificació d'aprofitaments del sòl i reconeixement de cadascun a les fotografies aèries.

Comprensió de les relacions home-medi i de les bases per a la planificació i ordenació del territori.

4. Els mapes temàtics

A través dels continguts d'aquest bloc es pretén que l'estudiant deixi de ser «usuari» de mapes i passe a dissenyar-los i confeccionar-los.

Així mateix, es pretén que conega les bases del procés cartogràfic, al menys de manera esquemàtica i senzilla perquè comence a dissenyar les solucions cartogràfiques més usuals.

Fases del procés cartogràfic.

Solucions cartogràfiques més apropiades per a un problema.

Disseny de les solucions cartogràfiques més elementals i usuals.

Reflexió sobre els conceptes cartografiats, sobre els mètodes seguits i sobre els resultats obtinguts.

Presca de decisions cartogràfiques en un procés d'aquesta mena. Un procés cartogràfic model.

Mapes de símbols puntuals.

Isolínia i les regles elementals del seu traçat i execució. Mapes d'isolinies.

Coneixement i elaboració de mapes de coropletes i fluxos. Mapes de coropletes. Mapes de fluxos.

Mapes temàtics complexos.

La comunicació àudio-visual

Introducció

En la societat actual es un fet inqüestionable la ubiqüitat dels mitjans de comunicació de masses. La societat industrial, i més modernament la societat de consum i oci, ha multiplicat la presència dels *mass media* a les nostres vides.

La intervenció educativa ha de posar els mitjans per tal d'aconseguir que els estudiants assimilien de forma significativa i crítica els elements bàsics de la cultura del nostre temps a partir del coneixement del llenguatge i de la comunicació àudio-visual preparant-se, així, per ser ciutadans en una societat democràtica.

La formació àudio-visual que es proposa per aquesta matèria optativa girarà al voltant d'aquests eixos o pressupòsits bàsics:

escala, desde la propia de un mapamundi hasta el 1:50.000 o el 1:25.000. En este caso, la secuencia que se considera más adecuada es pasar de mapas más amplios a más reducidos, inversa a la del trabajo con planos, con un efecto *zoom* de aproximación.

Reconocimiento de elementos fisiográficos de singular importancia en el atlas o mapas de pequeña escala. El uso de atlas.

Localización de topónimos mediante el uso de coordenadas arbitrarias y de coordenadas geográficas.

Reconocimiento de elementos del entorno peninsular mediante mapas con escala entre 1:2.000.000 y 1:800.000, e iniciación en la interpretación del paisaje que los mapas reflejan. Reconocimiento de la península Ibérica.

La escala numérica y el cálculo de distancias mediante ella. Reconocimiento de la Comunidad Valenciana.

La lectura del relieve mediante mapas 1:50.000 y 1:25.000. Reconocimiento del entorno geográfico inmediato.

Utilización de leyendas, con mapas de la misma escala, para reconocer e interpretar el entorno regional y comarcal. Introducción a los mapas temáticos: los usos del suelo.

Cálculo de superficies mediante procedimientos sencillos.

3. La fotografía aérea

Este bloque se estructura sobre el trabajo con imágenes aéreas verticales.

La visión estereoscópica de pares fotográficos mediante el uso de estereoscópios.

Obtención y aplicación de la escala a partir de fotografías aéreas verticales.

Reconocimiento de los elementos del paisaje a partir de los tonos, formas, etc. de las tramas de las fotografías aéreas, mediante la construcción de una leyenda mental que permita la identificación.

Iniciación en la fotointerpretación de formas de relieve y usos del suelo:

- conocimiento de las formas básicas de relieve y su interpretación como parte constituyente del paisaje natural,
- estructuración de una clasificación de aprovechamientos del suelo y reconocimiento de cada uno de ellos en las fotografías aéreas.

Comprensión de las relaciones hombre-medio y de las bases para la planificación y ordenación del territorio.

4. Los mapas temáticos

A través de los contenidos de este bloque se pretende que el estudiante deje de ser «usuario» de mapas y pase a diseñarlos y realizarlos.

Asimismo, se pretende que conozca las bases del proceso cartográfico, al menos de modo esquemático y sencillo, para que comience a diseñar las soluciones cartográficas más usuales.

Fases del proceso cartográfico.

Soluciones cartográficas más apropiadas para un problema.

Diseño de las soluciones cartográficas más elementales y usuales.

Reflexión sobre los conceptos cartografiados, sobre los métodos seguidos y sobre los resultados obtenidos.

Toma de decisiones cartográficas en un proceso de tal índole. Un proceso cartográfico modelo.

Mapas de símbolos puntuales.

Isolínea y las reglas elementales de su trazado y ejecución. Mapas de isolinias.

Conocimiento y elaboración de mapas de coropletes y flujos. Mapas de coropletes. Mapas de flujos.

Mapas temáticos complejos.

La comunicación audiovisual

Introducción

En la sociedad actual es un hecho incuestionable la ubicuidad de los medios de comunicación de masas. La sociedad industrial, y más modernamente la sociedad de consumo y ocio, ha multiplicado la presencia de los *mass media* en nuestras vidas.

La intervención educativa debe poner los medios para conseguir que los estudiantes asimilen de forma significativa y crítica los elementos básicos de la cultura de nuestro tiempo a partir del conocimiento del lenguaje y de la comunicación audiovisual, preparándose así para ser ciudadanos en una sociedad democrática.

La formación audiovisual que se propone para esta materia optativa girará en torno a estos ejes o presupuestos básicos:

- Els mitjans àudio-visuals són una forma d'organitzar la realitat: quan més es coneixen i analitzen els seus mecanismes, més ric i profund serà el coneixement d'aquesta realitat.

- Els mitjans àudio-visuals formen part de la vida quotidiana i de l'entorn immediat: conèixer-los i dominar-los suposen alhora el coneixement i el domini d'aquest entorn.

- Els mitjans àudio-visuals generen actituds i valors socials: posen al ciutadà modern en una situació de confrontació amb la informació, missatges i valors transmesos per ells sense que es produïssa un tall entre l'escola i altres àmbits de la vida quotidiana.

- Els mitjans àudio-visuals afavoreixen l'actitud crítica: l'anàlisi i coneixement de la comunicació àudio-visual capacita la persona per desenvolupar l'esperit crític front a la mediatització dels mitjans detentats pels emissors, desplegant, al mateix temps, les capacitats personals per crear nous missatges, donant una visió més real i pròpia i trencant les barreres que monopolitzen aquesta comunicació àudio-visual.

D'altra banda, un pressupòsit que ha d'orientar tot el procés d'aprenentatge individual és el postulat bàsic segons el qual «la imatge no és la realitat». La percepció d'una imatge està en estreta relació amb la manera que cada individu pot captar la realitat i al mateix temps, està vinculada amb la seua història personal (els interessos, aprenentatge, motivació, etc.).

Ara bé, tot llenguatge disposa dels seus propis codis. El llenguatge àudio-visual no n'és una excepció. Els diversos signes (marques icòniques, maneres de representació de la vida diària) del món àudio-visual el fan alhora -i per això mateix- molt proper a l'individu, però tremendament complex i carregat d'unes connotacions latents i sovint no conscients. Per tant, s'imposa una primera identificació dels signes més propers a l'entorn de l'alumnat, i un coneixement dels que són més subtils o resten lluny de la realitat més immediata.

En l'ensenyament i aprenentatge de les àrees curriculars, la incorporació dels mitjans de comunicació àudio-visual com a recursos didàctics pot resultar una estratègia d'una rendibilitat considerable. En la societat actual aquests mitjans resulten «absolutament imprescindibles» i formen part del nostre bagatge cultural: tenen una vàlua formativa en sí mateixos i esdevenen instruments de què disposaran els alumnes en el seu futur.

Amb aquests pressupòsits generals, l'objecte d'aprenentatge d'aquesta matèria ha de definir-se a partir dels tres elements fonamentals del procés comunicatiu: la producció i recepció de missatges (emissor-receptor) i dels codis específics dels distints mitjans (missatge). O reduint-lo a termes més específicament de la pedagogia de la imatge: a aprendre a veure, aprendre a fer i a aprendre a aprendre.

En el vessant de l'aprenentatge de l'alumne com a receptor de missatges àudio-visuals (aprendre a veure) hom partirà de la base d'una clara diferenciació entre el que significa veure, és a dir, ser un observador merament passiu sense cap reflexió ni anàlisi crítica i sense la consegüent discriminació positiva d'allò que es mira, i el que significa mirar, que comporta una voluntat de reflexió i anàlisi sobre allò que s'ha vist.

D'aquesta reflexió contínua sobre el fet àudio-visual ha de sorgir, així mateix, la concreció dels elements metalingüístics adequat i suficients per produir i interpretar missatges àudio-visuals. Aquesta reflexió sobre el llenguatge o codis específics dels mitjans no ha d'esgotar-se en una mera classificació o catàleg de recursos, sinó que aquests han de considerar-se sota el prisma de l'adequació al context comunicatiu, preguntant-se quins procediments asseguren i potencien la cohesió de l'obra i quines són les regles compositives que fan que vegem un producte àudio-visual com a correcte i un altre, no. En resum, es tracta de fer una anàlisi funcional i no merament descriptiva.

En la planificació d'activitats des del punt de vista de la producció àudio-visual (aprendre a fer) es tracta de dissenyar estratègies i procediments de creació àudio-visual d'una forma orgànica, estructurada i funcional.

Aquesta matèria optativa està relacionada amb les àrees de *Castellà: llengua i literatura*, *Valencià: llengua i literatura*, *Llengües estrangeres* i *Educació plàstica i visual*. Dins l'espai d'optativitat, les connexions més evidents -que podran suggerir projectes interdisciplinaris assolits en el Projecte curricular- són: *Dramatització/Teatre*, *Redacció i disseny de premsa*, *Cultura popular* i *L'entorn: el taller del geògraf i de l'historiador*.

- Los medios audiovisuales son una forma de organizar la realidad: cuanto más se conozcan y analicen sus mecanismos, más rico y profundo será el conocimiento de esta realidad.

- Los medios audiovisuales forman parte de la vida cotidiana y del entorno inmediato: conocerlos y dominarlos supone a la vez el conocimiento y el dominio de este entorno.

- Los medios audiovisuales generan actitudes y valores sociales: colocan al ciudadano moderno en una situación de confrontación con la información, mensajes y valores transmitidos por ellos sin que se produzca un corte entre la escuela y otros ámbitos de la vida cotidiana.

- Los medios audiovisuales favorecen la actitud crítica: el análisis y conocimiento de la comunicación audiovisual capacita a la persona para desarrollar un espíritu crítico frente a la mediatización de los medios detentados por los emisores, desplegando, al mismo tiempo, las capacidades personales para crear nuevos mensajes, dando una visión más real y propia y rompiendo las barreras que monopolizan esta comunicación audiovisual.

Por otra parte, un presupuesto que ha de orientar todo el proceso de aprendizaje individual es el postulado básico según el cual «la imagen no es la realidad». La percepción de una imagen está en estrecha relación con la manera en que cada individuo puede captar la realidad y, al mismo tiempo, está vinculada con su historia personal (intereses, aprendizaje, motivación, etc.).

Ahora bien, todo lenguaje dispone de sus propios códigos. El lenguaje audiovisual no es una excepción. Los diversos signos (marcas icónicas, maneras de representación de la vida diaria) del mundo audiovisual lo hacen a la vez -y por eso mismo- muy próximo al individuo, pero tremendamente complejo y cargado de unas connotaciones latentes y a menudo no conscientes. Por tanto, se impone una primera identificación de los signos más próximos al entorno del alumno, y un conocimiento de los que son más sutiles o están más alejados de la realidad más inmediata.

En la enseñanza y aprendizaje de las áreas curriculares, la incorporación de los medios de comunicación audiovisual como recursos didácticos puede resultar una estrategia de una rentabilidad considerable. En la sociedad actual estos medios resultan «absolutamente imprescindibles» y forman parte de nuestro bagaje cultural: tienen una valía formativa por sí mismos y se convierten en instrumentos de que dispondrán los alumnos en su futuro.

Con estos presupuestos generales, el objeto de aprendizaje de esta materia ha de definirse a partir de los tres elementos fundamentales del proceso comunicativo: la producción y recepción de mensajes (emisor-receptor) y de los códigos específicos de los distintos medios (mensaje). O, reduciéndolo a términos más específicos de la pedagogía de la imagen: aprender a ver, aprender a hacer y aprender a aprender.

En el terreno del aprendizaje del alumno como receptor de mensajes audiovisuales (aprender a ver) se partirá de la base de una clara diferenciación entre lo que significa ver, es decir, ser un observador meramente pasivo sin ninguna reflexión ni análisis crítico y sin la conseguida discriminación positiva de lo que se ha mirado, y lo que significa mirar, que comporta una voluntad de reflexión y análisis sobre lo que se ha visto.

De esta reflexión continua sobre el hecho audiovisual ha de surgir, así mismo, la concreción de los elementos metalingüísticos adecuados y suficientes para producir e interpretar mensajes audiovisuales. Esta reflexión sobre el lenguaje o códigos específicos de los medios no ha de agotarse en una mera clasificación o catálogo de recursos, sino que éstos han de considerarse bajo el prisma de la adecuación al contexto comunicativo, preguntándose qué procedimientos aseguran y potencian la cohesión de la obra y cuáles son las reglas de composición que hacen que veamos un producto audiovisual como correcto y otro no. En resumen, se trata de hacer un análisis funcional y no meramente descriptivo.

En la planificación de actividades desde el punto de vista de la producción audiovisual (aprender a hacer) se trata de diseñar estrategias y procedimientos de creación audiovisual de una forma orgánica, estructurada y funcional.

Esta materia optativa está relacionada con las áreas de *Castellano: lengua y literatura*, *Valenciano: lengua y literatura*, *Lenguas extranjeras* y *Educación plástica y visual*. En el espacio de opción, las conexiones más evidentes -que podrán sugerir proyectos interdisciplinarios recogidos en el proyecto curricular- son: *Dramatización/Teatro*, *Redacción y diseño de prensa*, *Cultura popular* y *El entorno: taller del geógrafo y del historiador*.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i en les alumnes les següents capacitats:

1. Comprendre i interpretar sistemes i codis significatius no exclusivament verbals, així com els elements i característiques bàsics dels mitjans audio-visuals. Modificar valoracions i conductes estereotipades d'interpretació i comprensió de la producció audio-visual.
2. Interpretar i produir missatges audio-visuals amb diverses intencions comunicatives, extrets sobretot de la vida quotidiana i de l'entorn habitual i generar actituds i valors basats en ells.
3. Obtenir i utilitzar informació de forma autònoma i crítica, de les produccions audio-visuals al seu abast, utilitzant els mitjans audio-visuals com una altra forma de representació del coneixement de caràcter globalitzant, intuïtiu i sintètic.
4. Utilitzar amb propietat i adequació els diversos mitjans audio-visuals més al seu abast com a instruments de suport i recolzament per a l'execució de tasques i activitats integradores de les diverses àrees.
5. Adoptar una actitud distant davant els missatges audio-visuals, discernint i seleccionant allò que contribueix a consolidar una personalitat crítica i aconseguir l'equilibri i benestar personals.
6. Valorar positivament els mètodes de treball que afavorisquen la interrelació personal mitjançant l'adopció d'actituds de solidaritat col·laboració i tolerància, tot i superant inhibicions i prejudicis i rebutjant tot tipus de discriminacions.
7. Conèixer les causes i aplicacions del desenvolupament tecnològic dels mitjans audio-visuals, constatant i valorant la seua incidència en la societat actual, valorar críticament els seus efectes sobre la qualitat de vida, l'opinió pública i la creació i substitució de valors socials.
8. Valorar i estimar el patrimoni audio-visual, com a font fonamental per al coneixement de l'ésser humà modern i com a salvaguarda de la memòria col·lectiva; conèixer les fites més rellevants de la producció audio-visual: documents i obres rellevants en ràdio, vídeo i cinema.
9. Descobrir i apreciar els valors estètics, ideològics i formals com a font de gaudi estètic, autònom i personal.
10. Conèixer i utilitzar les noves tecnologies de manera que predisposen envers un ús adequat en les tasques acadèmiques i professionals.

Blocs de continguts

Els blocs de continguts fan referència a continguts conceptuals, procedimentals i actitudinals. El primer bloc, la *Imatge*, agrupa continguts que són bàsics i precisos per al tractament de la resta dels blocs i, per això, han d'estar presents en tots i cadascun d'ells.

1. La imatge

La cultura i la informació es basen, majoritàriament en el món actual, en uns pressupòsits diferents dels que ens han precedit. La paraula i el text han cedit terreny front el món de la imatge. L'alfabetització tradicional esdevé incapaç per encabir el llenguatge audio-visual. En aquest bloc s'estudien les característiques i els elements bàsics de la imatge, que servissen com a suport propedèutic per l'estudi de qualsevol altre bloc. Tot i que es pot partir com a base dels coneixements adquirits en l'estudi de la comunicació lingüística i artística ja vistes en les àrees obligatòries, cal que s'orienti aquest bloc envers un aprofundiment del que és eminentment audio-visual, per tal que accomplisca les funcions propedèutiques dissenyades al currículum.

La comunicació audio-visual: realitat, comunicació i imatge.

– Reconeixement de la importància de la comunicació audio-visual.

Distinció entre imatge i realitat. Característiques de la imatge.

– Iconicitat, originalitat i estereotips. Denotació i connotació.

Elements bàsics de la imatge.

– Punt, línia i forma. Llum i color.

Lectura de la imatge.

– Lectura objectiva. Lectura subjectiva.

Coneixement i anàlisi dels mitjans audio-visuals.

– Interpretació i anàlisi de recursos iconogràfics i verbals.

– Interpretació i anàlisi de tècniques narratives en diversos àmbits i modalitats.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Comprender e interpretar sistemas y códigos significativos no exclusivamente verbales, así como los elementos y características básicos de los medios audiovisuales. Modificar valoraciones y conductas estereotipadas de interpretación y comprensión de la producción audiovisual.
2. Interpretar y producir mensajes audiovisuales con diversas intenciones comunicativas, extraídos sobre todo de la vida cotidiana y del entorno habitual, y generar actitudes y valores basados en ellos.
3. Obtener y utilizar información, de forma autónoma y crítica, de las producciones audiovisuales a su alcance, utilizando los medios audiovisuales como otra forma de representación del conocimiento, de carácter globalizador, intuitivo y sintético.
4. Utilizar con propiedad y adecuación los diversos medios audiovisuales al alcance como instrumentos de soporte y apoyo para la ejecución de tareas y actividades integradoras de las diversas áreas.
5. Adoptar una actitud de distancia ante los mensajes audiovisuales, discerniendo y seleccionando aquello que contribuya a consolidar una personalidad crítica y lograr el equilibrio y bienestar personales.
6. Valorar positivamente los métodos de trabajo que favorezcan la interrelación personal mediante la adopción de actitudes de solidaridad, colaboración y tolerancia, superando inhibiciones y prejuicios y rechazando todo tipo de discriminaciones.
7. Conocer las causas y aplicaciones del desarrollo tecnológico de los medios audiovisuales, constatando y valorando su incidencia en la sociedad actual; valorar críticamente sus efectos sobre la calidad de vida, la opinión pública y la creación y substitución de valores sociales.
8. Valorar y estimar el patrimonio audiovisual como fuente fundamental para el conocimiento del ser humano moderno y como salvaguarda de la memoria colectiva; conocer los hitos más relevantes de la producción audiovisual: documentos y obras relevantes en radio, vídeo y cine.
9. Descubrir y apreciar los valores estéticos, ideológicos y formales como fuente de placer estético, autónomo y personal.
10. Conocer y utilizar las nuevas tecnologías de manera que predispongan hacia un uso adecuado en las tareas académicas y profesionales.

Bloques de contenidos

Los bloques de contenidos hacen referencia a contenidos conceptuales, de procedimientos y de actitudes. El primer bloque, la *Imagen*, agrupa contenidos que son básicos y precisos para el tratamiento del resto de los bloques y, por eso, han de estar presentes en todos y cada uno de ellos.

1. La imagen

La cultura y la información se basan, mayoritariamente en el mundo actual, en unos presupuestos diferentes de los que nos han precedido. La palabra y el texto han cedido terreno ante el mundo de la imagen. La alfabetización tradicional se ve incapaz de acomodarse al lenguaje audiovisual. En este bloque se estudian las características y los elementos básicos de la imagen que sirven como soporte propedèutic para el estudio de cualquier otro bloque. Pese a que se puede partir como base de los conocimientos adquiridos en el estudio de la comunicación lingüística y artística ya vistas en las áreas obligatorias, conviene que se oriente este bloque hacia una profundización de lo que es eminentemente audiovisual, para que cumpla las funciones propedèuticas diseñadas en el currículo.

La comunicación audiovisual: realidad, comunicación e imagen.

– Reconocimiento de la importancia de la comunicación audiovisual.

Distinción entre imagen y realidad. Características de la imagen.

– Iconicidad, originalidad y estereotipos. Denotación y connotación.

Elementos básicos de la imagen.

– Punto, línea y forma. Luz y color.

Lectura de la imagen.

– Lectura objetiva. Lectura subjetiva.

Conocimiento y análisis de los medios audiovisuales.

– Interpretación y análisis de recursos iconográficos y verbales.

– Interpretación y análisis de técnicas narrativas en diversos ámbitos y modalidades.

- Coneixement de la manipulació en l'emissió de missatges audio-visuals.

- Recerca, classificació i selecció dels recursos expressius més adients a cada mitjà audio-visual.

- Contrastació de dades i síntesi integradora dels recursos que s'estudien per estructurar funcionalment els criteris de valoració.

Valoració i estima del patrimoni audio-visual com una font de coneixement de la pròpia història.

- Reconeixement i valoració de les noves tecnologies envers un ús adequat que facilite la integració i participació dintre la societat.

- Valoració crítica de la creació i substitució de valors socials.

Utilització adequada d'eines instrumentals com a suport del treball a l'entorn de la comunicació audio-visual.

- Foment del treball creatiu i autònom.

- Realització de debats i discussions en grup sobre l'adequació forma-contingut, gèneres, personatges clàssics, autors i vehiculació d'ideologies.

- Valoració positiva dels mètodes de treball que suposen una interrelació personal.

- Solidaritat i col·laboració en les tasques que s'han de realitzar, com a mecanismes que ens permetran trencar les possibles inhibicions i prejudicis existents.

- Superació de tot tipus de discriminació.

Sensibilització i estímul de l'alumnat per descobrir i apreciar els valors estètics, ideològics i formals de la comunicació audio-visual, com a font de gaudi estètic, autònom i personal.

2. Fotografia

Es recullen en aquest bloc la producció de fotografies i el seu estudi crític. No s'hi tracta tan sols d'una manipulació tècnica i de conèixer uns materials concrets, sinó també de plantejar la significació i funcionalitat de la fotografia. Cal, per tant, contemplar-la com un mitjà artístic i informatiu, alhora que com a mitjà d'anàlisi i d'arxiu, de manera que els alumnes puguin desenvolupar amb ella la seua personalitat creadora i els servisca com a eina d'estudi i de treball.

Orígens i evolució.

Elements bàsics de la càmera fotogràfica.

- El cos de càmera: tipus.

- Els objectius: tipus.

- La pel·lícula: tipus.

La manipulació de l'aparell fotogràfic.

- Encuadrament i composició.

- Enfocament i profunditat de camp.

- Línies i color.

- La llum: obturació i diafragma.

- Planificació i angulació.

El laboratori fotogràfic.

- Distribució espacial.

- El revelat de pel·lícules: material adient.

- El positiu: ampliadora, papers i líquids.

El guió i la lectura de fotografies.

La fotonovel·la.

3. La historieta gràfica

El «còmic» pot considerar-se com un recurs inicial a l'abast de tothom per introduir a l'aula els altres mitjans de comunicació de base icònica. La seua simplicitat de mitjos i el caràcter sincrònic d'immediatesa que té, el fan el més assequible a l'aula. Al mateix temps, el seu ús quotidià per part dels joves es pot utilitzar com a mecanisme o estratègia motivadora. En aquest bloc es pretén que l'alumne o l'alumna assolisca els recursos expressius del llenguatge específic del còmic. Aquest material s'hi pot utilitzar tant per a la producció d'histories gràfiques en un taller de còmic, si el professor i els alumnes el creuen convenient, com per a un aprofundiment en l'anàlisi i lectura crítica dels còmics al seu abast.

Historieta gràfica: definicions i característiques.

- Missatge narratiu.

- Elements verbals i icònics.

- Especificitat dels seus codis.

- Mitjà de difusió massiva.

- Finalitat de distreure.

Els recursos expressius de la historieta gràfica.

- Conocimiento de la manipulación en la emisión de mensajes audiovisuales.

- Búsqueda, clasificación y selección de los recursos expresivos más adecuados a cada medio audiovisual.

- Contraste de datos y síntesis integradora de los recursos que se estudien para estructurar funcionalmente los criterios de valoración.

Valoración y estima del patrimonio audiovisual como fuente de conocimiento de la propia historia.

- Reconocimiento y valoración de las nuevas tecnologías para un uso adecuado que facilite la integración y participación en la sociedad.

- Valoración crítica de la creación y sustitución de valores sociales.

Utilización adecuada de herramientas instrumentales como soporte del trabajo en torno a la comunicación audiovisual.

- Fomento del trabajo creativo y autónomo.

- Realización de debates y discusiones en grupo sobre la adecuación forma-contenido, géneros, personajes clásicos, autores y vehiculación de ideologías.

- Valoración positiva de los métodos de trabajo que suponen una interrelación personal.

- Solidaridad y colaboración en las tareas que se van a realizar como mecanismos que nos permitirán romper las posibles inhibiciones y prejuicios existentes.

- Superación de todo tipo de discriminación.

Sensibilización y estímulo del alumnado para descubrir y apreciar los valores estéticos, ideológicos y formales de la comunicación audiovisual como fuente de placer estético, autónomo y personal.

2. Fotografía

Se recogen en este bloque la producción de fotografías y su estudio crítico. No se trata tan sólo de una manipulación técnica y de conocer unos materiales concretos, sino también de plantear la significación y funcionalidad de la fotografía. Cabe, pues, contemplarla como un medio artístico e informativo a la vez que como medio de análisis y archivo, de manera que los alumnos puedan desarrollar con ella su personalidad creadora y les sirva como herramienta de estudio y de trabajo.

Orígenes y evolución.

Elementos básicos de la cámara fotográfica.

- El cuerpo de la cámara: tipos.

- Los objetivos: tipos.

- La película: tipos.

La manipulación del aparato fotográfico.

- Encuadre y composición.

- Enfoque y profundidad de campo.

- Líneas y color.

- La luz: obturación y diafragma.

- Planificación y angulación.

El laboratorio fotográfico.

- Distribución espacial.

- El revelado de películas: material adecuado.

- El positivo: ampliadora, papeles y líquidos.

El guió y la lectura de fotografías.

La fotonovela.

3. La historieta gràfica

El cómic puede considerarse como un recurso inicial al alcance de todo el mundo para introducir en el aula los demás medios de comunicación de base icónica. Su simplicidad de medios y el carácter sincrónico de inmediatez que tiene, lo hacen el más assequible en el aula. Al mismo tiempo, su uso cotidiano por parte de los jóvenes se puede utilizar como mecanismo o estrategia motivadora. En este bloque se pretende que el alumno o la alumna consiga los recursos expresivos del lenguaje específico del cómic. Este material se puede utilizar tanto para la producción de historietas gráficas en un taller de cómic, si el profesor y los alumnos lo creen conveniente, como para una profundización en el análisis y la lectura crítica de los cómics a su alcance.

Historieta gráfica: definiciones y características.

- Mensaje narrativo.

- Elementos verbales e icónicos.

- Especificidad de sus códigos.

- Medio de difusión masiva.

- Finalidad de distraer.

Los recursos expresivos de la historieta gráfica.

- Gèneres i graus d'iconicitat.

- La vinyeta: unitat bàsica.

- L'aspecte extern: línies, forma, dimensió.

- Recursos formals i icònics. Pla. Angulació. Moviment. Codis cinètics. Gestualitat. Llum. Color. Metàfores visuals. Composició. Perspectiva.

- El contingut verbal. Veu en *off*. Diàleg. Onomatopeies. Monòleg. Idiomes exòtics. Imprecacions. Rètols. Cartutx. Globus. Retolació.

El muntatge.

- La composició de la pàgina: pàgina sencera, mitja pàgina, la tira.

- Recursos per connectar vinyetes: fusions, espais continguts, >cartela, enllaços superposats, *insert, raccord*, pas del temps, accions paral·leles, *flash-back, zoom*, punt de vista.

De l'argument al guió escrit i dibuixat.

Lectura a nivell iconològic: objectiva i subjectiva.

4. La ràdio

La ràdio, front a d'altres mitjans àudio-visuals concentra la seua eficàcia en tan sols un element: el so, és a dir, en la seua capacitat comunicadora i suggeridora d'imatges. Amb aquest bloc s'hi pretén un aprofitament d'aquesta aparent limitació per al desenvolupament de les capacitats creatives. A banda, la inversió que s'hi produeix a l'esquema tradicional en l'aprenentatge (professor-emissor i alumne-receptor en alumne-emissor i productor dels seus propis missatges) fa de la ràdio un mitjà ideal per a l'intercanvi de «rols» a l'aula i un mig d'expressió i comunicació lliure i personal. I encara que aquest missatge siga personal, perquè produïska la comunicació, cal un treball en equip, tot potenciant així la socialització de l'aula.

La comunicació visual i la sonora.

L'emissora de ràdio: un mitjà de comunicació de masses.

El funcionament d'una emissora.

- Ones i transmissió del so. El centre emissor. Els receptors. Redacció i realització.

- Locució. Tècniques dels aparells.

Els programes radiofònics.

- Els programes en directe i gravats.

- Tipologia de programes de ràdio. Informatius-noticiaris. Reportatges. Culturals. Entrevistes. Musicals. Esportius. Magazins. Serials.

La manipulació informativa: la ràdio confessional.

La publicitat en el medi radiofònic.

El guió radiofònic.

Utilització a l'aula d'una emissora de ràdio.

5. La publicitat

La publicitat, com a gran fagocitadora de qualsevol mitjà en nom del consum, fa un ús indiscriminat i específic dels mitjans àudio-visuals, d'acord amb el producte, el receptor o el medi. En aquest bloc s'estudien quins recursos àudio-visuals utilitza la publicitat en qualsevol dels mitjans de comunicació, la seua immediatesa i la seua quotidianitat, la selecció i utilització de marques icòniques, lingüístiques i/o sonores determinades. Els seus missatges de curta durada i al mateix temps tancats en sí mateixos fan de la publicitat un mitjà ideal per abordar en aquests nivells d'estudi i anàlisi dels diversos mitjans àudio-visuals.

La publicitat.

- Els mitjans àudio-visuals al servei del màrqueting. Productor. Agències publicitàries. Campanyes (tipologia).

- El missatge: components icònics lingüístics i sonors.

- El destinatari: receptors i espectadors. El fenomen de la publicitat.

La publicitat gràfica.

- Tanques, cartells, elements d'ús quotidià, premsa, impresos.

La publicitat sonora: la ràdio.

La publicitat àudio-visual: la televisió.

La lectura objectiva/subjectiva del missatge publicitari.

Elaboració d'anuncis, eslògans i/o campanyes publicitàries, utilitzant-hi els diversos mitjans àudio-visuals.

6. El cinema

El cinema és, dels mitjans àudio-visuals, un dels de major complexitat tècnica. Això fa que en aquest bloc s'utilitze la realització cinematogràfica per assolir el coneixement del seu llenguatge específic i l'anàlisi dels seus recursos expressius, tot tenint una concepció

- Géneros y grados de iconicidad.

- La viñeta: unidad básica.

- El aspecto externo: líneas, forma, dimensión.

- Recursos formales e icónicos. Plano. Angulación. Movimiento. Códigos cinéticos. Gestualidad. Luz. Color. Metáforas visuales. Composición. Perspectiva.

- El contenido verbal. Voz en *off*. Diálogo. Onomatopeyas. Monólogo. Idiomas exóticos. Imprecaciones. Letreros. Cartuchos. Globos. Rotulación.

El montaje.

- La composición de la página: página entera, media página, la tira.

- Recursos para conectar viñetas: fusiones, espacios contenidos, cartela, enlaces superpuestos, *insert, raccord*, paso del tiempo, acciones paralelas, *flash-back, zoom*, puntos de vista.

Del argumento al guió escrito y dibujado.

Lectura a nivel iconológico: objetiva y subjetiva.

4. La radio

La radio, frente a otros medios audiovisuales, concentra su eficacia en tan solo un elemento, el sonido, es decir, en su capacidad de comunicación y sugeridora de imágenes. Con este bloque se pretende un aprovechamiento de esta aparente limitación para el desarrollo de las capacidades creativas. Además, la inversión que se produce en el esquema tradicional del aprendizaje (profesor-emisor y alumno-receptor en alumno-emisor y productor de sus propios mensajes) hace de la radio un medio ideal para el intercambio de papeles en el aula y un medio de expresión y comunicación libre y personal. Y aunque este mensaje sea personal, para que produzca la comunicación requiere un trabajo en equipo, potenciando así la socialización del aula.

La comunicación visual y la sonora.

La emisora de radio: un medio de comunicación de masas.

El funcionamiento de una emisora.

- Ondas y transmisión del sonido. El centro emisor. Los receptores. Redacción y realización.

- Locución. Técnicas de los aparatos.

Los programas radiofónicos.

- Los programas en directo y grabados.

- Tipología de programas de radio. Informativos-noticiarios. Reportajes. Culturales. Entrevistas. Musicales. Deportivos. Magazines. Seriales.

La manipulación informativa: la radio confesional.

La publicidad en el medio radiofónico.

El guió radiofónico.

Utilización en el aula de una emisora de radio.

5. La publicidad

La publicidad, como gran fagocitadora de cualquier medio en aras del consumo, hace un uso indiscriminado y específico de los medios audiovisuales, de acuerdo con el producto, el receptor o el medio. En este bloque se estudian qué recursos audiovisuales utiliza la publicidad en cualquiera de los medios de comunicación, su inmediatez y su cotidianidad, la selección y utilización de marcas icónicas, lingüísticas y/o sonoras determinadas. Sus mensajes de corta duración y al mismo tiempo cerrados en sí mismos hacen de la publicidad un medio ideal para ser abordado en estos niveles de estudio y análisis de los diversos medios audiovisuales.

La publicidad.

- Los medios audiovisuales al servicio de la mercadotecnia. Productor. Agencias publicitarias. Campañas (tipología).

- El mensaje: componentes icónicos lingüísticos y sonoros.

- El destinatario: receptores y espectadores. El fenómeno de la publicidad.

La publicidad gráfica.

- Vallas, carteles, elementos de uso cotidiano, prensa, impresos.

La publicidad sonora: la radio.

La publicidad audiovisual: la televisión.

La lectura objetiva/subjectiva del mensaje publicitario.

Elaboración de anuncios, eslóganes y/o campañas publicitarias, utilizando los diversos medios audiovisuales.

6. El cine

El cine es, de los medios audiovisuales, uno de los de mayor complejidad técnica. Eso hace que en este bloque se utilice la realización cinematográfica para lograr el conocimiento de su lenguaje específico y el análisis de sus recursos expresivos, teniendo una concepción de

del film com a element equidistant entre el llenguatge i la tècnica, sense perdre de vista una certa perspectiva històrica i els seus valors artístics. Els continguts d'aquest bloc s'adrecen cap a una visió «activa» dels films en un sentit ampli, és a dir, fonamentalment encaminada cap a la seua anàlisi crítica. Com que la producció cinematogràfica, per regla general, escapa dels pressupostos i possibilitats dels Centres, aquest vessant es pot abocar a la producció de vídeo, tot aprofitant els coneixements d'anàlisi dels recursos expressius.

La imatge en moviment: el cinema.

Origen i evolució.

Coneixement tècnic de la càmera.

– El cos de càmera. Els objectius. Pel·lícules. La llum i el color.

El so.

El llenguatge cinematogràfic.

– La planificació. El punt de vista i l'angulació. Els moviments de la càmera. El ritme i el temps. L'el·lipse, *raccords*, *flash-back*. Signes de puntuació (fosos, cortinetes, escombrats).

La indústria cinematogràfica: la producció; el rodatge; el muntatge; la distribució; la projecció.

Els gèneres.

Els grans cineastes.

L'anàlisi fílmica: lectura de pel·lícules.

El guió literari i el tècnic.

7. El vídeo

En aquest bloc s'hi recull un enfocament eminentment pràctic. Malgrat la seua configuració tecnològica complexa i ambivalent, el vídeo, en el seu vessant domèstic, esdevé un mitjà molt a l'abast de l'alumnat justament per la seua inherent capacitat de controlar els resultats de manera simultània amb el rodatge i, per tant, de poder corregir el que s'ha enregistrat, si cal.

Així facilita a l'alumnat les possibilitats de creació i la potenciació de les seues capacitats expressives. També ofereix el vídeo –d'aquí se'n deriva un altre vessant de la seua utilització– la possibilitat d'ús de forma bidireccional potenciant la postura activa, participativa i socialitzant (treball en equip). Això permet la creació de missatges autònoms trencant, en certa mesura, el monopoli de la informació. Finalment, resulta una eina molt rendible en la investigació educativa, per a l'arrelament de l'alumne al seu propi medi i a l'entorn.

La imatge en moviment: el vídeo.

El senyal de vídeo.

Elements de la càmera de vídeo.

– Tipus de càmeres: sistemes domèstic i professional.

– Elements bàsics d'una càmera.

– El cos de càmera. Components electrònics.

– Els objectius: els seus elements òptics.

– El so.

Manipulació de l'aparell.

– Encuadrament, composició, línies, color. Enfoque i profunditat de camp. La llum: balanç de blanc, iris, diafragma. Planificació i angulació.

El magnetoscopi.

– Sistemes més usuals. Cintes.

L'edició.

– Per *ensamble* i per *insert*.

Aparells auxiliars.

– Mescladores d'imatge i so. Perifèrics i connexions.

– Tauletes d'efectes especials. Aplicació de les noves tecnologies.

El guió en la realització i en el muntatge.

8. La televisió

La televisió és, sens dubte, el mitjà àudio-visual més quotidià i omnipresent dels *mass media*. En aquest darrer bloc de continguts interessa trencar el grau de passivitat que proporciona la televisió –sobretot a l'alumnat, com a receptor de missatges indiscriminats– i aconseguir l'aprofitament, tot guiat per una valoració i discriminació positiva, d'allò que de bo puga tenir aquest mig. Caldrà fer, mitjançant la crítica objectiva de la programació, una valoració i posada en evidència dels mecanismes ocults que la regeixen: la publicitat com «ciment unificador de la multiplicitat fragmentària dels discurs televisiu», la falsa aparença de que tota la realitat és el que ens mostra el televisor, etc.

La imatge en moviment: la televisió.

la pel·lícula com a element equidistant entre el llenguatge i la tècnica, sin perdre de vista una certa perspectiva històrica i sus valors artístics. Los contenidos de este bloque se dirigen hacia una visión «activa» de las películas en un sentido amplio, es decir, fundamentalmente encaminada a su análisis crítico. Como quiera que la producción cinematográfica, por regla general, escapa de los presupuestos y posibilidades de los centros, su práctica se puede orientar a la producción en vídeo; aprovechando los conocimientos de análisis de los recursos expresivos.

La imagen en movimiento: el cine.

Origen y evolución.

Conocimiento técnico de la cámara.

– El cuerpo de la cámara. Los objetivos. Películas. La luz y el color. El sonido.

El lenguaje cinematográfico.

– La planificación. El punto de vista y la angulación. Los movimientos de la cámara. El ritmo y el tiempo. La elipsis, *raccords*, *flash-back*. Signos de puntuación (fundidos, cortinillas, barridos).

La industria cinematográfica: la producción; el rodaje; el montaje; la distribución; la proyección.

Los géneros.

Los grandes cineastas.

El análisis fílmico: lectura de películas.

El guión literario y el técnico.

7. El vídeo

En este bloque se recoge un enfoque eminentemente práctico. A pesar de su configuración tecnológica compleja y ambivalente, el vídeo, en su vertiente doméstica, es un medio muy al alcance del alumnado, justamente por su inherente capacidad de controlar los resultados de manera simultánea con el rodaje y, por tanto, de poder corregir, si es necesario, lo que se ha registrado.

Así facilita al alumnado las posibilidades de creación y la potenciación de sus capacidades expresivas. También ofrece el vídeo –de aquí se deriva otra faceta de su utilización– la posibilidad de uso de forma bidireccional potenciando la postura activa, participativa y socializante (trabajo en equipo). Esto permite la creación de mensajes autónomos rompiendo, en cierta medida, el monopolio de la información. Finalmente, resulta una herramienta muy rentable en la investigación educativa, por el arraigo del alumno en su propio medio y en su entorno.

La imagen en movimiento: el vídeo.

La señal de vídeo.

Elementos de la cámara de vídeo.

– Tipos de cámaras: sistemas doméstico y profesional.

– Elementos básicos de una cámara.

– El cuerpo de la cámara. Componentes electrónicos.

– Los objetivos: sus elementos ópticos.

– El sonido.

Manipulación del aparato.

– Encuadre, composición, líneas, color. Enfoque y profundidad de campo. La luz: balance de blancos, iris, diafragma. Planificación y angulación.

El magnetoscopio.

– Sistemas más usuales. Cintas.

La edición.

– Por *«ensamble»* y por *«insert»*.

Aparatos auxiliares.

– Mezcladores de imagen y sonido. Periféricos y conexiones.

– Mesas de efectos especiales. Aplicación de las nuevas tecnologías.

El guión en la realización y en el montaje.

8. La televisión

La televisión es, sin duda, el medio audiovisual más cotidiano y omnipresente de los *mass media*. En este último bloque de contenidos interesa romper el grado de pasividad que proporciona la televisión –sobre todo al alumnado como receptor de mensajes indiscriminados– y conseguir el aprovechamiento, guiado por una valoración y discriminación positiva, de lo que de bueno pueda tener este medio. Será necesario hacer, mediante la crítica objetiva de la programación, una valoración y puesta en evidencia de los mecanismos ocultos que la rigen: la publicidad como «aglutinante unificador de la multiplicidad fragmentaria de los discursos televisivos», la falsa apariencia de que toda la realidad es lo que nos muestra el televisor, etc.

La imagen en movimiento: la televisión.

La televisió, un mitjà de comunicació de masses.

Orígens i evolució.

El funcionament d'una emissora. El senyal. El centre emissor. Els receptors. Redacció i realització. Els professionals del món de la televisió.

La programació. En directe i en diferit. Informatius. Entrevistes. Educativo-culturals. Reportatges. Magazins. Esportius. Vídeo-cine. Telenovel·les.

La influència de la televisió: receptors i espectadors.

La manipulació informativa: els grups de pressió.

La publicitat en televisió.

Simulació de programes de televisió a l'aula: el guió.

Cultura popular

Introducció

Recuperar i integrar la cultura popular és part essencial en la reconstrucció d'una cultura nacional moderna, especialment a la Comunitat Valenciana on la cultura popular no compta amb prou d'estudis i monografies etnogràfiques que ens acosten a les formes de vida, tecnologia i expressió de la societat tradicional valenciana. Apreciar aquesta cultura, esforçar-se per comprendre-la, interessar-se per ella, mostrar-se sensible pels seus problemes, respectar-la, responsabilitzar-se i treballar per un millor coneixement d'allò que és propi, són alguns dels objectius que aquesta matèria optativa es proposa. En aquesta l'alumnat, com a investigador de la seua realitat immediata, centra la mirada reflexiva en el coneixement del seu poble i de la vida quotidiana. Mitjançant els informants amb els quals dialoga, se n'adona que existeix una cultura popular mitjançant la qual els homes i les dones es comuniquen entre sí, amb unes maneres de dir peculiars, a través dels objectes que construeixen i utilitzen, i amb el seu contacte amb la natura.

Es pot entendre per «poble» la unitat social que es caracteritza per ocupar un àrea o extensió geogràfica que dura en el temps encara que està subjecta a canvis; constituïda per individus i grups d'individus vinculats entre sí, amb una certa unitat de paisatge, de llengua, de costums i creences.

Una part del món de l'alumnat està immersit en la cultura de masses que ha sacrificat les cultures pròpies de les classes populars. Les formes de pensar, d'evadir-se, de treballar s'han homogeneïtzat i l'individu es veu submergit quasi involuntàriament en aquesta cultura de masses.

Per tal de minimitzar aquesta influència, l'alumne podrà conèixer el seu entorn sociocultural partint del seu moment i espai actuals amb el mètode retrospectiu. Contemplarà la història seguint un ordre cronològic regressiu on les generacions precedents seran els principals testimonis històrics. L'observació, reflexió i anàlisi de la pròpia cultura transmesa de forma directa pels seus avantpassats i valorada a l'aula com element d'estudi i investigació, és per a l'alumnat una via de descobriment d'allò que té al seu abast. Conèixer la pròpia cultura bevent de les fonts directes, observant, escoltant, o bé consultant les fonts escrites existents, consultant bibliografia, estimar-la pel que suposa d'identitat i pel seu millor aprofundiment i, per últim, entendre i comprendre la diversitat cultural i lingüística dels pobles afavoreix la millor comprensió i respecte d'altres cultures una vegada coneguda, estudiada i estimada la pròpia.

Es potenciarà la tasca investigadora de l'alumnat en diferents camps de les ciències naturals, socials i humanes a través d'un procés d'aprenentatge basat principalment en el «treball de camp» on l'alumne viurà la realitat de la cultura popular fora de l'aula i el «treball de laboratori» desenvolupat principalment a l'aula on es prepararà el «treball de camp» i s'elaboraran posteriorment els resultats obtinguts.

En aquesta optativa es pretén afavorir el plantejament de temes que desperten l'interès dels alumnes i que puguin instrumentar la integració de les diferents àrees del saber i la transferència cultural d'un camp a un altre, tot i fomentant l'esperit d'observació i curiositat científica davant d'aquells elements culturals que li són propis, millorant la comprensió i expressió oral i escrita de la llengua vehicular utilitzada.

Aquesta matèria optativa està connectada amb les àrees de *Castellà: llengua i literatura*, *Valencià: llengua i literatura*, *Llengües estrangeres*, *Ciències socials*, *geografia i història*, *Ciències de la natura*, *Educació plàstica i visual*, *Tecnologia*, i amb les matèries

La televisión, un medio de comunicación de masas.

Orígenes y evolución.

El funcionamiento de una emisora. La señal. El centro emisor. Los receptores. Redacción y realización. Los profesionales del mundo de la televisión.

La programación. En directo y en diferido. Informativos. Entrevistas. Educativo-culturales. Reportajes. Magazines. Deportivos. Vídeo-cine. Telenovelas.

La influencia de la televisión: receptores y espectadores.

La manipulación informativa: los grupos de presión.

La publicidad en televisión.

Simulación de programas de televisión en el aula: el guión.

Cultura popular

Introducción

Recuperar e integrar la cultura popular es parte esencial en la reconstrucción de una cultura nacional moderna, especialmente en la Comunidad Valenciana donde la cultura popular no cuenta con suficientes estudios y monografías etnográficas que nos aproximen a las formas de vida, tecnología y expresión de la sociedad tradicional valenciana. Apreciar esta cultura, esforzarse en comprenderla, interesarse por ella, mostrarse sensible a sus problemas, respetarla, responsabilizarse y trabajar para un mejor conocimiento de lo que es propio, son algunos de los objetivos que esta optativa se propone. En ella, el alumnado, como investigador de su realidad inmediata, centra la mirada reflexiva en el conocimiento de su pueblo y de su vida cotidiana. Mediante los informantes con los que dialoga, descubre que existe una cultura popular mediante la cual los hombres y las mujeres se comunican entre sí, con unos modismos peculiares, a través de los objetos que construyen y utilizan, y con su contacto con la naturaleza.

Se puede entender por «pueblo» la unidad social que se caracteriza por ocupar un área o extensión geográfica que permanece en el tiempo aunque está sujeta a cambios, constituída por individuos y grupos de individuos vinculados entre sí, con una cierta unidad de paisaje, de lengua, de costumbres y creencias.

Una parte del mundo del alumnado está inmerso en la cultura de masas que ha sacrificado las culturas propias de las clases populares. Las formas de pensar, de evadirse, de trabajar se han homogeneizado y el individuo se ve sumergido casi involuntariamente en esta cultura de masas.

Para minimizar esta influencia, el alumno podrá conocer su entorno sociocultural partiendo de su momento y espacio actuales con el método retrospectivo. Contemplará la historia siguiendo un orden cronológico regresivo en el que las generaciones precedentes serán los principales testimonios históricos. La observación, reflexión y análisis de la propia cultura transmitida de forma directa por sus antepasados y valorada en el aula como elemento de estudio e investigación, es para el alumnado una vía de descubrimiento de lo que tiene a su alcance. Conocer la propia cultura bebiendo de las fuentes directas, observando, escuchando o bien consultando las fuentes escritas existentes, consultando bibliografía, apreciarla por lo que supone de identidad y para su mejor profundización y, por último, entender y comprender la diversidad cultural y lingüística de los pueblos favorece la mejor comprensión y respeto de otras culturas una vez conocida, estudiada y estimada la propia.

Se potenciará la tarea investigadora del alumnado en diferentes campos de las ciencias naturales, sociales y humanas a través de un proceso de aprendizaje basado principalmente en el «trabajo de campo» en el que el alumno vivirá la realidad de la cultura popular fuera del aula, y el «trabajo de laboratorio» desarrollado principalmente en el aula donde se preparará el «trabajo de campo» y se elaborarán posteriormente los resultados obtenidos.

En esta optativa se pretende favorecer el planteamiento de temas que despierten el interés de los alumnos y que puedan instrumentar la integración de las diferentes áreas del saber y la transferencia cultural de un campo a otro, fomentando el espíritu de observación y curiosidad científica ante aquellos elementos culturales que le son propios, mejorando la comprensión y expresión oral y escrita de la lengua vehicular utilizada.

Esta materia optativa está conectada con las áreas de *Castellano: lengua y literatura*, *Valenciano: lengua y literatura*, *Lenguas extranjeras*, *Ciencias sociales*, *Geografía e historia*, *Ciencias de la naturaleza*, *Educación plástica y visual*, *Tecnología*, y con las materias

optatives L'entorn: taller de l'historiador i el geògraf, La comunicació àudio-visual, Disseny i redacció de premsa, Metodologia documental, entre d'altres. Aquestes relacions potencials són considerades en la formulació dels objectius de la matèria així com en la selecció dels blocs de continguts. En tot cas, serà el projecte curricular el lloc més adequat per tal de crear i fer possible la interdisciplinarietat. Tasca que ha de ser abordada des de la reflexió de cadascuna de les àrees implicades i des de la perspectiva dels objectius de l'etapa.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en les alumnes i els alumnes les capacitats següents:

1. Observar l'adaptació humana al medi físic modificant el que és natural per al seu millor aprofitament.
2. Reconèixer la influència del ser humà en el seu entorn i valorar les possibilitats d'incidir positivament en el medi ambient.
3. Analitzar i valorar de forma crítica els canvis que es produeixen a causa del desenvolupament tecnològic, en determinats oficis.
4. Comprendre les repercussions del coneixement científic i tecnològic sobre les formes de vida dels éssers humans.
5. Conèixer els cicles vitals d'animals i plantes aprofitats per l'home.
6. Comparar les activitats tradicionals amb les pròpies de la tecnologia actual.
7. Desenvolupar una actitud positiva envers el treball manual.
8. Diferenciar els fets científics de les supersticions.
9. Interessar-se per l'estudi de la llengua i reconèixer les diferents variants dialectals.
10. Identificar els lèxics específics. Observar i reflexionar sobre els diferents nivells de llengua.
11. Contribuir activament al manteniment del patrimoni lingüístic i cultural.
12. Valorar la confluència de les coses belles i útils dins el món de la cultura popular on l'actitud estètica i funcional s'ajusta a l'escassetat de mitjans.
13. Utilitzar els recursos tecnològics actuals (àudio-visuals, catalogació per ordinador, etc.) per tal de conèixer millor la cultura popular.
14. Transformar en investigació la curiositat pels trets culturals propis, iniciada en activitats a l'aula i estesa a la vida quotidiana com a camp investigador.
15. Observar la distribució de rols en el món de la cultura popular i analitzar la transmissió exacta i rigorosa de les formes d'actuar en el món tradicional.
16. Rescatar formes de vida tradicionals amb risc de desaparició o transformació en la societat actual.
17. Comparar el propi món socio-cultural amb el dels seus avantpassats, respectant les generacions passades i les formes de vida diferents a les pròpies.

Blocs de continguts

En la selecció de continguts s'ha tingut en compte la possibilitat d'aportació per part d'àrees diferents en vista a permetre el plantejament interdisciplinari de la matèria.

Els continguts conceptuals d'aquesta matèria optativa fan referència a tres grups de cultura:

- a) ergològica (cultura material),
- b) sociològica (família, costums, festes, jocs, etc.),
- c) animològica (literatura i creences).

La cultura ergològica és de més fàcil comprensió i accés pel que té de concret i tangible: oficis, activitats agrícoles, pesqueres i artesanes, arquitectura, etc. Es poden aconseguir diferents nivells de complexitat; en un primer nivell (podria coincidir amb el primer cicle de l'Educació Secundària Obligatoria), en treballar un ofici per exemple, serien objecte d'estudi les eines, les fases del treball, els tallers, etc.; en un segon nivell (segon cicle) es completaria amb l'estudi de les condicions laborals, la interrelació entre oficis, l'eixida del producte, etc.

La cultura sociològica també es pot abordar en els dos cicles però amb tractament diferent. La cultura animològica s'estudiarà bàsicament en el segon cicle; l'arreglada de contes, refranys, supersticions, etc., serà el principal objecte d'estudi.

1. L'entorn en la cultura popular
El medi físic.

optatives *El entorno: taller del historiador y el geógrafo, La comunicación audiovisual, Redacción y diseño de prensa, Metodología documental*, entre otras. Estas relaciones potenciales son consideradas en la formulación de los objetivos de la materia así como en la selección de los bloques de contenidos. En todo caso, será el proyecto curricular el lugar más adecuado para crear y hacer posible la interdisciplinariiedad. Tarea que ha de ser abordada desde la reflexión de cada una de las áreas implicadas y desde la perspectiva de los objetivos de la etapa.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Observar la adaptación humana al medio físico modificando lo que es natural para su mejor aprovechamiento.
2. Reconocer la influencia del ser humano en su entorno y valorar las posibilidades de incidir positivamente en el medio ambiente.
3. Analizar y valorar de forma crítica los cambios que se producen a causa del desarrollo tecnológico en determinados oficios.
4. Comprender las repercusiones del conocimiento científico y tecnológico sobre las formas de vida de los seres humanos.
5. Conocer los ciclos vitales de animales y plantas aprovechados por el hombre.
6. Comparar las actividades tradicionales con las propias de la tecnología actual.
7. Desarrollar una actitud positiva hacia el trabajo manual.
8. Diferenciar los hechos científicos de las supersticiones.
9. Interesarse por el estudio de la lengua y reconocer las diferentes variantes dialectales.
10. Identificar los léxicos específicos. Observar y reflexionar sobre los diferentes niveles de lengua.
11. Contribuir activamente al mantenimiento del patrimonio lingüístico y cultural.
12. Valorar la confluencia de las cosas bellas y útiles en el mundo de la cultura popular donde la actitud estética y funcional se ajusta a la escasez de medios.
13. Utilizar los recursos tecnológicos actuales (audiovisuales, catalogación por ordenador, etc.) para conocer mejor la cultura popular.
14. Transformar en investigación la curiosidad por los rasgos culturales propios, iniciada en actividades en el aula y extendida a la vida cotidiana como campo investigador.
15. Observar la distribución de papeles en el mundo de la cultura popular y analizar la transmisión exacta y rigurosa de las formas de actuar en el mundo tradicional.
16. Rescatar formas de vida tradicionales con riesgo de desaparición o transformación en la sociedad actual.
17. Comparar el propio mundo sociocultural con el de sus antepasados, respetando las generaciones pasadas y las formas de vida diferentes a las propias.

Bloques de contenidos

En la selección de contenidos se ha tenido en cuenta la posibilidad de aportación por parte de áreas diferentes con vistas a permitir el planteamiento interdisciplinario de la materia.

Los contenidos conceptuales de esta materia optativa hacen referencia a tres grupos de cultura:

- a) ergològica (cultura material),
- b) sociològica (família, costumbres, fiestas, juegos, etc.),
- c) animològica (literatura y creencias).

La cultura ergològica es de más fácil comprensión y acceso por lo que tiene de concreto y tangible: oficios, actividades agrícolas, pesqueras y artesanas, arquitectura, etc. Se pueden alcanzar diferentes niveles de complejidad; en un primer nivel (podría coincidir con el primer ciclo de la Educación Secundaria Obligatoria), trabajando un oficio, por ejemplo, serían objeto de estudio las herramientas, las fases del trabajo, los talleres, etc.; en un segundo nivel (segundo ciclo) se completaría con el estudio de las condiciones laborales, la interrelación entre oficios, la salida del producto, etc.

La cultura sociològica también se puede abordar en los dos ciclos pero con un tratamiento diferente. La cultura animològica se estudiará básicamente en el segundo ciclo; la recopilación de cuentos, refranes, supersticiones, etc., será el principal objeto de estudio.

1. El entorno en la cultura popular
El medio físico.

- Descripció de l'entorn geogràfic: clima, orografia, geologia, vegetació, fauna.

- Coneixement dels cicles vitals d'animals i plantes.

- Anàlisi de l'adaptació de l'home al seu entorn: en les construccions (el clima i el terreny són determinants, les pedres, el fang i la vegetació proporcionen els materials, etc.), en els cultius, en els tipus de regadiu, etc.

La utilització del medi físic.

- Observació de l'aprofitament dels diversos elements naturals:

- per a menjar (recol·lecció d'espàrrecs, esclata-sang, herbes, caragols, tòfones, margallons...),

- per a conservar aliments (assecat de fruita verdura i peixos a l'aire i al sol),

- per a sanar: herbes amb propietats curatives (utilitzades amb emplastres, com a poció...), fang (aplicat en zones afectades per les picades d'insectes, inflamació dels ossos...),

- per a construir: canyes, pedra, terra, fusta, espart,

- per a confeccionar: cabassos, barxes, sàries, espardenyes...,

- per a obtenir combustible: llenya baixa o menuda, branques, argelagues...,

- per a fer carbó vegetal,

- per a criar el ramat aprofitant l'àmbit natural que els envolta,

- per a plantar arròs aprofitant les marjals.

- Coneixement de l'elaboració i transformació dels elements naturals pel consum, comerç i transport tradicional:

- elaboració de la mel, del torró...,

- fabricació de les conserves...,

- obtenció de la resina dels pins,

- transformació de la xufa en orxata, de l'oliva en oli, del raïm en vi i en panses, de la canyamel en sucre, del blat en farina, de la llet en formatge...,

- transport per camins amb animals (matxos i bous), aprofitant els rius per a transportar els troncs (els raïers), amb barcasses, amb naus a través dels ports marítims.

Incidència humana sobre el medi físic.

- Comprensió del caràcter cíclic dels elements de la naturalesa i de la reacció causada per l'activitat humana quan s'altera algun d'aquests cicles.

- Reconeixement del paper de l'esser humà en el seu entorn tant en els aspectes positius com negatius:

- comparació de l'arquitectura tradicional amb la construcció actual,

- diferents construccions arquitectòniques segons la utilització: aljub, llavador, bassa, barraca cebera, pous (de neu, de pa, d'algeps, de calç, de vidre, de terrissa), teuleres, carboneres,

- tipologies arquitectòniques: mas, riurau, barraca,

- transformacions agrícoles (de secà a regadiu),

- canvis en el conreu de la terra causats pel desenvolupament tecnològic.

- Valoració de les possibilitats d'incidir positivament en el medi ambient, adaptant decisions que afecten a la vida quotidiana.

2. Les formes socio-culturals en el món tradicional i la seua evolució

Aspectes socials.

- Observació de l'autoabastiment en el món tradicional:

- d'objectes: eines elementals, receptacles d'artesanía vegetal: palma, espart, jonc...,

- de roba i vestits (les dones confeccionaven el seu propi aixovar, els homes es feien les seues espardenyes),

- d'aliments: verdura, fruites, llegums i animals domèstics.

- Distinció de les diferents formes de sanar en la cultura popular:

- les supersticions al voltant de la salut: el curanderó,

- la medicina popular (aprofitament d'elements naturals per a sanar).

- Diferenciació entre fets científics i supersticions.

- Observació de la transmissió exacta i rigorosa de les formes d'actuar:

- en el treball,

- en les festes,

- en la gastronomia,

- en els rictus.

- Descripción del entorno geográfico: clima, orografía, geología, vegetación, fauna.

- Conocimiento de los ciclos vitales de animales y plantas.

- Análisis de la adaptación del hombre a su entorno: en las construcciones (el clima y el terreno son determinantes, las piedras, el fango y la vegetación proporcionan los materiales, etc.), en los cultivos, en los tipos de regadío, etc.

La utilización del medio físico.

- Observación del aprovechamiento de los diversos elementos naturales:

- para comer (recolección de espárragos, níscolos, hierbas, caracoles, trufas, palmitos...),

- para conservar alimentos (secado de fruta, verduras y peces al aire y al sol),

- para sanar: hierbas con propiedades curativas (utilizadas con emplastos, como poción...), lodo (aplicado en zonas afectadas por las picaduras de insectos, inflamación de los huesos...),

- para construir: cañas, piedra, tierra, madera, esparto,

- para confeccionar: capazos, barjuletas, seras, esparteñas...,

- para obtener combustible: leña baja o menuda, ramas, aliagas...,

- para hacer carbón vegetal,

- para criar el rebaño aprovechando el ámbito natural que les rodea,

- para plantar arroz aprovechando los marjales.

- Conocimiento de la elaboración y transformación de los elementos naturales para el consumo, comercio y transporte tradicional:

- elaboración de la miel, del turrón...,

- fabricación de las conservas...,

- obtención de la resina de los pinos,

- transformación de la chufa en horchata, de la oliva en aceite, de la uva en vino y en pasas, de la caña de azúcar en azúcar, del trigo en harina, de la leche en queso...,

- transporte por caminos con animales (machos, bueyes), aprovechando los ríos para transportar los troncos (los almadieros), con barcas, con barcos a través de los puertos marítimos.

Incidencia humana sobre el medio físico.

- Comprensió del caràcter cíclic de los elementos de la naturaleza y de la reacción causada por la actividad humana cuando se altera alguno de estos ciclos.

- Reconocimiento del papel del ser humano en su entorno tanto en los aspectos positivos como negativos:

- comparación de la arquitectura tradicional con la construcción actual,

- diferentes construcciones arquitectónicas según su utilización: aljibe, lavaderos, balsas, barraca cebollera, pozos (de nieve, de pan, de yeso, de cal, de vidrio, de tierra), tejados, carboneras,

- tipologías arquitectónicas: masía, riu-rau, barraca...

- transformaciones agrícolas (de secano a regadío),

- cambios en el cultivo de la tierra causados por el desarrollo tecnológico.

- Valoración de las posibilidades de incidir positivament en el medio ambiente, adoptando decisiones que afecten a la vida cotidiana.

2. Las formas socioculturales en el mundo tradicional y su evolución

Aspectos sociales.

- Observación del autoabastecimiento en el mundo tradicional:

- de objetos: herramientas elementales, receptáculos de artesanía vegetal: palma, esparto, junco...,

- de ropa y vestidos (las mujeres confeccionaban su propio ajuar, los hombres se hacían sus esparteñas),

- de alimentos: verdura, frutas, legumbres y animales domésticos.

- Distinción de las diferentes formas de sanar en la cultura popular:

- las supersticiones en torno a la salud: el curanderismo,

- la medicina popular (aprovechamiento de elementos naturales para sanar).

- Diferenciación entre hechos científicos y supersticiones.

- Observación de la transmisión exacta y rigurosa de las formas de actuar:

- en el trabajo,

- en las fiestas,

- en la gastronomía,

- en los ritos.

- Observació de la interrelació humana i dels diferents rols en la cultura popular:

- en el treball (relacions aprenents-oficials-mestre de l'ofici),

- en la relació veïnal,

- en els jocs,

- en fires i mercats,

- en festes i rituals.

- Sensibilització d'actituds positives front a l'estudi de la societat i la seua cultura o subcultures i estima del món cultural propi.

Aspectes històrics.

- Acostament empàtic a una societat diferent (s'estudien personatges amb noms propis, espais concrets...).

- Comprensió de l'espai i del temps històric, la durada, la localització territorial, el medi, el canvi, el concepte de font o d'evidència.

- Reconeixement i anàlisi de l'evolució o transformació i de la decadència, desaparició o aparició de fets concrets, d'activitats, d'oficis, en la cultura popular.

- Estudi de les diferents mentalitats en el món de la cultura popular: els ritus i les creences.

- Comparació del món socio-cultural de l'alumne i de l'anterior viscut i descrit pels seus avantpassats (pares, avis...).

- Respecte i tolerància per formes de vida diferents a les pròpies i per les generacions passades.

Aspectes tecnològics.

- Descripció i anàlisi tècnica dels objectes i les màquines:

- la funció,

- els materials utilitzats,

- eines i tècniques elementals,

- raons tècniques, econòmiques, socials i estètiques,

- objectes, màquines i sistemes corresponents a diferents moments històrics.

- Recerca, recopilació i síntesi d'informació sobre tècniques de treball i canvis operats en l'actualitat:

- evolució i transformació,

- repercussió del desenvolupament tecnològic sobre les formes de viure,

- divisió tècnica i social del treball,

- diferents ambients de treball,

- els oficis.

Aspectes estètics.

- Observació de l'entorn amb una intenció estètica:

- paisatge natural i transformat per l'home,

- l'arquitectura com un element del paisatge,

- la forma i el color en l'arquitectura tradicional.

- Coneixement i estima de l'artesanía popular:

- funcionalitat i valor estètic de l'objecte.

- la matèria i la forma.

- Valoració de l'actitud estètica dins el món de la cultura popular:

- en els ornaments dels carrers (llums, paper de colors, etc. en les festes),

- en les cases (plantes i flors, sanefes en les parets...),

- en les robes (bordats...),

- en la gastronomia,

- en els aparells dels animals.

3. Elements lingüístics de la cultura popular

Aspectes socio-lingüístics.

- Observació i reflexió lingüística dels diferents nivells de llengua: normativa i col·loquial.

- Reconeixement de les variants dialectals i verificació de les interferències lingüístiques.

- Reconeixement del valor funcional de les varietats d'una llengua en relació als diferents contextos d'ús i valoració positiva d'aquesta diversitat.

- Coneixement de la realitat plurilingüe de la Comunitat Valenciana i del seus antecedents històrics.

- Promoció d'actituds positives i actives pel que fa a la normalització del valencià en tots els àmbits d'ús.

- Sensibilització a l'estudi de la llengua i contribució activa al manteniment del patrimoni cultural.

Aspectes lexico-semàntics.

- Identificació del lèxic específic i classificació per camps semàntics.

- Observación de la interrelación humana y de los diferentes papeles en la cultura popular:

- en el trabajo (relaciones entre aprendices, oficiales y maestro del oficio),

- en la relación vecinal,

- en los juegos,

- en ferias y mercados,

- en fiestas y rituales.

- Sensibilización de actitudes positivas ante el estudio de la sociedad y su cultura o subculturas y estima del mundo cultural propio.

Aspectos históricos.

- Aproximación empática a una sociedad diferente (se estudian personajes con nombre propios, espacios concretos...).

- Comprensión del espacio y del tiempo histórico, la duración, la localización territorial, el medio, el cambio, el concepto de fuente o de evidencia.

- Reconocimiento y análisis de la evolución o transformación y de la decadencia, desaparición o aparición de hechos concretos, de actividades, de oficios, en la cultura popular.

- Estudio de las diferentes mentalidades en el mundo de la cultura popular: los ritos y las creencias.

- Comparación del mundo sociocultural del alumno y del anterior vivido y descrito por sus antepasados (padres, abuelos...).

- Respeto y tolerancia por formas de vida diferentes a la propias y por las generaciones pasadas.

Aspectos tecnológicos.

- Descripción y análisis técnico de los objetos y las máquinas:

- la función,

- los materiales utilizados,

- herramientas y técnicas elementales,

- razones técnicas, económicas, sociales y estéticas,

- objetos, máquinas y sistemas correspondientes a distintos momentos históricos.

- Búsqueda, recopilación y síntesis de información sobre técnicas de trabajo y cambios operados en la actualidad:

- evolución y transformación,

- repercusión del desarrollo tecnológico sobre las formas de vivir,

- división técnica y social del trabajo,

- diferentes ambientes de trabajo,

- los oficios.

Aspectos estéticos.

- Observación del entorno con una intención estética:

- paisaje natural y transformado por el hombre,

- la arquitectura como elemento del paisaje,

- la forma y el color en la arquitectura tradicional.

- Conocimiento y estima de la artesanía popular:

- funcionalidad y valor estético del objeto,

- la materia y la forma.

- Valoración de la actitud estética en el mundo de la cultura popular:

- en los ornamentos de las calles (lucos, papel de colores, etc., en las fiestas),

- en las casas (plantas y flores, cenefas en las paredes...),

- en las ropas (bordados...),

- en la gastronomía,

- en los aparejos de los animales.

3. Elementos lingüísticos de la cultura popular

Aspectos sociolingüísticos.

- Observación y reflexión lingüística de los diferentes niveles de lengua: normativa y coloquial.

- Reconocimiento de las variantes dialectales y verificación de las interferencias lingüísticas.

- Reconocimiento del valor funcional de las variedades de una lengua en relación a los diferentes contextos de uso y valoración positiva de esta diversidad.

- Conocimiento de la realidad plurilingüe de la Comunidad Valenciana y de sus antecedentes históricos.

- Promoción de actitudes positivas y activas con respecto a la normalización del valenciano en todos los ámbitos de uso.

- Sensibilización al estudio de la lengua y contribución activa al mantenimiento del patrimonio cultural.

Aspectos léxico-semánticos.

- Identificación del léxico específico y clasificación por campos semánticos.

- Recopilació de modismes, frases fetes, refranys, cançons, llegendes, contes, etc.
- Constatació de la desaparició de determinat lèxic específic per la manca d'ús de la seua funcionalitat.
- Aspectes funcionals.
- Utilització de documents vinculats amb els processos d'aprenentatge: bibliografies, diccionaris, exposicions orals...
- Reelaboració de la informació obtinguda en documentació escrita i oral (en les entrevistes del treball de camp): confecció de fitxes, bases de dades, resums...
- Elaboració i ús de procediments per a l'obtenció directa d'informació: confecció de qüestionaris, entrevistes...
- Elaboració de textos informatius: exposicions orals i escrites, guions per a fer exposicions, murals...
- Actitud positiva i crítica davant de les fonts d'informació i davant els continguts manifestats (relació entre saber, ideologia, valors i interessos socials).
- Elaboració de textos envers la cultura popular.

Dramatització/teatre

Introducció

La matèria optativa *Dramatització/teatre*, pretén integrar dues maneres d'entendre les activitats dramàtiques en l'ensenyament i aprenentatge, ambdues igualment vàlides. La dramatització, més centrada en el desenvolupament personal, i el teatre, més dirigit cap a les pràctiques artístiques. Aquesta doble visió no significa dicotomia ni separació, ja que ambdós enfocaments tenen una arrel comuna: el llenguatge dramàtic. En aquest sentit es pot començar en els primers cursos de l'etapa amb activitats centrades principalment en dramatització, i incloure activitats teatrals en els cursos més avançats i en els grups amb més experiència.

Tant la dramatització com el teatre són formes de representació que utilitzen el cos, la veu, l'espai i el temps escènics per tal d'expressar i comunicar idees, sentiments i vivències. La dramatització pot entendre's, a més, com un procediment consistent en donar forma teatral a alguna cosa que en principi no la té.

La dramatització és una forma d'expressió (del mateix nivell que l'expressió oral, l'escrita, la plàstica i la rítmico-musical) que utilitza els signes i la sintaxi propis del llenguatge dramàtic. Es caracteritza per integrar els diferents llenguatges (verbal, plàstic, rítmico-musical, corporal) i per constituir un poderós mitjà d'aprenentatge, ja que implica simultàniament aspectes cognoscitius, afectius i psicomotrius.

Les virtualitats de les formes dramàtiques com a instruments d'ensenyament i aprenentatge es poden concretar en els aspectes següents:

1. Les tècniques dramàtiques són aplicables a una metodologia interdisciplinària. Des d'aquesta òptica són més bé un instrument per a l'ensenyament d'altres coses. La seua funció seria anàloga a la dels mitjans audio-visuals.
2. Les tècniques dramàtiques proporcionen oportunitat per realitzar activitats auditives, visuals, motrius i verbals. Possibiliten que el subjecte de l'aprenentatge tinga experiències simultànies en tots els plans de la seua persona, no limitant l'aprenentatge sols a una simple experiència intel·lectual.
3. Les tècniques dramàtiques produeixen una resposta total, un conjunt de respostes verbals i no verbals front a un estímul o grup d'estímul.
4. Actuen com a pont de connexió entre les Humanitats i les Arts.
5. Són una eina inapreciable per a l'ensenyament dels valors i del canvi d'actituds, quan s'ofereix als alumnes el debat sobre alternatives en la conducta i l'elecció dels individus.
6. Incrementen la motivació en recórrer a l'instint de joc dels alumnes, al mateix temps que ofereixen l'oportunitat d'introduir el món exterior a l'aula.
7. Demanen la participació i la col·laboració. Afavoreixen la relació harmònica entre els components del grup, ja que permet als participants prendre consciència col·lectiva del treball i realitzar-lo comptant amb l'esforç de tots, i possibilita situacions en les quals hi ha necessitat d'una precisa i clara comunicació.
8. S'estableix un tipus de relació no habitual entre els estudiants i la seua professora o el seu professor, ja que el marc global on es

- Recopilación de modismos, frases hechas, refranes, canciones, leyendas, cuentos, etc.
- Constatación de la desaparición de determinado léxico específico por la falta de uso de su funcionalidad.
- Aspectos funcionales.
- Utilización de documentos vinculados con los procesos de aprendizaje: bibliografías, diccionarios, exposiciones orales...
- Reelaboración de la información obtenida en documentación escrita y oral (en las entrevistas del trabajo de campo): confección de fichas, bases de datos, resúmenes...
- Elaboración y uso de procedimientos para la obtención directa de información: confección de cuestionarios, entrevistas...
- Elaboración de textos informativos: exposiciones orales y escritas, guiones para hacer exposiciones, murales...
- Actitud positiva y crítica ante las fuentes de información y ante los contenidos manifestados (relación entre saber, ideología, valores e intereses sociales).
- Elaboración de textos hacia la cultura popular.

Dramatización/teatro

Introducción

La materia optativa *Dramatización/Teatro* pretende integrar dos maneras de concebir las actividades dramáticas en la enseñanza y el aprendizaje, ambas igualmente válidas. La dramatización, más centrada en el desarrollo personal, y el teatro, más dirigido hacia las prácticas artísticas. Esta doble visión no significa dicotomía ni separación, ya que ambos enfoques tienen una raíz común: el lenguaje dramático. En este sentido, se puede empezar en los primeros cursos de la etapa con actividades centradas principalmente en la dramatización, para incluir actividades teatrales en los cursos más avanzados y en los grupos de más experiencia.

Tanto la dramatización como el teatro son formas de representación que utilizan el cuerpo, la voz, el espacio y el tiempo escénicos para expresar y comunicar ideas, sentimientos y vivencias. La dramatización puede entenderse, además, como un procedimiento consistente en dar forma teatral a algo que en principio no la tiene.

La dramatización es una forma de expresión (del mismo nivel que la expresión oral, la escrita, la plástica y la rítmico musical) que utiliza los signos y la sintaxis propia del lenguaje dramático. Se caracteriza por integrar los diferentes lenguajes (verbal, plástico, rítmico-musical, corporal) y por ser un poderoso medio de aprendizaje, ya que implica, simultáneamente, aspectos cognoscitivos, afectivos y psicomotrices.

Las virtualidades de las formas dramáticas como instrumento de enseñanza y aprendizaje se pueden concretar en los siguientes aspectos:

1. Las técnicas dramáticas son aplicables a una metodología interdisciplinaria. Desde esta óptica, son más bien un instrumento para la enseñanza de otras cosas. Su función sería análoga a la de los medios audiovisuales.
2. Las técnicas dramáticas proporcionan oportunidad para realizar actividades auditivas, visuales, motrices y verbales. Posibilitan que el sujeto del aprendizaje tenga experiencias simultáneas en todos los planos de su persona, no limitando el aprendizaje a una mera experiencia intelectual.
3. Las técnicas dramáticas producen una respuesta total, un conjunto de respuestas verbales y no verbales ante un estímulo o un grupo de estímulos.
4. Actúan como puente de conexión entre las Humanidades y las Artes.
5. Son una herramienta inapreciable para la enseñanza de los valores y del cambio de actitudes cuando se propone a los alumnos el debate sobre alternativas en la conducta y la elección de los individuos.
6. Incrementan la motivación al recurrir al instinto de juego de los alumnos, al tiempo que ofrecen la oportunidad de introducir el mundo exterior en el aula.
7. Demandan la participación y la colaboración. Favorecen la relación armónica entre los componentes del grupo, puesto que permite a los participantes tomar conciencia colectiva del trabajo y realizarlo contando con el esfuerzo de todos, y posibilita situaciones en las que hay necesidad de una precisa y clara comunicación.
8. Se establece un tipo de relación no habitual entre los estudiantes y su profesora o profesor, ya que el marco global en que se de-

desenvolupen les tècniques dramàtiques acostuma a ser més lúdic i creatiu. En aquest ambient el professor incita al joc i a la creació i accepta els suggeriments dels alumnes.

El teatre, entès com art dramàtic, és una activitat que persegueix un producte-espectacle i que requereix una repetició mitjançant assajos per tal d'obtenir uns determinats resultats estètics. Comporta l'aparició de papers (actor, director, escenògraf, crític, etc.) i necessita uns espectadors. És en l'adolescència quan el jove és capaç d'entendre la funció comunicativa de cadascun dels elements teatrals, el seu valor com a signe, integrant cadascun d'aquests en un conjunt major, l'espectacle o el text dramàtic.

El teatre, entès com a matèria d'ensenyament en l'Educació Secundària Obligatoria, no ha de consistir només en «fer i veure teatre». Tampoc s'ha de considerar com un cos de coneixements sobre la història i la literatura dramàtiques i sobre les tècniques actors. En aquesta etapa educativa hi ha que optar per enfocaments més flexibles i didàcticament més enriquidors, centrats en el procés d'investigació i aprenentatge, en el procés de compartir i aportar idees i en el procés de creació.

En definitiva, la finalitat de la matèria optativa *Dramatització/teatre* no és la de formar actors, directors teatrals o escenògrafs, sinó la de constituir un procés d'aprenentatge de l'expressió dramàtica, la comunicació grupal i la creació a través del joc teatral.

Quan s'escull un determinada proposta teatral (per exemple, representar una obra), cal integrar en el projecte un procés de dramatització més proper als pressupostos de la didàctica, utilitzant les semblances entre ambdós àmbits. Aquesta integració redundarà en benefici de l'aprenentatge.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en les alumnes i els alumnes les capacitats següents:

1. Desenvolupar la persona en totes les seues dimensions (corporal, intel·lectiva, afectiva), garantint el desenvolupament de l'autonomia personal i afavorint el desenvolupament de la creativitat.
2. Prendre consciència que la persona és un ésser social relacionat amb una col·lectivitat i amb grups arrelats en una història comuna i en una cultura particular.
3. Realitzar improvisacions amb seqüències dramàtiques que expressen emocions, idees i opinions.
4. Utilitzar els recursos de l'expressió i de la comunicació en situacions dramàtiques definides, assumint papers i emprant tècniques derivades del llenguatge teatral.
5. Conèixer i emprar procediments corporals i vocals que s'utilitzen en la comunicació interpersonal i en l'art (on el cos humà és protagonista) i valorar-los com a mitjà de desenvolupament personal, com a mitjà de relació, d'expressió, de comunicació, de creació personal i com a mitjà d'educació estètica.
6. Manifestar idees i sentiments mitjançant gestos i accions corporals, i també mitjançant la utilització de l'espai i dels objectes.
7. Descobrir i experimentar les potencialitats expressives del nostre cos per tal de reforçar l'autoestima.
8. Reconèixer i produir els diferents signes del discurs teatral com a mitjà d'expressió i de creació de significats.
9. Experimentar les possibilitats de l'expressió, de la creació col·lectiva i de la posada en escena com a mitjans de comunicació i de relació amb l'entorn.
10. Participar activament en manifestacions d'expressió cultural i artística per tal de desenvolupar la sensibilitat estètica i l'interès per conèixer el patrimoni cultural de l'entorn i de la societat on es viu.

Blocs de continguts

L'ordre de presentació de blocs no comporta una seqüència. Els blocs s'utilitzaran transversalment, escollint aquells que es consideren idonis per a la unitat didàctica que en cada moment es treballa.

1. Dramatització

En aquest bloc es consideren els dos nivells bàsics de la Dramatització: cognitiu o idea interna i expressiu o manifestació externa.

Joc dramàtic.

– Joc d'expressió, joc simbòlic, joc dramàtic.

senyuelven las técnicas dramáticas suele ser más lúdico y creativo. En este ambiente el profesor incita al juego y a la creación y acepta las sugerencias de los alumnos.

El teatro, entendido como arte dramático, es una actividad que busca un producto-espectáculo y que requiere una repetición a través de ensayos para obtener unos determinados resultados estéticos. Conlleva la aparición de roles (actor, director, escenógrafo, crítico, etc.) y necesita de unos espectadores. Es en la adolescencia cuando el joven es capaz de entender la función comunicativa de cada uno de los elementos teatrales, su valor como signo, integrando cada uno de ellos en un conjunto mayor, el espectáculo o el texto dramático.

El teatro, entendido como materia de enseñanza en la Educación Secundaria Obligatoria, no debe consistir solamente en «hacer y ver teatro». Tampoco debe considerarse como un cuerpo de conocimientos sobre la historia y la literatura dramáticas y sobre las técnicas actorales. En esta etapa educativa, hay que optar por enfoques más flexibles y didácticamente más ricos, centrados en el proceso de investigación y aprendizaje, en el proceso de compartir y aportar ideas y en el proceso de creación.

En definitiva, la finalidad de la materia optativa *Dramatización/Teatro* no es la de formar actores, directores teatrales o escenógrafos, sino la de constituir un proceso de aprendizaje de la expresión dramática, la comunicación grupal y la creación a través del juego teatral.

Es necesario, cuando se elige una determinada propuesta teatral (por ejemplo, representar una obra), integrar en el proyecto un proceso de dramatización más cercano a los presupuestos de la didáctica, sirviéndose de las semejanzas entre ambos ámbitos. Esa integración redundará en beneficio del aprendizaje.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Desarrollar la persona en todas sus dimensiones (corporal, intelectual, afectiva), asegurando el desarrollo de la autonomía personal y favoreciendo el desarrollo de la creatividad.
2. Tomar conciencia de que la persona es un ser social relacionado con una colectividad y con grupos enraizados en una historia común y en una cultura particular.
3. Realizar de improvisaciones con secuencias dramáticas que expresen emociones, ideas y opiniones.
4. Utilizar los recursos de la expresión y de la comunicación en situaciones dramáticas definidas, asumiendo roles y empleando técnicas derivadas del lenguaje teatral.
5. Conocer y usar procedimientos corporales y vocales que se emplean en la comunicación interpersonal y en el arte (donde el cuerpo humano es protagonista) y valorarlos como medio de desarrollo personal, como medio de relación, de expresión, de comunicación, de creación personal y como medio de educación estética.
6. Manifestar ideas y sentimientos por medio de gestos y acciones corporales, y también por medio de la utilización del espacio y de los objetos.
7. Descubrir y experimentar las potencialidades expresivas de nuestro cuerpo para reforzar la autoestima.
8. Reconocer y producir los diferentes signos del discurso teatral como medio de expresión y de creación de significados.
9. Experimentar las posibilidades de la expresión, de la creación colectiva y de la puesta en escena como medios de comunicación y de relación con el entorno.
10. Participar activamente en manifestaciones de expresión cultural y artística para desarrollar la sensibilidad estética y el interés por conocer el patrimonio cultural del entorno y de la sociedad en que se vive.

Bloques de contenidos

El orden de presentación de bloques no comporta una secuencia. Se utilizarán transversalmente los bloques, eligiendo los que se consideren idóneos para la unidad didáctica que en cada momento se vaya a trabajar.

1. Dramatización

En este bloque se consideran los dos niveles básicos de la Dramatización: cognitivo, o idea interna y expresivo o manifestación externa.

Juego dramático.

– Juego de expresión, juego simbólico, juego dramático.

- Els participants i l'expressió espontània de si mateixos.
- La creació de vivències.
- Els estímuls i la seua formulació en consignes.
- Elements desencadenants del joc dramàtic.
- Nivells d'implicació i llibertat de creació.

Els elements de l'esquema dramàtic.

- El personatge. El conflicte. L'espai. El temps. L'argument. El tema.

- Els elements de l'esquema dramàtic com a desencadenants de la dramatització.

La improvisació.

- Definició i parts de la improvisació. La improvisació com a recurs metòdic.

Els processos de dramatització.

- Procés individual, procés col·lectiu. Procés directe, procés invers.

- Passos o parts d'un procés de dramatització. La teatralitat.

2. La representació de papers

La simulació.

- La simulació de situacions humanes conflictives.
- Acceptació i manteniment del paper durant la simulació.

La representació de papers.

- Procés o fases de la representació de papers.
- Estudi i anàlisi de problemes mitjançant el joc de rol.

3. Lectura, dicció, anàlisi, dinamització i creació de textos

Aquest bloc integra tota la informació que es refereix al text i a la seua comunicació o interpretació sonora.

Lectura i dicció.

- Lectura o dicció expressives.
- Lectura individual, dialogada i coral.
- Dicción de la prosa i del vers.
- La lectura o dicció interpretativa.

Anàlisi.

- L'anàlisi del text com a pas previ a la posada en escena, com a comentari de text o com a primer moment d'una improvisació dramàtica.

- Recolzament de la dinamització en l'anàlisi del text dramàtic.
- El text i la seua traducció als respectius llenguatges dinàmics.
- Els desencadenants dinàmics i la seua conversió en text.
- Apartats de la dramatització: sonoritzar, dramatitzar, modificar i il·lustrar

4. Expressió corporal

Presa de consciència i sensibilització del propi cos.

- Esquema corporal: funció de cadascuna de les parts (cara, braços i mans, tors, cames i peus) en la comunicació.

- Concentració, desinhibició i sensibilització.
- Relaxació i distensió.

Llenguatge del cos.

- Principis bàsics de la comunicació no verbal.
- L'espontaneïtat, la tècnica i la creativitat corporals.
- L'expressió d'emocions i estats d'ànim.
- Postures, equilibri i moviment.

Relacions amb l'entorn.

- La relació i la comunicació interpersonals: desenvolupament grupal.

- Els objectes com a suports i desencadenants de l'acció.

Percepció i estructuració de l'espai-temps.

- Les iconografies o llenguatge de les postures.
- La vivència rítmica.
- Els elements del moviment expressiu.

5. El discurs teatral

El bloc comprén els sistemes de signes operants en el discurs o espectacle teatral i les seues relacions.

Sistemes amb referència a l'actor.

- El text pronunciat.
- La paraula o text literari.
- El to o la dicció-interpretació oral del text.
- L'expressió corporal.
- Mímica, gest i moviment.
- Aparences externes de l'actor.
- Maquillatge i pentinat. Vestuari.

- Los participantes y la expresión espontánea de sí mismos.

- La creación de vivencias.

- Los estímulos y su formulación en consignas.

- Elementos desencadenantes del juego dramático.

- Niveles de implicación y libertad de creación.

Los elementos del esquema dramático.

- El personaje. El conflicto. El espacio. El tiempo. El argumento. El tema.

- Los elementos del esquema dramático como desencadenantes de la dramatización.

La improvisación.

- Definición y partes de la improvisación. La improvisación como recurso metódico.

Los procesos de dramatización.

- Proceso individual, proceso colectivo. Proceso directo, proceso inverso.

- Pasos o partes de un proceso de dramatización. La teatralización.

2. La representación de papeles

La simulación.

- La simulación de situaciones humanas conflictivas.

- Aceptación y mantenimiento del papel durante la simulación.

La representación de papeles.

- Proceso o fases de la representación de papeles.
- Estudio y análisis de problemas por medio del juego de rol.

3. Lectura, dicción, análisis, dinamización y creación de textos

Este bloque integra toda la información que se refiere al texto y a su comunicación o interpretación sonora.

Lectura y dicción.

- Lectura o dicción expresivas.
- Lectura individual, dialogada y coral.
- Dicción de la prosa y del verso.
- La lectura o dicción interpretativa.

Análisis.

- El análisis del texto como paso previo a la puesta en escena, como comentario de texto o como primer momento de una improvisación dramática.

- Apoyo de la dinamización en el análisis del texto dramático.
- El texto y su traducción a los respectivos lenguajes dinámicos.
- Los desencadenantes dinámicos y su conversión en texto.
- Apartados de la dinamización: sonorizar, dramatizar, modificar e ilustrar.

4. Expresión corporal

Toma de conciencia y sensibilización del propio cuerpo.

- Esquema corporal: función de cada una de las partes (rostro, brazos y manos, torso, piernas y pies) en la comunicación.

- Concentración, desinhibición y sensibilización.
- Relajación y distensión.

Lenguaje del cuerpo.

- Principios básicos de la comunicación no verbal.
- La espontaneidad, la técnica y la creatividad corporales.
- La expresión de emociones y estados de ánimo.
- Posturas, equilibrio y movimiento.

Relaciones con el entorno.

- La relación y la comunicación interpersonales: desarrollo grupal.

- Los objetos como soportes y desencadenantes de la acción.

Percepción y estructuración del espacio-tiempo.

- Las iconografías o lenguaje de las posturas.
- La vivencia rítmica.
- Los elementos del movimiento expresivo.

5. El discurso teatral

El bloque comprende los sistemas de signos operantes en el discurso o espectáculo teatral y sus relaciones.

Sistemas con referencia al actor.

- El texto pronunciado.
- La palabra o texto literario.
- El tono o la dicción-interpretación oral del texto.
- La expresión corporal.
- Mímica, gesto y movimiento.
- Apariencias externas del actor.
- Maquillaje y peinado. Vestuario.

Sistemes externs de l'actor.

- L'espai teatral i les seues formes.
- L'espai escènic.
- Decorats. Objectes i accessoris.
- L'espai tècnic.

Il·luminació. Música i so.

La relació de l'actor personatge amb els sistemes de signes.

- La construcció interna del personatge.
- La manifestació externa mitjançant el text pronunciat, l'expressió corporal i les aparences externes.
- El moviment individual i de grup, la coreografia com a element creador o modificador de l'espai escènic.

6. Muntatge de representacions dramàtiques i assistència a espectacles teatrals

El bloc tracta del procés de posada en escena de qualsevol tipus d'espectacle dramàtico-teatral que s'haja de representar davant d'un públic, així com de l'assistència a espectacles produïts fora de l'àmbit escolar.

El text dramàtic.

- Elecció del text o de la intenció prèvia (tema, idea, fets, etc.) per a la representació.

Creació col·lectiva d'un text o guió nous.

Anàlisi del text.

Planificació de la posada en escena.

Divisió del treball i de les funcions dins del grup.

La construcció dels personatges.

L'espai escènic i tècnic.

El llibre de direcció (guió de l'actor, guió tècnic i guió escènic).

Assajos i representació.

- Les sessions de treball: diferents tipus d'assajos. Anàlisi i planificació.

Actuacions (Anàlisi posterior i replantejament de l'espectacle).

El paper de l'espectador.

Abans de l'espectacle.

Recollida d'informació sobre l'autor, l'obra i el grup.

El text i les crítiques de l'espectacle.

Durant l'espectacle.

Presència activa: lectura i comprensió dels signes escènics. Participació. Identificació.

Després de l'espectacle.

Pautes per a la crítica dels espectacles.

Lectura de crítiques i debat.

Educació mediambiental

Introducció

El dret a un medi ambient de qualitat ha sigut reclamat ja ben entrat el segle XX quan l'enorme desenvolupament científic-tècnic ha portat a l'accelerada destrucció de l'entorn natural del nostre planeta i a posar en perill la supervivència de l'espècie humana.

La Conferència de les Nacions Unides sobre el Medi Humà, d'Estocolm, d'juny de 1972, posà de manifest la preocupació de molts governs sobre el perill de la proliferació d'activitats industrials que es desenvolupen sense considerar les seues repercussions mediambientals. En aquesta Conferència s'establí tota una sèrie de principis que haurien de servir com a guia d'actuació per als governs. El principi número 19 es refereix a l'educació ambiental: *És indispensable una labor d'educació en qüestions ambientals, dirigida tant a les generacions joves com als adults i que preste la deguda atenció al sector de la població menys privilegiat, per tal d'ampliar les bases d'una opinió pública ben informada i d'una conducta dels individus, de les empreses i de les col·lectivitats inspirada en el principi de responsabilitat pel que fa a la protecció del medi en tota la seua dimensió humana. És també essencial que els mitjans de comunicació de masses eviten contribuir al deteriorament del medi humà i difonguen, per contra, informació de caràcter educatiu sobre la necessitat de protegir-lo i millorar-lo per tal que l'Home pugui desenvolupar-se en tots els aspectes.*

Posteriorment, han sigut diverses les reunions internacionals dedicades al medi ambient, algunes d'aquestes dedicades a l'Educació

Sistemas externos del actor.

- El espacio teatral y sus formas.
- El espacio escénico.
- Decorados. Objetos y accesorios.
- El espacio técnico.
- Iluminación. Música y sonido.

La relación del actor-personaje con los sistemas de signos.

- La construcción interna del personaje.
- La manifestación externa por medio del texto pronunciado, la expresión corporal y las apariencias externas.
- El movimiento individual y de grupo, la coreografía como elemento creador o modificador del espacio escénico.

6. Montaje de representaciones dramáticas y asistencia a espectáculos teatrales

El bloque trata del proceso de puesta en escena de cualquier tipo de espectáculo dramático-teatral que se haya de representar ante un público, así como de la asistencia a espectáculos producidos fuera del ámbito escolar.

El texto dramático.

- Elección del texto o de la intención previa (tema, idea, hechos, etc.) para la representación.

Creación colectiva de un texto o guión nuevos.

Análisis del texto.

Planificación de la puesta en escena.

División del trabajo y de las funciones dentro del grupo.

La construcción de los personajes.

El espacio escénico y técnico.

El libro de dirección (guión del actor, guió tècnic i guió escènic).

Ensayos y representación.

- Las sesiones de trabajo: diferentes tipos de ensayos. Análisis y planificación.

Actuaciones (Análisis posterior y replanteamiento del espectáculo).

El papel del espectador.

Antes del espectáculo.

Recogida de información sobre el autor, la obra y el grupo.

El texto y las críticas del espectáculo.

Durante el espectáculo.

Presencia activa: lectura y comprensión de los signos escénicos. Participación. Identificación.

Después del espectáculo.

Pautas para la crítica de los espectáculos.

Lectura de críticas y debate.

Educación medioambiental

Introducción

El derecho a un medio ambiente de calidad ha sido reclamado ya bien entrado el siglo XX, cuando el enorme desarrollo científico-técnico ha llevado a la acelerada destrucción del entorno natural de nuestro planeta y a poner en peligro la supervivencia de la especie humana.

La Conferencia de las Naciones Unidas sobre el Medio Humano, celebrada en Estocolmo en junio de 1972, puso de manifiesto la preocupación de muchos gobiernos sobre el peligro de la proliferación de actividades industriales que se desarrollan sin considerar sus repercusiones medioambientales. En esa Conferencia se estableció toda una serie de principios que deberían servir como guía de actuación para los gobiernos. El principio número 19 se refiere a la educación ambiental: *Es indispensable una labor de educación en cuestiones ambientales, dirigida tanto a las generaciones jóvenes como a los adultos y que preste la debida atención al sector de la población menos privilegiado, para ensanchar las bases de una opinión pública bien informada y de una conducta de los individuos, de las empresas y de las colectividades inspirada en el principio de responsabilidad en cuanto a la protección del medio en toda su dimensión humana. Es también esencial que los medios de comunicación de masas eviten contribuir al deterioro del medio humano y difundan, por el contrario, información de carácter educativo sobre la necesidad de protegerlo y mejorarlo a fin de que el Hombre pueda desarrollarse en todos los aspectos.*

Posteriormente, han sido varias las reuniones internacionales dedicadas al medio ambiente, algunas de ellas dedicadas a la Educa-

Ambiental. Així, en octubre de 1975 es reuniren a Belgrad experts de més de setanta països en el *Seminari Internacional d'Educació Ambiental*. Allí s'adoptà per unanimitat una declaració —coneguda com a «Carta de Belgrad»— on s'establiren els principis i directrius del que seria el desenvolupament de l'Educació Ambiental en el programa de les Nacions Unides. La meta de l'Educació Ambiental quedà redactada en aquests termes: *Aconseguir que la població mundial tinga consciència del medi ambient i s'interesse per ell i pels seus problemes i que compte amb els coneixements, actituds i desitjos necessaris per treballar individualment i col·lectiva en la recerca de solucions actuals i per prevenir aquells que pogueren sorgir en el futur.*

Igualment, la Constitució Espanyola de 1978 estableix en el seu article 45 el dret a gaudir d'un medi ambient de qualitat i preveu sancions penals i administratives per aquells que les posen en perill.

Malgrat tot això, i encara que ja fa més d'una dècada que els problemes mediambientals figuren entre les preocupacions de la majoria dels ciutadans, l'Educació Ambiental com a tal no havia estat formalment introduïda fins ara en el sistema educatiu. Amb aquesta matèria optativa es pretén contribuir a formar ciutadans millor preparats per la vida activa que, sabent que totes les activitats humanes generen un impacte en el medi, siguin capaços de disminuir o evitar el deteriorament del medi natural. Ciutadans solidaris amb tota la humanitat que consideren que la terra i els seus recursos són limitats i patrimoni de tots els humans. Davant els problemes ambientals que es plantegen en el seu entorn immediat, (proliferació d'abocadors incontrolats, tals indiscriminades, platges contaminades, incendis forestals...), l'alumnat elaborarà estratègies per a la seua solució, sabent com actuar front aquests i denunciar-los si arriba el cas.

S'analitzaran els mecanismes que regeixen el funcionament del medi físic, valorant les repercussions que sobre aquest tenen les activitats humanes i contribuint activament a la seua defensa, conservació i millora com a element determinant de la qualitat de vida. Es tractarà que es coneguen i aprecien el patrimoni natural i cultural.

L'alumnat utilitzarà també els seus coneixements sobre el medi físic i els éssers vius per gaudir del medi natural i per proposar, valorar i participar en iniciatives encaminades a la conservació i millora de l'entorn.

Aquesta matèria optativa ha de tenir un caràcter eminentment pràctic i funcional, relacionant sempre els coneixements teòrics amb l'entorn quotidià. No es pretén, evidentment, que l'alumnat siga un mer receptor de coneixements teòrics, al contrari, es tracta que adquireixi uns hàbits de comportament, que el comprometen en la defensa de l'entorn al qual valorarà com a un patrimoni col·lectiu que sent com a propi i del qual depèn la seua salut i benestar.

Per la seua naturalesa, aquesta matèria optativa està íntimament relacionada amb les àrees de *Ciències de la natura* i de *Ciències Socials, geografia i història*.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i en les alumnes les capacitats següents:

1. Adquirir un coneixement elemental de la composició de la Biosfera, de la seua dinàmica i dels processos i cicles que s'hi desenvolupen. Comprendre de manera bàsica el funcionament d'alguns ecosistemes més significatius i dels que resulten més quotidians per a l'alumnat.
2. Observar i analitzar els elements de l'entorn natural i la seua interacció, tractant d'arribar a una visió global del medi ambient.
3. Entendre l'espècie humana simultàniament com a obra i artífex del medi que l'envolta, comprnent els aspectes fonamentals de la interacció entre la humanitat i la natura i veient el medi natural com el substrat indispensable per a la nostra existència.
4. Prendre consciència del fet que el desenvolupament de la ciència i de la tecnologia implica una gran capacitat de transformació tal que puga dur a una deterioració irreversible del medi ambient.
5. Ésser conscients dels greus problemes mediambientals que la humanitat ha generat: superpoblació, malbaratament d'energia i altres recursos, desertització, contaminació (hídrica, atmosfèrica), residus, extinció d'espècies, etc., i adquirir una visió elemental de la relació entre medi ambient i creixement, en el context de l'actual divisió entre països rics i pobres.

ción Ambiental. Así, en octubre de 1975 se reunieron en Belgrado expertos de más de sesenta países en el *Seminario Internacional de Educación Ambiental*. Allí se adoptó por unanimidad una declaración —conocida como «Carta de Belgrado»— en la que se establecieron los principios y directrices de lo que sería el desarrollo de la Educación Ambiental en el programa de las Naciones Unidas. La meta de la Educación Ambiental quedó redactada en estos términos: *Lograr que la población mundial tenga conciencia del medio ambiente y se interese por él y sus problemas y que cuente con los conocimientos, actitudes, motivación y deseos necesarios para trabajar individual y colectivamente en la búsqueda de soluciones actuales y para prevenir los que pudieran surgir en el futuro.*

Igualmente, la Constitución Española de 1978 establece en su artículo 45 el derecho a disfrutar de un medio ambiente de calidad y prevé sanciones penales y administrativas para quienes lo pongan en peligro.

No obstante todo ello, y aunque ya hace más de una década que los problemas medioambientales figuran entre las preocupaciones de la mayoría de los ciudadanos, la Educación Ambiental como tal no había sido formalmente introducida hasta ahora en el sistema educativo. Con esta materia optativa se pretende contribuir a la formación de ciudadanos mejor preparados para la vida activa que, sabiendo que todas las actividades humanas generan un impacto en el medio, sean capaces de disminuir o evitar su deterioro. Ciudadanos que consideren que la Tierra y sus recursos son limitados y patrimonio de todos los humanos. Ante los problemas ambientales que se plantean en su entorno inmediato, (proliferación de vertederos incontrolados, talas indiscriminadas, playas contaminadas, incendios forestales...), el alumnado elaborará estrategias para contribuir a su solución, sabiendo, por ejemplo, cómo actuar ante ellos y denunciarlos si llega el caso.

Se analizarán los mecanismos que rigen el funcionamiento del medio físico, valorando las repercusiones que sobre él tienen las actividades humanas y contribuyendo activamente a su defensa, conservación y mejora como elemento determinante de la calidad de vida. Se tratará de que conozcan y aprecien el patrimonio natural y cultural.

El alumnado utilizará también sus conocimientos sobre el medio físico y los seres vivos para disfrutar del medio natural y para proponer, valorar y participar en iniciativas encaminadas a la conservación y mejora del entorno.

Esta materia optativa tendrá un carácter eminentemente práctico y funcional, orientado a poner en conexión los conocimientos teóricos con las observaciones y experiencias en el entorno cotidiano. Se da prioridad a la adquisición de unos hábitos de comportamiento y actitudes positivas hacia la defensa del entorno y a su valoración como un patrimonio colectivo que se siente como propio y del que se conoce su interrelación con la salud y el bienestar.

Por su naturaleza, esta materia optativa está íntimamente relacionada con las áreas de *Ciencias de la naturaleza* y de *Ciencias sociales, Geografía e historia*.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Adquirir un conocimiento elemental de la composición de la Biosfera, de su dinámica y de los procesos y ciclos que en ella se desarrollan. Comprender de forma básica el funcionamiento de algunos ecosistemas más significativos y de los que resulten más cotidianos para el alumnado.
2. Observar y analizar los elementos del entorno natural y su interacción, tratando de llegar a una visión global del medio ambiente.
3. Entender la especie humana simultáneamente como obra y artífice del medio que la rodea, comprendiendo los aspectos fundamentales de la interacción entre la humanidad y la naturaleza y viendo el medio natural como el substrato indispensable para nuestra existencia.
4. Tomar conciencia de que el desarrollo de la ciencia y de la tecnología implica una gran capacidad de transformación tal que puede llevar a un deterioro irreversible del medio natural.
5. Ser conscientes de los graves problemas medioambientales que la humanidad ha generado: superpoblación, despilfarro de energía y otros recursos, desertización, contaminación (hídrica, atmosférica), residuos, extinción de especies, etc., y adquirir una visión elemental de la relación entre medio ambiente y desarrollo, en el contexto de la actual división entre países ricos y pobres.

6. Adquirir una cultura mediambiental que plantege un nou model de desenvolupament mundial, més respectuós amb la natura i amb tots els pobles de la terra.

7. Adquirir actituds i hàbits no agressius amb l'entorn.

8. Analitzar i donar alternatives als problemes ambientals de l'entorn immediat i contribuir a sensibilitzar l'opinió pública.

9. Saber actuar davant d'una agressió al medi ambient, coneixent les lleis que persegueixen aquests delictes i essent conscients de la necessitat de col·laborar amb la justícia en la conservació i protecció del l'entorn.

10. Conèixer els ecosistemes de la Comunitat Valenciana i en especial els seus boscos, prenent consciència del seu deteriorament.

11. Elaborar projectes mediambientals i dur-los endavant de forma pràctica en el centre.

Blocs de continguts

Durant el desenvolupament dels blocs l'alumnat va adquirint tant conceptes bàsics ambientals com habilitats concretes i actituds positives respecte al seu entorn. Els continguts dedicaran especial atenció als problemes ambientals de l'entorn pròxim i promouran al mateix temps la lectura crítica de la realitat ambiental propera a l'alumnat.

1. El medi natural

En aquest bloc s'aborden qüestions bàsiques referents al medi natural i l'ecologia necessàries perquè l'alumne adquirisca una adequada capacitat de valoració i decisió front a la problemàtica ambiental que se li puga plantejar en la seua vida quotidiana. La idea conductora de tot el bloc és incidir en la concepció del medi natural com a un sistema dinàmic amb nombroses interconnexions, entrades, eixides i en contínua evolució.

La vida en el planeta terra.

Els cicles naturals: cicle de l'aigua, del carboni, del nitrogen.

La Biosfera i els seus principals ecosistemes.

Anàlisi dels ecosistemes valencians.

Realització d'itineraris ecogeogràfics, naturals i urbans.

Experiències didàctiques en granges-escola i centres de natura.

2. Incidència de l'home en el medi natural. Grans problemes ambientals dels nostres dies

Es proposa el concepte de espècie humana com a part integrant de la natura i, per tant, i per tant no autosuficient ni independent del món natural.

Debats i xicotetes investigacions sobre l'influència de l'espècie humana sobre la biosfera al llarg de la història.

Elaboració de monografies sobre els grans problemes ambientals en el nostre planeta.

- Canvi climàtic i efecte hivernacle.

- Pèrdua de biodiversitat.

- Destrucció de la capa d'ozó.

- Contaminació (hídrica, atmosfèrica).

- Avanç de la desertització.

- Escassetat de recursos.

- Explosió demogràfica.

Anàlisi dels problemes mediambientals de la Comunitat Valenciana.

- Incendis forestals, desertització, escassetat de recursos hídrics, problemes de contaminació dels nostres boscos.

El Ciutadà «Verde».

- Actituds i qualitats que caracteritzen a un ciutadà respectuós amb el seu medi ambient.

- Utilització racional dels recursos del planeta (aigua, energia, etc.).

- Importància dels hàbits de consum ecològics.

- Respecte als bens col·lectius (medi natural, papereres, etc.).

- Elaboració del «Manual del Ciutadà Verde».

Agressions mediambientals: actuació ciutadana.

3. Salut ambiental i entorn pròxim. Investigacions i treballs de camp

El nostre cos, l'entorn més immediat.

- Aplicació de tècniques d'expressió corporal per a la presa de consciència del nostre cos.

6. Adquirir una cultura medioambiental que plantege un nuevo modelo de desarrollo mundial respetuoso con la naturaleza y con todos los pueblos de la Tierra.

7. Adquirir actitudes y hábitos no agresivos con el entorno.

8. Analizar y dar alternativas a los problemas ambientales del entorno inmediato, y contribuir activamente a sensibilizar a la opinión pública.

9. Saber actuar ante una agresión al medio ambiente, conociendo las leyes que persiguen estos delitos y siendo conscientes de la necesidad de colaborar con la justicia en la conservación y protección del entorno.

10. Conocer los ecosistemas de la Comunidad Valenciana y en especial sus bosques, tomando conciencia de su deterioro.

11. Elaborar proyectos medioambientales y llevarlos a cabo de manera práctica en el centro.

Bloques de contenidos

Durante el desarrollo de los bloques el alumnado irá adquiriendo tanto conceptos básicos ambientales como habilidades concretas y actitudes positivas con respecto a su entorno. Los contenidos dedicarán especial atención a los problemas ambientales del entorno próximo y promoverán al mismo tiempo la lectura crítica de la realidad ambiental cercana al alumnado.

1. El medio natural

En este bloque se abordan cuestiones básicas referentes al medio natural y a la ecología precisas para que el alumnado adquiera una adecuada capacidad de valoración y decisión frente a la problemática ambiental que se le pueda plantear en su vida cotidiana. La idea conductora de todo el bloque es incidir en la concepción del medio natural como un sistema dinámico con numerosas interconexiones y en continua evolución.

La vida en el planeta tierra.

Los ciclos naturales: ciclo del agua, del carbono, del nitrógeno.

La biosfera y sus principales ecosistemas.

Análisis de los ecosistemas valencianos.

Realización de itinerarios ecogeográficos, naturales y urbanos.

Experiencias didácticas en granjas-escuela y centros de naturaleza.

2. Incidencia de la especie humana en el medio natural. Grandes problemas ambientales de nuestros días

Se propone el concepto de especie humana, como parte integrante de la naturaleza y por tanto no autosuficiente ni independiente del mundo natural.

Debates y pequeñas investigaciones sobre la influencia de la especie humana sobre la biosfera a lo largo de la historia.

Elaboración de monografías sobre los grandes problemas ambientales en nuestro planeta.

- Cambio climático y efecto invernadero.

- Pérdida de biodiversidad.

- Destrucción de la capa de ozono.

- Contaminación (hídrica, atmosférica).

- Avance de la desertización.

- Escasez de recursos.

- Explosión demográfica.

Análisis de problemas medioambientales de la Comunidad Valenciana.

- Incendios forestales, desertización, escasez de recursos hídricos, problemas de contaminación de nuestros bosques.

El ciudadano «Verde».

- Actitudes y cualidades que caracterizan a un ciudadano respetuoso con su medio ambiente.

- Utilización racional de los recursos del planeta (agua, energía, etc.).

- Importancia de los hábitos de consumo ecológicos.

- Respeto de los bienes colectivos (medio natural, papeleras, etc.).

- Elaboración del «Manual del Ciudadano Verde».

Agresiones medioambientales: actuación ciudadana.

3. Salud ambiental y entorno próximo. Investigaciones y trabajos de campo

Nuestro cuerpo, el entorno más inmediato.

- Aplicación de técnicas de expresión corporal para la toma de conciencia de nuestro cuerpo.

- Elaboració d'un pla individual de protecció i millora del nostre cos.

- Pràctica de camp: «Contacte amb la Natura i coneixement a través dels sentits».

Salut i ecologia.

- Investigació sobre els factors que més condicionen la salut humana.

- Debat sobre el tema «Salut i malaltia».

- Investigació sobre els fonaments del concepte ecològic de salut.

- Grups de treball sobre: hàbits de vida, condicions ambientals, biologia humana i estructura sanitària.

- Resolució d'un supòsit pràctic mitjançant tècniques de dramatització (jocs de rol, per exemple).

- Entrevistes amb responsables de les àrees de Sanitat i Medi Ambient de l'Ajuntament de la ciutat.

Investigació del microambient familiar.

- Elaboració d'un informe sobre la «salut ambiental» de l'entorn familiar incloent aspectes com característiques de l'habitatge (superfície, nombre d'habitacions, nombre de cambres de bany, il·luminació, aireig, soroll...), nombre d'habitants, hàbits de consum, pràctica d'esports i activitats culturals, etc.

- Realització d'un esquema amb les condicions de l'*Habitatge Ecològic 10*.

Centre escolar: font d'investigació ambiental.

El centre escolar és un ambient molt pròxim a la realitat de l'alumnat i pot ésser considerat un vertader sistema (auto-organització, circuits interiors, equilibri intern, interaccions amb el medi exterior...). Per tant constitueix també un microambient adequat per experimentar les característiques sistemàtiques de la natura.

- Investigacions en grup sobre aspectes variats del centre educatiu.

- Any de construcció.

- Distribució d'edificis i dependències: plànol.

- Nombre d'alumnes i treballadors, distribució.

- Estat de conservació i higiene (cambres de bany, menjador, corredors, etc.).

- Salut ambiental de les aules: grandària, il·luminació, neteja, temperatura mitjana.

- Inventari de possibles focus contaminants.

- Anàlisi de la seguretat en l'escola: plans d'evacuació, localització i estat d'extintors, seguretat en tallers i laboratoris, estat de la caldera de calefacció i xarxa elèctrica.

- Mesura de la contaminació acústica en l'interior i exterior del centre.

- Elaboració d'un informe conjunt amb el títol «Salut Ambiental del nostre centre».

- Joc de simulació de rols sobre un problema hipotètic del centre.

- Campanya de recollida selectiva de residus (paper, piles, vidre, etc.) al centre, realitzant una tasca d'educació ambiental.

Investigació del medi ambient de la nostra ciutat.

- Realització de visites dividits en equips de treball, als departaments ambientals de l'ajuntament, institucions sanitàries locals, associacions ciutadanes, etc.

- Elaboració d'informes tècnics i monografies (sistema de recollida d'escombraries, proveïment d'aigua potable, eliminació i tractament de les aigües residuals, qualitat de l'aire, contaminació sonora...) a partir de tota la informació obtinguda.

- Posada en comú d'investigacions de les conclusions i elaboració d'un document conjunt sobre la salut ambiental de la ciutat incloent propostes realistes de solucions als principals problemes.

Pràctica de treballs ambientals de camp en l'entorn pròxim al centre.

- Contaminació acústica: mesures amb un sonòmetre dels nivells de soroll en diferents barris de la ciutat.

- Contaminació hídrica: mesura de la concentració de clor en l'aigua en diferents llocs de la població.

- Eixides a l'entorn natural més pròxim per conèixer les espècies vegetals i animals més característiques i/o abundants. Recollida molt selectiva de mostres, quan siga imprescindible, o presa de fotografies per posterior classificació manejant guies de camp.

- Elaboració d'una guia de camp de la zona incloent mapes, dibuixos a partir de totes les dades obtingudes.

- Elaboración de un plan individual de protección y mejora de nuestro cuerpo.

- Práctica de campo: «Contacto con la Naturaleza y conocimiento a través de los sentidos».

Salud y ecología.

- Investigación sobre los factores que más condicionan la salud humana.

- Debate sobre el tema «Salud y Enfermedad».

- Investigación sobre los fundamentos del concepto ecológico de salud.

- Grupos de trabajo sobre: hábitos de vida, condiciones ambientales, biología humana, estructura sanitaria.

- Resolución de un supuesto práctico mediante técnicas de dramatización (juegos de rol, por ejemplo).

- Entrevistas con responsables de las áreas de Sanidad y Medio Ambiente del ayuntamiento de la ciudad.

Investigación del microambiente familiar.

- Elaboración de un informe sobre la «salud ambiental» del entorno familiar incluyendo aspectos como características de la vivienda (superficie, número de habitaciones, número de cuartos de baño, iluminación, aireación, ruido...), número de habitantes, hábitos de consumo, práctica de deportes y actividades culturales, etc.

- Realización de un esquema con las condiciones de la *Vivienda Ecológica 10*.

Centro escolar: fuente de investigación ambiental.

El centro escolar es un ambiente muy próximo a la realidad del alumnado y puede ser considerado un verdadero sistema (autoorganización, circuitos interiores, equilibrio interno, interacciones con el medio exterior...). Por tanto constituye también un microambiente adecuado para experimentar las características sistémicas de la naturaleza.

- Investigaciones en grupo sobre aspectos variados del centro educativo.

- Año de construcción.

- Distribución de edificios y dependencias: plano.

- Número de alumnos y trabajadores, distribución.

- Estado de conservación e higiene (cuartos de baño, comedor, pasillos, etc.).

- Salud ambiental de las aulas: tamaño, iluminación, limpieza, temperatura media.

- Inventario de posibles focos contaminantes.

- Análisis de la seguridad en la escuela: planes de evacuación, localización y estado de extintores, seguridad en talleres y laboratorios, estado de la caldera de calefacción y red eléctrica.

- Medida de la contaminación acústica en el interior y exterior del centro.

- Elaboración de un informe conjunto con el título «Salud Ambiental de nuestro centro».

- Juego de simulación de roles sobre un problema hipotético del centro.

- Campaña de recogida selectiva de residuos (papel, pilas, vidrio, etc.) en el centro realizando una labor de educación ambiental.

Investigación del medio ambiente de nuestra ciudad.

- Realización de visitas a los departamentos ambientales del ayuntamiento, instituciones sanitarias locales, asociaciones ciudadanas, etc.

- Elaboración de informes técnicos y monografías (sistema de recogida de basuras, abastecimiento de agua potable, eliminación y tratamiento de las aguas residuales, calidad del aire, contaminación sonora...) a partir de toda la información obtenida.

- Puesta en común de las conclusiones y elaboración de un documento conjunto sobre la salud ambiental de la ciudad incluyendo propuestas realistas de soluciones a los principales problemas.

Práctica de trabajos ambientales de campo en el entorno próximo al centro.

- Contaminación acústica: medidas con un sonómetro de los niveles de ruido en distintos barrios de la ciudad.

- Contaminación hídrica: medida de la concentración de cloro en el agua en distintas partes de la población.

- Salidas al entorno natural más próximo para conocer las especies vegetales y animales más características o abundantes. Recogida muy selectiva de muestras, cuando sea imprescindible, o toma de fotografías para posterior clasificación manejando guías de campo.

- Elaboración de una guía de campo de la zona incluyendo mapas, dibujos a partir de todos los datos obtenidos.

4. Projectes mediambientals

Es pretén potenciar el principi de *pensar globalment i actuar localment*, destacat per les associacions per a la defensa del medi ambient. En aquesta línia es proposen els exemples següents:

a) Posada en marxa d'un hort escolar.

A través d'aquest projecte l'alumnat pot entrar en contacte amb els principis i mètodes de «l'agricultura ecològica», on queden exclosos els adobs de síntesi química industrial i els plaguicides sintètics per els seus demostrats perills ambientals.

b) El viver escolar.

Mitjançant aquest projecte es pot potenciar el coneixement de les espècies vegetals autòctones i la seua importància en el manteniment dels ecosistemes mediterranis.

c) Un centre saludable.

Mitjançant la realització de projectes de millora del centre es pot aconseguir la participació de l'alumnat en la tasca de millorar les condicions ambientals i estètiques del centre educatiu.

L'entorn: taller del geògraf i de l'historiador

Introducció

En el nostre món actual, on els mitjans de comunicació, i en especial la televisió, ens transporten amb molta facilitat a d'altres espais i a d'altres temps, la investigació educativa ha demostrat com els alumnes i les alumnes fan seus, i viuen com a pròxims, espais i temps que poden estar molt allunyats en la distància i en el temps físics. Així, la intensitat amb què es va viure la guerra del golf Pèrsic, o la familiaritat amb què es parla de llocs allunyats en la distància però molt pròxims per influències de sèries televisives, com Miami, fan que entenguem per entorn no sols el temps i l'espai immediats sinó allò que es viu com a pròxim, en un món on els límits d'allò llunyà i proper es difuminen amb molta facilitat. L'entorn, doncs, serà entès com les coses percebudes viscudes en el sentit d'allò que és notícia, de tot el que ens afecta quotidianament. D'altra banda, també entenem per entorn allò pròxim en distància i temps i treballem aquest pel gran valor pedagògic que enclou. Així, en els blocs de continguts «L'itinerari» o «Investigació i treballs de camp» l'entorn físic immediat serà el laboratori on poder verificar hipòtesis, formular-se preguntes, recollir dades, etc.

Així doncs, el que es pretén amb aquesta matèria optativa és ajudar a entendre els aspectes espacials, temporals i socials de l'entorn partint de la percepció i de la capacitat empàtica de l'alumnat i col·laborant en el fet que en reconstruïssa de manera crítica les seues concepcions al respecte.

Per fer-ho s'utilitzaran els conceptes que són propis de les ciències socials, i en especial els de la geografia i la història, perquè són aquestes dues disciplines les escollides com a suport conceptual i metodològic. Des d'aquesta premissa posarem l'accent en una sèrie d'aprenentatges funcionals que siguin útils als alumnes i les alumnes en la seua vida quotidiana i que els permeta entendre millor el món que els ha tocat viure.

I en aquest sentit, seran els continguts metodològics o procedimentals junt amb les dades i informacions rellevants pel que fa als problemes tractats, els eixos entorn als quals s'articulen els continguts conceptuals i actitudinals. Es tracta que l'alumnat perceba la funcionalitat immediata dels procediments i la satisfacció que produeix el «saber fer» que implica l'ús de les tècniques, però sense oblidar la conceptualització i tot açò encaminat a afavorir actituds de respecte i tolerància.

Els cinc blocs de continguts que es proposen no són de caràcter temàtic. Permeten la combinació entre ells originant mòduls o temes que incloguen diverses estratègies d'aula. Així, una activitat de simulació pot precedir un debat, o en un itinerari es pot incloure una activitat de simulació, etc.

Els recursos didàctics imprescindibles per a programar una unitat didàctica cal entendre'ls com a instruments al servei d'una metodologia concreta. En cap cas els recursos han de tenir el paper preponderant, ni s'ha de programar en funció d'aquests. La metodologia serà necessària per a conduir el pensament dels alumnes i de les alumnes a l'elaboració personal del coneixement i la construcció de significats mitjançant la seua negociació amb la resta de la comunitat escolar. Per tant, de la metodologia dependrà la recollida d'informació, el plantejament d'hipòtesis, la seua verificació, etc.

4. Proyectos medioambientales

Se pretende potenciar el principio de *pensar globalmente y actuar localmente*, destacado por las diferentes asociaciones para la defensa del medio ambiente. En esta línea se proponen los siguientes ejemplos:

a) Puesta en marcha de un huerto escolar.

A través de este proyecto el alumnado puede entrar en contacto con los principios y métodos de la «agricultura ecológica», donde quedan excluidos los abonos de síntesis química industrial y los plaguicidas sintéticos por sus demostrados peligros ambientales.

b) El vivero escolar.

Mediante este proyecto se puede potenciar el conocimiento de las especies vegetales autóctonas y su importancia en el mantenimiento de los ecosistemas mediterráneos.

c) Un centro saludable.

Mediante la realización de proyectos de mejora del centro se puede conseguir la participación del alumnado en la tarea de mejorar las condiciones ambientales y estéticas del centro educativo.

El entorno: taller del geógrafo y del historiador

Introducción

En nuestro mundo actual, donde los medios de comunicación, y en especial la televisión, nos transportan con suma facilidad a otros espacios y a otros tiempos, la investigación educativa ha demostrado cómo los alumnos y las alumnas hacen suyos, y viven como próximos, espacios y tiempos que pueden estar muy alejados en la distancia y en el tiempo físicos. Así, la intensidad con la que se vivió la guerra del golfo Pérsico, o la familiaridad con que se habla de lugares alejados en la distancia pero muy próximos por influencias de series televisivas, como Miami, hacen que entendamos por entorno no sólo el tiempo y el espacio inmediatos sino lo que se vive como próximo, en un mundo donde los límites de lo lejano y lo próximo se difuminan con suma facilidad. El entorno, pues, será entendido como lo percibido, como lo vivido en el sentido de lo que es noticia, de lo que nos afecta cotidianamente. Por otra parte, también entendemos por entorno lo próximo en distancia y tiempo y trabajaremos en él por el gran valor pedagógico que encierra. Así, en los bloques de contenidos «El itinerario» o «Investigación y trabajos de campo» el entorno físico inmediato será el laboratorio donde poder verificar hipótesis, formularse preguntas, recoger datos, etc.

Así pues, lo que se pretende con esta materia optativa es ayudar a entender los aspectos espaciales, temporales y sociales del entorno partiendo de la percepción y de la capacidad empática del alumnado y colaborando a que reconstruya de forma crítica sus concepciones al respecto.

Para ello se utilizarán los conceptos que son propios de las ciencias sociales, y en especial los de la geografía y la historia, porque son estas dos disciplinas las elegidas como soporte conceptual y metodológico. Desde esta premisa se hace hincapié en una serie de aprendizajes funcionales que sean útiles en la vida cotidiana y que permitan entender mejor el mundo en el que se vive.

Y en este sentido, serán los contenidos metodológicos o de procedimientos junto a los datos e informaciones relevantes referidos a los problemas tratados, los ejes en torno a los cuales se articulen los contenidos conceptuales y de actitudes. Se trata de que el alumnado perciba la funcionalidad inmediata de los procedimientos y la satisfacción que produce el «saber hacer» que implica el uso de las técnicas, pero sin olvidar la conceptualización y todo ello encaminado a favorecer actitudes de respeto y tolerancia.

Los cinco bloques de contenidos que se proponen no son de carácter temático. Permiten la combinación entre ellos originando módulos o temas que incluyan diversas estrategias de aula. Así, una actividad de simulación puede preceder a un debate, o, en un itinerario, se puede incluir una actividad de simulación, etc.

Los recursos didácticos imprescindibles para programar una unidad didáctica deben entenderse como instrumentos al servicio de una metodología concreta. En ningún caso los recursos deben tener el papel preponderante, ni se debe programar en función de los mismos. La metodología será necesaria para conducir el pensamiento a la elaboración personal del conocimiento y la construcción de significados mediante su negociación con el resto de la comunidad escolar. Por tanto, de la metodología dependerá la recogida de información, el planteamiento de hipótesis, su verificación, etc.

L'espai físic on es desenvolupa el procés d'ensenyament i aprenentatge deuria excedir l'àmbit de l'aula i del centre educatiu. Aquest aspecte, lluny d'ésser un inconvenient, suposa una adequació de la metodologia de treball als objectius que pretén l'optativa, ja que significa una comunicació més dinàmica entre l'alumnat i el seu entorn físic immediat, a més d'introduir els elements motivadors i fins i tot lúdics que comporta tota eixida del centre escolar.

Els blocs de continguts, els recursos didàctics i les diferents estratègies d'aula que es proposen són suficientment flexibles i diversos com per poder ajustar-se a les necessitats dels i de les alumnes, als recursos del centre i als interessos dels professors.

El tractament de la diversitat mitjançant l'optativitat implica la relació amb les àrees curriculars i amb d'altres matèries optatives. La vinculació amb l'àrea de *Ciències socials, Geografia i història* és la més estreta, però també poden establir-se propostes interdisciplinàries amb les àrees de *Castellà: llengua i literatura, Valencià: llengua i literatura, Llengües estrangeres, Ciències de la natura, Educació plàstica i visual, Tecnologia, Matemàtiques i Música*. D'altra banda és suggeridor establir connexions amb optatives tals com *Cartografia, Metodologia documental, Cultura popular, Redacció i disseny de premsa, Habilitats socials, Dramatització/Teatre i Comunicació audio-visual*. Amb tot, serà en el projecte curricular on s'estableixi un marc més adequat i real a la possible interdisciplinarietat.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i les alumnes les capacitats següents:

1. Analitzar els problemes més apressants de les societats actuals, formant-se un judici personal o social.

2. Comprendre i analitzar els factors que intervien en una situació problemàtica de caràcter social, establint la seua importància i jerarquia per tal d'aconseguir una explicació acceptable.

3. Realitzar tasques en grup i participar en discussions i debats amb una actitud crítica però respectuosa i tolerant, fonamentant adequadament les seues opinions i propostes i valorant la discrepància i el diàleg com a una necessària via per a la solució dels problemes humans i socials.

4. Plantejar problemes adequadament i proposar solucions duent a terme estudis i petites investigacions aplicant els instruments conceptuals, les tècniques i els procediments bàsics d'indagació característics de la Geografia, la Història i altres Ciències Socials.

5. Utilitzar de manera crítica i autònoma diferents fonts d'informació: verbal, icònica, estadística, cartogràfica i, en especial, els actuals mitjans de comunicació social.

6. Conèixer les diferents tècniques estadístiques, cartogràfiques i gràfiques que contribueixen a ordenar una informació i a convertir-la en mapes temàtics.

7. Comprendre els diferents desitjos i interessos dels diferents grups, concretats en projectes socials, respecte a la morfologia i a la funcionalitat de l'entorn físic i social.

8. Valorar i respectar el patrimoni natural, cultural, lingüístic, artístic, històric i social, assumint les responsabilitats que suposen la seua conservació i millora, apreciand-lo com a font de gaudi i utilitzant-lo com a recurs per al desenvolupament individual i col·lectiu.

9. Utilitzar de manera crítica i autònoma els mitjans tecnològics actuals (com el vídeo i l'ordinador) per a la realització de tasques, la consulta d'informació, utilització i representació gràfica de dades, etc.

10. Utilitzar guions de treball per tal d'ordenar la tasca que es desenvoluparà, utilitzar materials i informacions de manera adequada a la resolució de problemes, emetre hipòtesis i verificar-les i presentar i avaluar els resultats en diferents codis lingüístics: verbals, icònics, cartogràfics, etc.

Blocs de continguts

Orientacions per a la selecció de continguts d'aquesta matèria optativa:

1. Es pretén que l'alumnat perceba la funcionalitat immediata dels procediments d'investigació i explicació, però sense menyscabament de la conceptualització, i tot açò encaminat a afavorir les actituds de rigor, respecte i tolerància. Per això, l'eix en torn al qual s'articulen

El espacio físico en el que se desarrolle el proceso de enseñanza y aprendizaje ha de excedir el ámbito del aula y del centro educativo. Este aspecto, lejos de ser un inconveniente, supone una adecuación de la metodología de trabajo a los objetivos que pretenden una comunicación más dinámica entre el alumnado y su entorno físico inmediato, además de introducir los elementos motivadores e incluso lúdicos que toda salida del centro escolar comporta.

Los bloques de contenidos, los recursos didácticos y las diferentes estrategias de aula que se proponen son lo suficientemente flexibles y diversos como para poder ajustarse a las necesidades de los estudiantes, a los recursos del centro y a los intereses de los profesores.

El tratamiento de la diversidad mediante la opción implica la relación con las áreas curriculares y con otras materias optativas. La vinculación con el área de *Ciencias sociales, Geografía e historia* es la más estrecha, pero también pueden establecerse propuestas interdisciplinarias con las áreas de *Castellano: lengua y literatura, Valenciano: lengua y literatura, Lenguas extranjeras, Ciencias de la naturaleza, Educación plástica y visual, Tecnología, Matemáticas y Música*. Por otro lado, es sugerente establecer conexiones con optativas tales como *Cartografía, Metodología documental, Cultura popular, Redacción y diseño de prensa, Habilidades sociales, Dramatización/Teatro y Comunicación audiovisual*. De cualquier modo, será en el proyecto curricular donde se establezca un marco más adecuado y real a la posible interdisciplinariidad.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Analizar los problemas más acuciantes de las sociedades actuales, formándose un juicio personal o social.

2. Comprender y analizar los factores que intervien en una situación problemática de carácter social, estableciendo su importancia y jerarquía para conseguir una explicación acceptable.

3. Realizar tareas en grupo y participar en discusiones y debates, con una actitud crítica pero respetuosa y tolerante, fundamentando adecuadamente sus opiniones y propuestas y valorando la discrepancia y el diálogo como una necesaria vía para la solución de los problemas humanos y sociales.

4. Plantear problemas adecuadamente y proponer soluciones llevando a cabo estudios y pequeñas investigaciones aplicando los instrumentos conceptuales, las técnicas y los procedimientos básicos de indagación característicos de la Geografía, la Historia y otras Ciencias Sociales.

5. Utilizar de forma crítica y autònoma diferentes fuentes de información: verbal, icónica, estadística, cartogràfica y, en especial, los actuales medios de comunicación social.

6. Conocer las diferentes técnicas estadísticas, cartogràfiques y gráficas que contribuyen a ordenar una información y a convertirla en mapas temáticos.

7. Comprender los diferentes deseos e intereses de los diferentes grupos, concretados en proyectos sociales, respecto a la morfología y a la funcionalidad del entorno físico y social.

8. Valorar y respetar el patrimonio natural, cultural, lingüístico, artístico, histórico y social, asumiendo las responsabilidades que suponen su conservación y mejora, apreciándolo como fuente de disfrute y utilizándolo como recurso para el desarrollo individual y colectivo.

9. Utilizar de forma crítica y autònoma los medios tecnològics actuals (como el vídeo y el ordenador), para la realización de tareas, la consulta de información, utilización y representación gráfica de datos etc.

10. Utilizar guiones de trabajo para ordenar la tarea que se va a desarrollar, utilizar materiales e informaciones de forma adecuada a la resolución de problemas, emitir hipótesis y verificarlas y presentar y evaluar los resultados en diferentes códigos lingüísticos: verbales, icónicos, cartogràfics, etc.

Bloques de contenidos

Orientaciones para la selección de los contenidos de esta materia optativa:

1. Se pretende que el alumnado perciba la funcionalidad inmediata de los procedimientos de investigación y explicación, pero sin menoscabo de la conceptualización, y todo ello encaminado a favorecer las actitudes de rigor respeto y tolerancia. Por ello, el eje en

els continguts conceptuals i actitudinals és el dels procediments i convé que prevalga l'anàlisi de temes conjunturals.

2. Convé que siguin els esmentats temes siguin de rellevància social compartits per sectors extraescolars, capaços d'interessar o que ja interessin a bona part de la societat. Aquesta perspectiva d'anàlisi tan àmplia permet el tractament des de la diversitat.

3. Han d'ésser temes de l'entorn de l'alumnat, entenent aquest entorn com a quelcom considerat pròxim pels alumnes, tot i que es tracte en un espai i en un temps molt allunyat d'ells.

Cadascun dels blocs que es proposen respon a una perspectiva procedimental però no s'hi ha de limitar. De la mateixa manera els blocs s'hi poden conjugar, traçar trajectòries paral·leles o complementar-se de cara a l'adquisició dels continguts previstos, de manera que un procediment centrat en la investigació, com pot ésser el treball de camp, pugui completar-se amb un debat, una simulació, etc.; així com un joc de simulació pugui recolzar-se en una base de dades i emmarcar-se en un itinerari.

1. El debat de temes de l'actualitat

El debat, a més de l'interès implícit en els conceptes específics de l'assumpte que es debatisca, és molt adequat per a:

- L'explicació multifactorial i intencional.
- El tractament de les fonts d'informació, especialment aquelles que procedeixen dels mitjans de comunicació.
- La formulació de preguntes, elaboració d'hipòtesis, indagació, etc., tots ells elements d'un contingut metodològic que els alumnes també han d'aprendre.
- Certes actituds de prudència, cautela etc., junt amb la demanda de més informació abans de pronunciar-se sobre un tema.

El temes subjectes a debat.

Per tal que un debat siga capaç d'aconseguir una disposició positiva en l'alumnat, cal que siga un tema del seu interès. Generalment, els temes que interessin són aquells que susciten controvèrsies, que inunden els mitjans de comunicació, que la societat en el seu conjunt debat. Acostumen a ésser temes que, encara que amb les arrels en el passat o molt allunyats dels nostres àmbits espacials, una sèrie de factors conjunturals els ha portat a l'actualitat, al present. En definitiva, es pot partir de l'actualitat, però ha de conduir fins on el coneixement que explica aqueixa actualitat es trobe.

Exemples de temes de debat poden ser:

- El deteriorament mediambiental que sofreix el nostre planeta. Convé tractar no sols temes llunyans com la destrucció de la capa d'ozó o de l'ecosistema amazònic, sinó també aspectes més locals de l'entorn pròxim.
- Els problemes de la immigració a Espanya, que han d'ésser contextualitzats en una escala europea i en la seua dimensió històrica.
- Els conflictes i tensions internacionals que enfronten a diferents estats.
- Els conflictes intraestatals, entre els quals cal destacar aquells que deriven dels nacionalismes.
- El procés de construcció d'Europa i les contradiccions inherents a aquest procés complex.
- Els problemes derivats de l'auge de l'integrisme en els països islàmics.

2. Investigació i treball de camp

Els treballs de camp que es proposen requereixen que el tema d'estudi es trobe en un àmbit geogràfic proper, de manera que l'alumnat pugui acostar-se físicament a aqueixa realitat en qualsevol fase de la construcció de coneixement d'aquesta.

Els conceptes que es persegueixen en aquest bloc de continguts referits a la investigació i al treball de camp, difereixen d'allò que s'entén per estudi del medi local. No es tracta, per tant, de fer un estudi a petita escala d'una Història o d'una Geografia General. Es tracta de treballar conceptes epistemològics d'ambdues ciències partint de l'entorn. Amb això es busca que l'alumnat augmente el seu sentit social quan valora l'entorn que entén i reconeix com a patrimoni.

Entre els temes que podrien ser objecte de treball de camp podem assenyalar alguns exemples:

- Sociologia de l'alumnat d'un centre mitjançant les dades que s'hi recullen.
- Alguns problemes concrets en àrees urbanes: la contaminació, el transport, la distribució d'infraestructures.
- L'evolució dels usos de l'espai en relació al potencial de recursos que posseeix.

tomo al cual se articulan los contenidos conceptuales y de actitudes es el de los procedimientos y es conveniente que prevalezca el análisis de temas coyunturales.

2. Conviene que dichos temas sean de relevancia social compartidos por sectores extraescolares, capaces de interesar o que ya interesan a buena parte de la sociedad. Esta perspectiva de análisis tan amplia permite el tratamiento desde la diversidad.

3. Han de ser temas del entorno del alumnado, entendiendo este entorno como algo considerado próximo por los alumnos, aunque se trate en un espacio y en un tiempo muy alejado de ellos.

Cada uno de los bloques que se proponen responde a una perspectiva de procedimiento pero no debe limitarse a ello. Así mismo los bloques pueden conjugarse entre sí, trazar trayectorias paralelas o complementarse de cara a la adquisición de los contenidos previstos, de manera que un procedimiento centrado en la investigación, como puede ser el trabajo de campo, pueda completarse con un debate, una simulación, etc.; al igual que un juego de simulación puede apoyarse en una base de datos y enmarcarse en un itinerario.

1. El debate de temas de actualidad

El debate, además del interés implícito en los conceptos específicos del asunto que se debata, es muy adecuado para:

- La explicación multifactorial e intencional.
- El tratamiento de las fuentes de información, especialmente de las que proceden de los medios de comunicación.
- La formulación de preguntas, elaboración de hipótesis, indagación, etc. todos ellos elementos de un contenido metodológico que los alumnos también tienen que aprender.
- Ciertas actitudes de prudencia, cautela etc., junto a la demanda de más información antes de pronunciarse sobre un tema.

Los temas sujetos a debate.

Para que un debate sea capaz de conseguir una disposición positiva en el alumnado, es necesario que sea un tema de su interés. Generalmente, los temas que interesan son aquellos que suscitan controversias, que inundan los medios de comunicación, que la sociedad en su conjunto debate. Suelen ser temas que, aunque con las raíces en el pasado o muy alejados de nuestros ámbitos espaciales, una serie de factores coyunturales los ha traído a la actualidad, al presente. En definitiva, se puede partir de la actualidad, pero se debe conducir hasta donde el conocimiento que explica esa actualidad se encuentre.

Ejemplos de temas de debate pueden ser:

- El deterioro medioambiental que sufre nuestro planeta. Conviene tratar no sólo temas lejanos como la destrucción de la capa de ozono o del ecosistema amazónico, sino también aspectos más locales del entorno próximo.
- Los problemas de la inmigración en España, contextualizados en una escala europea y en su dimensión histórica.
- Los conflictos y tensiones internacionales que enfrentan a diferentes estados.
- Los conflictos intraestatales, entre los que cabe destacar los que derivan de los nacionalismos.
- El proceso de construcción de Europa y las contradicciones inherentes a este proceso complejo.
- Los problemas derivados del auge del integrismo en los países islámicos.

2. Investigación y trabajo de campo

Los trabajos de campo que se propongan requieren que el tema de estudio se ubique en un ámbito geográfico cercano, de manera que el alumnado pueda acercarse físicamente a esa realidad en cualquier fase de la construcción de conocimiento sobre la misma.

Los conceptos que se persiguen en este bloque de contenidos referidos a la investigación y al trabajo de campo, difieren de lo que se entiende por estudio del medio local. No se trata, por tanto, de hacer un estudio a pequeña escala de una Historia o de una Geografía General. Se trata de trabajar conceptos epistemológicos de ambas ciencias partiendo del entorno. Con ello se busca que el alumnado acreciente su sentido social al valorar el entorno que entiende y reconoce como patrimonio.

Entre los temas que podrían ser objeto de trabajo de campo pueden señalarse algunos ejemplos:

- Sociología del alumnado de un centro a través de los datos que en él se recogen.
- Algunos problemas concretos en áreas urbanas: la contaminación, el transporte, la distribución de infraestructuras.
- La evolución de los usos del espacio en relación al potencial de recursos que posee.

- Investigacions sobre la història immediata referides a la vida quotidiana a través de la història oral, que puga ésser completada mitjançant fotografies i pel·lícules.

- Investigacions sobre vestigis del passat: un jaciment arqueològic, un castell, una fàbrica, la ciutat registre de la seua història, restes urbanístiques o documentals.

- Història de la vida quotidiana en la qual es puguen emprar, entre d'altres, els mètodes de l'etnologia.

3. L'itinerari

L'itinerari com a estratègia d'aprenentatge afavoreix el coneixement de l'entorn geogràfic, històric, artístic i social. L'aproximació a una evidència (com un castell, per exemple) pot utilitzar-se per provocar el plantejament de preguntes, obligant a recórrer a les nocions de canvi i continuïtat, el desenvolupament de l'empatia, l'explicació dels fets, la percepció espacial, la localització de fets i la combinació d'escalas en què s'expliquen.

El ventall de possibilitats que ens permet desenvolupar aquest bloc de continguts és molt ampli. Com a exemples es proposen els tipus següents:

- Itineraris ecogeogràfics: els paisatges naturals, les costes i processos de degradació. També es poden incloure aquests itineraris ecogeogràfics en medis urbans per tal d'observar i analitzar problemes mediambientals.

- Itineraris etnològics: es tractaria d'estudiar el pas d'una societat rural i artesanal a una societat urbana i industrial.

- Itineraris arqueològics: visites a jaciments i museus arqueològics, així com els jaciments objecte d'estudi de l'arqueologia industrial.

- Itineraris històric-monumentals: estudi de restes històriques com els castells, talaies, monestirs. Es poden incloure centres històric-monumentals de gran interès.

- Itineraris urbans: serviran per estudiar la morfologia de la ciutat i, a través d'aquesta, la seua evolució històrica. L'escena urbana en relació amb l'urbanisme.

4. Treballs d'història i de geografia sobre base de dades

En aquest bloc de continguts es pretén que l'alumnat es familiaritze amb l'elaboració i l'utilització d'aquestes bases de dades, que constitueixen un conjunt enorme d'informacions de tipus divers (estadístic, icònic, cartogràfic, etc.) organitzat en registres i camps amb uns criteris més o menys complexos.

Aquestes activitats, en coherència amb el sentit d'aquesta matèria optativa, han de conjugar la temàtica de l'entorn amb uns camps de coneixement que posseeixen una important experiència acumulada, com la demografia (inclosa la demografia històrica), la geografia de la població, la història o la geografia econòmica, la història social, la geografia política, etc. Com a exemples proposem els següents:

- Treballs de demografia històrica. Recerca, recollida i classificació de dades procedents de fonts com els arxius parroquials.

- Anàlisi de la conflictivitat social a partir de dades sobre vaguistes, hores de treball perdudes, etc. Fonts útils d'informació poden ser la premsa, les dades del Ministeri de Treball o d'altres oficines governamentals, dels sindicats, etc.

- Anàlisi de l'estructura social. Es pot emprar com a base el cens o padró municipal, així com resums estadístics. Si s'utilitzen diferents sèries es pot fer una anàlisi del canvis i continuïtats de conjuntures i estructures.

- Anàlisi de resultats electorals posant-los en relació amb factors d'índole espacial que influeixen en el vot. Es tracta d'estudiar la localització del vot, les interrelacions de variables que l'expliquen, els processos de difusió del comportament electoral en l'espai, etc.

5. Activitats de simulació

Les activitats de simulació poden ésser enteses com un mètode i com una tècnica. El mètode de simulació es desenvolupa a partir dels mètodes matemàtics que permeten l'elaboració de models i que influeixen en totes les disciplines que s'agrupen sota la denominació de Ciències Socials. Tot model, per definició, és una representació simplificada de la realitat que realitza un investigador per tal d'obtenir una previsió. Les activitats de simulació ens permeten construir teories. Implica una consideració de la realitat com un sistema del qual tractem de descobrir i analitzar el seu comportament en unes condicions donades espai-temporals. Aquesta realitat simplificada que pre-

- Investigaciones sobre la historia inmediata referidas a la vida cotidiana a través del método de la historia oral, que puede ser completada mediante fotografías y películas.

- Investigaciones sobre vestigios del pasado: un yacimiento arqueológico, un castillo, una fábrica, la ciudad registro de su historia, restos urbanísticos o documentales.

- Historia de la vida cotidiana en la que pueden utilizarse, entre otros, los métodos de la etnología.

3. El itinerario

El itinerario como estrategia de aprendizaje favorece el conocimiento del entorno geográfico, histórico, artístico y social. La aproximación a una evidencia (como un castillo, por ejemplo) puede utilizarse para provocar el planteamiento de preguntas, obligando a recurrir a las nociones de cambio y continuidad, el desarrollo de la empatía, la explicación de los hechos, la percepción espacial, la localización de hechos y la combinación de escalas en la que se explican.

El abanico de posibilidades que nos permite desarrollar este bloque de contenidos es muy amplio. A modo de ejemplos se proponen los siguientes tipos:

- Itinerarios ecogeográficos: los paisajes naturales, las costas y procesos de degradación. También pueden incluirse aquí itinerarios ecogeográficos en medios urbanos para observar y analizar problemas medioambientales.

- Itinerarios etnológicos: se trataría de estudiar el paso de una sociedad rural y artesanal a una sociedad urbana e industrial.

- Itinerarios arqueológicos: visitas a yacimientos y museos arqueológicos así como yacimientos objeto de estudio de la arqueología industrial.

- Itinerarios histórico-monumentales: estudio de restos históricos como los castillos, atalayas, monasterios. Se pueden incluir centros histórico-monumentales de gran interés.

- Itinerarios urbanos: servirían para estudiar la morfología de la ciudad y, a través de ella, su evolución histórica. La escena urbana en relación con el urbanismo.

4. Trabajos de historia y de geografía sobre bases de datos

En este bloque de contenidos se pretende que el alumnado se familiarice con la elaboración y la utilización de estas bases de datos, que constituyen un conjunto enorme de informaciones de diverso tipo (estadístico, icónico, cartográfico, etc.) organizado en registros y campos con unos criterios más o menos complejos.

Estas actividades, en coherencia con el sentido de esta materia optativa, deben conjugar la temática del entorno con unos campos de conocimiento que poseen una importante experiencia acumulada, como la demografía (incluida la demografía histórica), la geografía de la población, la historia o la geografía económica, la historia social, la geografía política, etc. Como ejemplos se proponen los siguientes:

- Trabajos de demografía histórica. Búsqueda, recogida y clasificación de datos procedentes de fuentes como los archivos parroquiales.

- Análisis de la conflictividad social a partir de datos sobre huelgas, huelguistas, horas de trabajo perdidas, etc. Fuentes útiles de información pueden ser la prensa, los datos del Ministerio de Trabajo u otras oficinas gubernamentales, de los sindicatos, etc.

- Análisis de la estructura social. Se puede utilizar como base el censo o padrón municipal, así como resúmenes estadísticos. Si se utilizan varias series se puede hacer un análisis de los cambios y continuidades, de coyunturas y estructuras.

- Análisis de resultados electorales poniéndolos en relación con factores de índole espacial que influyen en el voto. Se trata de estudiar la localización del voto, las interrelaciones de variables que lo explican, los procesos de difusión del comportamiento electoral en el espacio, etc.

5. Actividades de simulación

Las actividades de simulación pueden ser entendidas como un método y como una técnica. El método de simulación se desarrolló a partir de los métodos matemáticos que permitieron la elaboración de modelos y que influyeron en todas las disciplinas que se agrupan bajo la denominación de Ciencias Sociales. Todo modelo, por definición, es una representación simplificada de la realidad que realiza un investigador para obtener una previsión. Las actividades de simulación nos permiten construir teorías. Implica una consideración de la realidad como un sistema del que tratamos de descubrir y analizar su comportamiento en unas condiciones dadas espacio-temporales. Esta realidad

sentem en una activitat de simulació qualsevol facilita la realització de manipulacions i inferències que ens serveixen per arribar a conclusions sobre alguns problemes reals.

Com a possibles exemples d'unitats es proposen els següents:

- Dramatització d'un conflicte de caràcter local: la repoblació d'una muntanya, la instal·lació d'una urbanització residencial o d'un polígon industrial, la construcció d'una autovia, l'ús d'unes restes arqueològiques i altres temes que susciten diverses actituds i posicions conflictives, i que poden ser dramatitzades mitjançant un debat.

- Simulacions de localitzacions d'infraestructures: un col·legi, un hospital, una autopista, etc. Ací és important combinar l'anàlisi a través de diverses escales que permeten acostar-se adequadament al problema en qüestió.

- Simulació d'algunes situacions de la vida quotidiana d'altres períodes històrics i d'altres àmbits geogràfics. La capacitat empàtica serà imprescindible per tal de comprendre una manera de vida del passat. Pot emprar-se també la dramatització i la comparació de vides quotidianes de dos espais o temps diferents.

El laboratori de biologia i geologia

Introducció

En l'actualitat les ciències no es consideren únicament com un vast cos teòric de coneixements estàtics, sinó que inclouen també tots els processos pels quals aquest cos teòric es genera i canvia al llarg del temps. La ciència i la tecnologia impregnen tots els àmbits de la nostra vida quotidiana. Una matèria optativa com *El laboratori de Biologia i Geologia* pretén apropar els alumnes i les alumnes al coneixement de la ciència, proporcionant-los una concepció dinàmica d'aquesta inserida en el seu context social.

El mètode científic com a forma de treball en l'aula resulta de gran utilitat alhora de fomentar l'esperit crític i despertar en l'alumnat la creativitat i la curiositat per l'entorn circumdant. Per aconseguir-ho la metodologia emprada farà especial èmfasi en els continguts procedimentals, de manera que els alumnes i les alumnes aprenguen a desenvolupar les seues capacitats d'investigació per tal d'aplicar-les a la resolució de problemes.

La consecució dels objectius previstos es durà a terme mitjançant la realització de treballs pràctics, com petites investigacions en el laboratori o en el camp, en els quals s'aplicaran els procediments del treball científic. Tals procediments contribuïran al fet que l'alumnat adquirisca les estratègies necessàries per tal d'explorar la realitat d'una manera objectiva, rigorosa i contrastada. Aquesta metodologia inclou el plantejament de problemes, utilització de fonts d'informació, formulació d'hipòtesis, planificació i realització d'experiments, recollida, organització i anàlisi dels resultats, contrastació d'hipòtesis, discussió de conclusions i comunicació de la informació de manera organitzada i coherent.

Les activitats i situacions d'aprenentatge en el laboratori han de fomentar el diàleg, la comunicació i la confrontació de les idees pròpies amb les dels altres, afavorint el treball cooperatiu. L'organització de l'alumnat en grups pretén potenciar actituds de tolerància, respecte i integració per tal d'afavorir d'aquesta manera la relació interpersonal.

L'objectiu principal d'aquesta matèria optativa no és l'adquisició de continguts conceptuals. Les classes es basaran principalment en els continguts procedimentals i s'arribarà als conceptuals i actitudinals com a conseqüència de la utilització dels primers, incidint de forma especial en l'adquisició i desenvolupament de les habilitats i destreses pròpies del treball científic. Es potenciarà igualment la interrelació de les conclusions obtingudes en les investigacions amb els fenòmens naturals, situacions quotidianes i aplicacions tecnològiques.

El *Laboratori de Biologia i Geologia* és una matèria optativa per a tots els cursos de l'Educació Secundària Obligatoria que es considera independent dels treballs pràctics desenvolupats en l'àrea de *Ciències de la natura*. Els blocs de continguts es troben organitzats de manera que puguin seleccionar-se de forma independent. La selecció dels blocs i la seua adaptació al desenvolupament cognoscitiu de l'alumnat correspondrà a l'equip educatiu de manera que es faça possible la reversibilitat de l'opció, permetent l'adopció de l'optativa en qualsevol curs encara que no s'hi hagués optat en un nivell inferior.

Es tindran en compte les relacions interdisciplinàries d'aquesta matèria optativa amb les àrees de coneixement següents:

simplificada que presentamos en una actividad de simulación cualquiera facilita la realización de manipulaciones e inferencias que nos sirven para llegar a conclusiones sobre algunos problemas reales.

Como posibles ejemplos se proponen los siguientes:

- Dramatización de un conflicto de carácter local: la repoblación de un monte, la instalación de una urbanización residencial o de un polígono industrial, la construcción de una autovía, el uso de unos restos arqueológicos y otros temas suscitan diversas actitudes y posturas conflictivas, que pueden ser dramatizadas a través de un debate.

- Simulación de localizaciones de infraestructuras: un colegio, un hospital, una autopista, etc. Aquí es importante combinar el análisis a través de diversas escalas que permitan acercarse adecuadamente al problema en cuestión.

- Simulación de algunas situaciones de la vida cotidiana de otros periodos históricos y otros ámbitos geográficos. La capacidad empática será imprescindible para comprender un modo de vida del pasado. Puede utilizarse también la dramatización y la comparación de vidas cotidianas de dos espacios o tiempos distintos.

El laboratorio de biología y geología

Introducción

En la actualidad las ciencias no se consideran únicamente como un vasto cuerpo teórico de conocimientos estáticos, sino que incluyen también todos los procesos por los cuales este cuerpo teórico se genera y cambia a la largo del tiempo. La ciencia y la tecnología impregnan todos los ámbitos de nuestra vida cotidiana. Una materia optativa como *El laboratorio de Biología y Geología* pretende acercar a los alumnos y las alumnas al conocimiento de la ciencia, proporcionándoles una concepción dinámica de ésta inserta en su contexto social.

El método científico como forma de trabajo en el aula resulta de gran utilidad a la hora de fomentar el espíritu crítico y despertar en el alumnado la creatividad y la curiosidad por el entorno circundante. Para conseguirlo la metodología empleada hará especial énfasis en los contenidos de los procedimientos, de forma que los alumnos y las alumnas aprendan a desarrollar sus capacidades de investigación con el fin de aplicarlas a la resolución de problemas.

La consecución de los objetivos previstos se llevará a cabo mediante la realización de trabajos prácticos, como pequeñas investigaciones en el laboratorio o en el campo, en los que se aplicarán los procedimientos del trabajo científico. Tales procedimientos contribuirán a que el alumnado adquiera las estrategias necesarias para explorar la realidad de una manera objetiva, rigurosa y contrastada. Esta metodología incluye el planteamiento de problemas, utilización de fuentes de información, formulación de hipótesis, planificación y realización de experimentos, recogida, organización y análisis de los resultados, contraste de hipótesis, discusión de conclusiones y comunicación de la información de forma organizada y coherente.

Las actividades y situaciones de aprendizaje en el laboratorio deben fomentar el diálogo, la comunicación y la confrontación de las ideas propias con los demás, favoreciendo el trabajo cooperativo. La organización del alumnado en grupos pretende potenciar actitudes de tolerancia, respeto e integración para favorecer de esta forma la relación interpersonal.

El objetivo principal de esta materia optativa no es la adquisición de contenidos conceptuales. Las clases se basarán principalmente en los contenidos de los procedimientos y se llegará a los conceptuales y de las actitudes como consecuencia de la utilización de los primeros, incidiendo de forma especial en la adquisición y desarrollo de las habilidades y destrezas propias del trabajo científico. Se potenciará igualmente la interrelación de las conclusiones obtenidas en las investigaciones con los fenómenos naturales, situaciones cotidianas y aplicaciones tecnológicas.

El *Laboratorio de Biología y Geología* es una materia optativa para todos los cursos de la Educación Secundaria Obligatoria que se considera independiente de los trabajos prácticos desarrollados en el área de *Ciencias de la naturaleza*. Los bloques de contenidos se encuentran organizados de forma que pueden seleccionarse de forma independiente. La selección de los bloques y su adaptación al desarrollo cognoscitivo del alumnado corresponderá al equipo educativo de forma que se haga posible la reversibilidad de la opción, permitiendo la adopción de la optativa en cualquier curso aunque no se hubiera optado por ella en un nivel inferior.

Se tendrán en cuenta las relaciones interdisciplinarias de esta materia optativa con las siguientes áreas de conocimiento:

– *Ciències socials, geografia i història*, per la seua relació amb la dimensió social de la ciència i amb la seua història.

– *Castellà: llengua i literatura i Valencià: llengua i literatura*, per la seua relació amb la transmissió i comunicació d'informació.

– *Tecnologia*, per l'aplicació pràctica dels principis científics i la seua utilització en la vida quotidiana.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en les alumnes i els alumnes les capacitats següents:

1. Utilitzar de forma adequada els instruments, tècniques i procediments del treball científic per a l'adquisició de la capacitat de plantejar problemes, formular i contrastar hipòtesis, dissenyar i realitzar experiments, extreure conclusions i comunicar-les de forma autònoma, organitzada i coherent.

2. Cuidar i respectar les instal·lacions i material de laboratori, desenvolupant una actitud crítica davant de situacions de comportament incívic que alteren la convivència.

3. Desenvolupar la capacitat d'elaborar estratègies encaminades a la resolució de problemes relacionats amb l'entorn quotidià.

4. Potenciar la cooperació entre els alumnes i les alumnes com a mètode habitual de treball, valorant les aportacions pròpies i alienes i afavorint la tolerància i integració.

5. Adoptar una actitud crítica i reflexiva davant els fenòmens naturals i els avenços científics i tecnològics.

6. Analitzar críticament comportaments que puguin implicar riscos per a la salut, el medi ambient o la diversitat de formes de vida i ser capaços d'enfrontar-s'hi i evitar-les amb responsabilitat i criteris propis.

Blocs de continguts

1. Introducció al treball en el laboratori de ciències

Es pretén amb aquest primer bloc que els alumnes i les alumnes es familiaritzen amb els elements del laboratori i adquirisquen la capacitat de funcionar-hi amb plena autonomia. S'establiran unes normes bàsiques per a una utilització segura, correcta i eficaç del laboratori, de manera que l'alumnat prenga consciència del perill que suposa per al grup i per a ells mateixos actituds irresponsables en el maneig de certs productes o instruments en el laboratori.

Normes de funcionament en el laboratori de Biologia i Geologia. Normes bàsiques de seguretat. Precaucions en cas d'accident.

Material bàsic del laboratori de Biologia i Geologia. Organització del material. Conservació i neteja.

Tècniques elementals en el laboratori de Biologia i Geologia. Instruments d'observació i mesura. Maneig de la lupa i el microscopi. Preparació de dissolucions, reactius i colorants.

2. El mètode científic.

L'objectiu d'aquest bloc és el coneixement per part de l'alumnat dels fonaments del mètode científic. Per això es desenvoluparan petites experiències a través de les quals els alumnes i les alumnes coneguen les pautes que s'han de seguir en la investigació científica.

Observació. Reconeixement de problemes. Identificació de les variables que intervien en un procés. Utilització de fonts d'informació. Elaboració d'hipòtesis. Disseny d'experiències. Presea de dades. Sistematització i comunicació dels resultats. Obtenció de conclusions.

3. Diversitat dels éssers vius

Els éssers vius presenten gran varietat de formes, han colonitzat els més variats medis i han desenvolupat múltiples solucions per tal de resoldre els problemes de supervivència. Els alumnes i les alumnes han de prendre consciència del fet que la gran diversitat d'éssers vius imposa la necessitat d'una prèvia classificació en grups per al seu estudi. Es pretén que els alumnes i les alumnes adquirisquen actituds de respecte i valoració de tota forma de vida contribuint així a desenvolupar-hi una major sensibilitat davant dels processos d'extinció sistemàtica d'algunes espècies que tenen lloc en l'actualitat.

Criteris de classificació. Identificació de caràcters vàlids per a la classificació. Caràcters distintius dels cinc regnes. Utilització de claus senzilles per a la classificació d'organismes vegetals i animals en grans grups.

– *Ciencias sociales, Geografía e historia*, por su relación con la dimensión social de la ciencia y con su historia.

– *Castellano: lengua y literatura y Valenciano: lengua y literatura*, por su relación con la transmisión y comunicación de información.

– *Tecnología*, por la aplicación práctica de los principios científicos y su utilización en la vida cotidiana.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Utilizar de forma adecuada los instrumentos, técnicas y procedimientos del trabajo científico para la adquisición de la capacidad de plantear problemas, formular y contrastar hipótesis, diseñar y realizar experimentos, extraer conclusiones y comunicarlas de forma autónoma, organizada y coherente.

2. Cuidar y respetar las instalaciones y material de laboratorio, desarrollando una actitud crítica frente a situaciones de comportamiento incívico que alteran la convivencia.

3. Desarrollar la capacidad de elaborar estrategias encaminadas a la resolución de problemas relacionados con el entorno cotidiano.

4. Potenciar la cooperación entre los alumnos y las alumnas como método habitual de trabajo, valorando las aportaciones propias y ajenas y favoreciendo la tolerancia e integración.

5. Adoptar una actitud crítica y reflexiva frente a los fenómenos naturales y los avances científicos y tecnológicos.

6. Analizar críticamente comportamientos que puedan implicar riesgos para la salud, el medio ambiente o la diversidad de formas de vida y ser capaces de enfrentarse a ellas y evitarlas con responsabilidad y criterios propios.

Bloques de contenidos

1. Introducción al trabajo en el laboratorio de ciencias

Se pretende con este primer bloque que los alumnos y las alumnas se familiaricen con los elementos del laboratorio y adquieran la capacidad de funcionar en él con plena autonomía. Se establecerán unas normas básicas para una utilización segura, correcta y eficaz del laboratorio, de forma que el alumnado tome conciencia del peligro que supone para el grupo y para ellos mismos actitudes irresponsables en el manejo de ciertos productos o instrumentos en el laboratorio.

Normas de funcionamiento en el laboratorio de Biología y Geología. Normas básicas de seguridad. Precauciones en caso de accidente.

Material básico del laboratorio de Biología y Geología. Organización del material. Conservación y limpieza.

Técnicas elementales en el laboratorio de Biología y Geología. Instrumentos de observación y medida. Manejo de la lupa y el microscopio. Preparación de disoluciones, reactivos y colorantes.

2. El método científico

El objetivo de este bloque es el conocimiento por parte del alumnado de los fundamentos del método científico. Para ello se desarrollarán pequeñas experiencias a través de las cuales los alumnos y las alumnas conozcan las pautas que se deben seguir en la investigación científica.

Observación. Reconocimiento de problemas. Identificación de las variables que intervien en un proceso. Utilización de fuentes de información. Elaboración de hipótesis. Diseño de experiencias. Toma de datos. Sistematización y comunicación de los resultados. Obtención de conclusiones.

3. Diversidad de los seres vivos

Los seres vivos presentan gran variedad de formas, han colonizado los más variados medios y han desarrollado múltiples soluciones para resolver los problemas de supervivencia. Los alumnos y las alumnas han de tomar conciencia de que la gran diversidad de seres vivos impone la necesidad de una previa clasificación en grupos para su estudio. Se pretende que los alumnos y las alumnas adquieran actitudes de respeto y valoración a toda forma de vida contribuyendo así a desarrollar en ellos una mayor sensibilidad frente a los procesos de extinción sistemática de algunas especies que están teniendo lugar en la actualidad.

Criterios de clasificación. Identificación de caracteres válidos para la clasificación. Caracteres distintivos de los cinco reinos. Utilización de claves sencillas para la clasificación de organismos vegetales y animales en grandes grupos.

Recol·lida d'individus per al seu estudi i classificació. Tècniques de conservació de vegetals (asseccament i premsat). Tècniques de conservació d'exemplars animals.

4. Composició química i organització de la matèria viva

Aquest bloc es concep amb l'objectiu prioritari que els alumnes i les alumnes arriben a comprendre que tots els éssers vius unicel·lulars o pluricel·lulars, animals o vegetals, estan formats per cèl·lules. A partir de l'observació de diferents teixits deduiran en part la teoria cel·lular, a la vegada que adquiriran el coneixement de les diverses tècniques per a la realització de preparacions microscòpiques.

Detecció de principis immediats orgànics i inorgànics. Determinació de carbohidrats, grasses, proteïnes, aigua i sals minerals. Extracció de pigments fotosintètics.

Observació de preparacions microscòpiques animals i vegetals. Diferències i similituds entre cèl·lula animal i vegetal. Maneig del microtom. Tenyiments cel·lulars. Identificació de cèl·lules i teixits.

5. Estudi de microorganismes

Els estudiants s'acostaran en aquest bloc al món dels éssers microscòpics. És important que coneguen l'existència d'una gran diversitat de microorganismes. Es posarà especial èmfasi en la presència dels microorganismes en la vida quotidiana, així com la seua utilització en els processos industrials. Igualment és important potenciar hàbits d'higiene davant les infeccions microbianes.

Tècniques d'esterilització. Preparació de medis de cultiu. Aïllament de microorganismes a partir de mostres ambientals i d'aliments. Sembrar i cultiu.

Observació de la cèl·lula procariòtica. Tenyiments simples i diferencials.

Realització d'experiències que simulen, a nivell senzill, processos industrials on s'utilitzen bacteris. Tècniques de conservació d'aliments.

6. Estudi dels mecanismes fisiològics en els éssers vius

En els organismes vius es produeixen complexos processos fisiològics. Es pretén la comprensió per part de l'alumnat d'aquests processos i les seues interrelacions. El coneixement d'aquests processos no pretén ser exhaustiu, sent l'objectiu últim d'aquest bloc la seua comprensió a nivell general. Així mateix es potenciarà el desenvolupament d'hàbits higiènics saludables com a forma de prevenir malalties i de crear un estil de vida en harmonia amb l'entorn.

Reconeixement dels diferents processos d'obtenció de matèria i energia en els éssers vius. Estudi de la fotosíntesi. Estudi de la respiració. Intercanvi gasos com a conseqüència d'aquests processos. Estudi de la ventilació pulmonar.

Investigació del contingut energètic dels aliments. Digestió de substàncies orgàniques. Simulació en el laboratori de processos digestius. Identificació de productes d'excreció: anàlisi d'orina, relació amb diferents malalties.

Tècniques de dissecció. Estudis anatòmics del cor, aparell respiratori, digestiu i excretor d'un mamífer.

7. Estudi del comportament animal

Amb el desenvolupament d'aquest bloc els estudiants adquiriran un major coneixement de les interrelacions que s'estableixen entre els éssers vius en el medi ambient, cosa que es pretén que derive en una actitud de major respecte per les formes de vida presents en el seu entorn més pròxim.

Observació dels hàbits de reproducció de diverses espècies. Estudi de conductes de festeig i defensa. Distribució del treball en poblacions estatals. Estudi de conductes migratòries. Construcció de la corba de creixement d'una població. Estudi de la natalitat i mortalitat.

Construcció d'un terrari. Construcció d'un aquari. Observació i estudi de les interrelacions entre organismes.

8. Influència dels factors ambientals en el creixement i desenvolupament dels éssers vius

Amb aquest bloc es pretén que els alumnes i les alumnes prenguen consciència de la importància que els factors medioambientals posseeixen en el desenvolupament dels éssers vius i de com la influència que sobre aquests exerceix l'activitat de l'ésser humà pot afectar a la subsistència de les espècies. Es potenciaran actituds de conservació i recuperació del medi natural.

Recolección de individuos para su estudio y clasificación. Técnicas de conservación de vegetales (secado y prensado). Técnicas de conservación de ejemplares animales.

4. Composición química y organización de la materia viva

Este bloque se concibe con el objetivo prioritario de que los alumnos y las alumnas lleguen a comprender que todos los seres vivos unicelulares o pluricelulares, animales o vegetales, están formados por células. A partir de la observación de diferentes tejidos deducirán en parte la teoría celular, a la vez que adquirirán el conocimiento de las diversas técnicas para la realización de preparaciones microscópicas.

Detección de principios inmediatos orgánicos e inorgánicos. Determinación de carbohidratos, grasas, proteínas, agua y sales minerales. Extracción de pigmentos fotosintéticos.

Observación de preparaciones microscópicas animales y vegetales. Diferencias y semejanzas entre célula animal y vegetal. Manejo del microtomo. Tinciones celulares. Identificación de células y tejidos.

5. Estudio de microorganismos

Los estudiantes se acercarán en este bloque al mundo de los seres microscópicos. Es importante que conozcan la existencia de una gran diversidad de microorganismos. Se pondrá especial énfasis en la presencia de los microorganismos en la vida cotidiana, así como su utilización en los procesos industriales. Igualmente es importante potenciar hábitos de higiene frente a las infecciones microbianas.

Técnicas de esterilización. Preparación de medios de cultivo. Aislamiento de microorganismos a partir de muestras ambientales y de alimentos. Siembra y cultivo.

Observación de la célula procariótica. Tinciones simples y diferenciales.

Realización de experiencias que simulen, a nivel sencillo, procesos industriales en los que se utilizan bacterias. Técnicas de conservación de alimentos.

6. Estudio de los mecanismos fisiológicos en los seres vivos

En los organismos vivos se producen complejos procesos fisiológicos. Se pretende la comprensión por parte del alumnado de estos procesos y sus interrelaciones. El conocimiento de estos procesos no pretende ser exhaustivo, siendo el objetivo último de este bloque su comprensión a nivel general. Asimismo se potenciará el desarrollo de hábitos higiénicos saludables como forma de prevenir enfermedades y de crear un estilo de vida en armonía con el entorno.

Reconocimiento de los distintos procesos de obtención de materia y energía en los seres vivos. Estudio de la fotosíntesis. Estudio de la respiración. Intercambios gaseosos como consecuencia de estos procesos. Estudio de la ventilación pulmonar.

Investigación del contenido energético de los alimentos. Digestión de sustancias orgánicas. Simulación en el laboratorio de procesos digestivos. Identificación de productos de excreción: análisis de orina, relación con distintas enfermedades.

Técnicas de disección. Estudios anatómicos del corazón, aparato respiratorio, digestivo y excretor de un mamífero.

7. Estudio del comportamiento animal

Con el desarrollo de este bloque los estudiantes adquirirán un mayor conocimiento de las interrelaciones que se establecen entre los seres vivos en el medio ambiente, lo que se pretende que derive en una actitud de mayor respeto por las formas de vida presentes en su entorno más próximo.

Observación de los hábitos de reproducción de diversas especies. Estudio de conductas de cortejo y defensa. Distribución del trabajo en poblaciones estatales. Estudio de conductas migratorias. Construcción de la curva de crecimiento de una población. Estudio de la natalidad y mortalidad.

Construcción de un terrario. Construcción de un acuario. Observación y estudio de las interrelaciones entre organismos.

8. Influencia de los factores ambientales en el crecimiento y desarrollo de los seres vivos

Con este bloque se pretende que los alumnos y las alumnas tomen conciencia de la importancia que los factores medioambientales poseen en el desarrollo de los seres vivos y de cómo la influencia que sobre éstos ejerce la actividad del ser humano puede afectar a la subsistencia de las especies. Se potenciarán actitudes de conservación y recuperación del medio natural.

Influència de factors com la temperatura, salinitat, humitat, o presència d'oxigen en el creixement i desenvolupament dels éssers vius. Valors òptims de creixement. Influència de la intensitat lumínica en el procés de la fotosíntesi. Variacions d'aquests factors com a conseqüència de l'activitat humana.

Mapes de distribució d'éssers vius. Cadenes tròfiques. Efecte de la contaminació sobre la desaparició d'espècies en l'entorn immediat dels alumnes i de les alumnes.

Estudi del cicle de l'aigua. Importància per a la vida. Anàlisis físics, químics i biològics de mostres ambientals d'aigües. Reconeixement de cadenes tròfiques. Presència de substàncies contaminants i el seu efecte sobre els éssers vius. Eutrofització. Estudi de la contaminació tèrmica. Destrucció de la capa d'ozó. Efecte hivernacle.

Substàncies contaminants en el sòl. Sobreexplotació. Abocadors incontrolats i els seus efectes. Contaminació d'aqüífers.

9. Tècniques en geologia

L'objectiu d'aquest bloc és que els alumnes i les alumnes reconeguen l'entorn geològic on viuen. Analitzant les característiques dels components del sòl es podran introduir aspectes relacionats amb l'acció dels agents geològics externs sobre el relleu i la seua meteorització. Es pretén igualment un acostament als problemes relacionats amb la degradació i sobreexplotació del sòl. És important que els alumnes i les alumnes aprenguen a interpretar mapes, reconèixer estructures geològiques, manejar brúixoles, elaborar itineraris; etc.

Recollida de mostres geològiques. Identificació de minerals i roques per les seues característiques físiques i químiques. Reconeixement dels minerals i roques presents habitualment en la llar i utilitzats en la construcció. Efecte de la pluja àcida sobre les roques i la seua aplicació a la conservació de monuments i construccions.

Elaboració de perfils topogràfics. Interpretació de mapes geològics.

Reconeixement de paisatges on hi haja predomini de l'acció d'un agent geològic extern. Interpretació de fotografies aèries. Estudi del procés de desertització.

Separació, identificació i anàlisi dels components d'un sòl i d'algunes de les seues propietats.

El laboratori de física i química

Introducció

La ciència ha estat considerada, de forma reduccionista, com un cos de coneixements autoconsistents, estructurats i coherents. Tals coneixements permetrien no sols explicar i predir fenòmens de la natura sinó modificar la percepció del món.

Tanmateix l'esmentada visió de la ciència no és completa. També s'han de tenir en compte un conjunt de processos mitjançant els quals s'elaboren els coneixements científics. Tot i que la diferència entre ambdós termes pot resultar útil des del punt de vista funcional, els coneixements i els processos científics són conceptes totalment interrelacionats.

Els processos científics contribueixen al fet que els alumnes i les alumnes adquirisquen els instruments necessaris per explorar la realitat d'una manera objectiva, rigorosa i contrastada, utilitzant per fer-ho procediments del treball científic: plantejament de problemes, formulació d'hipòtesis, disseny d'experiments, realització d'aquests, contrastació d'hipòtesis, extracció de conclusions i comunicació de la informació de manera organitzada i coherent.

D'altra banda la utilització dels processos científics dona lloc a que els alumnes i les alumnes desenvolupen les habilitats i destreses pròpies del treball científic: flexibilitat intel·lectual, curiositat, sentit crític, verificació dels fets, qüestionar les coses òbvies i establiment de relacions de cooperació i de treball en grup.

Els treballs pràctics que es realitzen en aquesta matèria optativa es consideraran independents dels desenvolupats en l'àrea de Ciències de la natura.

La metodologia emprada farà èmfasi en els continguts procedimentals, realitzant els treballs pràctics com a petites investigacions en les quals apareixeran els procediments del treball científic. Les conclusions obtingudes es relacionaran amb altres fenòmens naturals, situacions quotidianes i aplicacions tecnològiques. Es tindrà en compte la diversitat dels alumnes i de les alumnes que se situaran en petits grups on es potenciarà el desenvolupament de la capacitat d'inserció, del treball cooperatiu i de la relació interpersonal.

Influencia de factores como la temperatura, salinidad, humedad, o presencia de oxígeno en el crecimiento y desarrollo de los seres vivos. Valores óptimos de crecimiento. Influencia de la intensidad lumínica en el proceso de la fotosíntesis. Variaciones de estos factores como consecuencia de la actividad humana.

Mapas de distribución de seres vivos. Cadenas tróficas. Efecto de la contaminación sobre la desaparición de especies en el entorno inmediato de los alumnos y las alumnas.

Estudio del ciclo del agua. Importancia para la vida. Análisis físicos, químicos y biológicos de muestras ambientales de aguas. Reconocimiento de cadenas tróficas. Presencia de sustancias contaminantes y su efecto sobre los seres vivos. Eutrofización. Estudio de la contaminación térmica. Destrucción de la capa de ozono. Efecto invernadero.

Sustancias contaminantes en el suelo. Sobreexplotación. Vertederos incontrolados y sus efectos. Contaminación de acuíferos.

9. Técnicas en geología

El objetivo de este bloque es que los alumnos y las alumnas reconozcan el entorno geológico en el que viven. Analizando las características de los componentes del suelo podrán introducirse aspectos relacionados con la acción de los agentes geológicos externos sobre el relieve y su meteorización. Se pretende igualmente un acercamiento a los problemas relacionados con la degradación y sobreexplotación del suelo. Es importante que los alumnos y las alumnas aprendan a interpretar mapas, reconocer estructuras geológicas, manejar brújulas, elaborar itinerarios, etc.

Recolección de muestras geológicas. Identificación de minerales y rocas por sus características físicas y químicas. Reconocimiento de los minerales y rocas presentes habitualmente en el hogar y utilizados en la construcción. Efecto de la lluvia ácida sobre las rocas y su aplicación a la conservación de monumentos y construcciones.

Elaboración de perfiles topográficos. Interpretación de mapas geológicos.

Reconocimiento de paisajes en los que haya predominio de la acción de un agente geológico externo. Interpretación de fotografías aéreas. Estudio del proceso de desertización.

Separación, identificación y análisis de los componentes de un suelo y de algunas de sus propiedades.

El laboratorio de Física y Química

Introducción

La ciencia ha sido considerada, de forma reduccionista, como un cuerpo de conocimientos autoconsistents, estructurados y coherentes. Tales conocimientos permitirían no sólo explicar y predecir fenómenos de la naturaleza sino modificar la percepción del mundo.

Sin embargo dicha visión de la ciencia no es completa. También se deben tener en cuenta un conjunto de procesos mediante los cuales se elaboran los conocimientos científicos. Aunque la diferencia entre ambos términos puede resultar útil desde el punto de vista funcional, los conocimientos y los procesos científicos son conceptos totalmente interrelacionados.

Los procesos científicos contribuyen a que los alumnos y las alumnas adquieran los instrumentos necesarios para explorar la realidad de una manera objetiva, rigurosa y contrastada, utilizando para ello procedimientos del trabajo científico: planteamiento de problemas, formulación de hipótesis, diseño de experimentos, realización de los mismos, contraste de hipótesis, extracción de conclusiones y comunicación de la información de manera organizada y coherente.

Por otra parte la utilización de los procesos científicos da lugar a que los alumnos y alumnas desarrollen las habilidades y destrezas propias del trabajo científico: flexibilidad intelectual, curiosidad, sentido crítico, verificación de los hechos, cuestionamiento de lo obvio y establecimiento de relaciones de cooperación y de trabajo en grupo.

Los trabajos prácticos que se realicen en esta materia optativa se considerarán independientes de los desarrollados en el área de Ciencias de la Naturaleza.

La metodología empleada hará énfasis en los contenidos de los procedimientos, realizando los trabajos prácticos como pequeñas investigaciones en las que aparecerán los procedimientos del trabajo científico. Las conclusiones obtenidas se relacionarán con otros fenómenos naturales, situaciones cotidianas y aplicaciones tecnológicas. Se tendrá en cuenta la diversidad de los alumnos y alumnas que se situarán en pequeños grupos en los que se potenciará el desarrollo de la capacidad de inserción, del trabajo cooperativo y de la relación interpersonal.

El *laboratori de Física i Química* es considera una matèria optativa per a tots els cursos de l'Educació Secundària Obligatoria. Els continguts se seleccionaran i seqüenciaran de manera que els impartits en un nivell inferior no siguin necessaris per desenvolupar els d'un nivell superior.

S'establiran relacions interdisciplinàries d'aquesta matèria optativa amb les àrees següents.

– *Ciències socials, geografia i història* per la seua relació amb la dimensió social de la ciència i amb la seua història.

– *Castellà: llengua i literatura i Valencià: lengua y literatura* per la seua relació amb la transmissió i comunicació d'informació.

– *Matemàtiques* pel tractament de dades i les representacions gràfiques.

– *Educació plàstica i visual* per la seua relació amb el disseny experimental dels treballs pràctics i la utilització d'instruments.

– *Tecnologia* per l'aplicació pràctica dels principis científics i la seua utilització en la vida quotidiana.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i en les alumnes les capacitats següents:

1. Utilitzar instruments, tècniques i procediments del treball científic, de manera que adquirisquen la capacitat de plantejar problemes, formular hipòtesis, dissenyar experiments, realitzar-los, contrastar les hipòtesis, extreure conclusions i comunicar-les de forma organitzada i coherent.

2. Desenvolupar actituds pròpies del treball científic de manera que actuen amb flexibilitat, desenvolupen la capacitat crítica, la verificació dels fets i qüestionar les coses òbvies i establisquen relacions de cooperació.

3. Integrar conceptes en una perspectiva experimental i relacionar-los amb fenòmens naturals, situacions quotidianes i aplicacions tècniques.

4. Respectar i cuidar el material de laboratori i les seues instal·lacions de manera que els alumnes i les alumnes desenvolupen actituds de conservació del medi ambient.

5. Ser conscients de la toxicitat d'algunes substàncies, analitzar críticament situacions i conductes que puguin implicar perills i riscos per a la salut o el medi ambient i ser capaços d'enfrontar-s'hi i evitar-les amb responsabilitat i criteris propis.

Blocs de continguts

1. El laboratori de física i química. Organització i seguretat

Els alumnes i les alumnes hauran de prendre contacte amb els aspectes bàsics d'un laboratori escolar: organització i normes de seguretat. S'hauran de consensuar uns criteris bàsics per al funcionament de la classe de laboratori i es donaran a conèixer unes orientacions de seguretat i de primers auxilis.

D'altra banda els alumnes i les alumnes coneixeran i sabran usar els instruments bàsics del laboratori.

Finalment es realitzaran petits treballs d'investigació augmentant el nivell de complexitat al llarg de l'etapa.

Normes de funcionament i seguretat en el laboratori de Física i Química.

Instruments bàsics del laboratori. Utilització.

Petites investigacions. El treball científic.

2. Tècniques relacionades amb els fluids

Els alumnes i les alumnes realitzaran, per diferents mètodes, determinacions de la densitat de diverses substàncies. S'abordarà l'estudi de la pressió hidrostàtica i de la seua variació a través de petites investigacions.

Es determinarà la força d'empenta d'Arquímedes en el cas de diversos cossos i es relacionarà amb la densitat del cos i del líquid per establir les condicions de flotabilitat.

Els alumnes i les alumnes hauran de realitzar muntatges de vasos comunicants i reconèixer la seua importància en la distribució d'aigües en una població.

Per últim es realitzaran mesures de la pressió atmosfèrica i s'analitzarà algun aparell d'ús quotidià el funcionament del qual estiga relacionat amb la pressió exercida pels gasos.

Determinació de densitats sòlids i líquids. Utilització del picnòmetre. Utilització del densímetre.

Mesura de la pressió en l'interior dels líquids. Mesura de la varia-

El *laboratorio de Física y Química* se considera una materia optativa para todos los cursos de la Educación Secundaria Obligatoria. Los contenidos se seleccionarán y secuenciarán de forma que los impartidos en un nivel inferior no sean necesarios para desarrollar los de un nivel superior.

Se establecerán relaciones interdisciplinarias de esta materia optativa con las siguientes áreas:

– *Ciencias Sociales, Geografía e Historia* por su relación con la dimensión social de la ciencia y con su historia.

– *Castellano: Lengua y Literatura y Valenciano: Lengua y Literatura* por su relación con la transmisión y comunicación de información.

– *Matemáticas* por el tratamiento de datos y las representaciones gráficas.

– *Educación plástica y visual* por su relación con el diseño experimental de los trabajos prácticos y la utilización de instrumentos.

– *Tecnología* por la aplicación práctica de los principios científicos y su utilización en la vida cotidiana.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Utilizar instrumentos, técnicas y procedimientos del trabajo científico, de modo que adquieran la capacidad de plantear problemas, formular hipótesis, diseñar experimentos, realizarlos, contrastar las hipótesis, extraer conclusiones y comunicarlas de forma organizada y coherente.

2. Desarrollar actitudes propias del trabajo científico de manera que actúen con flexibilidad, desarrollen la capacidad crítica, la verificación de los hechos y el cuestionamiento de lo obvio y establezcan relaciones de cooperación.

3. Integrar conceptos en una perspectiva experimental y relacionarlos con fenómenos naturales, situaciones cotidianas y aplicaciones técnicas.

4. Respetar y cuidar el material de laboratorio y sus instalaciones de modo que los alumnos y las alumnas desarrollen actitudes de conservación del medio ambiente.

5. Ser conscientes de la toxicidad de algunas sustancias, analizar críticamente situaciones y conductas que puedan implicar peligros y riesgos para la salud o el medio ambiente y ser capaces de enfrentarse a ellas y evitarlas con responsabilidad y criterios propios.

Bloques de contenidos

1. El laboratorio de Física y Química. Organización y Seguridad.

Los alumnos y las alumnas deberán tomar contacto con los aspectos básicos de un laboratorio escolar: organización y normas de seguridad. Se deberán consensuar unos criterios básicos para el funcionamiento de la clase de laboratorio y se darán a conocer unas orientaciones de seguridad y de primeros auxilios.

Por otro lado los alumnos y las alumnas conocerán y sabrán usar los instrumentos básicos del laboratorio.

Por último se realizarán pequeños trabajos de investigación aumentando el nivel de complejidad a lo largo de la etapa.

Normas de funcionamiento y seguridad en el laboratorio de Física y Química.

Instrumentos básicos del laboratorio. Utilización.

Pequeñas investigaciones. El trabajo científico.

2. Técnicas relacionadas con los fluidos

Los alumnos y las alumnas realizarán, por distintos métodos, determinaciones de la densidad de diversas sustancias. Se abordará el estudio de la presión hidrostática y de su variación a través de pequeñas investigaciones.

Se determinará la fuerza de empuje de Arquímedes en el caso de diversos cuerpos y se relacionará con la densidad del cuerpo y del líquido para establecer las condiciones de flotabilidad.

Los alumnos y las alumnas deberán realizar montajes de vasos comunicantes y reconocer su importancia en la distribución de aguas en una población.

Por último se realizarán medidas de la presión atmosférica y se analizará algún aparato de uso cotidiano cuyo funcionamiento esté relacionado con la presión ejercida por los gases.

Determinación de densidades sólidos y líquidos. Utilización del picnómetro. Utilización del densímetro.

Medida de la presión en el interior de los líquidos. Medida de la

ció de la pressió hidrostàtica amb la direcció, la profunditat i la quantitat i tipus de líquid. Vasos comunicants. Aplicacions.

Mesura de la força d'empenta de sòlids situats en líquids. Flotabilitat i empena. Flotabilitat i densitat. Flotabilitat de vaixells. Tensió superficial.

Mesura de la pressió atmosfèrica. Aplicacions de la pressió dels gasos: estudi del funcionament d'una cafetera a pressió. Recollida d'un gas sobre aigua.

3. Tècniques relacionades amb la temperatura

La utilització de tècniques relacionades amb la temperatura permetrà als alumnes aprofundir en els conceptes de calor, temperatura i energia. Per fer-ho s'investigarà les dilatacions de sòlids, líquids i gasos així com els canvis d'estat mitjançant determinacions de punts de fusió i ebullició de diferents substàncies així com la influència de les impureses sobre aquests.

Mitjançant assajos de tremp i recuita es relacionarà l'estructura interna de la matèria amb propietat mecàniques macroscòpiques.

Dilatació de sòlids, líquids i gasos: aplicacions.

Utilització de termòmetres.

- Determinació de punts de fusió de substàncies pures.

- Determinació del punt d'ebullició de substàncies pures no inflamables i inflamables.

- Influència de les impureses en els punts de fusió i ebullició: aplicacions.

- Sublimació.

Efectes de la temperatura sobre l'estructura interna de la matèria: tremp, recuita i revingut.

4. Tècniques de separació i de preparació de substàncies

En aquest bloc s'abordaran algunes tècniques senzilles de separació de les substàncies que formen una mescla així com la preparació de solucions d'una concentració donada.

Els alumnes aprofundiran en el fonament de cadascuna de les tècniques, de manera que puguin relacionar les seues concepcions teòriques amb aspectes procedimentals.

Es destacarà la utilitat de les tècniques de preparació de dissolucions en qüestions quotidianes: preparació de pintures i aliments, dilució de productes de drogueria, preparació de solucions de lleixiu per a desinfecció de piscines, etc.

Solubilitat selectiva. Filtració. Decantació. Evaporació-ebullició. Centrifugació. Destil·lació. Destil·lació fraccionada. Cromatografia. Precipitació.

Preparació de solucions de concentració coneguda expressada com a molaritat, percentatge en pes i percentatge en volum. Dilució a concentracions menors.

5. Tècniques relacionades amb àcids i bases

Els alumnes analitzaran les propietats més importants dels àcids i bases habituals en un laboratori escolar, caracteritzaran l'acidesa o basicitat de diverses solucions, determinaran el seu pH i realitzaran les reaccions dels àcids i bases amb diverses substàncies.

Toxicitat dels àcids i les bases: normes de seguretat.

Propietats bàsiques dels àcids i de les bases.

Indicadors químics àcid-base. Determinació del pH de substàncies d'ús normal: aigua de piscines, vinagre, sulfamat, gel de bany, etc.

Reaccions característiques dels àcids i les bases amb els carbonats, amb els metalls i amb les grasses i olis.

Reacció de neutralització. El pH i la pell. Pluja àcida.

6. Tècniques d'anàlisi d'aigües

En aquest bloc els alumnes realitzaran algunes de les proves més elementals per a la determinació de les característiques d'una mostra d'aigua. S'aprofundirà en la determinació de nitrats i nitrits i en la seua importància com a un dels elements principals de la contaminació dels aqüífers de la Comunitat Valenciana.

Determinació qualitativa de la duresa de l'aigua.

Determinació de la potabilitat de l'aigua.

Determinació de clor: cloració d'aigües per a l'ús domèstic i de piscines.

Determinació de nitrats i nitrits.

Estudi de la contaminació dels aqüífers de l'entorn.

7. Tècniques de classificació de roques i minerals

variación de la presión hidrostática con la dirección, la profundidad y la cantidad y tipo de líquido. Vasos comunicantes. Aplicaciones

Medida de la fuerza de empuje de sólidos situados en líquidos. Flotabilidad y empuje. Flotabilidad y densidad. Flotabilidad de barcos. Tensión superficial.

Medida de la presión atmosférica. Aplicaciones de la presión de los gases: estudio del funcionamiento de una cafetera a presión. Recogida de un gas sobre agua.

3. Técnicas relacionadas con la temperatura

La utilización de técnicas relacionadas con la temperatura permitirá a los alumnos profundizar en los conceptos de calor, temperatura y energía. Para ello se investigarán las dilataciones de sólidos, líquidos y gases así como los cambios de estado por medio de determinaciones de puntos de fusión y ebullición de diferentes sustancias así como la influencia de las impurezas sobre los mismos.

Por medio de ensayos de temple, recocido y revenido se relacionará la estructura interna de la materia con propiedades mecánicas macroscópicas.

Dilatación de sólidos líquidos y gases: aplicaciones.

Utilización de termómetros.

- Determinación de puntos de fusión de sustancias puras.

- Determinación del punto de ebullición de sustancias puras no inflamables e inflamables.

- Influencia de las impurezas en los puntos de fusión y ebullición: aplicaciones.

- Sublimación.

Efectos de la temperatura sobre la estructura interna de la materia: temple, recocido y revenido.

4. Técnicas de separación y de preparación de sustancias

En este bloque se abordarán algunas técnicas sencillas de separación de las sustancias que forman una mezcla así como la preparación de soluciones de una concentración dada.

Los alumnos profundizarán en el fundamento de cada una de las técnicas, de modo que puedan relacionar sus concepciones teóricas con aspectos de los procedimientos.

Se destacará la utilidad de las técnicas de preparación de disoluciones en cuestiones cotidianas: preparación de pinturas y alimentos, dilución de productos de drogueria, preparación de soluciones de lejía para desinfección de piscinas, etc.

Solubilidad selectiva. Filtración. Decantación. Evaporación-ebullición. Centrifugación. Destilación. Destilación fraccionada. Cromatografía. Precipitación.

Preparación de soluciones de concentración conocida expresada como molaridad, porcentaje en peso y porcentaje en volumen. Dilución a concentraciones menores.

5. Técnicas relacionadas con ácidos y bases

Los alumnos analizarán las propiedades más importantes de los ácidos y bases habituales en un laboratorio escolar, caracterizarán la acidez o basicidad de diversas soluciones, determinarán su pH y realizarán las reacciones de los ácidos y bases con diversas sustancias.

Toxicidad de los ácidos y las bases: normas de seguridad.

Propiedades básicas de los ácidos y de las bases.

Indicadores químicos ácido-base. Determinación del pH de sustancias de uso normal: agua de piscinas, vinagre, sulfamán, gel de baño, etc.

Reacciones características de los ácidos y las bases con los carbonatos, con los metales y con las grasas y aceites.

Reacción de neutralización. El pH y la piel. Lluvia ácida.

6. Técnicas de análisis de aguas

En este bloque los alumnos realizarán algunas de las pruebas más elementales para la determinación de las características de una muestra de agua. Se profundizará en la determinación de nitratos y nitritos y en su importancia como uno de los elementos principales de la contaminación de los acuíferos de la Comunidad Valenciana.

Determinación cualitativa de la dureza del agua.

Determinación de la potabilidad del agua.

Determinación de cloro: cloración de aguas para el uso doméstico y de piscinas.

Determinación de nitratos y nitritos.

Estudio de la contaminación de los acuíferos del entorno.

7. Técnicas de clasificación de rocas y minerales

Es desenvoluparan tècniques per tal que els alumnes classifiquen roques i minerals, procedents de l'entorn geològic, com carbonats, clorurs, sulfurs, sulfats o fluorurs. Es realitzaran proves físiques per a la determinació d'algunes característiques de les mostres.

Realització de proves físiques de roques i minerals: aspecte, densitat, duresa, tenacitat i exfoliació.

Identificació de roques i minerals com carbonats, clorurs, sulfurs, sulfats, fluorurs per via humida en tub d'assaig.

8. Tècniques relacionades amb l'òptica

Els alumnes i les alumnes tindran l'oportunitat d'explorar algunes propietats de la llum. S'aprofundirà en l'estudi de la reflexió i refracció de la llum a través de la realització de petites investigacions l'objectiu del qual serà la determinació de les lleis dels esmentats fenòmens.

Es relacionaran les propietats de la llum amb situacions quotidianes o fenòmens naturals i es plantejaran les aplicacions tècniques.

Determinació de la propagació de la llum. Formació d'ombres i penombres. Eclipsis.

Determinació de les lleis de la reflexió de la llum. Transmissió de la llum per fibres òptiques. Formació d'imatges en espills plans i corbs.

Determinació de les lleis de la refracció de la llum. Formació de colors per refracció. Experiències de polarització. Formació d'imatges en lents convergents i divergents. Aplicacions de les lents en la correcció de la miopia i la hipermetropia.

Efectes òptics.

9. Laboratori assistit per ordinador

En aquest bloc es desenvoluparan tècniques per a la recollida de dades per mitjà de sensors portàtils o connectats directament a l'ordinador. S'abordaran els procediments adequats per a la transmissió a l'ordinador de les dades obtingudes. Els alumnes realitzaran el tractament, anàlisi i representació gràfica de dades mitjançant una fulla de càlcul o altre programa semblant així com la presentació dels resultats obtinguts utilitzant un processador de text amb capacitat d'integració de text, imatges i gràfiques.

Registre de dades per mitjà de sensors.

Transmissió de dades: interfaces. Tractament i anàlisi de dades per mitjà d'una fulla de càlcul. Representació gràfica de dades per mitjà d'una fulla de càlcul.

Realització d'informes per mitjà d'un processador de text.

Estructures espacials

Introducció

La interacció de cada persona amb el món que l'envolta fa que des de la infància s'haja desenvolupat un sentit de l'espai, que consisteix en una percepció intuïtiva de l'entorn i dels objectes que s'hi troben. Una part important d'aquestes percepcions espacials ens la dona la vida diària en activitats quotidianes com aparcar el cotxe, jugar al tennis o muntar una prestatgeria. La present matèria optativa pot contribuir a potenciar aquestes habilitats mitjançant el plantejament i la resolució de situacions on els estudiants puguin aprofundir en el nivell de percepció obtingut de la seua vida quotidiana.

Podem pensar en el sentit espacial com en una espècie de visió mental que forma i transforma les imatges dels objectes. Es tracta d'una destresa que es pot desenvolupar amb la pràctica, que l'educació ha de fomentar al llarg de totes les etapes educatives.

El sentit espacial comprèn tant la destresa per interpretar informació figurativa que implica la comprensió de les representacions visuals i la utilització del vocabulari espacial utilitzat en el treball geomètric i gràfic, com l'habilitat per traslladar les relacions i informacions no figuratives a termes visuals.

Per dominar l'espai cal comprendre, estructurar, construir i crear formes. Per fer-ho cal l'entrenament manual i intel·lectual i l'aprenentatge de tècniques adequades a partir de situacions problemàtiques adaptades al nivell dels estudiants. Convé proporcionar ocasions als estudiants per explorar una varietat de representacions gràfiques amb què interpretar i comunicar informació de naturalesa espacial, ja que aquestes habilitats s'utilitzen amb freqüència en:

- La confecció de mapes, plànols i croquis en topografia, geografia, geologia, meteorologia, arquitectura, etc.
- El disseny de diagrames i organigrames que siguin seqüències

Se desarrollarán técnicas para que los alumnos clasifiquen rocas y minerales, procedentes del entorno geológico, como carbonatos, cloruros, sulfuros, sulfatos o fluoruros. Se realizarán pruebas físicas para la determinación de algunas características de las muestras.

Realización de pruebas físicas de rocas y minerales: aspecto, densidad, dureza, tenacidad y exfoliación.

Identificación de rocas y minerales como carbonatos, cloruros, sulfuros, sulfatos, fluoruros por vía húmeda en tubo de ensayo.

8. Técnicas relacionadas con la óptica

Los alumnos y las alumnas tendrán la oportunidad de explorar algunas propiedades de la luz. Se profundizará en el estudio de la reflexión y refracción de la luz a través de la realización de pequeñas investigaciones cuyo objetivo será la determinación de las leyes de los citados fenómenos.

Se relacionarán las propiedades de la luz con situaciones cotidianas o fenómenos naturales y se plantearán las aplicaciones técnicas.

Determinación de la propagación de la luz. Formación de sombras y penumbbras. Eclipses.

Determinación de las leyes de la reflexión de la luz. Transmisión de la luz por fibras ópticas. Formación de imágenes en espejos planos y curvos.

Determinación de las leyes de la refracción de la luz. Formación de colores por refracción. Experiencias de polarización. Formación de imágenes en lentes convergentes y divergentes. Aplicaciones de las lentes en la corrección de la miopía y la hipermetropía.

Efectos ópticos.

9. Laboratorio asistido por ordenador

En este Bloque se desarrollarán técnicas para la recogida de datos por medio de sensores portátiles o conectados directamente al ordenador. Se abordarán los procedimientos adecuados para la transmisión al ordenador de los datos obtenidos. Los alumnos realizarán el tratamiento, análisis y representación gráfica de datos por medio de una hoja de cálculo u otro programa semejante así como la presentación de los resultados obtenidos utilizando un procesador de texto con capacidad de integración de texto, imágenes y gráficas.

Registro de datos por medio de sensores.

Transmisión de datos: interfaces. Tratamiento y análisis de datos por medio de una hoja de cálculo. Representación gráfica de datos por medio de una hoja de cálculo.

Realización de informes por medio de un procesador de texto.

Estructuras espaciales

Introducción

La interacción de cada persona con el mundo que le rodea hace que desde la infancia se vaya desarrollando un sentido del espacio, que consiste en una percepción intuïtiva del entorno y de los objetos que se hallan en él. Una parte importante de estas percepciones espaciales nos la da la vida diaria en actividades cotidianas. La presente materia optativa puede contribuir a potenciar estas habilidades mediante el planteamiento y la resolución de situaciones en las que los estudiantes puedan profundizar el nivel de percepción obtenido en su vida cotidiana.

Podemos pensar en el sentido espacial como en una especie de visión mental que forma y transforma las imágenes de los objetos. Se trata de una destreza que se puede desarrollar con la práctica y que se debe fomentar a lo largo de todas las etapas educativas.

El sentido espacial comprende tanto la destreza para interpretar información figurativa que implica la comprensión de las representaciones visuales y la utilización del vocabulario espacial utilizado en el trabajo geométrico y gráfico, como la habilidad para trasladar las relaciones e informaciones no figurativas a términos visuales.

Para dominar el espacio hay que comprender, estructurar, construir y crear formas. Para ello es necesario el entrenamiento manual e intelectual y el aprendizaje de técnicas adecuadas a partir de situaciones problemáticas adaptadas al nivel de los estudiantes. Es conveniente proporcionar ocasiones para explorar una variedad de representaciones gráficas con que interpretar y comunicar información de naturaleza espacial, ya que estas habilidades se utilizan con frecuencia en:

- La confección de mapas, planos y croquis en topografía, geografía, geología, meteorología, arquitectura, etc.
- El diseño de diagramas y organigramas que sean secuencias de

d'instruccions: la construcció d'un moble, la manera d'unir les peces d'un joc de construcció o en els diagrames utilitzats en informàtica, etc.

- L'elaboració de diagrames descriptius de caràcter científic o tècnic en anatomia, botànica, mecànica, etc.

Tota la nostra vida està envoltada de formes que ens acompanyen i a les quals prestem escassa atenció: senyals de circulació amb forma triangular, circular o octogonal, quadres penjats de les parets que són rectangles. ¿Què és allò que fa que algunes formes romanguen invariables, mentre d'altres sofreixen profunds canvis?, ¿quines són les lleis que regeixen aquestes transformacions?

Aquest tipus de preguntes són aquelles que es pot plantejar a l'estudiant en situacions que, aparentment, no admeten discussió. Per exemple, els pupitres escolars tenen una superfície rectangular. Açò és la constatació d'un fet. Podem, tanmateix, no acceptar-ho com a quelcom inevitable i plantejar-nos preguntes del tipus: ¿podem apartar-nos de les suposicions socialment admeses com a vàlides?, ¿es podrà modificar la forma del pupitre?, ¿hi hauran altres formes que s'adaptin millor al treball que es realitza en una aula? I les preguntes poden anar més enllà: ¿hi haurà formes millors?, ¿quina serà la grandària apropiada, depenent de la superfície de les aules i del nombre d'estudiants que ha de treballar-hi?, etc.

Açò ens duu a un canvi d'actitud cap a les formes, que ja no poden ésser considerades com un producte final, sinó com un continu procés: la forma en evolució.

L'objectiu bàsic d'aquesta matèria optativa és la comprensió de les estructures espacials que ens envolten i el desenvolupament d'habilitats de comunicació tocant a aquestes. Mitjançant el treball realitzat en la matèria, es pretén potenciar el nivell de percepció espacial dels estudiants capacitant-los per millorar la seua adaptació al món tridimensional i per comprendre les diferents formes i expressions espacials de la nostra cultura.

Una estructura espacial consisteix en la repetició de formes iguals o semblants en estret contacte entre si. L'estructura espacial és l'ordre que governa l'espai. La característica principal de l'estructura és la de modular un espai, donant a aquesta una unitat. L'espai queda dividit en una quantitat de subdivisions disposades rítmicament i les formes queden organitzades amb una forta sensació de regularitat. El problema que cal resoldre és el de conèixer el mòdul, aqueixa part de l'estructura que conté tota la informació i a partir de la qual coneixem tot el sistema.

L'estudi de les figures en el pla i en l'espai serà especialment útil per aquells que en un futur seguisquen estudis d'art, arquitectura, delineació i enginyeria i per a moltes de les eixides professionals que van des de l'ofici d'obrer al disseny de roba, en les quals el sentit de l'espai serà una component important en el seu treball, i fins i tot en moltes de les activitats quotidianes o relacionades amb l'oci.

Una de les vies per donar forma a aquesta optativa consisteix a establir connexions amb les àrees obligatòries del currículum de l'Educació Secundària Obligatoria, de manera que el seu estudi es realitze, sempre que siga possible, des d'una òptica multidisciplinària en connectar conceptes i procediments de les àrees de *Matemàtiques*, *Educació plàstica i visual*, *Ciències de la natura*, *Ciències socials*, *geografia i història* i *Tecnologia*. D'aquesta manera donarà l'oportunitat als estudiants perquè puguin desenvolupar-lo amb major aprofundiment des de la perspectiva per ells escollida.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en les alumnes i els alumnes les capacitats següents:

1. Percebre les relacions entre les formes en el pla i en l'espai, essent sensibles a les seues qualitats estètiques i funcionals.
2. Descriure l'espai utilitzant diferents llenguatges: geomètric, ordinari, gràfic, numèric, algebraic, etc., i analitzar-lo des de diferents òptiques: relacions, propietats, seccions, perspectives, etc.
3. Comprendre les relacions entre les formes des de diverses òptiques: regularitat, simetria, proporció, harmonia en la seua disposició, etc. Utilitzar la composició, descomposició, moviment, deformació i desenvolupament de configuracions geomètriques per analitzar-les i obtenir-ne altres noves.
4. Comprendre i elaborar seqüències (algoritmes) per construir estructures complexes compostes per formes geomètriques.
5. Classificar figures i cossos atenent a diferents criteris.

instrucciones: la construcción de un mueble, la forma de unir las piezas de un juego de construcción o en los diagramas utilizados en informática, etc.

- La elaboración de diagramas descriptivos de carácter científico o técnico en anatomía, botánica, mecánica, etc.

Toda nuestra vida está rodeada de formas que nos acompañan y a las que prestamos escasa atención: señales de tráfico con forma triangular, circular u octagonal, cuadros colgados de las paredes que son rectángulos. ¿Qué es lo que hace que algunas formas permanezcan invariables, mientras otras sufren profundos cambios?, ¿cuáles son las leyes que rigen estas transformaciones?

Este tipo de preguntas son las que se puede plantear al estudiante en situaciones que, aparentemente, no admiten discusión. Por ejemplo, los pupitres escolares tienen una superficie rectangular. Esto es la constatación de un hecho. Podemos, sin embargo, no aceptarlo como algo inevitable y planteamos preguntas del tipo: ¿podemos apartarnos de las suposiciones socialmente admitidas como válidas?, ¿se podrá modificar la forma del pupitre?, ¿habrá otras formas que se adapten mejor al trabajo que se realiza en un aula? Y las preguntas pueden ir más allá, ¿habrá formas mejores?, ¿cuál será el tamaño apropiado, dependiendo de la superficie de las aulas y del número de estudiantes que ha de trabajar en ellas?, etc.

Esto nos lleva a un cambio de actitud hacia las formas, que ya no pueden ser consideradas como un producto final, sino como un continuo proceso: la forma en evolución.

El objetivo básico de esta materia optativa es la comprensión de las estructuras espaciales que nos rodean y el desarrollo de habilidades de comunicación acerca de ellas. Se pretende potenciar el nivel de percepción espacial de los estudiantes para mejorar la adaptación al mundo tridimensional y para comprender las distintas formas y expresiones espaciales de nuestra cultura.

Una estructura espacial consiste en la repetición de formas iguales o semejantes en estrecho contacto entre sí. La estructura espacial es el orden que gobierna el espacio. La característica principal de la estructura es la de modular un espacio, dando a éste una unidad. El espacio queda dividido en una cantidad de subdivisiones dispuestas rítmicamente y las formas quedan organizadas con una fuerte sensación de regularidad. El problema que hay que resolver es el de conocer el módulo, esa parte de la estructura que contiene toda la información y a partir de la cual conocemos todo el sistema.

El estudio de las figuras en el plano y en el espacio será especialmente útil para aquellos que en un futuro sigan estudios de arte, arquitectura, delineación e ingeniería y para muchas de las salidas profesionales que van desde la albañilería al diseño de ropa, en las que el sentido del espacio será una componente importante en su trabajo, e incluso en muchas de las actividades cotidianas o relacionadas con el ocio.

Una de las vías para dar forma a esta optativa consiste en establecer conexiones con las áreas obligatorias del currículo de la Educación Secundaria Obligatoria, de forma que su estudio se realice, siempre que se pueda, desde una óptica multidisciplinaria al conectar conceptos y procedimientos de las áreas de *Matemáticas*, *Educación Plástica y Visual*, *Ciencias de la Naturaleza*, *Ciencias Sociales*, *Geografía e Historia*, o *Tecnología*. De esta forma dará la oportunidad a los estudiantes para que puedan desarrollarlo con mayor profundidad desde la perspectiva por ellos elegida.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Percibir las relaciones entre las formas en el plano y en el espacio, siendo sensibles a sus cualidades estéticas y funcionales.
2. Describir el espacio utilizando diferentes lenguajes: geométrico, ordinario, gráfico, numérico, algebraico, etc., y analizarlo desde diferentes ópticas: relaciones, propiedades, secciones, perspectivas, etc.
3. Comprender las relaciones entre las formas desde diversas ópticas: regularidad, simetría, proporción, armonía en su disposición, etc. Utilizar la composición, descomposición, movimiento, deformación y desarrollo de configuraciones geométricas para analizarlas y obtener otras nuevas.
4. Comprender y elaborar secuencias (algoritmos) para construir estructuras complejas compuestas por formas geométricas.
5. Clasificar figuras y cuerpos atendiendo a distintos criterios.

6. Desenvolupar el sentit de l'espai en construir, dibuixar, mesurar, visualitzar, comparar, transformar i classificar figures geomètriques.

7. Identificar, formular i resoldre problemes. Elaborar estratègies personals de resolució, expressant clarament els passos seguits. Valorar la importància del procés i la seua aplicació en diferents contextos.

8. Valorar la incidència de les composicions de figures planes o espacials en la creació d'objectes artístics o tècnics, així com la seua utilitat per a l'estudi de les formes de la natura.

9. Valorar la importància de treballar en equip per a la discussió de les idees, per a la resolució dels problemes i per a la realització de les construccions, amb actitud de cooperació, tolerància i solidaritat.

10. Desenvolupar una actitud de curiositat i interès cap a la investigació de formes i configuracions geomètriques.

Blocs de continguts

1. Omplir un plànol. Els mosaics
Mosaics amb una sola rajola. Mosaics regulars.
Mosaics amb combinacions de polígons regulars. Mosaics semiregulars i uniformes.
Anàlisi dels mosaics semiregulars.
Calidoscopis per generar mosaics.
Modificacions en les rajoles d'un mosaic per generar-ne altres nous.

2. L'espai. Els políedres
El problema de la classificació dels políedres.
- Regulars.
- Estrellats dels regulars. Políedres de Kepler-Poinsot.
- Arquimedianos. Arquimedianos estrellats.
- Prismes i antiprismes.
- Compostos de sòlids regulars.
- Deltaedres.
Operacions sobre els políedres.
- Seccions d'alguns políedres regulars.
- Truncament.
Relacions entre els políedres. Dualitat.
Representació plana dels políedres: la perspectiva, el desenvolupament, el diagrama de Schlegel. Codificació.
Calidoscopis polièdrics.
El cobriment de l'espai. Les retícules espacials.

3. El creixement en la natura i en l'art
La proporció. El caràcter absolut i relatiu de les escales. Relació entre la forma i la grandària.
La secció àuria en la natura i en l'art.
Espirals en la natura i en l'art:
- L'espiral d'Arquímedes.
- L'espiral equiangular.
- L'hèlix i l'helicoides.

4. Màquines i mecanismes
Sistemes articulats.
La transmissió del moviment.
Rigidesa en les articulacions.
Sistemes articulats compostos: pantògraf, braç extensible, balança de Roberbal, etc.
Articulacions per traçar corbes.
Rodes dentades i correes de transmissió. Engranatges i corrioies.

5. Il·lusions òptiques i figures impossibles
Figures ambigües i indecidibles.
Objectes i figures impossibles.
Trames per a la creació de figures impossibles.
Els objectes impossibles en l'art i en la comunicació visual de les idees.

6. Trencaclosques en el pla i l'espai
Trencaclosques en el pla: els Tangram.
Descomposició i reordenació de les peces.
Poliminós, polidiamants i polihexos.
Trencaclosques en l'espai: el cub Soma, el cub de Lesk, el cub diabòlic, el cub de Mikusinski.
Laberints.
Jocs.

6. Desarrollar el sentido del espacio al construir, dibujar, medir, visualizar, comparar, transformar y clasificar figuras geométricas.

7. Identificar, formular y resolver problemas. Elaborar estrategias personales de resolución, expresando claramente los pasos seguidos, valorar la importancia del proceso y su aplicación en diferentes contextos.

8. Valorar la incidencia de las composiciones de figuras planas o espaciales en la creación de objetos artísticos o técnicos, así como su utilidad para el estudio de las formas de la naturaleza.

9. Valorar la importancia de trabajar en equipo para la discusión de las ideas, para la resolución de los problemas y para la realización de las construcciones, con actitud de cooperación, tolerancia y solidaridad.

10. Desarrollar una actitud de curiosidad e interés hacia la investigación de formas y configuraciones geométricas.

Bloques de contenidos

1. Rellenar el plano. Los mosaicos
Mosaicos con una sola baldosa. Mosaicos regulares.
Mosaicos con combinaciones de polígonos regulares. Mosaicos semirregulares y uniformes.
Análisis de los mosaicos semirregulares.
Calidoscopios para generar mosaicos.
Modificaciones en las baldosas de un mosaico para generar otros nuevos.

2. El espacio. Los poliedros
El problema de la clasificación de los poliedros.
- Regulares.
- Estrellados de los regulares. Poliedros de Kepler-Poinsot.
- Arquimedianos. Arquimedianos estrellados.
- Prismas y antiprismas.
- Compuestos de sólidos regulares.
- Deltaedros.
Operaciones sobre los poliedros:
- Secciones de algunos poliedros regulares.
- Truncamiento.
Relaciones entre los poliedros. Dualidad.
Representación plana de los poliedros: la perspectiva, el desarrollo, el diagrama de Schlegel. Codificación.
Calidoscopios poliédricos.
El cubrimiento del espacio. Las retículas espaciales.

3. El crecimiento en la naturaleza y en el arte
La proporción. El carácter absoluto y relativo de las escalas. Relación entre la forma y el tamaño.
La sección áurea en la naturaleza y en el arte.
Espirales en la naturaleza y en el arte:
- La espiral de Arquímedes.
- La espiral equiangular.
- La hélice y el helicoides.

4. Máquinas y mecanismos
Sistemas articulados.
La transmisión del movimiento.
Rigidez en las articulaciones.
Sistemas articulados compostos: pantógrafo, brazo extensible, balanza de Roberbal, etc.
Articulaciones para trazar curvas.
Ruedas dentadas y correas de transmisión. Engranajes y poleas.

5. Ilusiones ópticas y figuras imposibles
Figuras ambiguas e indecidibles.
Objetos y figuras imposibles.
Tramas para la creación de figuras imposibles.
Los objetos imposibles en el arte y en la comunicación visual de las ideas.

6. Rompecabezas en el plano y el espacio
Rompecabezas en el plano: los Tangram.
Descomposición y reordenación de las piezas.
Poliminós, polidiamantes y polihexos.
Rompecabezas en el espacio: el cubo Soma, el cubo de Lesk, el cubo diabólico, el cubo de Mikusinski.
Laberintos.
Juegos.

*Habilitats socials**Introducció*

L'accés de tota la població al sistema escolar en els seus trams obligatoris i gratuïts poden discriminar sense proposar-s'ho, a persones o grups de persones que no partisen d'una igualtat inicial: les poblacions rurals, les descendents d'emigrants, la primera generació escolaritzada en massa i, dins d'aquests grups, les dones i aquells que parlen una llengua diferent a la majoritària, poden tenir especials dificultats, que no sempre es presenten com a evidents.

De vegades les famílies actuals no tenen el poder de transmissió de les habilitats i destreses necessàries per desenvolupar-se amb autonomia en un món tan canviant, degut a múltiples factors, com poden ésser els horaris escolars i laborals, els poderosíssims mitjans de comunicació, el desarrelament cultural, els prejudicis, o la manca de preparació, hàbits o coneixements escaients, entre d'altres.

També es constata amb freqüència que l'accés a una feina digna i suficientment remunerada ve determinada en gran mesura per les condicions i destreses bàsiques i per la imatge de desimboltura, capacitat d'adaptació, coneixement del medi, habilitat comunicativa i de tracte i confiança pròpia, que fan gala aspirants o demandants.

El tracte a les persones, l'autoestima, l'atenció corporal i vestimenta, la confecció de documents, el coneixement dels mecanismes de mercat, la presa de la paraula, etc., són «arts» i «ciències» que s'adquireixen amb prou feines de manera pragmàtica i sovint mitjançant un resultat de fracàs repetit que pot crear irreversibles frustracions, sobre-tot en persones amb dèbils qualitats i models socials no positius que no afavoriran la seua transmissió «espontània».

Es podria definir les *Habilitats Socials* com el conjunt de destreses, capacitats, hàbits i tècniques que permeten comunicar, tractar, comprendre significativament, fer-se comprendre i conviure respectuosament, adquirir aptituds necessàries per a l'autonomia personal, professional i grupal i les competències apropiades per compartir tasques i treballar en equip.

La possibilitat d'aprendre a usar els recursos humans propis, educar-los i desenvolupar-los, facilitarà l'entendiment entre persones i contribuirà a pal·liar els prejudicis sexistes, racistes, classistes o altres. Quantes més persones hi haja preparades per desenvolupar-se amb soltesa en molt diferents situacions, menys s'inferirà que de les característiques de naixement es deriven unes habilitats socials o altres.

Així doncs, aquesta matèria optativa complirà diverses funcions de formació: la funció compensadora i integradora, la funció de socialització i individualització, la funció igualadora i la funció no segregadora, funcions que contribuirán a la consecució dels objectius generals previstos per a l'Educació Secundària Obligatoria.

Tant en l'àmbit públic com en el privat, el desconeixement d'algunes destreses i el seu no desenvolupament constitueixen un factor de rivalitat i desconfiança entre persones i una discriminació en raó del seu sexe-gènere, origen o altres condicions de naixement que les impulsen a assumir o rebutjar certes activitats necessàries en la resolució d'algun conflicte o en el moment d'afrontar diferents episodis vitals. El repartiment de tasques dins de la unitat de convivència a la qual es pertany o s'escull, les iniciatives per abordar noves activitats en un equip de treball, el coneixement de l'engranatge burocràtic, la por a acceptar una beca o un lloc lluny de la llar, són qüestions totes que acostumen a produir conflictes innecessaris d'insolidaritat o dependència.

Aquesta proposta curricular pot contribuir en gran part al fet que el dret i el respecte a la diversitat es veja augmentat i afavorit amb el ritme d'aprenentatge d'aquestes habilitats socials, ja que es podrà anar integrant en la millora del rendiment escolar en altres àrees, podrà ajudar en l'elecció escolar i professional i procurar una coincidència o descobriment de motivacions o capacitats ocultes en el currículum del tronc comú.

Al final de l'Educació Secundària Obligatoria tot estudiant haurà d'estar en condicions d'albirar convenientment el seu desenvolupament afectiu, crític i creatiu. Hauran, doncs, de tenir en la seua mà elements diversos que els permeten conèixer i interpretar el món i, sobretot comportar-se autònomament, pal·liant o evitant així les relacions de dependència amb els seus semblants, iguals, superiors o inferiors jeràrquics.

Des d'aquesta matèria optativa no s'invita a disquisicions teòri-

*Habilidades sociales**Introducción*

El acceso de toda la población al sistema escolar en sus tramos obligatorios y gratuitos puede discriminar, sin proponérselo, a personas o grupos de personas que no parten de una igualdad inicial: las poblaciones rurales, las descendientes de emigrantes, la primera generación escolarizada en masa y, dentro de estos grupos, las mujeres y quienes hablen una lengua distinta a la mayoritaria pueden tener especiales dificultades, que no siempre se presentan como evidentes.

En ocasiones las familias actuales no tienen el poder de transmisión de las habilidades y destrezas necesarias para desenvolverse con autonomía en un mundo cambiante, debido a múltiples factores como los horarios escolares y laborales, los poderosísimos medios de comunicación, el desarraigo cultural, los prejuicios, o la falta de preparación, hábitos o conocimientos adecuados, entre otros.

También se constata con frecuencia que el acceso a un empleo digno y suficientemente remunerado viene determinado en gran medida por las condiciones y destrezas básicas y por la imagen de desenvoltura, capacidad de adaptación, conocimiento del medio, habilidad comunicativa y de trato y confianza propia, de que hagan gala aspirantes o demandantes.

El trato a las personas, la autoestima, el cuidado corporal y de la vestimenta, la confección de documentos, el conocimiento de los mecanismos del mercado, la toma de la palabra, etc., son «artes» y «ciencias» que se adquieren a duras penas de modo pragmático y mediando frecuentemente un resultado de fracaso repetido que puede crear irreversibles frustraciones, sobre todo en personas con débiles cualidades y modelos sociales no positivos que no favorecerán su transmisión «espontánea».

Se podría definir las *Habilidades Sociales* como el conjunto de «destrezas, capacidades, hábitos y técnicas que permitan comunicar, tratar, comprender significativamente, hacerse comprender y convivir respetuosamente, adquirir aptitudes necesarias para la autonomía personal, profesional y grupal y las competencias apropiadas para compartir tareas y trabajar en equipo».

La posibilidad de aprender a usar los recursos humanos propios, educarlos y desarrollarlos, facilitará el entendimiento entre personas y contribuirá a paliar los prejuicios sexistas, racistas, clasistas u otros. Cuantas más personas haya preparadas para desenvolverse con soltura en muy distintas situaciones, menos se inferirá que de las características de nacimiento se derivan unas habilidades sociales u otras.

Así pues, esta materia optativa, cumplirá diversas funciones de formación: la función compensadora e integradora, la función de socialización e individualización, la función igualadora y la función no segregadora, funciones que contribuirán a la consecución de los objetivos generales previstos para la Educación Secundaria Obligatoria.

Tanto en el ámbito público como en el privado, el desconocimiento de algunas destrezas y su no desarrollo constituyen un factor de rivalidad y desconfianza entre personas y una discriminación en razón de su sexo-género, origen u otras condiciones de nacimiento que las impulsan a asumir o rechazar ciertas actividades necesarias en la resolución de algún conflicto o en el momento de afrontar diversos episodios vitales. El reparto de tareas dentro de la unidad de convivencia a la que se pertenezca o se elija, las iniciativas para abordar nuevas actividades en un equipo de trabajo, el conocimiento del engranaje burocrático, el miedo a aceptar una beca o un puesto lejos del hogar, son cuestiones que suelen producir conflictos innecesarios de insolidaridad o dependencia.

Esta propuesta curricular puede contribuir en gran manera a que el derecho y el respeto a la diversidad se vea aumentado y favorecido con el ritmo de aprendizaje de estas habilidades sociales, pues se podrá ir integrando en la mejora del rendimiento escolar en otras áreas, podrá ayudar en la elección escolar y profesional y procurar una coincidencia o descubrimiento de motivaciones o capacidades ocultas en el currículo del tronco común.

Al término de la Educación Secundaria Obligatoria todo estudiante deberá estar en condiciones de avistar convenientemente su desarrollo afectivo, crítico y creativo. Deberán, pues, tener en su mano elementos diversos que les permitan conocer e interpretar el mundo y, sobre todo comportarse autónomamente, paliando o evitando así las relaciones de dependencia con sus semejantes, iguales, superiores o inferiores jerárquicos.

Desde esta materia optativa no se invita a disquisiciones teóricas

ques ni a l'abstracció, sinó que caldrà fer un esforç per posar els estudiants en contacte amb diferents situacions de la vida pública o privada, enfrontant-los a aquest tipus d'episodis per a la seua resolució més convenient.

Aquesta matèria optativa pot ésser servir també de punt de partida o d'enllaç per la interdisciplinarietat i per a l'aplicació directa a d'altres tipus de coneixements, habilitats o instruments que s'estiguen adquirint. En aquest sentit pot compartir continguts amb matèries del tronc comú, o amb d'altres matèries optatives, encara que presentats amb la funcionalitat específica d'aquesta matèria. Com a exemple, podem esmentar els temes d'expressió escrita, interpretació de documents, nutrició, higiene o normes d'educació vial, etc., però, en l'àmbit de les *Habilitats Socials*, es presentaran i treballaran sempre en situacions reals o simulades didàcticament, per tal d'afrontar-les en la pràctica i mitjançant un seguiment personal. Fonamentalment, es tracta que els alumnes i les alumnes realitzen aprenentatges molt funcionals, que els permeten anar desenvolupant-se de la manera més autònoma possible tant en la seua vida privada com en la pública.

Donada la naturalesa d'aquesta matèria optativa, és desitjable que, progressivament, vaja desenvolupant-se de manera interdisciplinària. A títol indicatiu, es suggereixen les connexions amb les àrees següents:

- Amb l'àrea de *Ciències de la natura*: electricitat, aigües, gasos, nutrició, toxicitat, propietats de productes i matèries, composició de teixits i substàncies, càlculs pressupostaris, etc.

- Amb les àrees de *Castellà: llengua i literatura*, *Valencià: llengua i literatura* i *Llengües estrangeres*: interpretació i producció de textos: correcció i adequació; vocabulari i ortografia; maneig de diccionaris i bibliografies; presa de la paraula; interpretació de textos expressius i llenguatges específics; premsa, imatge i publicitat...

- Amb l'àrea de *Tecnologia*: ús de materials; reparació i confecció d'artefactes; condicions de seguretat...

- Amb l'àrea d'*Educació plàstica i visual*: dissenys, colors, formes...

- Amb l'àrea d'*Educació física*: relaxació, autodefensa, expressió corporal...

Com a conseqüència del seu caràcter formatiu i orientador, la impartició d'aquesta matèria optativa podria aprofitar-se per a desenvolupar capacitats que impulsaran cap a l'elecció d'alguns cicles formatius, com ara:

- Serveis al consumidor.
- Activitats socio-culturals.
- Biblioteconomia, arxivística i documentació.
- Educador infantil.
- Gestió administrativa.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i les alumnes les capacitats següents:

1. Comprendre i produir textos, documents i missatges (orals, escrits o icònics), amb autonomia, propietat, creativitat i adequació, amb diferents intencions i propòsits comunicatius i en diferents contextos.
2. Obtenir i utilitzar informació de manera autònoma i crítica i conèixer les maneres en les quals estiga disponible.
3. Conèixer les necessitats corporals, afectives i estètiques pròpies i alienes i valorar la importància que aquestes tenen per a l'equilibri personal i per a unes relacions pacífiques i justes.
4. Desenvolupar estratègies per a la resolució de problemes o conflictes, valorar el treball propi i alié i conèixer les relacions de poder i jerarquia.
5. Prendre consciència del funcionament del cos i adquirir tècniques que contribueixen al propi benestar i al de les persones properes.
6. Analitzar valors socials com els relatius a deures i drets i a la qualitat de vida.
7. Aprendre a evitar l'engany i a denunciar-lo mitjançant els mecanismes burocràtics o judicials i legals que estan a l'abast de la ciutadania.
8. Superar inhibicions i prejudicis, rebutjar discriminacions de persones en raó de qualsevol variable i desenvolupar actituds de solidaritat, cooperació i tolerància.

ni a la abstracció, sino que se deberá hacer un esfuerzo para poner a los estudiantes en contacto con diversas situaciones de la vida pública o privada, enfrentándolos a este tipo de episodios para su resolución más conveniente.

Esta materia puede servirle de punto de partida o de enlace para la interdisciplinariiedad y para la aplicación directa a otros tipos de conocimientos, habilidades o instrumentos que se estén adquiriendo. En este sentido, puede compartir contenidos con materias del tronco común o con otras materias optativas aunque presentados con la funcionalidad específica de esta materia. Como ejemplo de ello, podemos nombrar los temas de expresión escrita, interpretación de documentos, nutrición, higiene o normas de educación vial, etc., pero, en el ámbito de las *Habilidades sociales*, se presentarán y trabajarán siempre en situaciones reales o simuladas didácticamente, para afrontarlas en la práctica y por medio de un seguimiento personal. Fundamentalmente, se trata de que los alumnos y las alumnas realicen aprendizajes muy funcionales, que les permitan ir desarrollándose de la forma más autónoma posible tanto en su vida privada como en la pública.

Dada la naturaleza de esta materia optativa, es deseable que, progresivamente, se vaya desarrollando de forma interdisciplinaria. A título indicativo, se sugieren las conexiones con las áreas siguientes:

- Con el área de *Ciencias de la Naturaleza*: electricidad, aguas, gases, nutrición, toxicidad, propiedades de productos y materias, composición de tejidos y sustancias, cálculos presupuestarios, etc.

- Con las áreas de *Castellano: Lengua y Literatura*, *Valenciano: Lengua y Literatura* y *Lenguas Extranjeras*: interpretación y producción de textos: corrección y adecuación; vocabulario y ortografía; manejo de diccionarios y bibliografías; toma de la palabra; interpretación de textos expresivos y lenguajes específicos; prensa, imagen y publicidad...

- Con el área de *Tecnología*: uso de materiales; reparación y confección de artefactos; condiciones de seguridad...

- Con el área de *Educación Plástica y Visual*: diseños, colores, formas...

- Con el área de *Educación Física*: relajación, autodefensa, expresión corporal...

A consecuencia de su carácter formativo y orientador la impartición de esta materia optativa podría ser la ocasión para develar capacidades que impulsarán a la elección de algunos ciclos formativos, como:

- Servicios al consumidor.
- Actividades socioculturales.
- Biblioteconomía, archivística, documentación.
- Educador infantil.
- Gestión Administrativa.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Comprender y producir textos, documentos y mensajes (orales, escritos o icónicos), con autonomía, propiedad, creatividad y adecuación, con distintas intenciones y propósitos comunicativos y en diferentes contextos.
2. Obtener y utilizar información de forma autónoma y crítica y conocer los modos en los que se halla disponible.
3. Conocer las necesidades corporales, afectivas y estéticas propias y ajenas y valorar la importancia que éstas tienen para el equilibrio personal y para unas relaciones pacíficas y justas.
4. Desarrollar estrategias para la resolución de problemas o conflictos, valorar el trabajo propio y ajeno y conocer las relaciones de poder y jerarquía.
5. Tomar conciencia del funcionamiento del cuerpo y adquirir técnicas que contribuyan al propio bienestar y al de las personas próximas.
6. Analizar valores sociales relativos a deberes y derechos y a la calidad de vida.
7. Aprender a evitar el engaño y a denunciarlo mediante los mecanismos burocráticos o judiciales y legales que obran al alcance de la ciudadanía.
8. Superar inhibiciones y prejuicios, rechazar discriminaciones de personas en razón de cualquier variable y desarrollar actitudes de solidaridad, cooperación y tolerancia.

Blocs de continguts

Essent l'objectiu prioritari una formació integral de la persona, és molt convenient que en aquesta matèria s'oferisquen continguts molt reclamats socialment i cultural, com pot ésser l'educació per a la salut, per al consum, per a la pau, per a l'atenció del medi ambient, educació sexual i ús de llenguatges diversos, la qual cosa constitueix en si mateix un projecte adequat per admetre la impregnació de tots aquests temes transversals del currículum.

1. Recerca de xarxes socials i coneixement d'institucions,

La complexitat de la vida actual fa que les persones ens moguem contínuament en coordenades privades i públiques interrelacionades estretament, que ens obliguen a transitar amb soltesa per unes o altres, amb efectes multiplicadors. Els continguts que es proposen en aquest bloc s'hauran d'entrecruar necessàriament amb els presentats en els blocs 3 i 4.

Informació.

- Literatura oficial: Butlletí Oficial de l'Estat, *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, de la Comunitat Europea, etc.

- Butlletins d'associacions.

- Anuncis oficials.

- Guies.

- Centres d'informació i assessorament: joves, dones, col·locació, oposicions i concursos, premis i certàmens, programes i projectes, beques, intercanvis, estudis, consum, meteorologia, trànsit, protecció civil, etc.

Documentació.

- Biblioteques i arxius.

- Museus.

- Centres de documentació.

Associacions.

- Finalitats i activitats. Condició d'admissió. Avantatges i inconvenients.

Intercanvis socials.

- Relacions de jerarquia, poder i responsabilitat.

- Normes de cortesia i protocol.

- Tècniques de negociació: les parts; estratègies i tàctiques; les propostes; l'argumentació i discussió. Resultats.

Autoconeixement i autoestima.

- Aptituds i qualitats pròpies.

- Mecanismes front a l'avoriment o a la por a la solitud o incapacitat.

- Comportaments relacionals: familiars, de parella, amistosos, de veïnatge, companyonia...

2. Càlculs i compres

Vivim en una cultura de mercat en la qual tot s'ha de comprar o contractar-se, fins i tot la seguretat o la formació. La llei de l'oferta i la demanda regeix en gran part el destí col·lectiu i l'elecció individual. Hem de conèixer les lleis del consum, per tal d'afrontar-lo satisfactòriament.

Compres ordinàries.

- Tipus de comerços; avantatges o desavantatges de tendes petites, grans magatzems, mercats, establiments especialitzats.

- Relació qualitat-preu: marques, rebaixes, saldos, promocions i ofertes, descomptes, preus fixos.

Grans compres.

- Habitatges, terrenys, locals.

- Vehicles.

- Equipaments domèstics (mobles, electrodomèstics, instal·lacions).

- Inversions.

Compres de serveis.

- Assegurances.

- Viatges.

- Lloguers.

- Assessories i gestions.

- Professions lliberals.

- Reparacions i instal·lacions.

- Cultura i oci.

- Bancs (crèdit, préstec, gestió i custòdia de béns).

Relació necessitats-desitjos-recursos-possibilitats.

- Tipus de salaris (fixos, incentius, subsidis i prestacions). Màxims-mínims.

- Altres ingressos (rendes, minuts, treballs esporàdics, comissions, dividendes, ventes de béns, herències, premis, beques).

Bloques de contenidos

Siendo el objetivo prioritario una formación integral de la persona, es muy conveniente que en esta materia se oferten contenidos muy reclamados social y culturalmente, como pueden ser la educación para la salud, para el consumo, para la paz, para el cuidado del medio ambiente, educación sexual y uso de lenguajes diversos, lo que constituye en sí mismo un proyecto adecuado, para admitir la impregnación de todos estos temas transversales del currículo.

1. Búsqueda de redes sociales y conocimiento de instituciones

La complejidad de la vida actual hace que las personas nos movamos continuamente en coordenadas privadas y públicas interrelacionadas estrechamente, que nos obligan a transitar con soltura por unas y otras, con efectos multiplicadores. Los contenidos que se proponen en este bloque se deberán entrecruzar necesariamente con los presentados en los bloques 3 y 4.

Información.

- Literatura oficial: Boletín Oficial del Estado, *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, de la Comunidad Europea, etc.

- Boletines de asociaciones.

- Anuncios oficiales.

- Guías.

- Centros de información y asesoramiento: jóvenes, mujeres, empleo, oposiciones y concursos, premios y certámenes, programas y proyectos, becas, intercambios, estudios, consumo, meteorología, tráfico, protección civil, etc.

Documentación.

- Bibliotecas y archivos.

- Museos.

- Centros de documentación.

Asociaciones.

- Fines y actividades. Condiciones de admisión. Ventajas e inconvenientes.

Intercambios sociales.

- Relaciones de jerarquía, poder y responsabilidad.

- Normas de cortesia y protocolo.

- Técnicas de negociación: las partes; estrategias y tácticas; las propuestas; la argumentación y discusión. Resultados.

Autoconocimiento y autoestima.

- Aptitudes y cualidades propias.

- Mecanismos frente al aburrimiento o al miedo a la soledad o incapacidad.

- Comportamientos en las relaciones: familiares, de pareja, amistosos, de vecindad, compañerismo...

2. Cálculos y compras

Vivimos en una cultura de mercado en la que todo ha de comprarse o contratarse, incluso la seguridad o la formación. La ley de la oferta y la demanda rige en gran parte el destino colectivo y la elección individual. Debemos conocer las leyes del consumo para afrontarlo satisfactoriamente.

Compras ordinarias.

- Tipos de comercios; ventajas o desventajas de tiendas pequeñas, grandes almacenes, mercados y establecimientos especializados.

- Relación calidad-precio: marcas, rebajas, saldos, promociones y ofertas, descuentos, precios fijos.

Grandes compras.

- Viviendas, terrenos, locales.

- Vehículos.

- Equipamientos domésticos (muebles, electrodomésticos, instalaciones).

- Inversiones.

Compras de servicios.

- Seguros.

- Viajes.

- Alquileres.

- Asesorías y gestiones.

- Profesionales liberales.

- Reparaciones e instalaciones.

- Cultura y ocio.

- Bancos (crédito, préstamo, gestión y custodia de bienes).

Relación necesidades-deseos-recursos-possibilidades.

- Tipos de salarios (fijos, incentivos, subsidios y prestaciones). Máximos-mínimos.

- Otros ingresos (rentas, minutas, trabajos esporádicos, comisiones, dividendos, ventas de bienes, herencias, premios, becas).

- Pressupostos: Capítols i valoració: Domèstics, obres, negocis, activitats grupals, altres.
- Economia i convivència: guanys, separació de béns, economies independents solidàries.
- La relació de les persones amb els diners: ¿qui paga què?, ¿per a qui?
- Formes de pagament: efectiu, xecs, lletres, targetes de dèbit o crèdit, espècie, canvi.

3. Interpretació i producció de textos

Proveir de mecanismes instrumentals que ajuden que la població no «se senta perduda» front a la quantitat d'estímul que les societats actuals procuren, i aprofitar els coneixements teòrics que el sistema escolar facilita a través d'àrees del tronc comú, és una tasca que cal assumir dins d'aquest bloc de continguts.

Interpretació.

- Rebuts, factures, pòlisses, pressupostos, contractes, instruccions d'ús o maneig, multes, notificacions, normatives, programes electorals, ofertes comercials, enquestes.
- Premsa: articles, opinió, entrevistes, reportatges, seccions fixes, anuncis breus, etc.
- Publicitat: destí, producte, presentació.
- Propaganda i senyes d'identitat.
- Missatges electorals.
- Campanyes públiques.
- Campanyes privades.
- Logotips, anagrames i sigles.
- Mitjans de Cultura.
- Lectures.
- Músiques.
- Altres mitjans d'entreteniment o espectacles.
- Producció de textos amb propòsits concrets.
- Presa de la paraula en públic.
- Presa de notes i resum posterior.
- Moderar i moderar-se en reunions o assemblees.
- Confecció de reclamacions, actes, instàncies i sol·licituds, currículum, monografies, informes, memòries, projectes.

4. Atencions materials i personals

No es pot suposar en el moment actual que les persones puguin tenir una mínima qualitat de vida sense conèixer les actuacions necessàries que, en el món de la unitat domèstica a la qual tot el món pertany d'una manera o d'altra, són imprescindibles per al benestar propi o alié. D'açò depèn en gran part el rendiment escolar i professional de les persones. I també la felicitat i l'equilibri personal.

Higiene, neteja i ordre.

- Higiene per conservar la salut.
- Neteja i ordre per obtenir qualitat en la vida domèstica: bany, cuines, pols, superfícies delicades, els objectes personals...
- El procés d'atenció de la roba: elecció segons la finalitat (fred, calor, festes, esports) Llarvar, estendre, planxar, doblar, penjar, classificar, reparar, desperfectes comuns (botons, creinalleres, esquinços, costures, vores, pedaços).
- Fibres naturals i sintètiques: avantatges i inconvenients. Etiquetes de composició, símbols i normes en l'etiquetatge.
- Colors i combinació de peces i estils.
- Petites reparacions i instal·lacions.
- Canviar una soleta d'aixeta.
- Desembussar un desguàs.
- Reparar un endoll o una connexió elèctrica.
- Retocar una taca de pintura.
- Polir o envernissar. Encolar alguna cosa desballestada.
- Instal·lar un llum.
- Reparar una cinta de persiana.
- Penjar quadres i prestatgeries.
- Folrar una cadira, una porta o un calaix.
- Col·locar i netejar moquetes, catifes o altres revestiments de parets i sòls.

Atencions personals.

- Estètica i benestar: maquillatges festius o ordinaris, cura del cabell, pell, ungles, dents. Neteja personal. Tècniques actives d'autocontrol: respiració i relaxació.
- Primers auxilis; alimentació i higiene d'infants i persones majors, malaltes o impedides. Esterilització casolana (ebullició o solucions, pastilles o líquids).

- Presupuestos: capítulos y valoración. Domésticos, obras, negocios, actividades grupales, otros.
- Economía y convivencia: bienes gananciales, separación de bienes, economías independientes solidarias.
- La relación de las personas con el dinero: ¿quién paga qué? ¿para quién?
- Formas de pago: efectivo, talones, letras, tarjetas de débito o crédito, especie, trueque.

3. Interpretación y producción de textos

Proveer de mecanismos instrumentales que ayuden a que la población no «se sienta perdida» ante la cantidad de estímulos que las sociedades actuales procuran, y aprovechar los conocimientos teóricos que el sistema escolar facilita a través de áreas del tronco común, es tarea que se debe asumir dentro de este bloque de contenidos.

Interpretación.

- Recibos, facturas, pólizas, presupuestos, contratos, instrucciones de uso o manejo, multas, notificaciones, normativas, programas electorales, ofertas comerciales, encuestas.
- Prensa: artículos, opinión, entrevistas, reportajes, secciones fijas, anuncios breves, etc.
- Publicidad: destino, producto, presentación.
- Propaganda y señas de identidad.
- Mensajes electorales.
- Campañas públicas.
- Campañas privadas.
- Logotipos, anagramas y siglas.
- Medios de cultura.
- Lecturas.
- Músicas.
- Otros medios de entretenimiento o espectáculos.
- Producción de textos con propósitos concretos.
- Toma de la palabra en público.
- Toma de notas y resumen posterior.
- Moderar y moderarse en reuniones o asambleas.
- Confección de reclamaciones, actas, instancias y solicitudes, currículo, monografías, informes, memorias, proyectos.

4. Cuidados materiales y personales

No se puede suponer en el momento actual que las personas puedan tener una mínima calidad de vida sin conocer las actuaciones necesarias que, en el mundo de la unidad domèstica a la que todo el mundo pertenece de una u otra forma, son imprescindibles para el bienestar propio y ajeno. De ello depende en gran medida el rendimiento escolar y profesional de las personas. Y también la felicidad y el equilibrio personal.

Higiene, limpieza y orden.

- Higiene para conservar la salud.
- Limpieza y orden para obtener calidad en la vida domèstica: baños, cocinas, polvo, superficies delicadas, los objetos personales...
- El proceso de cuidado de la ropa: elección según finalidad (frío, calor, fiestas, deportes...) Lavar, tender, planchar, doblar, colgar, clasificar, reparar, desperfectos comunes (botones, cremalleras, desgarrados, costuras, dobladillos, parches).
- Fibras naturales y sintéticas: ventajas e inconvenientes. Etiquetas de composición, símbolos y normas en el etiquetado.
- Colores y combinación de prendas y estilos.
- Petitas reparaciones e instalaciones.
- Cambiar una soleta de grifo.
- Desatascar un desagüe.
- Reparar un enchufe o conexión eléctrica.
- Retocar una mancha de pintura.
- Pulir o barnizar. Encolar algo desvencijado.
- Instalar una lámpara.
- Reparar una cinta de persiana.
- Colgar cuadros y estantes.
- Forrar una silla, una puerta o un cajón.
- Colocar y limpiar moquetas, alfombras u otros revestimientos de paredes y suelos.

Cuidados personales.

- Estética y bienestar: maquillajes festivos u ordinarios, cuidados del cabello, piel, uñas, dientes. Aseo personal. Técnicas activas de autocontrol: respiración y relajación.
- Primeros auxilios; alimentación e higiene de bebés y personas ancianas, enfermas o impedidas. Esterilización casera (ebullición o soluciones, pastillas o líquidos).

- Seguretat.
- Domèstica: (accidents de foc, electricitat, aigua, gas o productes diversos tallants o tòxics).
- Animals i plantes.
- Viària: (normes de circulació i de cortesia i respecte en la via pública).
- Autoprotecció: (precaucions, prohibicions i consells).
- Nutrició i alimentació.
- Preparació i combinació d'aliments i begudes.
- Confecció i realització de menús ordinaris i especials. Equilibri dietètic. Règims.
- Intoxicacions provocades o accidentals: alcohol, medicaments, aliments en mal estat, enverinaments, ingestió per error, sobredosi, emanació de gasos, drogadicció.
- Deixalles i residus: classificació i eliminació.
- Temps i treball. Espais.
- La unitat familiar de reproducció.
- Els espais comuns i particulars.
- La distribució de tasques i el repartiment de responsabilitats.
- Les relacions familiars.
- Planificació del temps: treball, estudi, oci, descans.

No s'ha inclòs cap contingut que represente un entrenament tècnic específic per ésser practicat, com per exemple les habilitats que pressuposen coneixements de música, informàtica, disseny, etc., amb la intenció de no discriminar i perquè estan presents de manera específica en altres àrees o matèries.

Informàtica

Introducció

La informàtica està molt desenvolupada en la nostra societat i la seua utilització s'ha imposat en gran manera en la vida actual, fins al punt que avui en dia es fa necessari un coneixement dels mitjans i tècniques informàtics per desenvolupar nombroses tasques en les més diferents branques del treball i el coneixement.

A més, és àmpliament coneguda la capacitat dels joves per assimilar aquests conceptes i tècniques i l'enorme atracció que tot açò exerceix sobre molts d'ells. L'ensenyament ha de recollir aquestes necessitats i inquietuds de la societat per tal de formar els joves utilitzant la informàtica a diferents nivells, tant com a eina en l'aprenentatge de diferents matèries per a les quals pot ésser útil, convenient o necessària, com d'una manera específica i diferenciada.

Aquest plantejament de dissenyar la informàtica com a matèria independent d'aprenentatge ve avalada per dos aspectes principals. En primer lloc, existeixen característiques i mètodes comuns que poden tractar-se de manera unificada i existeix una *cultura informàtica* que abraça totes les coses referides al món de l'ordinador i que inclou una manera d'analitzar, raonar o interactuar amb un problema o temàtica concreta. I en segon lloc, la inversió en equips i mitjans per al treball amb ordinadors és relativament costosa per la seua constant modernització, la qual cosa justifica l'existència d'una aula específica d'informàtica per rendibilitzar aquesta inversió.

D'altra banda, la mateixa naturalesa canviant, interactiva i interdisciplinària del món de la informàtica fan a aquesta matèria idònia per incloure's com a optativa d'Educació Secundària Obligatoria, amb un disseny obert que permeti múltiples desenvolupaments diferenciats. Perquè matèria independent no vol dir aïllada ni deslligada de la resta de l'ensenyament. Pot i s'ha de treballar en connexió i col·laboració amb d'altres àrees i matèries i fins i tot amb activitats relatives a la vida del centre i l'entorn educatiu.

De fet la majoria de les matèries i activitats pròpies d'un centre poden aprendre's o realitzar-se de manera més àmplia, ràpida, profunda o interessant amb el recolzament de la informàtica. Ací l'eina reforça el contingut i obri noves perspectives, per la qual cosa aquesta matèria és especialment adequada per connectar-se amb d'altres optatives i dinamitzar així la vida escolar. Al mateix temps la informàtica pot propiciar una relació directa amb el món real, lluny de l'academicisme, cosa que s'ha d'aprofitar per plantejar l'ensenyament i l'aprenentatge en torn de situacions, treballs o problemes reals mitjançant projectes connectats amb temes o necessitats concretes, projectes basats en el maneig d'informació abundant i ràpidament accessible, és a dir, en la informàtica. Aquesta connexió amb l'ensenyament i la vida, amb d'altres optatives i projectes, s'explica i desenvolupa al llarg d'aquest disseny curricular.

- Seguridad.
- Doméstica: (accidentes de fuego, electricidad, agua, gas o productos diversos cortantes o tóxicos).
- Animales y plantas.
- Vial (normas de circulación y de cortesía y respeto en la vía pública).
- Autoprotección: precauciones, prohibiciones y consejos.
- Nutrición y alimentación.
- Preparación y combinación de alimentos y bebidas.
- Confección y realización de menús ordinarios y especiales. Equilibrio dietético. Regímenes.
- Intoxicaciones provocadas o accidentales: alcohol, medicamentos, alimentos en mal estado, envenenamientos, ingestión por error, sobredosis, emanación de gases, drogadicción.
- Desperdicios y residuos: clasificación y eliminación.
- Tiempo y trabajo. Espacios.
- La unidad familiar de reproducción.
- Los espacios comunes y particulares.
- La distribución de tareas y el reparto de responsabilidades.
- Las relaciones familiares.
- Planificación del tiempo: trabajo, estudio, ocio, descanso.

No se ha incluido ningún contenido que suponga un entrenamiento técnico específico para ser practicado, como por ejemplo las habilidades que presuponen conocimientos de música, informática, diseño, etc., con la intención de no discriminar y porque están presentes de modo específico en otras áreas o materias.

Informàtica

Introducción

La informática está muy desarrollada en nuestra sociedad y su empleo se ha impuesto en gran manera en la vida actual, hasta el punto de que hoy en día se hace necesario un conocimiento de los medios y técnicas informáticos para desarrollar numerosas tareas en las más distintas ramas del trabajo y del conocimiento.

Además, es sobradamente conocida la capacidad de los jóvenes para asimilar estos conceptos y técnicas y la enorme atracción que todo esto ejerce sobre muchos de ellos. La enseñanza debe recoger estas necesidades e inquietudes de la sociedad para formar a los jóvenes utilizando la informática a distintos niveles, tanto como herramienta en el aprendizaje de distintas materias para las cuales puede ser útil, conveniente o necesaria, como de una manera específica y diferenciada.

Este planteamiento de diseñar la Informática como materia independiente de aprendizaje viene avalado por dos aspectos principales. En primer lugar, existen características y métodos comunes que pueden tratarse de manera unificada y existe una *cultura informática* que abarca todo lo referente al mundo del ordenador y que incluye un modo de analizar, razonar o interactuar con un problema o una temática concreta. Y en segundo lugar, la inversión en equipos y medios para el trabajo con ordenadores es relativamente costosa debido a su constante modernización, lo cual justifica la existencia de un aula específica de informática para rentabilizar esa inversión.

Por otro lado, la misma naturaleza cambiante, interactiva e interdisciplinaria del mundo de la informática hacen a esta materia idónea para incluirse como optativa de Educación Secundaria Obligatoria, con un diseño abierto que permita múltiples desarrollos diferenciados. Porque materia independiente no quiere decir aislada ni desligada del resto de la enseñanza. Puede y debe trabajarse en conexión y colaboración con otras áreas y materias e incluso con actividades relativas a la vida del centro y al entorno educativo.

De hecho la mayoría de las materias y actividades propias de un centro pueden aprenderse o realizarse de manera más amplia, rápida, profunda o interesante con apoyo de la informática. Aquí la herramienta refuerza el contenido y abre nuevas perspectivas, por lo que esta materia es especialmente adecuada para conectarse con otras optativas y dinamizar así la vida escolar. Al mismo tiempo la Informática puede propiciar una relación directa con el mundo real, lejos del academicismo, lo que debe ser aprovechado para plantear la enseñanza y el aprendizaje en torno a situaciones, trabajos o problemas reales por medio de proyectos conectados con temas o necesidades concretas, proyectos basados en el manejo de información abundante y rápidamente accesible, es decir, en la informática. Esta conexión con la enseñanza y la vida adulta y activa se concreta y desarrolla a lo largo de este diseño curricular.

Objectius

L'ensenyament i aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i en les alumnes les capacitats següents:

1. Conèixer el món de la informàtica i els mitjans que proposa per solucionar eficaçment diferents tipus de tasques.
2. Utilitzar les noves tecnologies i habitar-se a treballar-hi.
3. Manejar amb soltesa ordinadors, impressores, etc., resoldre les dificultats tècniques que puguin presentar-se i reconèixer tipus d'aparells, qualitats i preus.
4. Conèixer i manejar amb certa profunditat programes informàtics bàsics i alguns específics.
5. Crear i viure situacions de treball real buscant resultats efectius.
6. Aprendre a planificar i desenvolupar tasques de manera organitzada i ordenada.
7. Assumir responsabilitats individuals i aprendre a treballar en equip.
8. Apreciar el treball ben fet i l'obra ben acabada.
9. Situar-se davant del treball futur despertant i descobrint habilitats, interessos i vocacions.

Blocs de continguts

El títol «Informàtica» és enormement ampli. Abraça una ciència, una indústria, una lògica, un llenguatge, milers d'aplicacions, és a dir, tota una cultura específica. Les nombroses ramificacions i els ràpids canvis desaconsellen intentar organitzar l'aprenentatge de la informàtica amb una estructura tan rígida.

S'ha optat per oferir una panoràmica ampla del món de l'informàtica per tal de donar una visió global de les seues possibilitats i dissenyar un currículum obert i flexible que permeta a cadascun dels professors la seua adaptació i la possibilitat d'implementar una vertadera immersió en la cultura informàtica moderna.

1. Projectes

Elecció i planificació d'un o més projectes amb interès pràctic i que requereixen una utilització de la informàtica suficient per desenvolupar i interrelacionar alguns dels blocs següents. Aquests projectes donaran unitat als continguts d'aquests blocs i serviran perquè l'aprenentatge siga viu i real.

Concreció dels blocs de continguts i dels apartats que s'han de desenvolupar en el projecte, que podran incloure eventualment la utilització de tècniques o programes específics per a tasques concretes. És especialment important vetllar per un bon desenvolupament dels conceptes generals (Bloc 2) i del procés de textos (Bloc 3), vertadera base i impuls de la informàtica.

Confecció de la guia bàsica del projecte, atenent els aspectes següents:

- Títol del projecte.
- Objectius.
- Descripció.
- Fases.
- Mitjans i tècniques informàtiques que s'han d'emprar.
- Connexió amb altres optatives i seminaris o departaments i amb la vida del centre.

Cada professor o cada centre haurà d'escollir o crear els seus propis projectes, en funció de les possibilitats i interessos de professor i alumnes. Exemples orientatius:

Miniempreses. Informatització completa de la gestió d'una miniempresa que funcione en el centre, dissenyant les coses necessàries i establint els mètodes de gestió per tal que els seus membres puguin treballar. Recolzament de la matèria optativa *Miniempreses*, si existeix en el centre.

Biblioteca. Organització de la biblioteca del centre i posada al dia permanent d'aquesta amb un elevat nivell de coherència organitzativa i d'imatge. Informatització de tota la gestió de la biblioteca. Recolzament de la matèria optativa *Metodologia documental*, si existeix en el centre.

Revista escolar. Disseny i edició de la revista en coordinació amb professors de Llengua i literatura, Educació plàstica i visual i altres àrees. Recolzament de la matèria optativa *Redacció i disseny de premsa*, si existeix al centre.

Butlletí d'informàtica. Edició periòdica d'un petit butlletí informatiu sobre la informàtica en l'entorn del centre. Pot tenir poques pàgines i ésser molt freqüent.

Imatge del centre. Realització i manteniment d'un estil d'imatge

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Conocer el mundo de la informática y los medios que propone para solucionar eficazmente distintos tipos de tareas.
2. Utilizar las nuevas tecnologías y habituarse a trabajar con ellas.
3. Manejar con soltura ordenadores, impresoras, etc., resolver las dificultades técnicas que puedan presentarse y reconocer tipos de aparatos, calidades y precios.
4. Conocer y manejar con cierta profundidad programas informáticos básicos y algunos específicos.
5. Crear y vivir situaciones de trabajo real buscando resultados efectivos.
6. Aprender a planificar y desarrollar tareas de manera organizada y ordenada.
7. Asumir responsabilidades individuales y aprender a trabajar en equipo.
8. Apreciar el trabajo bien hecho y la obra bien acabada.
9. Situarse ante el trabajo futuro despertando y descubriendo habilidades, intereses y vocaciones.

Bloques de contenidos

El título «Informática» es enormemente amplio. Abarca una ciencia, una industria, una lógica, un lenguaje, miles de aplicaciones, es decir, toda una cultura específica. Las numerosas ramificaciones y los rápidos cambios desaconsejan intentar organizar el aprendizaje de la informática con una estructura rígida.

Se ha elegido ofrecer una amplia panorámica del mundo de la informática para dar una visión global de las posibilidades y diseñar un currículo abierto y flexible que permita a cada profesor la adaptación y la posibilidad de implementar una verdadera inmersión en la cultura informática moderna.

1. Proyectos

Elección y planificación de uno o varios proyectos con interés práctico y que requieran un empleo de la informática suficiente para desarrollar e interrelacionar algunos de los bloques siguientes. Estos proyectos darán unidad a los contenidos de esos bloques y servirán para que el aprendizaje sea vivo y real.

Concreción de los bloques de contenidos y de los apartados que se van a desarrollar en el proyecto, que podrá incluir eventualmente el empleo de técnicas o programas específicos para tareas concretas. Es especialmente importante velar por un buen desarrollo de los conceptos generales (bloque 2) y del proceso de textos (bloque 3), verdadera base e impulso de la informática.

Confección de la guía básica del proyecto, atendiendo a los siguientes aspectos:

- Título del proyecto.
- Objetivos.
- Descripción.
- Fases.
- Medios y técnicas informáticas que se emplearán.
- Conexión con otras optativas y departamentos o seminarios y con la vida del centro.

Cada profesor o cada centro deberá escoger o crear sus propios proyectos, en función de las posibilidades e intereses de profesores y alumnos. Ejemplos orientadores:

Miniempresas. Informatización completa de la gestión de una miniempresa que funcione en el centro, diseñando lo necesario y estableciendo los métodos de gestión para que sus miembros puedan trabajar. Apoyo a la materia optativa *Miniempresas*, si existe en el centro.

Biblioteca. Organización de la biblioteca del centro y puesta al día permanente de la misma con un elevado nivel de coherencia organizativa y de imagen. Informatización de toda la gestión de la biblioteca. Apoyo a la materia optativa *Metodología documental*, si existiese en el centro.

Revista escolar. Diseño y edición de la revista en coordinación con profesores de Lengua y Literatura, Educación plástica y visual y otras materias. Apoyo a la materia optativa *Redacción y diseño de prensa*, si existe en el centro.

Boletín de informática. Edición periódica de un pequeño boletín informativo sobre la informática en el entorno del centro. Puede tener pocas páginas y ser muy frecuente.

Imagen del centro. Realización y mantenimiento de un estilo de

per al centre escolar, dissenyant un logotip modern i unificant la part gràfica de totes les activitats i seminaris o departaments.

Base de dades. Treball ampli i relativament complex d'organització i arxiu de dades, textos, citacions, etc., en col·laboració amb els interessats en determinats temes. Exemple 1: base de dades en recolzament de l'optativa *Cultura popular*, ordenant i classificant les investigacions etnogràfiques i documentals que s'hi realitzen. Exemple 2: Classificació ordenada de documentació sobre un tema, com poden ésser articles d'opinió sobre un assumpte important d'actualitat en periòdics i revistes i l'elaboració d'índex alfabètic, per paraules clau, per periòdics, per autors, per il·lustracions..., buscant els mitjans de recuperar ràpidament i eficaç la informació emmagatzemada.

Arxiu gràfic. Organització d'una base de dades de gràfics (per exemple, Els Dinosauris, Grans Científics o La Pintura a través dels segles), de manera anàloga a la idea anterior.

Viatges. Planificació i seguiment de la matèria optativa *Viatge a altres cultures*, controlant activitats, ingressos, rutes, visites, mapes... Pot emprar-se el programa de geografia *PCGlobe*.

Programant. Temes en connexió amb matèries optatives com *El laboratori de física i química*, *El laboratori de biologia i geologia*, *Estructures espacials* o *Astronomia*, per exemple, mitjançant la programació en Win-Logo. La qual cosa resulta vàlida pràcticament per a temes de qualsevol branca del coneixement.

2. Conceptes generals

La informàtica

- La idea: una màquina per processar dades.
- La lògica: sistema binari de numeració.
- Les eines. El *hardware*. Tipus d'ordinadors compatibles, processadors i components, impressores, escàner, disquets, etc.

- Els programes. El *software*. Instal·lació i arrencada de programes. Tipus de programes. Llicències, registre i recolzament telefònic a usuaris. Programes de lliure disposició i de *shareware*.

- Gestió de fitxers. Organització amb arxius en disc. Directoris i subdirectoris. Tipus d'arxius. Extensions. Filtres. Conversions.

- Virus i antivirus.

- Utilitats. Programes d'optimització del treball, còpia, impressores, etc.

La base

- El Sistema Operatiu MS-DOS:
- Gestió d'arxius (guardar, esborrar, copiar, etc.)
- Directoris i subdirectoris.
- Maneig de discos, format, còpies de seguretat.
- Comandaments avançats.
- L'entorn Windows:
- Administrador de programes.
- Administrador d'arxius.
- Administrador d'impressió.
- Portapapers. Vinculació i incrustació d'objectes.
- Plafó de control. Maneig avançat de Windows.
- Gestió de memòria. Optimització de recursos.

3. Processador de textos

Conceptes d'autoedició: marges, fonts, tipus i estils de lletra, sagnies, tabulacions, gestió de paràgrafs, encapçalaments i peus...

Un processador bàsic: Write de Windows.

- Pràctica dels conceptes bàsics d'edició.
- Primers passos en edició amb ordinador.
- Prestacions bàsiques d'un processador de textos.

Un processador de textos gràfic: Microsoft Word per a Windows. Coneixement i maneig de la versió 2.0.

- Textos. Formatar. Disseny i confecció de documents.
- Gestió d'estils.
- Inserció d'índex, dibuixos, titulars, símbols.
- Taules.
- Edició i arxiu.
- Editor matemàtic.
- Presentacions. Impressió.
- Macros. Opcions avançades.

Un processador amb paquet integrat: Framework IV.

- Concepte de paquet integrat. Avantatges i inconvenients.

imagen para el centro escolar, diseñando un logotipo moderno y unificando la parte gráfica de todas las actividades y seminarios o departamentos.

Base de datos. Trabajo amplio y relativamente complejo de organización y archivo de datos, textos, citas, etc., en colaboración con los interesados en cierto tema. Ejemplo 1: base de datos en apoyo de la optativa *Cultura popular*, ordenando y clasificando las investigaciones etnográficas y documentales que se realicen en la misma. Ejemplo 2: clasificación ordenada de documentación sobre un tema, como pueden ser artículos de opinión sobre un asunto importante de actualidad en periódicos y revistas y la elaboración de índices alfabéticos, por palabras clave, por periódicos, por autores, por ilustraciones..., buscando los medios de recuperar rápida y eficazmente la información almacenada.

Archivo gráfico. Organización de una base de datos de gráficos (por ejemplo, Los Dinosaurios, Grandes Científicos o La Pintura a través de los siglos), de manera análoga a la idea anterior.

Viajes. Planificación y seguimiento de la materia optativa *Viaje a otras culturas*, controlando actividades, ingresos, rutas, visitas, mapas. Puede utilizarse el programa de geografía *PCGlobe*.

Programando. Temas en conexión con materias optativas como El laboratorio de física y química, *El laboratorio de biología y geología*, *Estructuras espaciales* o *Astronomía*, por ejemplo, por medio de la programación en Win-Logo. Esto resulta válido prácticamente para temas de cualquier rama de conocimiento.

2. Conceptos generales

La Informática

- La idea: una máquina para procesar datos.
- La lógica: sistema binario de numeración.
- Las herramientas. El *hardware*. Tipos de ordenadores compatibles, procesadores y componentes, impresoras, escáner, disquetes, etc.

- Los programas. El *software*. Instalación y arranque de programas. Tipos de programas. Licencias, registro y apoyo telefónico a usuarios. Programas de libre disposición y de *shareware*.

- Gestión de ficheros. Organización con archivos en disco. Directorios y subdirectorios. Tipos de archivos. Extensiones. Filtros. Conversiones.

- Virus y antivirus.

- Utilidades. Programas de optimización del trabajo, copia, impresoras, etc.

La base

- El Sistema Operativo MS-DOS:
- Gestión de archivos (guardar, borrar, copiar, etc.)
- Directorios y subdirectorios.
- Manejo de discos, formateo, copias de seguridad.
- Comandos avanzados.
- El entorno Windows:
- Administrador de programas.
- Administrador de archivos.
- Administrador de impresión.
- Portapapeles. Vinculación e incrustación de objetos.
- Panel de control. Manejo avanzado de Windows.
- Gestión de memoria. Optimización de recursos.

3. Procesador de textos

Conceptos de autoedición: márgenes, fuentes, tipos y estilos de letra, sangrías, tabulaciones, gestión de párrafos, encabezados y pies...

Un procesador básico: Write de Windows.

- Práctica de los conceptos básicos de edición.
- Primeros pasos en edición con ordenador.
- Prestaciones básicas de un procesador de textos.

Un procesador de textos gráfico: Microsoft Word para Windows. Conocimiento y manejo de la versión 2.0.

- Textos. Formateo. Diseño y confección de documentos.
- Gestión de estilos.
- Inserción de índices, dibujos, titulares, símbolos.
- Tablas.
- Edición y archivo.
- Editor matemático.
- Presentaciones. Impresión.
- Macros. Opciones avanzadas.

Un procesador con paquete integrado: Framework IV.

- Concepto de paquete integrado. Ventajas e inconvenientes.

- Finestres. Text. Formatar caràcters i paràgrafs.
- Gestió d'arxius. Importació i exportació.
- Visualitzar. Imprimir. Opcions.
- Finestres col·lectores. Esquemes.
- Macros. Abreviatures.

4. Base de dades

Conceptes d'arxiu de dades.

- Fitxes, camps, registres.
- Tipus de camp. Format.
- Ordenar, filtrar, seleccionar.
- Visualitzar, actualitzar.
- Informes. Gràfics.

- Planificar el disseny d'una base de dades.

Base de dades d'altres prestacions: Access per a Windows.

- Pràctica dels conceptes de base de dades.
- Aprenentatge del maneig d'una base de dades de qualitat.
- Connexió amb el processador de textos MS-Word.

Base de dades d'un paquet integrat: Framework IV.

- Crear base de dades. Anomenar i dimensionar camps.
- Introduir i editar dades. Format.
- Desplaçar dades. Visualitzar.
- Bloquejar, amagar, protegir dades.
- Fórmules per introduir dades.
- Classificar, ordenar, filtrar, buscar, substituir.
- Imprimir. Personalitzar documents.

5. Full de càlcul

Conceptes de full de càlcul.

- Similitud i diferència amb la base de dades.
- Entrades, files, columnes.
- Fórmules, percentatges.
- Visualitzar, actualitzar.
- Informes gràfics.
- Planificar el disseny d'un full de càlcul.

Un full de càlcul d'alt nivell: Excel per a Windows.

- Coneixement bàsic de la versió 4.0 d'aquest full de càlcul i pràctica dels conceptes principals.

- Connexió amb el processador de textos MS-Word.

Un full de càlcul d'un paquet integrat: Framework IV.

- Crear full de càlcul. Nomenar i dimensionar files i columnes.
- Introduir i editar dades. Format.
- Desplaçar dades. Visualitzar.
- Blocar, amagar, protegir dades.
- Crear i introduir fórmules.
- Classificar, ordenar, filtrar, buscar, substituir.
- Imprimir.
- Funcions del llenguatge FRED.

6. Dibuix i disseny gràfic

Conceptes bàsics de disseny gràfic: creació i tractament d'imatges, composició, relació amb la tipografia, cartellisme, etc.

Programes de dibuix de punts: DeLuxePaint, PaintBrush...

Programes de dibuix vectorial: Windows Draw, Dessigner, Corel Draw...

Imatges per escàner. Cliparts.

Programes de dibuix tècnic. Autoesketch.

Arxius gràfics: extensions, filtres. Maneig d'imatges en processadors de textos.

Desenvolupaments avançats: color, animació...

7. Programació

Concepte i llenguatges de programació.

Win-Logo.

- Menús i finestres. Pantalles.
- Primitives bàsiques: textos, gràfics.
- Variables, condicionals.
- Edició, àrea de treball i arxiu.
- Recursivitat. El llenguatge Win-Logo.

Realització de projectes amb procediments en Win-Logo.

8. Multimèdia

Concepte de multimèdia: so, imatge i text en l'ordinador.

Targetes de so. Cd-rom.

Connexió vídeo-ordinador.

Treball pràctic amb programes de so, llibres interactius, etc.

- Ventanas. Texto. Formato de carácter y párrafo.
- Gestión de archivos. Importación y exportación.
- Visualizar. Imprimir. Opciones.
- Ventanas colectoras. Esquemas.
- Macros. Abreviaturas.

4. Base de datos

Conceptos de archivo de datos.

- Fichas, campos, registros.
- Tipos de campos. Formatos.
- Ordenar, filtrar, seleccionar.
- Visualizar, actualizar.
- Informes. Gráficos.

- Planificar el diseño de una base de datos.

Bases de datos de altas prestaciones: Access para Windows.

- Práctica de los conceptos de base de datos.
- Aprendizaje del manejo de una base de datos de calidad.
- Conexión con el procesador de textos MS-Word.

Base de datos de un paquete integrado: Framework IV.

- Crear base de datos. Nombrar y dimensionar campos.
- Introducir y editar datos. Formato.
- Desplazar datos. Visualizar.
- Bloquear, esconder, proteger datos.
- Fórmulas para introducir datos.
- Clasificar, ordenar, filtrar, buscar, sustituir.
- Imprimir. Personalizar documentos.

5. Hoja de cálculo.

Conceptos de hoja de cálculo.

- Similitud y diferencia con la base de datos.
- Entradas, filas, columnas.
- Fórmulas, porcentajes.
- Visualizar, actualizar.
- Informes. Gráficos.
- Planificar el diseño de una hoja de cálculo.

Una hoja de cálculo de alto nivel: Excel para Windows.

- Conocimiento básico de la versión 4.0 de esta hoja de cálculo y práctica de los conceptos principales.

- Conexión con el procesador de textos MS-Word.

Una hoja de cálculo de un paquete integrado: Framework IV.

- Crear hoja de cálculo. Nombrar y dimensionar filas y columnas.
- Introducir y editar datos. Formato.
- Desplazar datos. Visualizar.
- Bloquear, esconder, proteger datos.
- Crear e introducir fórmulas.
- Clasificar, ordenar, filtrar, buscar, sustituir.
- Imprimir.
- Funciones del lenguaje FRED.

6. Dibujo y diseño gráfico

Conceptos básicos de diseño gráfico: creación y tratamiento de imágenes, composición, relación con la tipografía, cartelismo, etc.

Programas de dibujo de puntos: DeLuxePaint, PaintBrush...

Programas de dibujo en vectores: Windows Draw, Dessigner, Corel Draw...

Imágenes por escáner. Cliparts.

Programas de dibujo técnico. Autoesketch.

Archivos gráficos: extensiones, filtros. Manejo de imágenes en procesadores de textos.

Desarrollos avanzados: color, animación...

7. Programación

Concepto y lenguajes de programación.

Win-Logo.

- Menús y ventanas. Pantallas.
- Primitivas básicas: Textos, gráficos.
- Variables, condicionales.
- Edición, área de trabajo y archivo.
- Recursividad. El lenguaje Win-Logo.

Realización de proyectos con procedimientos en Win-Logo

8. Multimedia

Concepto de multimedia: sonido, imagen y texto en el ordenador.

Tarjetas de sonido. Cd-rom.

Conexión vídeo-ordenador.

Trabajo práctico con programas de sonido, libros interactivos, etc.

Introducció al món laboral miniempreses

Introducció

Freqüentment els joves manquen d'una adequada orientació escolar i professional que canalitze els seus interessos i capacitats cap a la vida adulta i activa. A aquest factor cal afegir el desconeixement que sovint existeix sobre els valors vigents en el món empresarial i laboral. Al mateix temps, la segregació del mercat de treball i la pròpia dificultat d'accés a una primera ocupació dificulten la consecució de la seua autonomia personal. Aquests i altres factors poden conduir a una situació de desmotivació, inseguretat i desorientació en un moment en què han de prendre decisions personals que condicionaran considerablement el seu futur.

Per tot això, des del sistema educatiu s'ha de contribuir a ajudar els estudiants d'aquestes edats a aclarir dubtes i preparar-los perquè afronten la seua transició a la vida adulta i activa en condicions de coneixement, consciència, motivació i plena responsabilitat i els capacite per tal d'afrontar i resoldre positivament els seus processos personals de transició.

En conseqüència, la formació en aquest sentit s'ha de concebre com un àmbit on exercitar i desenvolupar l'observació del propi entorn, fomentar i posar en pràctica la capacitat d'iniciativa i introduir els joves en el coneixement d'oficis i professions, en el seu sistema de formació aportant els elements d'orientació escolar i professional que el jove que requereix i els coneixements i experiències que fonamenten l'esmentada orientació.

En aquests sentit, aquesta matèria optativa vol fer de pont que connecte l'escola amb la vida adulta i activa. Es tracta que els estudiants aprenguen a desenvolupar-se en aquest marc laboral creant una miniempresa, el més semblant possible a una de real, per a fabricar un producte o oferir un servei. Els estudiants hauran d'organitzar-se per a crear des del logotip i l'estructura interna administrativa i de producció, a l'externa de màrqueting, publicitat i vendes. Sempre d'una manera autocrítica i autocontrolada pels alumnes mateixos que en seran els treballadors i els directius alhora i, per això, els responsables de la seua pròpia empresa.

Aquesta empresa, una vegada funcione a casa nostra durant el primer curs, potser que es busque un soci en un altre país d'Europa amb el qual es podrà fer un intercanvi durant el segon curs. És en aquest cas que tota la documentació que els estudiants produeixen pot ser elaborada en tres llengües, les dues oficials del nostre país, valencià i castellà, i la llengua del país dels socis o l'anglès o el francès, que faran de llengües frontisses amb els altres europeus.

El marc empresarial i laboral ha començat a canviar amb la posada en marxa de la unitat europea. Tant els empresaris com els treballadors han de saber eixir-se'n en països que, tot i pertànyer a una mateixa unitat socio-econòmica, encara són membres d'estats diferents amb polítiques pròpies i amb situacions lingüístiques diverses. Europa és, i serà, un mosaic de llengües i l'existència d'aquest context multilingüe farà que els professionals de la futura Europa unida hagen de dominar-ne com a mínim dues, en el cas de països monolingües, o tres en el cas dels plurilingües com el nostre.

Aquesta simulació d'empresa implica que els estudiants hagen de treballar posant en pràctica tots els seus coneixements, recursos i habilitats. Es treballa en forma de projecte interdisciplinari que se serveix de quasi totes les àrees de l'Educació Secundària Obligatoria, globalitzant-ne els continguts d'una manera pràctica i segons les necessitats individuals i col·lectives dels estudiants, que també hauran d'aprendre d'altres destreses especialitzades segons el producte o el servei que acorden fer.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en les alumnes i els alumnes les capacitats següents:

1. Conèixer com desenvolupar-se en la vida activa dins el nou marc europeu desenvolupant la creativitat i l'esperit emprenedor, els coneixements lingüístics i la capacitat de treball.
2. Conèixer tècniques d'expressió oral i escrita per tal de valorar i interpretar la realitat amb una actitud crítica, tractant la informació per tal de transmetre-la als altres; aprendre a exposar de manera argumentada una idea, així com escoltar els altres.
3. Aprendre a usar i respectar la dinàmica de les reunions, tot i acceptant els resultats de les votacions i la força dels acords que consten en acta.
4. Conèixer els diferents tipus i possibilitats d'associació per

Introducción al mundo laboral. Miniempresas

Introducción

Frecuentemente los jóvenes adolecen de una adecuada orientación escolar y profesional que canalice sus intereses y capacidades hacia la vida adulta y activa. A este factor hay que añadir el desconocimiento que a menudo existe sobre los valores vigentes en el mundo empresarial y laboral. A su vez, la segregación del mercado de trabajo y la propia dificultad de acceso a una primera ocupación dificultan la consecución de su autonomía personal. Estos y otros factores pueden conducir a una situación de desmotivación, inseguridad y desorientación en un momento en que deben tomar decisiones personales que van a condicionar considerablemente su futuro.

Por todo ello, desde el sistema educativo se debe contribuir a ayudar a los estudiantes de estas edades a despejar dudas y a prepararlos para que afronten su transición a la vida adulta y activa en condiciones de conocimiento, consciencia, motivación y plena responsabilidad y los capacite para afrontar y resolver positivamente sus procesos personales de transición.

En consecuencia, la formación en este sentido debe concebirse como un ámbito en el que ejercitar y desarrollar la observación del propio entorno, fomentar y poner en práctica la capacidad de iniciativa e introducir a los jóvenes en el conocimiento de oficios y profesiones, en su sistema de formación, aportando los elementos de orientación escolar y profesional que el joven requiere y los conocimientos y experiencias que fundamentan dicha orientación.

En este sentido, esta materia optativa quiere hacer de puente que conecte la escuela con la vida adulta y activa. Se trata de que los estudiantes aprendan a desenvolverse en este marco laboral creando una miniempresa, lo más semejante a una real que sea posible, para fabricar un producto u ofrecer un servicio. Los estudiantes deberán organizarse para crear desde el logotipo y la estructura interna administrativa y de producción, hasta la estructura externa de mercadotecnia, publicidad y ventas. Todo ello de una manera autocrítica y controlada por ellos mismos, que serán a la vez trabajadores y directivos y, por tanto, responsables de su propia empresa.

Esta empresa, tras funcionar en nuestro entorno próximo durante el primer curso, puede buscar un socio en otro país de Europa con el que se podrá hacer un intercambio durante el segundo curso. En este caso toda la documentación que produzcan los estudiantes puede ser elaborada en tres lenguas, las cooficiales en la Comunidad Valenciana y la correspondiente al país del socio, o el inglés o el francés como lenguas bisagra con los demás europeos.

El marco empresarial y laboral ha comenzado a cambiar con la puesta en marcha de la unidad europea. Tanto los empresarios como los trabajadores han de saber moverse en países que, aun perteneciendo a una misma unidad socioeconómica, todavía son miembros de estados distintos con políticas propias y con situaciones lingüísticas diversas. Europa es y será un mosaico de lenguas y la existencia de este contexto multilingüe hará que los profesionales de la futura Europa unida hayan de dominar como mínimo dos lenguas en el caso de los países monolingües, o tres en el de los plurilingües.

Esta simulación de empresa implica que los estudiantes han de trabajar poniendo en práctica todos sus conocimientos, recursos y habilidades. El trabajo adopta la forma de un proyecto interdisciplinario que recurre a prácticamente todas las áreas de la Educación Secundaria Obligatoria, globalizando los contenidos de una manera práctica y según las necesidades individuales y colectivas de los estudiantes, que asimismo deberán aprender otras destrezas especializadas según el producto o el servicio que acuerden.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Conocer cómo desenvolverse en la vida activa en el nuevo marco europeo, desarrollando la creatividad, el espíritu emprendedor, los conocimientos lingüísticos y la capacidad de trabajo.
2. Conocer técnicas de expresión oral y escrita para valorar e interpretar la realidad con una actitud crítica, tratando la información para transmitirla a los demás; aprender a exponer de forma argumentada una idea, así como a escuchar a los demás.
3. Aprender a usar y respetar la dinámica de las reuniones, aceptando los resultados de las votaciones y la fuerza de los acuerdos que consten en acta.
4. Conocer los diferentes tipos y posibilidades de asociación para

escollir el més adequat, de forma que es regule el comportament dels individus segons les normes que possibiliten un tracte correcte i adequat, valorant els altres dins un ambient que afavorisca el clima de treball.

5. Buscar informació sobre proveïments de matèries primeres, processos de producció i costos inicials i assessorament tècnic d'experts, per tal d'elaborar un estudi de mercat segons l'entorn social on es destina el producte o servei, interpretant i valorant els resultats per destriar el producte o el servei adequat segons la seua viabilitat i dissenyar la campanya publicitària, el logotip de l'empresa i el nom comercial, calculant els costos de producció, el llindar de rendibilitat i el preu de venda, després del coneixement i ús dels fons bàsics de finançament.

6. Portar a terme la feina de manera responsable, coneixent les prestacions de les diverses organitzacions d'empresa, les tasques individuals dels càrrecs i del personal per respectar l'organització jeràrquica, sense deixar de qüestionar els plantejaments autoritaris, tot fomentant la solidaritat amb els companys de feina.

7. Conèixer l'estructura i el funcionament de l'empresa i la seua documentació, comptabilitat, correspondència i arxius.

8. Conèixer i usar les diferents fonts d'assessorament jurídic, tècnic, mediambiental i financer, establir relacions humanes i comercials amb una altra empresa en un país d'Europa, i si fóra el cas, preparar l'intercanvi, sol·licitant ajudes econòmiques, elaborant una memòria final i avaluant l'experiència.

Blocs de continguts

1. Estratègies per a una presa de decisions

Es tracta de familiaritzar els estudiants amb distints mecanismes per a la presa de decisions, qüestió que és bàsica per a l'inici d'un projecte de miniempra o per a la continuació del seu desenvolupament.

Presentació d'idees pròpies i alienes.

Tractament de la informació.

Tècniques per al desenvolupament d'una reunió.

La presa de decisions en l'empresa.

2. Pla d'empresa

Amb aquest bloc de continguts es pretén que els alumnes i les alumnes coneguen la divisió del treball dins de l'empresa i calibren, en funció de les seues aptituds personals, la funció que millor podrien desenvolupar dins de la miniempra.

Formes jurídiques de societats.

Elecció del producte o servei.

Estudi del mercat.

Càlcul de costos.

Decisions d'actuació.

Organigrama funcional.

3. Exploració individual. Autoconeixement

Amb aquest bloc es pretén aconseguir un repartiment de les tasques dins de la miniempra. Es tracta de què cada membre assumisca les responsabilitats del lloc de treball que tinga assignat, abordant expressament la qüestió de la igualtat entre els sexes.

Autoconeixement.

Habilitats i destreses personals.

Repartiment de les tasques o dels llocs de treball.

4. Gestió comercial i comptable

Aquest bloc va destinat a fer que els estudiants es familiaritzen i sàpiguem utilitzar tots els tipus de documents i mètodes de treball que el funcionament d'una empresa genera.

Documentació (albarans, factures, rebuts etc.)

Documents comptables.

Correspondència.

Organització i classificació d'arxius.

Processos informàtics i utilització dels diferents menús.

5. Les relacions externes

La vida d'una empresa està molt condicionada a la seua integració en l'entorn; amb aquest bloc es tractaria de fomentar les relacions externes de l'alumnat, tant en àmbits pròxims com més remots (Comunitat Europea), mitjançant l'activitat de la miniempra.

Recerca d'informació i relacions públiques.

Relació amb institucions (ajuntaments, sindicats, etc.). Sol·licitud de subvencions.

elegir la més adequada, de forma que se regule el comportament de los individuos según las normas que posibilitan un trato correcto y adecuado, valorando a los demás en un ambiente que favorezca el clima de trabajo.

5. Buscar información sobre proveedores de materias primas, procesos de producción y costos iniciales y asesoramiento técnico de expertos, para elaborar un estudio de mercado según el entorno social a que se destine el producto o servicio, interpretando y valorando los resultados para escoger el producto o el servicio adecuado según su viabilidad y diseñar la campaña publicitaria, el logotipo de la empresa y el nombre comercial, calculando los costos de producción, el umbral de rentabilidad y el precio de venta, después del conocimiento y uso de las fuentes básicas de financiación.

6. Llevar a cabo el trabajo de manera responsable, conociendo las prestaciones de las diversas organizaciones de empresa, las tareas individuales de los cargos y del personal para respetar la organización jerárquica, sin dejar de cuestionar los planteamientos autoritarios, fomentando la solidaridad con los compañeros de trabajo.

7. Conocer la estructura y el funcionamiento de la empresa y su documentación, contabilidad, correspondencia y archivos.

8. Conocer y usar las diferentes fuentes de asesoramiento jurídico, técnico, medioambiental y financiero, establecer relaciones humanas y comerciales con otra empresa en un país de Europa, y si fuera el caso, preparar el intercambio, solicitando ayudas económicas, elaborando una memoria final y evaluando la experiencia.

Bloque de contenidos

1. Estrategias para una toma de decisiones

Se trata de familiarizar a los estudiantes con distintos mecanismos para la toma de decisiones, cuestión que es básica para el inicio de un proyecto de miniempra o para la continuación de su desarrollo.

Presentación de ideas propias y ajenas.

Tratamiento de la información.

Técnicas para el desarrollo de una reunión.

La toma de decisiones en la empresa.

2. Plan de empresa

Con este bloque de contenidos se pretende que los alumnos y las alumnas conozcan la división del trabajo dentro de la empresa y vayan calibrando, en función de sus aptitudes personales, la función que mejor podrían desarrollar dentro de la miniempra.

Formas jurídicas de sociedades.

Elección del producto o servicio.

Estudio del mercado.

Cálculo de costes.

Decisiones de actuación.

Organigrama funcional.

3. Exploración individual. Autoconocimiento

Con este bloque se pretende conseguir un reparto de las tareas dentro de la miniempra. Se trata de que cada miembro asuma las responsabilidades del puesto de trabajo que tenga asignado, abordando expresamente la cuestión de la igualdad entre los sexos.

Autoconocimiento.

Habilidades y destrezas personales.

Reparto de las tareas o de los puestos de trabajo.

4. Gestión comercial y contable

Este bloque va destinado a hacer que los estudiantes se familiaricen y sepan utilizar todos los tipos de documentos y métodos de trabajo que el funcionamiento de una empresa genera.

Documentación (albaranes, facturas, recibos etc.).

Documentos contables.

Correspondencia.

Organización y clasificación de archivos.

Procesos informáticos y utilización de los diferentes menús.

5. Las relaciones externas

La vida de una empresa está muy condicionada a su integración en el entorno; con este bloque se trataría de fomentar las relaciones externas del alumnado, tanto en ámbitos próximos como más remotos (Comunidad Europea), a través de la actividad de la miniempra.

Búsqueda de información y relaciones públicas.

Relación con instituciones (ayuntamientos, sindicatos, etc.). Soli-
citud de subvenciones.

Contacte amb experts per a assessorament professional.
 Recerca d'assessorament tècnic, financer i mediambiental.
 Relacions amb miniempreses europees. Plans conjunts d'actuació.
 Intercanvis.

6. Avaluació del procés

Elaboració de la memòria sobre allò realitzat.
 Procés de dissolució de la miniempresa.
 Avaluació individual i del projecte en general.

Jocs de lògica i estratègia

Introducció

En la nostra cultura és comú separar el que es considera treball del que es considera joc. Sovint es pensa que jugar és una mera diversió de la qual no s'extreu més profit que el simple descans de les ocupacions diàries. Aquesta concepció, traslladada a l'àmbit escolar, porta a creure que per tal que els alumnes aprenguen a sortir-se'n en el seu futur pròxim en la societat i tinguin èxit en el món laboral han de realitzar en l'aula tasques entre les quals els jocs no tenen el lloc que els correspondria si es valorarà convenientment el seu valor educatiu.

En *Jocs de lògica i estratègia* es practican jocs que ajuden a adquirir hàbits, actituds i processos de pensament que s'han de desenvolupar en aquesta etapa. Es proposarà als alumnes la pràctica de diferents jocs per a la seua posterior anàlisi concebut com a treball d'investigació on s'hauran de fer les seues pròpies preguntes, prendre decisions i plantejar-se les conseqüències d'aquestes.

Si s'intenta jugar reflexivament, buscant estratègies avantatjoses o guanyadores quan existisquen, s'han de seguir passos semblants als necessaris per resoldre qualsevol altre tipus de problemes. A més, jugant es crea un clima favorable a la discussió i al debat. Els alumnes troben amb freqüència dificultats per comunicar oralment les seues jugades o per justificar que són avantatjoses. Aquestes situacions propicien el desenvolupament de l'expressió oral en contextos significatius, ja que els alumnes estan molt interessats en ser comprensos i en demostrar que la seua manera de jugar és la més adequada. S'afavoreix així la capacitat de formular instruccions o descripcions tècniques, així com l'expressió del raonament sobre les estratègies seguides en el joc. Quelcom semblant ocorre quan han de redactar un text escrit per recollir les jugades o interpretar aquelles que han sigut creades per altres persones i en els quals necessiten crear els seus propis codis. Molts d'aquests suposen una primera aproximació a d'altres tipus de missatges tècnics amb els quals es trobaran posteriorment.

Els jocs també afavoreixen els processos de socialització, en establir-se amb la resta dels jugadors relacions de competitivitat i cooperació amb les quals els alumnes van afiant la seua identitat personal i van adquirint hàbits de convivència democràtica. Quan es juga, es reconstrueix el món dels adults, amb les seues relacions i interaccions socials, per tal d'aconseguir comprendre'l i poder desenvolupar-s'hi. En aquest sentit, aprenen a no limitar-se a si mateixos sinó a ser persones independents que tracten d'analitzar les situacions per arribar a les seues pròpies conclusions acostumant-se a tenir una actitud crítica davant del món que els envolta.

L'autonomia intel·lectual és un dels objectius de l'educació. S'aconsegueix estimulando els alumnes a pensar amb la finalitat de provar i defensar els seus resultats davant dels seus companys i impedit que es desenvolupe la idea que les ciències són arbitràries, incomprensibles i destinades a ser un obstacle per als estudiants.

Si els únics intercanvis socials que es donen a l'aula són els individuals de cada alumne amb el professor, no s'aprendrà a ser intel·lectualment actiu. Per contra, els jocs col·lectius impliquen normes i interaccions pròpies dels grups socials, i la possibilitat d'establir regles i prendre decisions conjuntament és essencial per al desenvolupament de l'autonomia personal. Els permet als alumnes realitzar eleccions sobre els camins que poden prendre, o fins i tot modificar regles perquè estudien les conseqüències que se'n deriven.

Els jocs es poden abordar des de diferents punts de vista. Es poden considerar agrupats aquells que es practiquen utilitzant un mateix recurs: daus, fitxes, calculadora, etc.; aquells que requereixen un mateix procés de raonament lògic; els que provenen d'una mateixa zona geogràfica o els que sorgiren en una determinada època històrica. Aquests últims enfocaments poden donar lloc, fins i tot, a un tracta-

Contacto con expertos para asesoramiento profesional.
 Búsqueda de asesoramiento técnico, financiero y medioambiental.
 Relaciones con miniempresas europeas. Planes conjuntos de actuación. Intercambios.

6. Evaluación del proceso

Elaboración de la memoria sobre lo realizado.
 Proceso de disolución de la miniempresa.
 Evaluación individual y del proyecto en general.

Juegos de lógica y estrategia

Introducción

En nuestra cultura es común separar lo que se considera trabajo de lo que se considera juego. A menudo se piensa que jugar es una mera diversión de la que no se extrae más provecho que el simple descanso de las ocupaciones diarias. Esta concepción, trasladada al ámbito escolar, lleva a creer que para que los alumnos aprendan a desenvolverse en su futuro próximo en la sociedad y tengan éxito en el mundo laboral deben realizar en el aula tareas entre las que los juegos no tienen el lugar que les correspondería si se valorara convenientemente su valor educativo.

En *Juegos de lógica y estrategia* se practicarán juegos que ayudan a adquirir hábitos, actitudes y procesos de pensamiento que se han de desarrollar en esta etapa. Se propondrá a los alumnos la práctica de diferentes juegos para su posterior análisis concebido como trabajo de investigación en el que habrán de hacerse sus propias preguntas, tomar decisiones y plantearse las consecuencias de las mismas.

Si se intenta jugar reflexivamente, buscando estrategias ventajosas o ganadoras cuando las haya, se han de seguir pasos similares a los necesarios para resolver cualquier otro tipo de problemas. Además, jugando se crea un clima favorable a la discusión y al debate. Los alumnos encuentran con frecuencia dificultades para comunicar oralmente sus jugadas o para justificar que son ventajosas. Estas situaciones propician el desarrollo de la expresión oral en contextos significativos, ya que los alumnos están muy interesados en ser comprendidos y en demostrar que su manera de jugar es la más adecuada. Se favorece así la capacidad de formular instrucciones o descripciones técnicas, así como la expresión del razonamiento sobre las estrategias seguidas en el juego. Algo similar ocurre cuando han de redactar un texto escrito para recoger las jugadas o interpretar aquellas que han sido creadas por otras personas y en los que necesitan crear sus propios códigos. Muchos de éstos supondrán una primera aproximación a otros tipos de mensajes técnicos con los que se encontrarán posteriormente.

Los juegos también favorecen los procesos de socialización, al establecerse con el resto de los jugadores relaciones de competitividad y cooperación con las que los alumnos van afianzando su identidad personal al tiempo que adquieren hábitos de convivencia democrática. Cuando se juega, se reconstruye el mundo de los adultos, con sus relaciones e interacciones sociales, para conseguir comprenderlo y poder desenvolverse en él. En este sentido, aprenden a no limitarse a sí mismos sino a ser personas independientes que tratan de analizar las situaciones para llegar a sus propias conclusiones acostumbrándose a tener una actitud crítica ante el mundo que les rodea.

La autonomía intelectual es uno de los objetivos de la educación. Se alcanza estimulando a los alumnos a pensar con el fin de probar y defender sus resultados ante sus compañeros e impidiendo que se desarrolle la idea de que las ciencias son arbitrarias, incomprensibles y destinadas a ser un obstáculo para los estudiantes.

Si los únicos intercambios sociales que se dan en el aula son los individuales de cada alumno con el profesor, no se aprenderá a ser intelectualmente activo. Por el contrario, los juegos colectivos implican normas e interacciones propias de los grupos sociales, y la posibilidad de establecer reglas y tomar decisiones conjuntamente es esencial para el desarrollo de la autonomía personal. A los alumnos se les permite que realicen elecciones sobre los caminos que pueden tomar, o incluso que modifiquen reglas, para que estudien las consecuencias que de ello se deriven.

Los juegos se pueden abordar desde distintos puntos de vista. Se pueden considerar agrupados aquellos que se practican utilizando un mismo recurso: dados, fichas, calculadora, etc.; los que requieren un mismo proceso de razonamiento lógico; los que provienen de una misma zona geográfica o los que surgieron en una determinada época histórica. Estos últimos enfoques pueden dar lugar, incluso, a un trata-

tament interdisciplinari de la matèria, sempre que existisca una adequada coordinació entre el professorat de les àrees corresponents.

L'elaboració de taulers o altres materials es poden realitzar en relació a les àrees de *Tecnologia o Educació plàstica i visual*. Per alguns jocs de regles senzilles es poden dissenyar programes que permeten simular-los per ordinador.

Aquest ampli ventall de possibilitats permet escollir el tractament que resulte més proper als interessos personals dels alumnes, utilitzant aquest estímul inicial per a un desenvolupament més profitós del treball.

Objectius

L'ensenyament d'aquesta matèria optativa desenvoluparà en els alumnes i en les alumnes les capacitats següents:

1. Usar correctament l'expressió oral i escrita per exposar i justificar les seues idees, millorant ambdues mitjançant la incorporació de nous termes al seu vocabulari.
2. Aplicar mètodes de codificació per comprendre i comunicar les jugades i estratègies amb suficient claredat i precisió.
3. Desenvolupar raonaments adequats per plantejar hipòtesis pròpies, verificar-les i generalitzar-les.
4. Reproduir procediments propis del mètode científic, assajant noves línies de joc, comprovant els seus efectes, modificant-les si és convenient i intentant arribar a conclusions universalment vàlides.

5. Comprendre i acceptar les regles dels jocs i les seues conseqüències, així com estudiar les variacions del joc en canviar-les.

6. Relacionar-se amb els altres jugadors creant un ambient de respecte mutu, recolzament i comprensió, que afavorisca la col·laboració en el treball.

7. Conèixer les qualitats personals pròpies, valorant-les adequadament per poder gaudir del caràcter lúdic dels jocs, sense que hi haja lloc a possibles frustracions.

8. Utilitzar amb destresa i de forma intel·ligent els recursos i materials que apareguen en els jocs: fitxes, taulers, ordinadors o altres.

Blocs de continguts

1. Resolució de jocs

Aquest bloc inclou continguts procedimentals i s'han de desenvolupar en relació als jocs del bloc 2.

Lectura i comprensió de les regles.

Utilització del mètode de prova i error per provar diferents línies de joc.

Establiment d'analogies comparant uns jocs amb altres.

Elaboració d'un pla de joc.

Execució del pla.

Revisió del pla i de la solució en funció dels resultats.

Justificació i anàlisi de l'estratègia escollida.

Projecció de l'estratègia a altres casos semblants.

Reconstrucció retrospectiva de les jugades realitzades.

Simplificació de les estratègies.

Creació de jocs nous.

Us de l'expressió oral i escrita per comunicar els procediments utilitzats en la resolució del joc mitjançant la descripció de jugades, l'elaboració d'instruccions i l'argumentació entorn de les estratègies emprades.

Utilització del vocabulari i les fases de notació pertinents en la descripció d'estratègies.

2. Els jocs: diferents tipus

A continuació es detallen els tipus de jocs més adequats per desenvolupar els continguts proposats en el bloc anterior. La distinció i classificació establertes són flexibles i apareixen simplement com a referència. Serà en última instància el professor qui organitze la seua programació incloent-los en la unitat didàctica adequada segons els criteris que ell mateixa esculla, a partir de l'avaluació dels interessos i necessitats del grup d'alumnes.

En els tres primers apareixen jocs en els quals l'objectiu final consisteix a obtenir determinada posició amb els materials, generalment fitxes, que hi intervien. La majoria d'aquests jocs permet desenvolupar la intuïció espacial.

Jocs del tipus «3 en ratlla».

Tres en ratlla. Evitar tres en ratlla. Quatre en línia. Tatetí. El molí o morris de sis homes. El morris de nou homes.

miento interdisciplinario de la materia, siempre y cuando exista una adecuada coordinación entre el profesorado de las áreas correspondientes.

La elaboración de tableros u otros materiales puede realizarse en relación a las áreas de *Tecnología o Educación Plástica y Visual*. Para algunos juegos de reglas sencillas se pueden diseñar programas que permitan simularlos por ordenador.

Este amplio abanico de posibilidades permite elegir el tratamiento que resulte más cercano a los intereses personales de los alumnos, utilizando este estímulo inicial para un desarrollo más provechoso del trabajo.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Usar correctamente la expresión oral y escrita para exponer y justificar sus ideas, mejorando ambas mediante la incorporación a su vocabulario de nuevos términos.

2. Aplicar métodos de codificación para comprender y comunicar las jugadas y estrategias con suficiente claridad y precisión.

3. Desarrollar razonamientos adecuados para plantear hipótesis propias, verificarlas y generalizarlas.

4. Reproducir procedimientos propios del método científico, ensayando nuevas líneas de juego, comprobando sus efectos, modificándolas si es conveniente e intentando llegar a conclusiones universalmente válidas.

5. Comprender y aceptar las reglas de los juegos y sus consecuencias, así como estudiar las variaciones del juego al cambiarlas.

6. Relacionarse con los otros jugadores creando un ambiente de respeto mutuo, apoyo y comprensión, que favorezca la colaboración en el trabajo.

7. Conocer las cualidades personales propias, valorándolas adecuadamente para poder disfrutar del carácter lúdico de los juegos, sin que haya lugar a posibles frustraciones.

8. Utilizar con destreza y de forma inteligente los recursos y materiales que aparezcan en los juegos: fichas, tableros, ordenadores u otros.

Bloques de contenidos

1. Resolución de juegos

Este bloque incluye contenidos procedimentales y han de ser desarrollados en relación a los juegos del bloque 2.

Lectura y comprensión de las reglas.

Utilización del método de prueba y error para probar distintas líneas de juego.

Establecimiento de analogías comparando unos juegos con otros.

Elaboración de un plan de juego.

Ejecución del plan.

Revisión del plan y de la solución en función de los resultados.

Justificación y análisis de la estrategia escogida.

Proyección de la estrategia a otros casos similares.

Reconstrucción retrospectiva de las jugadas realizadas.

Simplificación de las estrategias.

Creación de juegos nuevos.

Uso de la expresión oral y escrita para comunicar los procedimientos utilizados en la resolución de juegos mediante la descripción de jugadas, la elaboración de instrucciones y la argumentación en torno a las estrategias empleadas.

Utilización del vocabulario y las fases de notación pertinentes en la descripción de estrategias.

2. Los juegos: diferentes tipos

A continuación se detallan los tipos de juegos más adecuados para desarrollar los contenidos propuestos en el bloque anterior. La distinción y clasificación establecidas son flexibles y aparecen simplemente como referencia. Será en última instancia el profesor quien organice su programación incluyéndolos en la unidad didáctica adecuada según los criterios que él mismo elija, a partir de la evaluación de los intereses y necesidades del grupo de alumnos.

En los tres primeros aparecen juegos en los que el objetivo final consiste en obtener determinada posición con los materiales, generalmente fichas, que en ellos intervien. La mayoría de estos juegos permiten desarrollar la intuición espacial.

Juegos del tipo «3 en raya».

Tres en raya. Evitar tres en raya. Cuatro en línea. Tatetí. El molí o morris de seis hombres. El morris de nueve hombres.

Partint d'un joc tan simple com conegut es poden abordar diverses variants que ofereixen una gran quantitat de continguts estratègics. El seu estudi és, inicialment, fàcil per les seues regles senzilles, les escasses peces que intervenen, la simetria dels taulers; les poques jugades inicials possibles, etc.; però arriba a complicar-se en alguns dels que es proposen.

Fins i tot podria considerar-se d'aquest tipus un joc tan famós com el cub de Rubik, però per la complexitat del seu estudi no es convenient incloure'l.

Jocs de blocatge.

Atrapados. El joc de la *L. Gatos y ratones* (diferents versions). Pentaminós en el tauler 8x8. Mu torere. Pong hau k'i.

Es denominen així aquells l'objectiu del qual és blocar les peces del contrari. Generalment participen dues persones. En molts d'aquests jocs el nombre de fitxes és diferent per a cadascun dels jugadors. El que està en inferioritat de condicions ha d'intentar esquivar a l'altre per arribar a un determinat lloc. El seu interès rau en la facilitat de realitzar estudis sistemàtics per trobar estratègies guanyadores o demostrar que no hi ha qui guanye si es juga intel·ligentment.

Jocs amb salts de fitxes.

La Bastilla (solitari francès). Solitari anglès. Les granotes saltadores. *El alquerque*.

En la majoria dels que ací s'esmenten les fitxes realitzen moviments semblants als de les dames, encara que en alguns pot moure's d'una altra manera. Resulta interessant el fet que hi ha diferents per a un sol jugador amb les possibilitats que açò ofereix al professor per a la seua programació. Permeten una millora en la intuïció espacial.

Jocs del tipus mancala.

Awari. Kalah. Awélé. Tchucka-ruma. Targui.

Procedeixen d'Àfrica, on estan molt estesos, i existeixen versions diferents en cada regió. La idea bàsica és anar sembrant llavors, petxines o pedretes en clots excavats en terra o situats en un tauler, generalment de fusta. El nombre de forats i de peces i les regles varien segons la modalitat però les estratègies subjacents són les mateixes i es basen en els processos de càlcul i recompte.

Jocs del tipus nim.

Palets. Arribar a un número. *Nim o Marienbad. El bulo. Nimbi. Tsyanshidzi...*

La característica comuna d'aquests jocs és que els jugadors van retirant objectes amb certes condicions i perd o guanya aquell que lleva l'últim. En alguns, el procés s'inverteix i s'intenta arribar a un nombre determinat o omplir totes les caselles d'un tauler. En qualsevol cas, les estratègies són, novament, de recompte, per la qual cosa resulten de gran interès per tal d'exercitar destreses pròpies de càlcul mental.

Metodologia documental

Introducció

L'expansió qualitativa i quantitativa de la documentació científica ha fet que l'aprenentatge merament informatiu siga impropedient. La impossibilitat de processar tota la informació i la necessitat de potenciar la maduració cognoscitiva de l'alumnat fan que la utilització de les fonts d'informació es considere la fórmula preferent de l'aprenentatge formatiu per fer possible la investigació personal. Per això, la incorporació i integració de la biblioteca en el sistema educatiu com a fonament d'un aprenentatge eficaç, és inqüestionable.

Una biblioteca és un veritable magatzem d'informació que s'ofereix de manera accessible als usuaris. Constitueix la possibilitat mateixa d'existència de la informació i, de forma derivada, de la investigació. Així mateix, l'emmagatzematge organitzat de l'informació és la condició indispensable per al seu coneixement i ús. Un dels objectius fonamentals d'aquesta matèria optativa és possibilitar l'accés a les eines que permeten interpretar les claus organitzatives d'aquest sistema.

En la societat futura, configurada com a societat del saber, l'educació compartirà amb d'altres instàncies la transmissió d'informació i coneixements, però adquirirà encara més importància la seua capacitat per ordenar-los sistemàticament amb la finalitat de poder-los recuperar en el moment necessari.

Amb l'estudi d'aquesta matèria optativa es tracta de capacitar els estudiants perquè puguin descobrir les «pistes» que bibliotecaris, llibrers, editors, etc., deixen quan sistematitzen la informació (rudi-

Partiendo de un juego tan simple como conocido se pueden abordar diversas variantes que ofrecen una gran cantidad de contenidos estratégicos. Su estudio es, inicialmente, fácil por sus reglas sencillas, las escasas piezas que intervienen, la simetría de los tableros, las pocas jugadas iniciales posibles, etc.; pero llega a complicarse en algunos de los que se proponen.

Incluso podría considerarse de este tipo un juego tan famoso como el cubo de Rubik, pero por la complejidad de su estudio no es conveniente incluirlo.

Juegos de bloqueo.

Atrapados. El juego de la *L. Gatos y ratones* (varias versiones). Pentaminós en el tablero 8x8. Mu torere. Pong hau k'i.

Se denominan así aquellos cuyo objetivo es bloquear las piezas del contrario. Generalmente participan dos personas. En varios de estos juegos el número de fichas es distinto para cada uno de los jugadores. El que está en inferioridad de condiciones debe intentar esquivar al otro para llegar a determinado lugar. Su interés radica en la facilidad de realizar estudios sistemáticos para encontrar estrategias vencedoras o demostrar que no hay quien gane si se juega inteligentemente.

Juegos con saltos de fichas.

La Bastilla (solitario francés). Solitario inglés. Las ranas saltarinas. *El alquerque*.

En la mayoría de los que aquí se mencionan las fichas realizan movimientos similares a los de las damas, aunque en algunos pueden moverse de otro modo. Resulta interesante el que haya varios para un sólo jugador con las posibilidades que esto ofrece al profesor para su programación. Permiten una mejora en la intuición espacial.

Juegos del tipo mancala.

Awari. Kalah. Awélé. Tchucka-ruma. Targui.

Proceden de África, donde están muy extendidos, y existen versiones distintas en cada región. La idea básica es ir sembrando semillas, conchas o piedrecitas en hoyos excavados en tierra o situados en un tablero, generalmente de madera. El número de agujeros y de piezas y las reglas varían según la modalidad pero las estrategias subyacentes son las mismas y se basan en procesos de cálculo y recuento.

Juegos del tipo nim.

Palillos. Llegar a un número. *Nim o Marienbad. El bulo. Nimbi. Tsyanshidzi...*

La característica común a estos juegos es que los jugadores van retirando objetos con ciertas condiciones y pierde o gana el que quita el último. En algunos, el proceso se invierte y se intenta llegar a un número determinado o rellenar todas las casillas de un tablero. En cualquier caso, las estrategias son, nuevamente, de recuento, por lo que resultan de gran interés para ejercitar destrezas propias de cálculo mental.

Metodología documental

Introducción

La expansión cualitativa y cuantitativa de la documentación científica ha hecho que el aprendizaje meramente informativo sea impropediente. La imposibilidad de procesar toda la información y la necesidad de potenciar la maduración cognoscitiva del alumnado hacen que la utilización de las fuentes de información se considere la fórmula preferente del aprendizaje formativo para hacer posible la investigación personal. Por ello, la incorporación e integración de la biblioteca en el sistema educativo como fundamento de un aprendizaje eficaz es incuestionable.

Una biblioteca es un verdadero almacén de información que se ofrece de manera accesible a los usuarios. Constituye la posibilidad misma de existencia de la información y, de forma derivada, de la investigación. Asimismo, el almacenamiento organizado de la información es la condición indispensable para su conocimiento y uso. Uno de los objetivos fundamentales de esta materia optativa es posibilitar el acceso a las herramientas que permiten interpretar las claves organizativas de ese sistema.

En la sociedad futura, configurada como sociedad del saber, la educación compartirá con otras instancias la transmisión de información y conocimientos, pero adquirirá aún mayor importancia su capacidad para ordenarlos sistemáticamente con el fin de poderlos recuperar en el momento necesario.

Con el estudio de esta materia optativa se trata de capacitar a los estudiantes para que puedan descubrir las «pistas» que bibliotecarios, libreros, editores, etc., dejan cuando sistematizan la información

ments de la metodologia de les biblioteques perquè puguin moure's en aquest espai), i, per conseqüència, poder documentar-se de manera autònoma.

Per «documentar-se» s'entén des de la recerca d'una informació elemental (número de telèfon, horari de trens o espectacles, resultat de l'últim partit de futbol...) fins al treball d'investigació més exigent. D'aquesta manera, es considera la biblioteca com un taller d'aprenentatge, com un laboratori per a la investigació.

L'adquisició de capacitats està, endemés, orientada cap a la consecució de l'autonomia intel·lectual i moral necessària per arribar a ésser persones crítiques, autosuficients i sociables, tant dins de l'escola com fora d'aquesta.

Les habilitats descrites en aquest disseny curricular suposen l'exercici ininterromput d'un hàbit que es potenciarà de de l'Educació Primària fins arribar a d'altres estudis més especialitzats, sense perjudici que pugui haver un progressiu aprofundiment en els nivells de documentació.

D'altra banda, aquesta matèria optativa polaritza sistemàticament un tipus d'activitats que són pròpies també de totes les àrees que requereixen l'ús de llibres i d'altres suports de la informació. Així mateix, servirà de base per al desenvolupament d'aquelles matèries optatives que proposen treballs d'investigació i ús de diferents tipus de documents com, per exemple, *Cultura popular, Habilitats socials, L'entorn: taller del geògraf i de l'historiador, Redacció i disseny de premsa, Cultura clàssica*, etc.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en les alumnes i els alumnes les capacitats següents:

1. Identificar i donar resposta a les necessitats d'informació desenvolupant la capacitat d'investigació.
2. Ampliar el camp dels seus interessos immediats quan aprofundeix i diversifiqui les recerques d'informació inicials.
3. Acreixar l'autonomia per obtenir i tractar adequadament la informació documental.
4. Elaborar, comprovar i corregir la hipòtesi de treball.
5. Millorar el rendiment intel·lectual mitjançant l'exercici continuat de tècniques d'aprenentatge actiu.
6. Emprar un ampli ventall de fons documentals, evitant l'exclusiva utilització del llibre de text.
7. Intercanviar experiències mitjançant la pràctica del treball en grup i les posades en comú dels coneixements adquirits.
8. Sistematitzar el propi aprenentatge, a través del coneixement i ús de les tècniques adequades per al desenvolupament de les habilitats de tractament de la informació.
9. Conèixer i emprar adequadament l'espai d'un centre de documentació, diferenciar i manejar amb soltesa els diferents catàlegs i utilitzar tot tipus de repertoris, tant en suports magnètics com en els suports tradicionals.
10. Distingir i valorar críticament la informació que conté cada tipus de document, relacionar una matèria amb altra mitjançant l'ús adequat d'obres de referència quan així ho imposen les necessitats informatives.
11. Elaborar els propis sistemes significatius (construcció de petits tesauri) i les pròpies bibliografies.
12. Emmagatzemar la informació seleccionada mitjançant procediments informàtics i manuals que permeten una ràpida recuperació.
13. Recuperar la informació processada per a l'ús convenient a cada moment del procés d'aprenentatge. Sistematitzar els resultats del propi treball en arxius i bases de dades que puguin ésser utilitzats en el futur per altres companys o per ells mateixos.

Blocs de continguts

1. La biblioteca i la seua estructura. Altres centres de documentació

L'alumnat es familiaritza amb les biblioteques i/o centres de documentació aprenent a desentrançar les seues convencions informatives.

- Les biblioteques i/o centres de documentació.
 - Informació sobre les biblioteques del seu entorn. Coneixement de les seues possibilitats i límits. Quan acudir a cadascuna d'aquestes.
 - Biblioteca del centre.
 - Biblioteques públiques o municipals (horaris, requisits, documents que contenen).

(rudimentos de la metodología de las bibliotecas para que puedan moverse en ese espacio), y así poder documentarse de manera autónoma.

Por «documentarse» se entiende desde la búsqueda de una información elemental (número de teléfono, horario de trenes o espectáculos, resultado del último partido de fútbol...), hasta el trabajo de investigación más exigente. De este modo, se considera la biblioteca como un taller de aprendizaje, como un laboratorio para la investigación.

La adquisición de capacidades está, además, orientada hacia el logro de la autonomía intelectual y moral necesaria para llegar a ser personas críticas, autosuficientes y sociables, tanto dentro de la escuela como fuera de ella.

Las habilidades descritas en el presente diseño curricular suponen el ejercicio ininterrompido de un hábito que vendrá potenciándose desde la Educación Primaria hasta llegar a estudios más especializados, sin perjuicio de que pueda haber una progresiva profundización en los niveles de documentación.

Por otra parte la materia polariza sistemáticamente un tipo de actividades que son propias también de todas las áreas que requiera el uso de libro y demás soportes de la información. Así mismo, servirá de base para el desarrollo de aquellas materias optativas que proponen trabajos de investigación y uso de distintos tipos de documentos como, por ejemplo, *Cultura popular, Habilidades sociales, El entorno: taller del geógrafo y del historiador, Redacción y diseño de prensa, Cultura clásica*, etc.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Identificar y dar respuesta a las necesidades de información desarrollando la capacidad de investigación.
2. Ampliar el campo de los intereses inmediatos al profundizar y diversificar las búsquedas de información iniciales.
3. Acrecentar la autonomía para obtener y tratar adecuadamente la información documental.
4. Elaborar, comprobar y corregir las hipótesis de trabajo.
5. Mejorar el rendimiento intelectual el ejercicio continuado de técnicas de aprendizaje activo.
6. Usar un amplio abanico de fuentes documentales, evitando la exclusiva utilización del libro de texto.
7. Intercambiar experiencias, mediante la práctica del trabajo en grupo y las puestas en común de los conocimientos adquiridos.
8. Sistematizar el propio aprendizaje, a través del conocimiento y uso de las técnicas adecuadas para el desarrollo de las habilidades de tratamiento de la información.
9. Conocer y usar adecuadamente el espacio de un centro de documentación, diferenciar y manejar con soltura los distintos catálogos y utilizar todo tipo de repertorios, tanto en soportes magnéticos como en los soportes tradicionales.
10. Distinguir y valorar críticamente la información que contiene cada tipo de documento, relacionar una materia con otra, mediante el uso adecuado de obras de referencia, cuando así lo impongan las necesidades informativas.
11. Elaborar los propios sistemas significativos (construcción de pequeños tesauri) y las propias bibliografías.
12. Almacenar la información seleccionada, mediante procedimientos informáticos y manuales que permitan una rápida recuperación.
13. Recuperar la información procesada para el uso conveniente en cada momento del proceso de aprendizaje; incluyendo los resultados del propio trabajo, en archivos y bases de datos donde puedan ser utilizados en el futuro, por otros estudiantes o por ellos mismos.

Bloques de contenidos

1. La biblioteca y su estructura. Otros centros de documentación

El alumnado se familiariza con las bibliotecas y/o centros de documentación aprendiendo a desentrañar sus convenciones informativas.

- Las bibliotecas y/o centros de documentación.
 - Información sobre las bibliotecas de su entorno. Conocimiento de sus posibilidades y límites. Cuando acudir a cada una de ellas.
 - Biblioteca del centro.
 - Bibliotecas públicas o municipales (horarios, requisitos, documentos que contienen).

- Biblioteques especialitzades.
- Hemeroteques, base de dades, etc.
- Normes de funcionament d'una biblioteca/centre de documentació.

- Horari.
- Personal encarregat i funcions.
- Normativa.
- Servei de préstec, possibilitats.
- Retolació informativa de les prestatgeries, catàlegs, etc.
- Servei de reprografia.
- Tipus de fons que conté.
- Política d'adquisicions.
- Activitats que organitza, etc.
- Els documents.
- Interpretació de l'ordenació dels documents.
- Secció de referència: on es troba, que conté...
- Ubicació i distribució de les diferents matèries.
- Els catàlegs: on es troben i a què remeten.
- Altres tipus de documents i notícies bibliogràfiques que es poden trobar en una biblioteca i/o centre de documentació.
- Selecció de la informació que contenen.
- Diferenciació dels diferents catàlegs (autor, matèria, etc.).
- Aprenentatge del seu ús, previ coneixement de la seua composició i ordenació.
- Establiment de relacions d'unes matèries amb d'altres, mitjançant l'ús de diccionaris, enciclopèdies, catàlegs de matèries, etc.

- Coneixement sucint dels diferents llenguatges documentals (ex. thesauri).

- Classes de documents.
- Reconeixement de diferents tipus de documents i distinció de tots els nivells d'informació i especialització que cadascun n'ofereix.

- Manuals i llibres de text, vídeos educatius, etc.
- Llibres, vídeos i revistes de divulgació científica.
- Assajos.
- Monografies especialitzades.
- Obres de creació literària.
- Col·leccions.
- Enciclopèdies.
- Diccionaris.
- Atles, gravats, diapositives, etc.
- Altres documents.
- Valoració crítica del contingut dels documents que es manegen.

- Actualitat i objectivitat de les dades.
- Supòsits teòrics d'on parteixen.
- Valoració de la redacció i traducció, en el seu cas.
- Altres circumstàncies.
- Notes explicatives.
- Esquemes, mapes, diferents tipus d'índexs, etc.
- Utilitat de la bibliografia.
- Claredat i varietat de la tipologia.
- Pertinència del material annex.
- Reconeguda vàlua en la matèria dels responsables.

2. Descripció del llibre

Es tracta de distingir l'estructura del llibre com a suport d'informació.

Descripció externa.

- Coneixement de la informació que ofereix l'exterior d'un llibre.

- Tapes, llom, teixell, solapa
- Descripció física.
- Format, encuadernació, material.

Descripció interna.

- Descripció interna d'un llibre.
- La portada, la contraportada, pròleg, introducció, el cos de l'obra, apèndixs, índexs, bibliografia, notes, lèxic o glossari, qüestionari, altres elements.

Convencions gràfiques i abreviatures.

- Aprenentatge dels codis emprats en els diferents documents per tal d'aconseguir un maneig eficaç dels llibres i especialment de les obres de referència.

- Convencions gràfiques.
- Sigles, mapes, gràfics, altres signes.

- Bibliotecas especializadas.
- Hemerotecas, bases de datos, etc.
- Normas de funcionamiento de una biblioteca/ centro de documentación.

- Horario.
- Personal encargado y funciones.
- Normativa.
- Servicio de préstamo, posibilidades.
- Rotulación informativa de los estantes, catálogos, etc.
- Servicio de reprografía.
- Tipo de fondos que contiene.
- Política de adquisiciones.
- Actividades que organiza, etc.
- Los documentos.
- Interpretación de la ordenación de los documentos.
- Sección de referencia: dónde se encuentra, qué contiene..
- Ubicación y distribución de las distintas materias.
- Los catálogos: dónde se encuentran y a qué remiten.
- Otros tipos de documentos y noticias bibliográficas que se pueden encontrar en una biblioteca y/o centro de documentación.
- Selección de la información que contienen.
- Diferenciación de los distintos catálogos (autor, materia, etc.)
- Aprendizaje del uso de los mismos, previo conocimiento de su composición y ordenación.
- Establecimiento de relaciones de unas materias con otras, mediante el uso de diccionarios, enciclopedias, catálogos de materias, etc.

- Conocimiento somero de los distintos lenguajes documentales (thesauri, por ejemplo).

- Clases de documentos.
- Reconocimiento de diferentes tipos de documentos y distinción de todos los niveles de información y especialización que cada uno de ellos ofrece.

- Manuales y libros de texto, vídeos educativos, etc.
- Libros, vídeos y revistas de divulgación científica.
- Ensayos.
- Monografías especializadas.
- Obras de creación literaria.
- Colecciones.
- Enciclopedias.
- Diccionarios.
- Atlas, grabados, diapositivas, etc.
- Otros documentos.
- Valoración crítica del contenido de los documentos que se manejan.

- Actualidad y objetividad de los datos.
- Supuestos teóricos de los que parten.
- Valoración de la redacción y traducción, en su caso.
- Otras circunstancias.
- Notas aclaratorias.
- Esquemas, mapas, distintos tipos de índices, etc.
- Utilidad de la bibliografía.
- Claridad y variedad de la tipología.
- Pertinencia del material anexo.
- Reconocida valía en la materia de los responsables.

2. Descripción del libro

Se trata de distinguir la estructura del libro como soporte de información.

Descripción externa.

- Conocimiento de la información que ofrece el exterior de un libro.

- Tapas, lomo, tejuelo, solapa
- Descripción física.
- Formato, encuadernación, material.

Descripción interna.

- Descripción interna de un libro.
- La portada, la contraportada, prólogo, introducción, el cuerpo de la obra, apéndices, índices, bibliografía, notas, léxico o glosario, cuestionario, otros elementos.

Convenciones gráficas y abreviaturas.

- Aprendizaje de los códigos usados en los diferentes documentos para conseguir un manejo eficaz de los libros y especialmente de las obras de referencia.

- Convenciones gráficas.
- Siglas, mapas, gráficos, otros signos.

- Abreviatures.
- Etimologia, classes de paraules, diferents accepcions, famílies de paraules, sinònims, antònims, frases fetes, veus estrangeres, observacions ortogràfiques, etc.

3. Publicacions periòdiques

Es pretén que els alumnes coneguen la periodicitat d'aparició, temes en el mercat, nivell d'especialització... així com l'estructura i diferents possibilitats d'explotació de les publicacions periòdiques.

Classes de publicacions periòdiques.

- Segons la periodicitat.
- Diaris: internacionals, nacionals, locals...
- Setmanals, mensuals, anuals...
- Segons el suport.
- Llibres (col·leccions, sèries), revistes, vídeos, cassetts disquets,

- ...
- Segons la temàtica i el grau d'especialització.
- D'informació general.
- D'informació especialitzada: música, literatura, modes...
- De divulgació científica.
- D'informació sobre publicacions.
- De jocs.
- Publicacions oficials.
- Altres.
- Estructuració de les publicacions periòdiques
 - Reconeixement i valoració crítica de la composició de les diferents seccions d'una publicació periòdica, així com l'estil i els supòsits teòrics del quals parteix.
 - Sumari: anticipació del contingut.
 - Editorial: article d'opinió del conjunt de la redacció.
 - Altres articles d'opinió: encàrrecs a diferents professionals sobre diferents temes.
 - Notícies: nacionals, internacionals, locals. D'esport, política, cultura, religió...
 - Articles especialitzats.
 - Entrevistes, enquestes...
 - Resenyes de notes de societat, esdeveniments culturals...
 - Informació sobre espectacles, exposicions, conferències...
 - Altres elements: passatemps, anuncis, bibliografia.
- Buidatge de la informació
 - Coneixement i ús de les tècniques més usuals de buidatge de la informació de les publicacions periòdiques.
 - Fitxes analítiques: descripció de part o parts d'una obra més àmplia.
 - Resums: informatius, informatius-indicativs; de monografies i capítols...
 - Titulació dels resums: descriure i identificar un document pel seu contingut.
 - Indexació, ús de descriptors.
 - Elaboració de dossiers oberts, sobre temes d'actualitat o no, prèviament seleccionats.
 - Creació de bases de dades (ús de fitxes, programes informàtics, etc.) a partir de la informació buidada.
- La major part de les habilitats descrites poden practicar-se indistintament amb d'altres documents, atenent en cada cas el nivell curricular, motivacions, etc.

4. Selecció de la informació

Es tracta d'aprendre a buscar i a escollir la informació per al seu posterior emmagatzematge, amb la finalitat de poder recuperar-la amb rapidesa i eficàcia.

Tipus de lectura.

- Realització de diferents tipus de lectura i de les anotacions pertinents segons el tipus de lectura que practique.
- Lectura ràpida.
- En diagonal, per a una informació succinta.
- Lineal, buscant paraules.
- Lectura lenta.
- Informativa, buscant la idea principal.
- Analítica: lectura detallada d'un text, amb la finalitat d'elaborar un judici propi encaminat a plantejar-se les seues pròpies tesis.
- La pràctica de cada activitat mostrarà la manera de lectura més eficaç.
- ús de catàlegs i índexs.
- Catàlegs de matèries, autors, títol, diccionari, etc.

- Abreviaturas.

- Etimología, clases de palabras, distintas acepciones, familias de palabras, sinónimos, antónimos, frases hechas, voces extranjeras, observaciones ortográficas, etc.

3. Publicaciones periódicas

Se trata de conocer la periodicidad de aparición de publicaciones, temas en el mercado, nivel de especialización, etc.. así como la estructura y diversas posibilidades de explotación de las publicaciones periódicas

Clases de publicaciones periódicas.

- Según la periodicidad.
- Diarios: internacionales, nacionales, locales..
- Semanales, mensuales, anuales..
- Según el soporte.
- Libros (colecciones, series), revistas, vídeos, cassettes, diskettes..

- ...
- Según la temática y el grado de especialización.
- De información general.
- De información especializada: música, literatura, modas..
- De divulgación científica.
- De información sobre publicaciones.
- De juegos.
- Publicaciones oficiales.
- Otros.
- Estructuración de las publicaciones periódicas
 - Reconocimiento y valoración crítica de la composición de las diferentes secciones de una publicación periódica, así como el estilo y los supuestos teóricos de los que parte.
 - Sumario: anticipación del contenido.
 - Editorial: artículo de opinión del conjunto de la redacción.
 - Otros artículos de opinión: encargos a distintos profesionales sobre diferentes temas.
 - Noticias: nacionales, internacionales, locales. De deporte, política cultura, religión...
 - Artículos especializados.
 - Entrevistas, encuestas...
 - Reseñas de notas de sociedad, acontecimientos culturales...
 - Información sobre espectáculos, exposiciones, conferencias...
 - Otros elementos: pasatiempos, anuncios, bibliografía.
- Vaciado de la información.
 - Conocimiento y uso de las técnicas más usuales de vaciado de la información de las publicaciones periódicas.
 - Fichas analíticas : descripción de parte o partes de una obra más amplia.
 - Resúmenes: informativos, informativos-indicativos; de monografías y capítulos...
 - Titulación de los resúmenes: describir e identificar un documento por su contenido.
 - Indización, uso de descriptors.
 - Elaboración de «dossiers» abiertos, sobre temas de actualidad o no, previamente seleccionados.
 - Creación de bases de datos (uso de fichas, programas informáticos, etc.) a partir de la información vaciada.

La mayoría de las habilidades descritas pueden practicarse indistintamente con otros documentos, atendiendo en cada caso al nivel curricular, motivaciones, etc.

4. Selección de formación

Se trata de aprender a buscar y a elegir la información para su posterior almacenamiento, con el fin de poder recuperarla con rapidez y eficacia.

Tipos de lectura.

- Realización de distintos tipos de lectura y de las anotaciones pertinentes según el tipo de lectura que practique.
- Lectura rápida.
- En diagonal, para una información somera.
- Lineal, buscando palabras.
- Lectura lenta.
- Informativa, buscando la idea principal.
- Analítica: lectura pormenorizada de un texto, con el fin de elaborar un juicio propio encaminado a plantear sus propias tesis.
- La práctica de cada actividad mostrará el modo de lectura más eficaz.
- Uso de catálogos e índices.
- Catálogos de materias, autores, título, diccionario, etc.

- Índexos generals, de matèries, topònims, etc.
- Altres tipus de catàlegs i índexs.
- Elaboració de bibliografies.
- Coneixement dels diferents tipus de repertoris per a l'elaboració de les seues pròpies bibliografies.
- Segons el tipus de notícia bibliogràfica (descriptius, crítics...).
- Segons el seu contingut.
- Segons l'ordre de les notícies (alfabètic, cronològic...).
- Altres.
- Redacció de fitxes bibliogràfiques (manuales o informatitzades) on es registre la descripció del document o font d'informació.

Realització de guions i/o bases de dades.

- Elaboració de projectes d'investigació concordes amb les diferents fases del procés d'aprenentatge.
- Redacció d'hipòtesis.
- Guions provisionals.
- Guions definitius.
- Altres papers de treball.
- Disseny de bases de dades.
- Creació d'arxius.
- Definició de camps.

5. Emmagatzematge de la informació processada

L'estudiant haurà d'emmagatzemar, arxivar, ordenar i classificar tot el material processat, per al seu posterior ús, mitjançant la confecció de fitxes de contingut, disseny de bases de dades, creació d'arxius, etc.

- Fitxes de contingut.
- Emmagatzematge de la informació.
- Fitxes de cites textuais.
- Fitxes d'esquemes o resums.
- Fitxes de lectura.
- Fitxes sobre resultats d'enquestes.
- Fitxes sobre interpretació de gràfics i altres dades quantificables.
- Altres materials de treball (retalls de premsa, articles de revista, etc.).
- Arxiu.
- Arxiu de la documentació.
- Disseny i ús de bases de dades informatitzades i manuals.
- Aplicació de les normes bàsiques per a l'organització d'arxius (nocions d'arxivística), a l'hora de guardar documents com: diapositives, gravats, treballs, etc.
- Ordenació i classificació.
- Ordenació i classificació dels materials.
- Creació de repertoris.
- Elaboració, a partir de les bases de dades dissenyades, d'índexs alfabètics, de matèries, cronològics, gràfics...; bibliografies, recensions, etc.

6. Restitució de la informació

Es tracta de restituir la informació per, posteriorment, donar-li forma mitjançant diverses fórmules possibles.

- Explotació dels documents.
- Fórmules de restitució.
- Dissertacions.
- Taules rodones.
- Exposicions orals.
- Murals.
- Breus monografies.
- Memòries d'investigació.
- Articles especialitzats.
- Publicacions periòdiques.
- Maneres de restitució.
- Individual.
- En grup.
- Retroalimentació.
- Retroalimentació del procés.
- Rescat de nous llistats de temes i paraules-clau suscitats en el curs de la investigació i de l'exposició.
- Elaboració de noves hipòtesis.
- Elaboració de nous guions.
- Reciclatge del procés investigador.

- Índices general, de materias, topónimos, etc.

- Otros tipos de catálogos e índices.

Elaboración de bibliografías.

- Conocimiento de los distintos tipos de repertorios para la elaboración de sus propias bibliografías.

- Según el tipo de noticia bibliográfica (descriptivos, críticos...).

- Según su contenido.

- Según el orden de las noticias (alfabético, cronológico...).

- Otros.

- Redacción de fichas bibliográficas. (manuales o informatizadas) en las que se registra la descripción del documento o fuente de información.

Realización de guiones y/o bases de datos.

- Elaboración de proyectos de investigación acordes con las distintas fases del proceso de aprendizaje.

- Redacción de hipótesis.

- Guiones provisionales.

- Guiones definitivos.

- Otros papeles de trabajo.

- Diseño de bases de datos.

- Creación de archivos.

- Definición de campos.

5. Almacenamiento de la información procesada

El estudiante deberá almacenar, archivar, ordenar y clasificar todo el material procesado, para su posterior uso, mediante la confección de fichas de contenido, diseño de bases de datos, creación de archivos, etc.

Fichas de contenido.

- Almacenamiento de la información.

- Fichas de citas textuales.

- Fichas de esquemas o resúmenes.

- Fichas de lectura.

- Fichas sobre resultados de encuestas.

- Fichas sobre interpretación de gráficos y otros datos cuantificables.

- Otros materiales de trabajo (recortes de prensa, artículos de revista, etc.).

Archivo.

- Archivo de la documentación.

- Diseño y uso de bases de datos informatizadas y manuales.

- Aplicación de las normas básicas para la organización de archivos (nociones de archivística), a la hora de guardar documentos como: diapositivas, grabados, trabajos, etc.

Ordenación y clasificación.

- Ordenación y clasificación de los materiales.

- Creación de repertorios.

- Elaboración, a partir de las bases de datos diseñadas, de índices alfabéticos, de materias, cronológicos, gráficos...; bibliografías, recensiones, etc.

6. Restitución de la información

Se trata de restituir la información para, posteriormente, darle forma mediante muy diversas fórmulas posibles.

Explotación de los documentos.

- Fórmulas de restitución.

- Disertaciones.

- Mesas redondas.

- Exposiciones orales.

- Murales.

- Breves monografías.

- Memorias de investigación.

- Artículos especializados.

- Publicaciones periódicas.

- Modos de restitución.

- Individual.

- En grupo.

Retroalimentación.

- Retroalimentación del proceso.

- Rescate de nuevos listados de temas y palabras-clave suscitados en el curso de la investigación y de la exposición.

- Elaboración de nuevas hipótesis.

- Elaboración de nuevos guiones.

- Reciclaje del proceso investigador.

*Orientació i iniciació professional**Introducció*

L'educació bàsica pretén proporcionar a tots els joves una formació àmplia, general i versàtil que els facilite la seua incorporació a la vida activa o la prossecció d'estudis en nivells posobligatoris. La Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu senyala en el seu preàmbul que el període formatiu comú a tots els espanyols s'organitza de manera comprensiva, compatible amb una progressiva diversificació que atenga les diferents capacitats, la pluralitat d'interessos i les variades motivacions de l'alumnat. Aquesta progressiva diversificació es concreta, sobretot en el segon cicle de l'Educació Secundària Obligatoria, en un espai major per activitats formatives opcionals, de manera que, evitant la seua conversió en una via de segregació dels alumnes, quede garantida la possibilitat real de l'establiment per part dels estudiants d'itineraris educatius diferents, tenint com a únic límit el marcat pels objectius generals de l'etapa.

En acabar el segon cicle de l'Educació Secundària Obligatoria l'estudiant s'enfronta a una cadena de presa de decisions. Ha de decidir si continua estudiant o no. I si continua, quina modalitat de batxillerat o quin cicle formatiu de formació professional específica satisfarà millor les seues expectatives personals. Per això, l'Educació Secundària Obligatoria és una etapa on l'orientació té un valor primordial. Les àrees de coneixement cursades al llarg de l'etapa ofereixen elements suficients perquè el procés orientador es produïska de manera adequada; sobre tot pel que fa a la continuació d'estudis de batxillerat. D'altra banda, i donada la complexitat de l'oferta educativa de formació professional específica, convé que l'alumne, en l'espai d'oplativitat de 4rt. curs, puga acostar-se al coneixement d'alguna de les opcions professionalitzadores presents en l'oferta específica del seu Centre o altres que en funció dels recursos se'n pogueren desenvolupar.

És indubtable que el grau de llibertat de les persones alhora d'escollir entre diferents opcions està directament relacionat amb el nivell d'informació sobre aquestes. Sent habitual en aquestes edats que es produïsquen les preses de decisió sustentades en criteris poc elaborats i influïdes per estereotips socials sovint carregats de prejudicis, és de vital importància per a les alumnes i per als alumnes conèixer les possibilitats acadèmiques o laborals que l'entorn immediat els ofereix, així com el grau d'adequació als seus particulars interessos i capacitats. La matèria optativa *Orientació i iniciació Professional* pretén generar en l'alumnat una actitud reflexiva i d'anàlisi que li permeti ser, de forma eficaç, l'agent de la seua pròpia orientació.

Amb aquesta finalitat aquesta matèria s'estructura en dos grans apartats:

- el primer d'aquests té un caràcter orientador vocacional general, prenent l'autoconeixement a través de l'anàlisi i de l'avaluació personal, de l'estudi dels interessos i preferències vocacionals, del coneixement sobre el valor i significat del món del treball i de la diversitat de rols en ell establerts. Així mateix pretén proporcionar als alumnes i a les alumnes les eines necessàries per a la investigació del seu entorn socio-laboral i la metodologia apropiada perquè el procés de presa de decisions es realitze amb garantia d'èxit;

- el segon apartat té un caràcter d'aproximació al coneixement d'una determinada família professional que, normalment, estarà connectada amb els cicles formatius que s'ofereixen en el propi centre. Els continguts procedimentals constituïran l'eix entorn al qual s'articulen els altres, de tal manera que les alumnes i els alumnes puguin percebre la funcionalitat de les coses que aprenen, senten satisfacció per les coses que fan i valoren la importància del saber fer.

L'espai físic on es desenvolupen les activitats ultrapassarà el marc de l'aula, de taller o laboratori, i fins i tot del propi centre. S'afavorirà el desenvolupament d'activitats que permeten l'establiment de relacions dels estudiants amb el seu entorn físic i productiu immediat, per tal que el coneixement d'aquest ajude positivament en la seua presa de decisions.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en les alumnes i els alumnes les capacitats següents:

*Orientación e iniciación profesional**Introducción*

La educación básica pretende proporcionar a todos los jóvenes una formación amplia, general y versátil que les facilite su incorporación a la vida activa o la prosecución de estudios en niveles postobligatorios. La Ley Orgánica de Ordenación General del Sistema Educativo señala en su preámbulo que el periodo formativo común a todos los españoles se organiza de manera comprensiva, compatible con una progresiva diversificación que atienda a las distintas capacidades, a la pluralidad de intereses y a las variadas motivaciones del alumnado. Esta progresiva diversificación se concreta, sobre todo en el segundo ciclo de la Educación Secundaria Obligatoria, en un espacio mayor para actividades formativas opcionales, de modo que, evitando su conversión en una vía de segregación de los alumnos, quede garantizada la posibilidad real del establecimiento por parte de los estudiantes de itinerarios educativos diferentes, teniendo como único límite el marcado por los objetivos generales de la etapa.

Al finalizar el segundo ciclo de la Educación Secundaria Obligatoria el estudiante se enfrenta a una cadena de toma de decisiones. Debe decidir si continúa estudiando o no. Y si continúa, qué modalidad de bachillerato o qué ciclo formativo de formación profesional específica satisfará mejor sus expectativas personales. Por ello, la Educación Secundaria Obligatoria es una etapa en la que la orientación tiene un valor primordial. Las áreas de conocimiento cursadas a lo largo de la etapa ofrecen elementos suficientes para que el proceso orientador se produzca de manera adecuada, sobre todo por lo que respecta a la continuación de estudios de bachillerato. Por otra parte, y dada la complejidad de la oferta educativa de formación profesional específica, es conveniente que el alumnado, en el espacio de opción del 4.º curso, pueda acercarse al conocimiento de alguna de las opciones de profesionalización presentes en la oferta específica de su Centro u otras que en función de los recursos del mismo pudieran desarrollarse.

Es indudable que el grado de libertad de las personas a la hora de elegir entre distintas opciones está directamente relacionado con el nivel de información acerca de las mismas. Siendo habitual en estas edades que se produzcan las tomas de decisión sustentadas en criterios poco elaborados e influenciadas por estereotipos sociales a menudo cargados de prejuicios, es de vital importancia para las alumnas y los alumnos conocer las posibilidades académicas o laborales que el entorno inmediato les ofrece, así como el grado de adecuación a sus particulares intereses y capacidades. La materia optativa *Orientación e iniciación Profesional* pretende generar en el alumnado una actitud reflexiva y de análisis que le permita ser, de forma eficaz, el agente de su propia orientación.

A tal fin la materia se estructura en dos grandes apartados:

- el primero de ellos tiene un carácter orientador vocacional general, pretendiendo el autoconocimiento a través del análisis y de la evaluación personal, del estudio de los intereses y preferencias vocacionales, del conocimiento sobre el valor y significado del mundo del trabajo y de la diversidad de roles en él establecidos. Asimismo pretende proporcionar a los alumnos y a las alumnas las herramientas necesarias para la investigación de su entorno sociolaboral y la metodología apropiada para que el proceso de toma de decisiones se realice con garantía de éxito;

- el segundo apartado tiene un carácter de aproximación al conocimiento de una determinada familia profesional que, normalmente, estará conectada con los ciclos formativos que se ofertan en el propio centro. Los contenidos procedimentales constituirán el eje en torno al cual se articulen los demás, de tal modo que las alumnas y los alumnos puedan percibir la funcionalidad de lo que aprenden, sientan satisfacción por lo que hacen y valoren la importancia del saber hacer.

El espacio físico en el que se desarrollen las actividades rebasará el marco del aula, del taller o laboratorio, e incluso del propio centro. Se favorecerá el desarrollo de actividades que permitan el establecimiento de relaciones de los estudiantes con su entorno físico y productivo inmediato, a fin de que el conocimiento del mismo ayude positivamente en su toma de decisiones.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Conèixer les relacions econòmico-laborals i les seues implicacions individuals i col·lectives, valorant les actituds que afavorisquen la integració social i laboral.

2. Conèixer i valorar el món de l'empresa i de la producció, indagant en les seues estructures organitzatives.

3. Obtenir, analitzar i valorar informació referida al seu entorn socio-productiu immediat.

4. Prendre consciència de les desigualtats que poden produir discriminació en l'activitat laboral (sexe, raça, religió, físiques, etc.) contribuint activament en els canvis d'actituds que afavorisquen la igualtat d'oportunitats.

5. Adquirir consciència dels propis valors i capacitats en relació amb diferents opcions d'un camp professional.

6. Adquirir una visió global d'una família de professions, indagant en els seus orígens i evolució al llarg de la història així com les seues perspectives de futur, tant pel que fa als seus components professionals específics com pel que concerneix a la seua potencial capacitat d'inserció laboral.

7. Conèixer els diferents itineraris educatius conduents a l'adquisició de successius nivells de qualificació dins d'una determinada família professional.

8. Iniciar-se en els coneixements propis d'un camp professional.

9. Analitzar situacions o problemes, elaborar estratègies que permeten abordar-los i aplicar a la seua resolució els procediments adequats.

10. Tenir confiança en si mateixos i en la pròpia capacitat d'intervenció en situacions d'aplicació d'un treball pràctic.

Blocs de continguts

Els continguts de la matèria s'estructuren en dos grans blocs, que no es presenten segons un ordre de caràcter temàtic ni impliquen cap seqüència. Correspondrà als professors establir, en la seua programació, la seqüència idònia. Alhora de dissenyar unitats didàctiques i activitats és convenient interrelacionar continguts d'un i altre bloc, de manera que es globalitze l'aprenentatge de continguts tant de caràcter orientador com professionals.

Les esmentades activitats establiran un procés d'ensenyament i aprenentatge participatiu i experimental on les alumnes i els alumnes seran subjectes actius del seu desenvolupament. El paper del professor serà el d'estimular, controlar i orientar-ne el progrés, proposant estratègies diverses, evitant ser l'únic canal en la transmissió de coneixements i creant les condicions que afavorisquen la intercomunicació dins de l'aula.

Un plantejament funcional, que reculla els interessos dels alumnes, és fonamental per desenvolupar tots els aspectes relatius a l'orientació. Les possibles activitats que es realitzen fora del centre tindran en compte el seu entorn socio-productiu.

1. Autoconeixement personal i professional, investigació de l'entorn laboral i presa de decisions

Un procés encaminat a l'orientació vocacional comprén, fonamentalment, tres fases: conèixer-se a si mateix, conèixer el món del treball i relacionar ambdós coneixements, per tal de poder prendre decisions conscients i fonamentades.

Una primera fase permetrà que els estudiants assolisquen un coneixement adequat de si mateixos, per tal d'evitar, en la mesura possible, falses percepcions pel que fa a les seues capacitats i per tal d'estimular les que posseeixen. D'altra banda, els interessos constitueixen un dels aspectes més importants de la conducta vocacional, senyalen cap a on dirigeix l'individu els seus desitjos i representen un conjunt d'activitats i actituds positives que responen a la qüestió: ¿què és el que m'agrada o desitjaria fer en la vida professional? Les alumnes i els alumnes han d'anar delimitant progressivament el ventall de possibilitats i interessos, acceptant i sent conscients de la influència que en el seu futur tindran les decisions que adopten.

En la segona fase del procés, es tracta d'arribar a comprendre l'entramat de complexes relacions econòmiques, personals i grupals que s'estableixen en el món laboral, i entendre'l com un producte històric, analitzant críticament el seu passat, el seu present i les perspectives de futur.

Finalment, per poder arribar a prendre una decisió adequada cal integrar i extreure conclusions de les coses apreses al llarg del procés. És a dir, una vegada determinades les pròpies capacitats, cal analitzar i valorar les alternatives existents per tal d'escollir l'opció més adequada en vistes a l'establiment d'una possible meta professional.

1. Conocer las relaciones económico-laborales y sus implicaciones individuales y colectivas, valorando las actitudes que favorezcan la integración social y laboral.

2. Conocer y valorar el mundo de la empresa y de la producción, indagando en sus estructuras organizativas.

3. Obtener, analizar y valorar información referida a su entorno socioproductivo inmediato.

4. Tomar conciencia de las desigualdades que puedan producir discriminación en la actividad laboral (sexo, raza, religión, físicas, etc.) contribuyendo activamente en los cambios de actitudes que favorezcan la igualdad de oportunidades.

5. Adquirir conciencia de los propios valores y capacidades en relación con distintas opciones de un campo profesional.

6. Adquirir una visión global de una familia de profesiones, indagando en sus orígenes y evolución a lo largo de la historia así como sus perspectivas de futuro, tanto en lo referente a sus componentes profesionales específicas como en lo concerniente a su potencial capacidad de inserción laboral.

7. Conocer los distintos itinerarios educativos conducentes a la adquisición de sucesivos niveles de cualificación dentro de una determinada familia profesional.

8. Iniciarse en los conocimientos propios de un campo profesional.

9. Analizar situaciones o problemas, elaborar estrategias que permitan abordarlos y aplicar a su resolución los procedimientos adecuados.

10. Tener confianza en sí mismos y en la propia capacidad de intervención en situaciones de aplicación de un trabajo práctico.

Bloques de contenidos

Los contenidos de la materia se estructuran en dos grandes bloques, que no se presentan según un orden de carácter temático ni implican ninguna secuencia. Corresponderá a los profesores establecer, en su programación, la secuencia idónea. A la hora de diseñar unidades didácticas y actividades es conveniente interrelacionar contenidos de uno y otro bloque, de modo que se globalice el aprendizaje de contenidos tanto de carácter orientador como profesionales.

Dichas actividades establecerán un proceso de enseñanza y aprendizaje participativo y experimental en el que las alumnas y los alumnos serán sujetos activos de su desarrollo. El papel del profesor será el de estimular, controlar y orientar el progreso de los mismos, proponiendo estrategias diversas, evitando ser el único canal en la transmisión de conocimientos y creando las condiciones que favorezcan la intercomunicación dentro del aula.

Un planteamiento funcional, que recoja los intereses de los alumnos, es fundamental para desarrollar todos los aspectos relativos a la orientación. Las posibles actividades que se realicen fuera del Centro tendrán en cuenta su entorno socioproductivo.

1. Autoconocimiento personal y profesional. Investigación del entorno laboral y toma de decisiones

Un proceso encaminado a la orientación vocacional comprende, fundamentalmente, tres fases: conocerse a sí mismo, conocer el mundo del trabajo y relacionar ambos conocimientos, para poder tomar decisiones conscientes y fundamentadas.

Una primera fase permitirá que los estudiantes alcancen un conocimiento adecuado de sí mismos, a fin de evitar, en lo posible, falsas percepciones acerca de sus capacidades y estimular las que poseen. Por otra parte, los intereses constituyen uno de los aspectos más importantes de la conducta vocacional, señalan hacia dónde dirige el individuo sus deseos y representan un conjunto de actividades y actitudes positivas que responden a la cuestión: ¿qué es lo que me gusta o desearía hacer en la vida profesional? Las alumnas y los alumnos han de ir delimitando progresivamente el abanico de posibilidades e intereses, aceptando y siendo conscientes de la influencia que en su futuro tendrán las decisiones que adopten.

En la segunda fase del proceso se trata de llegar a comprender el entramado de complejas relaciones económicas, personales y grupales que se establecen en el mundo laboral, y entenderlo como un producto histórico, analizando críticamente su pasado, su presente y las perspectivas de futuro.

Por último, para poder llegar a tomar una decisión adecuada es necesario integrar y extraer conclusiones de lo aprendido a lo largo del proceso. Esto es, una vez determinadas las propias capacidades, es necesario analizar y valorar las alternativas existentes para elegir la opción más adecuada en vistas al establecimiento de una posible meta

Efectuada l'elecció, s'han de plantejar les estratègies que permetran aconseguir l'objectiu proposat.

Autoconeixement personal: descobriment guiat.

- Avaluació personal basada en l'anàlisi d'informació pel que fa a:

- Rendiment acadèmic dels últims cursos en les diferents àrees de coneixement.

- Capacitats intel·lectuals: comprensió verbal, expressió verbal, facilitat per a l'aprenentatge d'idiomes, aptitud numèrica, memòria, aptitud perceptiva, aptitud espacial, raonament abstracte, capacitat de concentració, capacitat d'organització, etc.

- Qualitats físiques: rapidesa i precisió, habilitat manual, força física, fatiga, rapidesa de reflexes, agudeza tàctil, etc.

- Personalitat: responsabilitat, capacitat d'adaptació, caràcter obert, tendència a la introversió, autocontrol, sensibilitat, confiança en si mateix, dependència, independència, etc.

- Habilitats socials: escoltar, conversar, participar, donar i seguir instruccions, disculpar-se, convèncer a l'altre, defensar els drets, compartir, negociar, formular una queixa, etc.

- Entorn familiar: relació paterno-filial, reforços, nivell d'exigència, expectatives dels pares, etc.

Interessos i preferències vocacionals.

- Elecció o descripció dels treballs i activitats que els agradaria desenvolupar en el futur.

- Maneig de la classificació de professions establertes pel Catàleg de Títols, per enquadrar els seus interessos.

- Valoració i ordenació de cadascuna de les professions escollides en base a les preferències. Ubicació de les professions en les corresponents famílies professionals.

- Debat sobre els interessos i preferències en funció del sexe: professions «típicament» masculines i femenines, condicionaments.

- Anàlisi dels obstacles que les estudiants trobaran per a la seua incorporació, qualificació i promoció en el mercat laboral.

- Anàlisi dels tòpics que dificulten l'espai públic de la dona així com l'adjudicació que se li imposa de l'espai domèstic i la limitació o absència dels barons en aquest.

Valor i significat del treball en la vida.

- Explicitació dels valors que influeixen amb més força en les decisions professionals.

- Prestigi: diners, poder, influència, èxit, triomf, estatus social, etc.

- Satisfacció personal: desenvolupament personal, dignitat, temps per a l'oci, creativitat, treball en grup, etc.

- Seguretat: personal, professional i psicològica.

- Influències: pares, professors, amics, modes.

- Valoració i síntesi personal de les variables analitzades.

- Anàlisi dels valors més significatius per al grup. Valors masculins i femenins.

- Anàlisi de la importància del treball per al desenvolupament personal.

Investigació de l'entorn laboral.

- Recerca de fonts directes o indirectes d'informació: Ajuntament, INEM, IMPIVA, Cambra de Comerç, Associacions gremials, oferta pública d'ocupació, BOE, *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, etc.

- Anàlisi de l'estructura econòmica de la comarca.

- Relació de serveis: escolars, sanitaris, culturals, esportius, transports, etc.

- Distribució de la població: estructura per sexe i edat, nivells d'instrucció.

- Sectors d'activitat econòmica: primari, secundari i terciari.

- Recollida d'informació en la comarca sobre l'estructura del mercat laboral.

- Població activa i inactiva.

- Taxa d'activitat/sexe/edat.

- Taxa d'atur/sexe/edat.

- Atur registrat per grups professionals.

- Estudi de les professions.

- Tipus de professió.

- Requisits acadèmics: titulació, durada dels estudis, centres on poden cursar-se.

- naturalesa del treball: tipus d'empresa, producció i tasques que es realitzen, especialitats de la professió, condicions laborals (horari, remuneració econòmica, possibilitats de promoció), etc.

- Exigències: qualitats sicofísiques que es requereixen, característiques personals.

profesional. Efectuada la elecció, han de plantejar-se les estratègies que permetran aconseguir el objectiu proposat.

Autoconocimiento personal: descubrimiento guiado.

- Evaluación personal basada en el análisis de información acerca de:

- Rendimiento académico de los últimos cursos en las diferentes áreas de conocimiento.

- Capacidades intelectuales: comprensión verbal, expresión verbal, facilidad para el aprendizaje de idiomas, aptitud numérica, memoria, aptitud perceptiva, aptitud espacial, razonamiento abstracto, capacidad de concentración, capacidad de organización, etc.

- Cualidades físicas: rapidez y precisión, habilidad manual, fuerza física, fatiga, rapidez de reflejos, agudeza táctil, etc.

- Personalidad: responsabilidad, capacidad de adaptación, carácter abierto, tendencia a la introversión, autocontrol, sensibilidad, confianza en sí mismo, dependencia, independencia, etc.

- Habilidades sociales: escuchar, conversar, participar, dar y seguir instrucciones, disculparse, convencer al otro, defender los derechos, compartir, negociar, formular una queja, etc.

- Entorno familiar: relación paterno-filial, refuerzos, nivel de exigencia, expectativas de los padres, etc.

Intereses y preferencias vocacionales.

- Elección o descripción de los trabajos y actividades que les gustaría desempeñar en el futuro.

- Manejo de la clasificación de profesiones establecidas por el Catálogo de Títulos, para encuadrar sus intereses.

- Valoración y ordenación de cada una de las profesiones elegidas en base a las preferencias. Ubicación de las profesiones en las correspondientes familias profesionales.

- Debate sobre los intereses y preferencias en función del sexo: profesiones «típicamente» masculinas y femeninas, condicionantes.

- Análisis de los obstáculos que las estudiantes encontrarán para su incorporación, cualificación y promoción en el mercado laboral.

- Análisis de los tópicos que dificultan el espacio público de la mujer así como la adjudicación que se le impone del espacio doméstico y la limitación o ausencia de los varones en el mismo.

Valor y significado del trabajo en la vida.

- Explicitar los valores que influyen con más fuerza en las decisiones profesionales.

- Prestigio: dinero, poder, influencia, éxito, triunfo, estatus social, etc.

- Satisfacción personal: desarrollo personal, dignidad, tiempo para el ocio, creatividad, trabajo en grupo, etc.

- Seguridad: personal, profesional y psicológica.

- Influencias: padres, profesores, amigos, modas.

- Valoración y síntesis personal de las variables analizadas.

- Análisis de los valores más significativos para el grupo. Valores masculinos y femeninos.

- Análisis de la importancia del trabajo para el desarrollo personal.

Investigación del entorno laboral.

- Búsqueda de fuentes directas o indirectas de información: Ayuntamiento, INEM, IMPIVA, Cámara de Comercio, Asociaciones gremiales, Oferta pública de empleo, BOE, *Diari Oficial de la Generalitat Valenciana*, etc.

- Análisis de la estructura económica de la comarca.

- Relación de servicios: escolares, sanitarios, culturales, deportivos, transportes, etc.

- Distribución de la población: estructura por sexo y edad, niveles de instrucción.

- Sectores de actividad económica: primario, secundario y terciario.

- Recogida de información en la comarca sobre la estructura del mercado laboral.

- Población activa e inactiva.

- Tasa de actividad/sexe/edad.

- Tasa de paro/sexe/edad.

- Paro registrado por grupos profesionales.

- Estudio de las profesiones.

- Tipo de profesión.

- Requisitos académicos: titulación, duración de los estudios, centros donde pueden cursarse.

- Naturaleza del trabajo: tipo de empresa, producción y tareas que se realizan, especialidades de la profesión, condiciones laborales (horario, remuneración económica, posibilidades de promoción), etc.

- Exigencias: cualidades sicofísicas que se requieren, características personales.

- Altres aspectes: nivell d'atur, distribució dels professionals per sexes, possibilitats d'exercir la professió.

- Estudi d'una empresa.

- Naturalesa de l'empresa: rama de producció a la qual pertany, tipus de producte, centres de treball, plantilla total, distribució de plantilla per edats/sexe, qualitat producte/procés, seguretat i higiene en el lloc de treball, grau de corresponsabilitat, coordinació i treball en equip.

- Tipificació dels diferents nivells de classificació de les empreses.

- Nivells de qualificació per als diferents llocs de treball.

- Estabilitat, mobilitat.

- Ofertes de treball: ocupacions dins de l'empresa, fórmula d'incorporació més habitual, procés de selecció, salari brut anual en el primer any, oportunitats de promoció i ascens, beneficis socials.

- Presa de decisió.

- Elaboració d'un dossier que continga:

- La valoració dels aspectes més destacats relacionats amb el coneixement de si mateixos.

- La selecció dels cinc o sis primers interessos i preferències professionals que més s'adeqüen a les característiques personals.

- Anàlisi i valoració de totes i cadascuna de les alternatives possibles per investigar tots els itineraris formatius que poden preparar-lo per exercir les professions escollides.

- Tipus de centre.

- Adreça/proximitat.

- Condicions d'ingrés.

- Durada dels estudis.

- Assignatures.

- Despeses.

- Titulació obtinguda.

- Estimació de la conveniència de cadascuna de les possibles decisions; eliminació d'alternatives.

- Possibilitats d'accés a la professió.

- Possibilitats d'èxit.

- Valors que aporten.

- Nivell de coincidència amb les aspiracions.

- Presa de decisió: objectiu professional.

2. Activitats en les diferents famílies professionals

Amb el segon dels blocs es pretén l'aproximació al conjunt de sabers pràctics presents en una determinada família professional. Els continguts que es proposen no són temàtics ni corresponen a unitats didàctiques; són línies de treball orientadores i només constitueixen el marc que cada família professional haurà de concretar segons l'especificitat dels continguts de la matèria en qüestió, les característiques del centre i els interessos i necessitats del grup d'alumnes. Fonamentalment han de tenir un caràcter pràctic i experimental, de manera de l'alumnat perceba la funcionalitat immediata dels procediments emprats, recolzats per la conceptualització necessària i encaminats a crear actituds favorables a l'aprenentatge i a la vida professional. Correspon, per tant, als professors definir i dur a terme les activitats adequades.

Els continguts s'articularen a través d'activitats, essent els procedimentals el seu fil conductor. En la planificació de les activitats s'haurà de proporcionar l'oportunitat d'acometer tasques de tipus individual (tendents a fomentar el treball personal), tasques en petit grup (facilitant la participació de tots els seus membres, de manera que s'estimulen actituds positives cap a l'adquisició compartida dels coneixements i afavorisquen la seua integració en el grup) i tasques en gran grup (activitats de debat i posada en comú que ajudaran a consolidar l'adquisició de coneixements).

Les activitats no han de ser desenvolupades com una translació mimètica d'allò que, sovint, han suposat les pràctiques en la Formació Professional tradicional. No hem d'oblidar que l'objectiu d'aquesta matèria optativa és bàsicament orientador. Els alumnes i les alumnes no s'han de limitar a ser mers executors d'una seqüència d'accions preestablertes al contrari, s'ha d'estimular la seua capacitat de creació, d'investigació i d'anàlisi crític. Per això la resolució de problemes o els mètodes de simulació poden aportar els instruments adequats.

Ja s'ha dit que les activitats vindran determinades pel caràcter propi de la família. Així, en famílies professionals com Electricitat-Electrònica, Mecànica: Construccions Metàl·liques, Manteniment i Serveis a la Producció o d'altres on siga pertinent abordar com a resultat final la construcció d'un objecte o sistema seria adequat plan-

- Otros aspectos: nivel de paro, distribución de los profesionales por sexos, posibilidades de ejercer la profesión.

- Estudio de una empresa.

- Naturaleza de la empresa: rama de producción a la que pertenece, tipo de producto, centros de trabajo, plantilla total, distribución de plantilla por edades/sexo, calidad producto/proceso, seguridad e higiene en el puesto de trabajo, grado de corresponsabilidad, coordinación y trabajo en equipo.

- Tipificar los distintos niveles de clasificación de las empresas

- Niveles de cualificación para los distintos puestos de trabajo.

- Estabilidad, movilidad.

- Ofertas de trabajo: ocupaciones dentro de la empresa, fórmula de incorporación más habitual, proceso de selección, salario bruto anual en el primer año, oportunidades de promoción y ascenso, beneficios sociales.

- Toma de decisión.

- Elaboración de un dossier que contenga:

- La valoración de los aspectos más destacados relacionados con el conocimiento de sí mismo.

- La selección de los cinco o seis primeros intereses y preferencias profesionales que más se adecúan a las características personales.

- Análisis y valoración de todas y cada una de las alternativas posibles para investigar todos los itinerarios formativos que puedan prepararle para ejercer las profesiones elegidas.

- Tipo de centro.

- Dirección/proximidad.

- Condiciones de ingreso.

- Duración de los estudios.

- Asignaturas.

- Gastos.

- Titulación obtenida.

- Estimación de la conveniencia de cada una de las posibles decisiones; eliminación de alternativas.

- Posibilidades de acceso a la profesión.

- Posibilidades de éxito.

- Valores que aportan.

- Nivel de coincidencia con las aspiraciones.

- Toma de decisión: objetivo profesional.

2. Actividades en las distintas familias profesionales

Con el segundo de los bloques se pretende la aproximación al conjunto de saberes prácticos presentes en una determinada familia profesional. Los contenidos que se proponen no son temáticos ni corresponden a unidades didácticas; son líneas de trabajo orientativas y sólo constituyen el marco que cada familia profesional habrá de concretar según la especificidad de los contenidos de la materia en cuestión, las características del centro y los intereses y necesidades del grupo de alumnos. Fundamentalmente han de tener un carácter práctico y experimental, de modo que el alumnado perciba la funcionalidad inmediata de los procedimientos empleados, apoyados por la conceptualización necesaria y encaminados a crear actitudes favorables al aprendizaje y a la vida profesional. Corresponde, por tanto, a los profesores definir y llevar a cabo las actividades adecuadas.

Los contenidos se articularán a través de actividades, siendo los procedimentales su hilo conductor. En la planificación de las actividades deberá proporcionarse la oportunidad de acometer tareas de tipo individual (tendientes a fomentar el trabajo personal), tareas en pequeño grupo (facilitando la participación de todos sus miembros, de modo que se estimulen actitudes positivas hacia la adquisición compartida de los conocimientos y favorezcan su integración en el grupo) y tareas en gran grupo (actividades de debate y puesta en común que ayudarán a consolidar la adquisición de conocimientos).

Las actividades no deben ser desarrolladas como una traslación mimética de lo que, a menudo, han supuesto las prácticas en la Formación Profesional tradicional. No debemos olvidar que el objetivo de esta materia optativa es básicamente orientador. Los alumnos y las alumnas no deben limitarse a ser mers ejecutores de una secuencia de acciones preestablecidas. Al contrario, debe estimularse su capacidad de creación, de investigación y de análisis crítico. Para ello la resolución de problemas o los métodos de simulación pueden aportar los instrumentos adecuados.

Ya se ha dicho que las actividades vendrán determinadas por el carácter propio de la familia. Así, en familias profesionales como Electricidad-Electrónica, Mecánica: Construcciones Metálicas, Mantenimiento y Servicios a la Producción u otras donde sea pertinente abordar como resultado final la construcción de un objeto o sistema

tejar activitats relacionades amb el mètode de resolució de problemes. En altres famílies, com Manteniment de Vehicles, les activitats seran bàsicament d'anàlisi ja que difícilment podrien escometre's tasques de construcció. En altres, com Comerç i Màrqueting, Hosteleria i Turisme, Sanitat, Administració i gestió..., el fet d'utilitzar com a eix les activitats de simulació (en sentit estricte, no es pot prescindir de l'anàlisi ni de la resolució de problemes), permetran assolir els objectius plantejats. En qualsevol cas, es procurarà la connexió entre l'activitat escolar, la realitat de l'entorn productiu i els interessos dels alumnes.

Resolució de problemes.

Amb el conjunt d'activitats s'hauria d'obtenir com a producte final la construcció d'un objecte, màquina o sistema. El desenvolupament de les activitats donarà l'oportunitat a les alumnes i als alumnes de prendre decisions en la recerca de les solucions que permeten arribar al final del procés. El professor assumirà el paper de coordinador i orientador, proposant els sistemes, estructures o màquines objecte d'estudi i les diferents formes d'escometre les tasques. Plantejarà davant les preguntes dels alumnes nous interrogants, analitzant les seues respostes i aportant nous punts de vista que faciliten la consecució del procés, sense menyscar el grau d'autonomia dels alumnes pel que fa a la seua capacitat per analitzar i resoldre els problemes plantejats. En tot cas, cal tenir en compte que la riquesa formativa residirà en la valoració del procés seguit i no tant en el resultat del producte final. El desenvolupament de les activitats comprendrà les fases següents:

- Plantejament, anàlisi i definició del problema.
- Recerca i selecció d'informació.
- Disseny: elaboració de la solució possible al problema plantejat.
- Planificació dels mitjans i recursos.
- Construcció del prototip.
- Avaluació de l'objecte o sistema construït i del procés seguit.
- Elaboració de l'informe final.

Activitats d'anàlisi.

Independentment que en la Resolució de Problemes, les activitats d'Anàlisi apareguen, també, com a part del procés (per ex.: Anàlisi d'una instal·lació elèctrica, electrònica, mecànica, etc., d'un sistema organitzatiu, estructura d'un Centre de Salut, Instal·lació Hosteleria, Oficina Bancària, etc.), en determinats camps professionals, les esmentades activitats prenen valor per elles mateixes i es converteixen en l'eix a través del qual es desenvolupen els continguts.

Es proposa una situació de treball on cada estudiant està obligat a tenir un paper actiu, analitzant objectes o mecanismes estretament relacionats amb l'entorn tecnològic de la família professional en qüestió. Els objectes d'estudi hauran de complir una sèrie de condicions com:

- Ser desmuntables.
- Estar construïts amb diferents materials.
- Que en la seua construcció hagen intervingut tècniques diverses.
- Que l'anàlisi del seu funcionament requereixca l'aplicació de coneixements adquirits en altres àrees curriculars (*Tecnologia, Matemàtiques, Educació plàstica i visual, Llengües, Ciències*, etc.).

En qualsevol cas les activitats d'anàlisi inclouran:

- Estudi de la funcionalitat.
- Necessitats que cobreixen. Anàlisi sociològic.
- Evolució històrica.
- Parts integrants. Missió de cadascuna d'elles. Descripció i representació.
- Sistema de fabricació utilitzat. Possibles alternatives.
- Característiques tècniques (resistència, duració, seguretat, etc.).
- Qualitat del producte.
- Estudi dels costos (primeres matèries, producció, etc.).
- Manteniment (viabilitat en la reparació, xarxa de recolzament post-venda, etc.).
- Reutilització o eliminació de les deixalles (repercussions mediambientals).

Activitats de simulació.

Les activitats de simulació permeten la reproducció de situacions de la vida real i són imprescindibles per tal d'aconseguir l'acostament dels estudiants a alguns camps professionals o cap a algunes de les activitats que resulten impossibles de traslladar de la realitat al món escolar. Permeten representar papers estimulants la capacitat empàtica, el desenvolupament d'activitats de grup, i la pràctica de les habilitats

seria adequat plantejar activitats relacionades amb el mètode de resolució de problemes. En altres famílies, com Mantenimiento de Vehículos, las actividades serán básicamente de análisis, ya que difícilmente podrían acometerse tareas de construcción. En otras, como Comercio y Marketing, Hostelería y Turismo, Sanidad, Administración y gestión..., el utilizar como eje las actividades de simulación (en sentido estricto, no puede prescindirse del análisis ni de la resolución de problemas); permitirán alcanzar los objetivos planteados. En cualquier caso, se procurará la conexión entre la actividad escolar, la realidad del entorno productivo y los intereses de los alumnos.

Resolución de problemas.

Con el conjunto de actividades se debería obtener como producto final la construcción de un objeto, máquina o sistema. El desarrollo de las actividades dará la oportunidad a las alumnas y los alumnos de tomar decisiones en la búsqueda de las soluciones que permitan llegar al final del proceso. El profesor asumirá el papel de coordinador y orientador, proponiendo los sistemas, estructuras o máquinas objeto de estudio y las distintas formas de acometer las tareas. Planteará ante las preguntas de los alumnos nuevos interrogantes, analizando sus respuestas y aportando nuevos puntos de vista que faciliten la consecución del proceso, sin menoscabar el grado de autonomía de los alumnos en cuanto a su capacidad para analizar y resolver los problemas planteados. En todo caso, hay que tener en cuenta que la riqueza formativa residirá en la valoración del proceso seguido y no tanto en el resultado del producto final. El desarrollo de las actividades comprenderá las siguientes fases:

- Planteamiento, análisis y definición del problema.
- Búsqueda y selección de información.
- Diseño: elaboración de la solución posible al problema planteado.
- Planificación de los medios y recursos.
- Construcción del prototipo.
- Evaluación del objeto o sistema construido y del proceso seguido.

Actividades de análisis.

Independentemente de que en la Resolución de Problemas, las actividades de Análisis aparezcan, también, como parte del proceso (por ej.: Análisis de una instalación eléctrica, electrónica, mecánica, etc., de un sistema organizativo, estructura de un Centro de Salud, Instalación Hosteleria, Oficina Bancaria, etc.), en determinados campos profesionales, dichas actividades toman valor por ellas mismas y se convierten en el eje a través del cual se desarrollan los contenidos.

Se propone una situación de trabajo en la que cada estudiante está obligado a tener un papel activo, analizando objetos o mecanismos estrechamente relacionados con el entorno tecnológico de la familia profesional en cuestión. Los objetos de estudio deberán cumplir una serie de condiciones como:

- Ser desmontables.
- Estar contruidos con distintos materiales.
- Que en su construcción hayan intervenido técnicas diversas.
- Que el análisis de su funcionamiento requiera la aplicación de conocimientos adquiridos en otras áreas curriculares (*Tecnología, Matemáticas, Educación plástica y visual, Lenguas, Ciencias de la Naturaleza*, etc.).

En cualquier caso las actividades de análisis incluirán:

- Estudio de la funcionalidad.
- Necesidades que cubren. Análisis sociológico.
- Evolución histórica.
- Partes integrantes. Misión de cada una de ellas. Descripción y representación.
- Sistema de fabricación utilizado. Posibles alternativas.
- Características técnicas (resistencia, duración, seguridad, etc.).
- Calidad del producto.
- Estudio de los costes (materias primas, producción, etc.).
- Mantenimiento (viabilidad en la reparación, red de apoyo post-venda, etc.).
- Reutilización o eliminación de los desechos (repercusiones medioambientales).

Actividades de simulación.

Las actividades de simulación permiten la reproducción de situaciones de la vida real y son imprescindibles para lograr el acercamiento de los estudiantes a algunos campos profesionales o hacia algunas de las actividades que resultan imposibles de trasladar de la realidad al mundo escolar. Permiten representar papeles estimulando la capacidad empática, el desarrollo de actividades de grupo, y la

socials. Poden suposar una pràctica en la presa de decisions en situacions properes a les reals. Permeten una observació experimental, faciliten la intervenció en processos i la realització d'inferències per arribar a conclusions i a previsions sobre problemes reals.

Poden desenvolupar-se activitats de simulació, amb la utilització de mitjans tecnològics avançats (programes informàtics, etc.) que tracten de reproduir situacions reals, per modificar les seues condicions de funcionament i observar les conseqüències per tal d'extraure les conclusions oportunes. Les activitats aniran orientades cap a la simulació de situacions on la presa de decisions per part dels estudiants siga un factor constant, extrapolant a la realitat, en la mesura possible, les destreses apreses en l'exercici de les decisions simulades.

Les activitats de simulació permeten als estudiants intervenir dins d'un àmbit delimitat per un conjunt de normes i reglamentacions, per posar en pràctica els seus coneixements, recursos i habilitats. Fan possible el treball, en forma de projecte interdisciplinari, per aconseguir un producte o realitzar un servei, on han d'aplicar-se tant coneixements especialitzats com d'índole més general.

El mètode de simulació és adequat, sobre tot, en aquelles matèries on el component procedimental reflectisca activitats molt semblants a les de l'entorn real: oficina comercial, gestió hospitalària, hosteleria, etc.; i quan es necessite aprofundir en una situació problemàtica, evidenciar un conflicte o les conseqüències d'un canvi.

És també indicat per formular temes i debatre'ls com per exemple:

- la repercussió de l'automatització dels processos en els índex d'atur,
- els problemes generats per actituds poc professionals en el desenvolupament d'una activitat,
- la importància de la qualitat en els mètodes de producció.

La matèria *Miniempreses* constitueix un exemple ideal dels termes on es pot dur un projecte, en aquest cas, de simulació d'una empresa. L'experiència que ha anat desenvolupant-se entorn a la creació de miniempreses en la nostra comunitat així com a Europa, i l'indubtable interès educatiu que com a conseqüència se li atorga, fan que s'incloga en el catàleg d'optativitat com a matèria independent. Això implica reconèixer, també, les indubtables referències comuns entre el marc de matèries d' *Orientació i iniciació professional* i la matèria optativa *Miniempreses*.

Papers socials de dones i homes

Introducció

Les investigacions socials des de la perspectiva del gènere, ententent com a tal les atribucions que cada societat atorga a les persones en funció del seu sexe, constitueixen un fet relativament recent en el nostre país. No obstant això, en els últims anys s'han desenvolupat nombrosos estudis que analitzen des d'aquesta perspectiva crítica les diverses construccions culturals i socials entorn a la formació dels conceptes «masculí» i «femení» al llarg del procés històric. Les anàlisis realitzades des d'un enfocament no androcèntric han servit també per recuperar alguns fets silenciats en la història i permet una millor comprensió i valoració de la nostra tradició en incorporar la participació de les dones mitjançant la integració del seu patrimoni cultural.

Aquesta perspectiva d'anàlisi en funció del gènere s'emmarca en la història actual, que aborda l'estudi de la vida quotidiana, els espais públics i privats, els fets polítics i econòmics, l'evolució de les mentalitats, etc., per poder comprendre i explicar l'esdevenir dels esdeveniments històrics; les aportacions d'aquesta perspectiva estan incidint sobre les ciències socials en el seu conjunt, oferint visions més enriquidores pel que fa a la psicologia, l'antropologia, la filosofia, etc.

D'altra banda, existeix actualment un debat en la societat sobre el canvi del paper assignat a les dones i les conseqüències que se'n deriven, tant en l'àmbit familiar com en el social i professional. Aquesta situació de canvi està repercutint en les relacions interpersonals entre els homes i les dones, donades les transformacions dels rols desenvolupats per ambdós sexes fins al moment.

Tot això justifica l'oportunitat d'introduir una dimensió formativa en l'Educació Secundària Obligatoria que proporcione a l'alumnat les

pràctica de las habilidades sociales. Pueden suponer una práctica en la toma de decisiones en situaciones cercanas a las reales. Permiten una observación experimental, facilitan la intervención en procesos y la realización de inferencias para llegar a conclusiones y a previsiones sobre problemas reales.

Pueden desarrollarse actividades de simulación, con la utilización de medios tecnológicos avanzados (programas informáticos, etc.) que traten de reproducir situaciones reales, para modificar sus condiciones de funcionamiento y observar las consecuencias a fin de extraer las conclusiones oportunas. Las actividades irán orientadas hacia la simulación de situaciones donde la toma de decisiones por parte de los estudiantes sea un factor constante, extrapolando a la realidad, en la medida de lo posible, las destrezas aprendidas en el ejercicio de las decisiones simuladas.

Las actividades de simulación permiten a los estudiantes intervenir dentro de un ámbito delimitado por un conjunto de normas y reglamentaciones, para poner en práctica sus conocimientos, recursos y habilidades. Hacen posible el trabajo, en forma de proyecto interdisciplinario, para conseguir un producto o realizar un servicio, en el que han de aplicarse tanto conocimientos especializados como de índole más general.

El método de simulación es adecuado, sobre todo, en aquellas materias donde la componente del procedimiento refleje actividades muy similares a las del entorno real: oficina comercial, gestión hospitalaria, hostelería, etc.; y cuando se necesite profundizar en una situación problemática, evidenciar un conflicto o las consecuencias de un cambio.

Es también indicado para formular temas y debatirlos como por ejemplo:

- la repercusión de la automatización de los procesos en los índices de paro,
- los problemas generados por actitudes poco profesionales en el desarrollo de una actividad,
- la importancia de la calidad en los métodos de producción.

La materia optativa *Miniempresas* constituye un ejemplo ideal de los términos a los que puede llevarse un proyecto, en este caso, de simulación de una empresa. La experiencia que se ha ido desarrollando en torno a la creación de miniempresas en nuestra comunidad así como en Europa, y el indudable interés educativo que como consecuencia se le otorga, hacen que se incluya en el catálogo de opciones como materia independiente. Ello implica reconocer, también, las indudables referencias comunes entre el marco de materias de *Orientación e iniciación profesional* y la materia optativa *Miniempresas*.

Papeles sociales de mujeres y hombres

Introducción

Las investigaciones sociales desde la perspectiva del género, entendiéndolo como tal las atribuciones que cada sociedad otorga a las personas en función de su sexo, constituyen un hecho relativamente reciente en nuestro país. No obstante, en los últimos años se han desarrollado numerosos estudios que analizan desde esta perspectiva crítica las diversas construcciones culturales y sociales en torno a la formación de los conceptos «masculino» y «femenino» a lo largo del proceso histórico. Los análisis realizados desde un enfoque no androcéntrico han servido también para recuperar algunos hechos silenciados en la historia y permiten una mejor comprensión y valoración de nuestra tradición al incorporar la participación de las mujeres mediante la integración de su patrimonio cultural.

Esta perspectiva de análisis en función del género se enmarca en la historiografía actual, que aborda el estudio de la vida cotidiana, los espacios públicos y privados, los hechos políticos y económicos, la evolución de las mentalidades, etc., para poder comprender y explicar el devenir de los acontecimientos históricos; las aportaciones de esta perspectiva están incidiendo sobre las ciencias sociales en su conjunto, ofreciendo visiones más enriquecedoras respecto a la psicología, la antropología, la filosofía, etc.

Por otro lado, existe actualmente un debate en la sociedad sobre el cambio del papel asignado a las mujeres y las consecuencias que se derivan de ello, tanto en el ámbito familiar como en el social y profesional. Esta situación de cambio está repercutiendo en las relaciones interpersonales entre los hombres y las mujeres, dadas las transformaciones de los roles desempeñados por ambos sexos hasta el momento.

Todo ello justifica la oportunidad de introducir una dimensión formativa en la Educación Secundaria Obligatoria que proporcione al

claus necessàries per tal de comprendre aquests processos de canvi i que contribuïssa a desenvolupar les capacitats senyalades en els objectius generals de l'etapa, especialment aquelles que afavoreixen l'equilibri personal i afectiu, les relacions interpersonals i la inserció social i professional. Aquesta matèria està concebuda per desenvolupar aquestes capacitats en dos sentits fonamentals: en el pla personal, afavorint l'anàlisi, la reflexió i la millor comprensió de les relacions afectives i interpersonals; i en el pla professional i d'inserció social, qüestionant els diferents models adjudicats a homes i dones, les diferents situacions front al món laboral, i la posició d'ambdós sexes en els àmbits culturals, socials, i polítics. D'altra banda, convé ressaltar que els estudis de gènere presenten una rellevància social cada dia major i són molts els camps oberts sobre aquests temes en la investigació, l'assistència social i el treball professional en el seu conjunt; per això, aprofundir en aquests aspectes pot ajudar també en la futura elecció professional.

A través d'aquesta matèria optativa es pretén incidir en la construcció sociocultural dels gèneres amb un enfocament interdisciplinari i globalitzador, ampliant i enriquint continguts desenvolupats anteriorment en les diferents àrees del coneixement. Açò suposa, d'una banda, oferir a l'alumnat la possibilitat de reflexionar, des d'una perspectiva crítica i de caràcter no androcèntric, sobre determinades creences, actituds i valors de la nostra tradició i patrimoni cultural. D'altra banda, implica desenvolupar en els alumnes i en les alumnes l'interès per conèixer com s'han anat configurant i jerarquitzant els estereotips socials associats als homes i a les dones, analitzant les causes que els han motivat, la seua pervivència i els seus principals canals de transmissió, amb l'objectiu que puguin qüestionar i rebutjar les situacions de discriminació que els esmentats estereotips generen i adoptar actituds que afavoresquen la seua superació.

Donada la interdisciplinarietat intrínseca als aspectes de gènere, aquesta matèria ofereix un marc d'actuació idoni per al treball en equip del professorat, en estar els seus continguts associats a l'àrea de Ciències Socials, Geografia i Història, a la Llengua i Literatura, a la Cultura Clàssica, o als programes d'Orientació acadèmica i professional, i es pot abordar des d'aquestes diferents vessants. Així doncs a través d'aquesta optativa es poden tractar les qüestions de gènere des de la mitologia, la literatura, la història, les religions, la publicitat, el cinema, l'art, el món del treball, l'orientació professional, les relacions interpersonals, la realitat actual, etc., ja que la confluència de diferents àmbits facilita analitzar la seua construcció, transmissió i pervivència. La manera d'abordar la matèria donant prioritat a una o altra perspectiva s'haurà d'ajustar als interessos de l'alumnat, a les característiques del centre i al professorat que ha d'impartir-la.

El model de currículum que es presenta parteix de prendre en consideració que, des dels orígens de la civilització fins als nostres dies, es pot observar com les societats han anat definint papers diferents, que comporten actituds i tasques diferents, segons siga el sexe biològic de les persones. Aquesta bipolaritat masculí-femení és interpretada, sovint, de forma antagònica i jerarquitzada, en lloc de desenvolupar-se sobre concepte d'igualtat de tracte i d'oportunitats. A partir d'aquesta situació, es pretén que els alumnes i les alumnes comprenquen el sistema de gènere entorn del qual s'han construït les teories de la desigualtat entre els sexes i hi reflexionen, desenvolupant la seua capacitat crítica front a la tradició heretada i possibilitant un coneixement més complex pel que fa a l'evolució de la societat.

Per tal d'aconseguir aquest objectiu bàsic, els continguts de la matèria s'organitzen entorn de dos grans blocs clarament diferenciats, però que convé treballar de forma interrelacionada. El primer recull els elements constituents del sistema de sexe-gènere, els seus principals canals de transmissió i les seues conseqüències; el segon se centra en el procés d'equiparació de drets entre homes i dones fins als nostres dies i les aportacions dels moviments feministes.

L'enumeració dels continguts, recollits en cadascun dels blocs, té com a finalitat oferir un marc suficientment ampli, que permeti abordar la matèria tenint en compte les diverses perspectives i elements que configuren i descriuen el sistema de gènere. Els diferents continguts proposats no requereixen un grau similar de profunditat en el seu desenvolupament, sinó que el professorat haurà de seleccionar aquells que considere més adequats i motivadors per a l'alumnat segons les particulars característiques del centre.

En el primer bloc es planteja el concepte de sexe-gènere, conside-

alumnado las claves necesarias para comprender estos procesos de cambio y que contribuya a desarrollar las capacidades señaladas en los objetivos generales de la etapa, especialmente aquellas que favorecen el equilibrio personal y afectivo, las relaciones interpersonales y la inserción social y profesional. Esta materia está concebida para desarrollar estas capacidades en dos sentidos fundamentales: en el plano personal, favoreciendo el análisis, la reflexión y la mejor comprensión de las relaciones afectivas e interpersonales; y en el plano profesional y de inserción social, cuestionando los diferentes modelos adjudicados a hombres y mujeres, las distintas situaciones frente al mundo laboral y la posición de ambos sexos en los ámbitos culturales, sociales y políticos. Por otro lado, conviene resaltar que los estudios de género presentan una relevancia social cada día mayor y son muchos los campos abiertos sobre estos temas en la investigación, la asistencia social y el trabajo profesional en su conjunto; por ello, profundizar en estos aspectos puede ayudar también en la futura elección profesional.

A través de esta materia optativa se pretende incidir en la construcción sociocultural de los géneros con un enfoque interdisciplinario y globalizador, ampliando y enriqueciendo contenidos desarrollados anteriormente en las diferentes áreas del conocimiento. Esto supone, por una parte, ofrecer al alumnado la posibilidad de reflexionar, desde una perspectiva crítica y de carácter no androcéntrico, sobre determinadas creencias, actitudes y valores de nuestra tradición y patrimonio cultural. Por otra, implica desarrollar en los alumnos y alumnas el interés por conocer cómo se han ido configurando y jerarquizando los estereotipos sociales asociados a los hombres y a las mujeres analizando las causas que los han motivado, su pervivencia y sus principales canales de transmisión, con el objetivo de que puedan cuestionar y rechazar las situaciones de discriminación que dichos estereotipos generan y adoptar actitudes que favorezcan su superación.

Dada la interdisciplinarietat intrínseca a los aspectos de género esta materia ofrece un marco de actuación idóneo para el trabajo en equipo del profesorado, al estar sus contenidos asociados al área de Ciencias Sociales, Geografía e Historia, a la Lengua y Literatura, a la Cultura Clásica, o a los programas de Orientación académica y profesional, pudiendo abordarse desde estas distintas vertientes. Así pues a través de esta optativa se pueden tratar las cuestiones de género desde la mitología, la literatura, la historia, las religiones, la publicidad, el cine, el arte, el mundo del trabajo, la orientación profesional, las relaciones interpersonales, la realidad actual, etc., ya que la confluencia de diferentes ámbitos facilita analizar su construcción, transmisión y pervivencia. La manera de abordar la materia dando prioridad a una u otra perspectiva deberá ajustarse a los intereses del alumnado, a las características del centro y al profesorado que vaya a impartirla.

El modelo de currículo que se presenta parte de tomar en consideración que, desde los orígenes de la civilización hasta nuestros días, se puede observar cómo las sociedades han ido definiendo papeles diferentes, que conllevan actitudes y tareas distintas, según sea el sexo biológico de las personas. Esta bipolaridad masculino-femenino es interpretada, a menudo, de forma antagónica y jerarquizada, en lugar de desarrollarse sobre conceptos de igualdad de trato y de oportunidades. A partir de esta situación, se pretende que los alumnos y las alumnas comprendan el sistema de género en torno al que se han construido las teorías de la desigualdad entre los sexos y reflexionen sobre ello, desarrollando su capacidad crítica frente a la tradición heredada y posibilitando un conocimiento más complejo respecto a la evolución de la sociedad.

Para alcanzar este objetivo básico los contenidos de la materia se organizan en torno a dos grandes bloques claramente diferenciados, pero que conviene trabajar de forma interrelacionada. El primero recoge los elementos constituyentes del sistema de sexo-género, sus principales canales de transmisión y sus consecuencias; el segundo se centra en el proceso de equiparación de derechos entre hombres y mujeres hasta nuestros días y las aportaciones de los movimientos feministas.

La enumeración de los contenidos, recogidos en cada uno de los bloques, tiene como finalidad ofrecer un marco suficientemente amplio, que permita abordar la materia teniendo en cuenta las diversas perspectivas y elementos que configuran y describen el sistema de género. Los diferentes contenidos propuestos no requieren un grado similar de profundidad en su desarrollo sino que el profesorado deberá seleccionar aquellos que considere más adecuados y motivadores para el alumnado según las particulares características del centro.

En el primer bloque se plantea el concepto de sexo-género, conside-

rat com una eina analítica que permet adoptar una perspectiva crítica pel que fa a la ideologia sexual i es destaquen els seus principals components, d'índole sociològica, psicològica i política. En l'epígraf «Els estereotips de sexe-gènere», queden recollits els elements de caràcter simbòlic, la seua forma de transmissió i les conseqüències negatives que poden tenir per als joves d'ambdós sexes. Els aspectes relacionats amb l'organització social apareixen tractats en l'epígraf «Distribució de rols de gènere i la seua jerarquització en les societats pre-industrials i en les desenvolupades»; s'hi senyalen les diferències entre homes i dones en el seu accés a diferents àmbits socials i la divisió sexual del treball, així com la distinció entre treball remunerat i no remunerat. Finalment, en aquest bloc es recull un quart aspecte, «Gènere i relacions afectives entre els sexes», que al·ludeix al micro-nivell de les relacions interpersonals per tractar sobre diversos temes propers a la vida afectiva dels i de les adolescents, insistint especialment en les seues relacions afectivo-sexuals segons el gènere.

Siga quina siga la selecció i seqüència dels continguts que es realitza entorn d'aquest primer bloc, el seu tractament ha de proporcionar el coneixement dels elements bàsics que constitueixen el sistema de gènere, per tal de promoure una actitud crítica davant dels estereotips que aquest genera, capacitant l'alumnat perquè comprenga la seua conformació i evolució.

El segon bloc, «Equiparació de drets entre homes i dones», s'estructura entorn a l'establiment de les democràcies modernes i les reivindicacions d'igualtat d'oportunitats entre els sexes fins als nostres dies. Planteja així un doble objectiu: rescatar per a la memòria col·lectiva alguns fets històrics protagonitzats per les dones i, sovint, silenciats per la història, i analitzar el procés d'equiparació de drets entre les dones i els homes en els dos últims segles.

Aquest bloc està constituït per tres grans apartats. El primer aborda les reivindicacions de les dones en el sorgiment de les democràcies modernes, centrant-se bàsicament en les figures femenines més representatives de la Revolució Francesa; el segon analitza les lluites de les dones per tal d'aconseguir l'equiparació de drets en el marc dels moviments socials del segle XIX destacant les diverses postures quant a la igualtat de drets per a les dones del liberalisme, el socialisme i l'anarquisme; i el tercer apartat ens situa en el segle XX, per comprendre l'evolució dels moviments feministes i la situació actual de les dones en els països desenvolupats i en els del Tercer Món, i establir comparacions sobre el nivell de desenvolupament aconseguit per les dones en els diferents països i incidir en els problemes derivats de l'emigració.

Resulta convenient que l'alumnat treballa aquest bloc en relació amb el primer, analitzant les situacions històriques des de la perspectiva del gènere i relacionant-les amb aquells aspectes del seu entorn més immediat que encara comporten desigualtats o discriminacions. També és un objectiu d'aquest bloc analitzar les causes de tipus religiós, cultural, social o racial que originen aquestes desigualtats.

És important insistir en el fet que els dos grans blocs temàtics que estructuren la matèria estan estretament interrelacionats. En efecte, es requereix conèixer els trets fonamentals del sistema de sexe-gènere per poder enfocar des d'una perspectiva no androcèntrica els esdeveniments socio-històrics; de la mateixa manera, no és possible arribar a comprendre en tota la seua complexitat el funcionament del sistema de gènere actual i les seues repercussions en la societat i en les persones sense conèixer alguns fets històrics rellevants de la Modernitat i d'etapes anteriors.

Objectius

L'ensenyament i aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i en les alumnes les capacitats següents:

1. Comprendre el funcionament del sistema de sexe-gènere com una construcció socio-cultural que configura les identitats masculina i femenina, i distingeix entre sexe biològic i gènere cultural.
2. Analitzar críticament els aspectes socials i culturals que han anat conformant els estereotips sexistes, adoptant una postura crítica davant d'aquests que afavorisca el desenvolupament integral de la personalitat al marge de la pertinença a un o altre sexe.
3. Fomentar la cooperació i la solidaritat entre les persones d'ambdós sexes tant en la vida privada com en la vida pública, reco-

derado como una herramienta analítica que permite adoptar una perspectiva crítica respecto a la ideología sexual y se destacan sus principales componentes, de índole sociológica, psicológica y política. En el epígrafe «Los estereotipos de sexo-género» quedan recogidos los elementos de carácter simbólico, su forma de transmisión y las consecuencias negativas que pueden tener para los jóvenes de ambos sexos. Los aspectos relacionados con la organización social aparecen tratados en el epígrafe «Distribución de roles de género y su jerarquización en las sociedades preindustriales y en las desarrolladas»; en él se señalan las diferencias entre hombres y mujeres en su acceso a diversos ámbitos sociales y la división sexual del trabajo, así como la distinción entre trabajo remunerado y no remunerado. Por último, en este bloque se recoge un cuarto aspecto, «Género y relaciones afectivas entre los sexos», que alude al micronivel de las relaciones interpersonales para tratar sobre diversos temas cercanos a la vida afectiva de los y las adolescentes, haciendo especial hincapié en sus relaciones afectivo-sexuales según el género.

Sea cual sea la selección y secuencia de los contenidos que se realice en torno a este primer bloque, su tratamiento ha de proporcionar el conocimiento de los elementos básicos que constituyen el sistema de género, con el fin de promover una actitud crítica ante los estereotipos que éste genera, capacitando al alumnado para que comprenda su conformación y evolución.

El segundo bloque, «Equiparación de derechos entre hombres y mujeres», se estructura en torno al establecimiento de las democracias modernas y las reivindicaciones de igualdad de oportunidades entre los sexos hasta nuestros días. Plantea así un doble objetivo: rescatar para la memoria colectiva algunos hechos históricos protagonizados por las mujeres y, a menudo, silenciados por la historia, y analizar el proceso de equiparación de derechos entre las mujeres y los hombres en los dos últimos siglos.

Este bloque lo constituyen tres grandes apartados. El primero aborda las reivindicaciones de las mujeres en el surgimiento de las democracias modernas, centrándose básicamente en las figuras femeninas más representativas de la Revolución Francesa; el segundo analiza las luchas de las mujeres para lograr la equiparación de derechos en el marco de los movimientos sociales del siglo XIX, destacando las diversas posturas respecto a la igualdad de derechos para las mujeres del liberalismo, el socialismo y el anarquismo; el tercer apartado nos sitúa en el siglo XX, para comprender la evolución de los movimientos feministas y la situación actual de las mujeres en los países desarrollados y en los del Tercer Mundo, y establecer comparaciones sobre el nivel de desarrollo alcanzado por las mujeres en los diferentes países e incidir en los problemas derivados de la emigración.

Resulta conveniente que el alumnado trabaje este bloque en relación con el primero, analizando las situaciones históricas desde la perspectiva del género y relacionándolas con aquellos aspectos de su entorno más inmediato que todavía entrañan desigualdades o discriminaciones. También es un objetivo de este bloque el analizar las causas de tipo religioso cultural, social o racial que originan estas desigualdades.

Es importante insistir en que los dos grandes bloques temáticos que estructuran la materia están estrechamente interrelacionados. En efecto, se requiere conocer los rasgos fundamentales del sistema de sexo-género para poder enfocar desde una perspectiva no androcéntrica los acontecimientos socio-históricos; de igual manera, no es posible llegar a comprender en toda su complejidad el funcionamiento del sistema de género actual y sus repercusiones en la sociedad y en las personas sin conocer algunos hechos históricos relevantes de la Modernidad y de etapas anteriores.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Comprender el funcionamiento del sistema de sexo-género como una construcción sociocultural que configura las identidades masculina y femenina, distinguiendo entre sexo biológico y género cultural.
2. Analizar críticamente los aspectos sociales y culturales que han ido conformando los estereotipos sexistes, adoptando una postura crítica frente a éstos que favorezca el desarrollo integral de la personalidad al margen de la pertenencia a uno u otro sexo.
3. Fomentar la cooperación y la solidaridad entre las personas de ambos sexos tanto en la vida privada como en la pública, reconociendo

neixent els principals obstacles que impedeixen la igualtat d'oportunitats entre les dones i els homes i respectant les diferències individuals.

4. Conèixer les principals aportacions del col·lectiu femení al llarg de la història i les seues lluites per la consecució de la igualtat de drets.

5. Analitzar la realitat de la societat contemporània des de la perspectiva del gènere.

Blocs de continguts

1. El sistema de sexe-gènere

Concepte

Concepte de sexe-gènere.

- Diferències entre sexe i gènere.
- Anàlisi dels components del gènere (el rol o component sociològic, la identitat sexuada o component psicològic i l'estatus o component polític).

Estereotips de sexe-gènere.

- Característiques bàsiques dels estereotips de la masculinitat i la feminitat.

- Transmissió dels estereotips de sexe-gènere a través dels mitjans de comunicació, la cultura (mitologia, literatura, art, cinema...), la família i l'educació.

- Conseqüències del model de virilitat agressiva (ritus d'iniciació, inhibicions afectives, comportaments temeraris en l'adolescència, agressivitat i violència, patentes, bandes urbanes...).

- Conseqüències del model de feminitat seductora (manca d'autonomia, d'autoestima, supeditació a les modes, anorèxia, cossificació del cos femení, prostitució, etc.).

- Distribució de rols de gènere i la seua jerarquització en les societats preindustrials i en les desenvolupades.

- Diferència en l'accés d'homes i dones als diversos àmbits del coneixement i del poder (econòmic, polític, religiós, militar, etc.).

- Assignació dels espais públics i privats segons el gènere.

- Divisió sexual del treball en les societats desenvolupades: treball remunerat i no remunerat. La precarietat de l'ocupació femenina (atur, discriminació salarial, economia submergida, segregació professional, etc.).

Gènere i relacions afectives entre els sexes.

- Les relacions d'amistat femenines i masculines.
- Les relacions afectivo-sexuals segons el gènere. Heterosexualitat i homosexualitat: El «flirt», l'enamorament, les pràctiques sexuals, la gelosia, el desengany amorós, etc.

Procediments

Anàlisi i interpretació crítica de la imatge estereotipada de l'home i de la dona en el llenguatge, la publicitat, el cinema i els programes televisius.

Recerca, selecció i anàlisi d'informacions pel que fa a qüestions d'actualitat sobre aspectes de desigualtat entre els sexes, utilitzant la premsa i altres fonts de documentació.

Identificació i anàlisi de les principals característiques associades als papers desenvolupats per les dones i els homes, a través de la mitologia, la literatura, la filosofia, les religions, etc.

Elaboració de petits informes relacionant els estereotips més habituals i la seua pervivència en els mitjans de comunicació i en la cultura de masses.

Preparació i realització d'enquestes sobre la divisió sexual del treball i altres aspectes relacionats amb el sistema de sexe-gènere en l'entorn més proper a l'alumnat.

Anàlisi comparativa d'estadístiques sobre la situació de les dones (repartiment de les tasques domèstiques, situació laboral, llocs de decisió, segregació professional, etc.).

Preparació i realització de debats sobre temes d'actualitat i sobre les relacions interpersonals entre els alumnes i les alumnes.

Actituds

Actitud crítica davant la presència d'estereotips sexistes en els mitjans de comunicació social i cultural.

Rebuig dels prejudicis pel que fa a la divisió sexual del treball i dels estereotips sexistes en el moment d'escollir una professió.

Valoració del treball domèstic i actitud positiva davant la responsabilitat entre els sexes en l'àmbit domèstic.

Actitud positiva cap a les eleccions professionals no condicionades per raó de sexe.

Rebuig de la jerarquització entre els valors atribuïts al gènere masculí i al femení, pròpia de la cultura androcèntrica.

do los principales obstáculos que impiden la igualdad de oportunidades entre las mujeres y los hombres y respetando las diferencias individuales.

4. Conocer las principales aportaciones del colectivo femenino a lo largo de la historia y sus luchas por el logro de la igualdad de derechos.

5. Analizar la realidad de la sociedad contemporánea desde la perspectiva de género.

Bloques de contenidos

1. El sistema de sexo-género

Concepto

Concepto de sexo-género.

- Diferencias entre sexo y género.
- Análisis de los componentes del género (el rol o componente sociológico, la identidad sexuada o componente psicológico y el estatus o componente político).

Estereotipos de sexo-género.

- Características básicas de los estereotipos de la masculinidad y la feminidad.

- Transmisión de los estereotipos de sexo-género a través de los medios de comunicación, la cultura (mitología, literatura, arte, cine...), la familia y la educación.

- Consecuencias del modelo de virilidad agresiva (ritos iniciáticos, inhibiciones afectivas, comportamientos temerarios en la adolescencia, agresividad y violencia, novatadas, pandillas urbanas...).

- Consecuencias del modelo de feminidad seductora (carencia de autonomía, de autoestima, supeditación a las modas, anorexia, cosificación del cuerpo femenino, prostitución, etc.).

- Distribución de roles de género y su jerarquización en las sociedades preindustriales y en las desarrolladas.

- Diferencia en el acceso de hombres y mujeres a los diversos ámbitos del conocimiento y del poder (económico, político, religioso, militar, etc.).

- Asignación de los espacios públicos y privado según el género.

- División sexual del trabajo en las sociedades desarrolladas: trabajo remunerado y no remunerado. La precarización del empleo femenino (paro, discriminación salarial, economía sumergida, segregación profesional, etc.).

Género y relaciones afectivas entre los sexos.

- Las relaciones de amistad femeninas y masculinas.
- Las relaciones afectivo-sexuales según el género. Heterosexualidad y homosexualidad. El «ligue», el enamoramiento, las prácticas sexuales, los celos, el desengaño amoroso, etc.

Procedimientos

Análisis e interpretación crítica de la imagen estereotipada del hombre y de la mujer en el lenguaje, la publicidad, el cine y los programas televisivos.

Búsqueda, selección y análisis de informaciones relativas a cuestiones de actualidad sobre aspectos de desigualdad entre los sexos, utilizando la prensa y otras fuentes de documentación.

Identificación y análisis de las principales características asociadas a los papeles desempeñados por las mujeres y los hombres, a través de la mitología, la literatura, la filosofía, las religiones, etc.

Elaboración de pequeños informes relacionando los estereotipos más habituales y su pervivencia en los medios de comunicación y en la cultura de masas.

Preparación y realización de encuestas sobre la división sexual del trabajo y otros aspectos relacionados con el sistema de sexo-género en el entorno más cercano al alumnado.

Análisis comparativo de estadísticas sobre la situación de las mujeres (reparto de las tareas domésticas, situación laboral, puestos de decisión, segregación profesional, etc.).

Preparación y realización de debates sobre temas de actualidad y sobre las relaciones interpersonales entre los alumnos y las alumnas.

Actitudes

Actitud crítica frente a la presencia de estereotipos sexistas en los medios de comunicación social y cultural.

Rechazo de los prejuicios relativos a la división sexual del trabajo y de los estereotipos sexistas a la hora de escoger una profesión.

Valoración del trabajo doméstico y actitud positiva ante la responsabilidad entre los sexos en el ámbito doméstico.

Actitud positiva hacia las elecciones profesionales no condicionadas por razón de sexo.

Rechazo de la jerarquización entre los valores atribuidos al género masculino y al femenino, propia de la cultura androcéntrica.

Rebuig de les conductes violentes generades pel sistema de sexe-gènere.

Respecte mutu i igualtat de tracte en les relacions afectives entre els joves d'ambdós sexes.

2. Equiparació de drets entre homes i dones

Conceptes

El sorgiment de les democràcies modernes i la reivindicació d'igualtat entre els sexes.

- La idea d'igualtat de tots els éssers humans. La seua traducció política en la Revolució Francesa.

- Participació de les dones en la Revolució Francesa: Figures històriques més representatives.

Dones i moviments socials del segle XIX.

- El sufragisme.

- La igualtat de drets entre els sexes i la seua relació amb els corrents socialistes i anarquistes.

Evolució de la igualtat d'oportunitats entre els sexes en el segle XX i perspectives de futur.

- El feminisme i les seues característiques generals. Moviments feministes (liberal, socialista, radical). El cas d'Espanya.

- Situació actual de les dones als països desenvolupats i en els del Tercer Món.

- Mesures d'acció positiva per tal d'aconseguir la igualtat d'oportunitats entre els sexes.

Procediments

Recerca, anàlisi i interpretació crítica de la informació sobre la presència de figures representatives de dones en materials didàctics i fonts històriques diverses.

Recerca, recopilació, selecció i contrast d'informació sobre l'evolució de la situació jurídica i laboral de la dona en l'últim segle.

Observació directa, realització de petites enquestes i recollida d'informació sobre la situació socio-econòmica d'ambdós sexes en l'entorn de l'alumnat.

Preparació i realització de debats per exposar resultats i analitzar les possibles diferències entre els sexes.

Lectura, interpretació de quadres estadístics i elaboració de gràfics sobre la situació socio-econòmica d'ambdós sexes a Espanya, en altres països de la Unió Europea i en els del Tercer Món.

Recerca d'informació sobre temes d'actualitat en la premsa, a través de les organitzacions no governamentals o de les institucions locals sobre la situació de persones immigrants; identificació de les seues principals dificultats, analitzant aquelles relacionades específicament amb les dones.

Realització de petites entrevistes sobre els problemes derivats de la immigració que afecten particularment a les dones en l'entorn més pròxim a l'alumnat.

Recerca i síntesi de la informació obtinguda en diferents fonts (associacions de dones, partits polítics, premsa, programes televisius, etc.), per identificar les situacions de desigualtat entre els sexes i les mesures proposades o adoptades per les institucions per tal de contrarestar-les.

Actituds

Aceptació de la igualtat de drets entre els homes i dones com a una condició necessària per al desenvolupament i l'aprofundiment en el funcionament de la democràcia.

Interés per conèixer la participació de les dones en els moviments socials, les seues principals reivindicacions i les seues figures més representatives.

Valoració de les interpretacions de caràcter no androcèntric sobre els esdeveniments històrics i socials.

Interés per conèixer el moviment associatiu de dones en l'actualitat i les seues reivindicacions fonamentals.

Valoració de les mesures d'acció positiva elaborades per diverses institucions per tal d'aconseguir la igualtat d'oportunitats entre els sexes.

Interés quant a l'organització social en funció del sexe en altres cultures.

Solidaritat davant les dificultats de les persones del Tercer Món i particularment davant d'aquelles que afecten les dones.

Redacció i disseny de premsa

Introducció

El coneixement i la presa de contacte amb l'entorn, tant pròxim

Rechazo de las conductas violentas generadas por el sistema de sexo-género.

Respeto mutuo e igualdad de trato en las relaciones afectivas entre los jóvenes de ambos sexos.

2. Equiparación de derechos entre hombres y mujeres

Conceptos

El surgimiento de las democracias modernas y la reivindicación de igualdad entre los sexos.

- La idea de igualdad de todos los seres humanos. Su traducción política en la Revolución francesa.

- Participación de las mujeres en la Revolución francesa: figuras históricas más representativas.

Mujeres y movimientos sociales del siglo XIX.

- El sufragismo.

- La igualdad de derechos entre los sexos y su relación con las corrientes socialistas y anarquistas.

Evolución de la igualdad de oportunidades entre los sexos en el siglo XX y perspectivas de futuro.

- El feminismo y sus características generales. Movimientos feministas (liberal, socialista, radical). El caso de España.

- Situación actual de las mujeres en los países desarrollados y en los del Tercer Mundo.

- Medidas de acción positiva para lograr la igualdad de oportunidades entre los sexos.

Procedimientos

Búsqueda, análisis e interpretación crítica de la información sobre la presencia de figuras representativas de mujeres en materiales didácticos y fuentes históricas diversas.

Búsqueda, recopilación, selección y contraste de información sobre la evolución de la situación jurídica y laboral de la mujer en el último siglo.

Observación directa, realización de pequeñas encuestas y recogida de información sobre la situación socioeconómica de ambos sexos en el entorno del alumnado.

Preparación y realización de debates para exponer resultados y analizar las posibles diferencias entre los sexos.

Lectura, interpretación de cuadros estadísticos y elaboración de gráficos sobre la situación socioeconómica de ambos sexos en España, en otros países de la Unión Europea y en los del Tercer Mundo.

Búsqueda de información sobre temas de actualidad en la prensa, a través de las organizaciones no gubernamentales o de las instituciones locales sobre la situación de personas inmigrantes; identificación de sus principales dificultades, analizando aquellas relacionadas específicamente con las mujeres.

Realización de pequeñas entrevistas sobre los problemas derivados de la inmigración que afectan particularmente a las mujeres en el entorno más próximo al alumnado.

Búsqueda y síntesis de la información obtenida en diversas fuentes (asociaciones de mujeres, partidos políticos, prensa, programas televisivos, etc.), para identificar las situaciones de desigualdad entre los sexos y las medidas propuestas o adoptadas por las instituciones para subsanarlas.

Actitudes

Aceptación de la igualdad de derechos entre hombres y mujeres como una condición necesaria para el desarrollo y la profundización en el funcionamiento de la democracia.

Interés por conocer la participación de las mujeres en los movimientos sociales, sus principales reivindicaciones y sus figuras más representativas.

Valoración de las interpretaciones de carácter no androcéntrico sobre los acontecimientos históricos y sociales.

Interés por conocer el movimiento asociativo de mujeres en la actualidad y sus reivindicaciones fundamentales.

Valoración de las medidas de acción positiva elaboradas por diversas instituciones para lograr la igualdad de oportunidades entre los sexos.

Interés respecto a la organización social en función del sexo en otras culturas.

Solidaridad ante las dificultades de las personas del Tercer Mundo y particularmente ante las que afectan a las mujeres.

Redacción y diseño de prensa

Introducción

El conocimiento y la toma de contacto con el entorno, tanto pró-

com llunyà, dinamitzant-lo i convertint-lo en objectiu d'aprenentatge, és un dels objectius de la reforma educativa. En aquest sentit s'han incorporat al currículum diverses àrees educatives referides a aspectes de la vida mateixa, com són *Educació per a la pau*, *Educació ambiental*, *Educació per a la salut*, etc. La matèria optativa *Redacció i disseny de premsa* incideix directament en la valoració de l'entorn, en la mesura que suposa un apropament al món de la comunicació social i més concretament al món del periodisme.

Aquest apropament, és, per una banda, informatiu, ja que es tracta de descobrir i investigar els mecanismes que intervien en la creació periodística, tant els aspectes més externs, com la difusió o la maquetació, com la comunicació visual i el component lingüístic, manifestacions expressives del pensament humà.

El coneixement del món periodístic es completa, a més, amb la vessant més creativa d'aquesta matèria, la seua apropiació i posada en pràctica per a realitzar un projecte adreçat a la comunitat escolar de la qual els alumnes i les alumnes formen part. En l'elaboració d'un periòdic mural, una revista de premsa o una revista de centre es veuen obligats a prendre decisions, seleccionar la informació plantejar-se uns objectius concrets i aprendre a planificar les diferents fases del treball.

Aquest enfocament actiu, en convertir els estudiants en protagonistes del seu aprenentatge, suposa la progressiva adquisició d'una consciència crítica davant les distintes manifestacions de la comunicació social que tenen incidència en el seu entorn. Jutjar amb objectivitat, comparant i seleccionant informacions i opinions amb coneixement i llibertat els permetrà no deixar-se influir pel tractament donat a certs continguts.

Els mitjans de comunicació social són reflex i testimoni de la vida social i humana. La seua importància és cada vegada més rellevant en el nostre entorn quotidià. Alguns d'aquests, com la televisió o la ràdio, ens posen en contacte amb diversos esdeveniments que es produeixen en el món de forma quasi immediata. Altres, com la premsa escrita, suposen una segona etapa informativa de caràcter més reflexiu, en la qual seleccionem activament la informació. La forma d'interpretar els fets, d'analitzar-los, d'aprofundir-hi que té cada periodista, configura la nostra percepció de la realitat i arriba a crear veritables estats d'opinió. La premsa escrita és vehicle d'infinitat d'opinions, totes marcades per ideologies o tendències que es manifesten en el tractament donat a la informació, en l'ocultació o afirmació d'unes dades o d'altres i en la utilització de determinats recursos del llenguatge.

Un periodista ha d'enfrontar-se a una sèrie de decisions que estan condicionades per diversos factors. El més important d'aquests és adequar el seu enunciat als seus objectius comunicatius i al públic al qual va dirigit. Però també ho són el marc en el qual realitza el seu treball, el pressupost del qual es disposa per a la publicació, el suport i la forma de difusió de la mateixa.

En la premsa escrita el tractament formal de la informació influeix decisivament en la comunicació. Realitzar la informació es portar endavant la integració de textos, imatges gràfiques, fotografies, jocs tipogràfics, etc, aspectes tots aquests altament significatius. La selecció d'una determinada imatge pot canviar el sentit literal d'un text, o bé enriquir-lo amb un altre punt de vista diferent. El lector farà sempre una interpretació global en funció de la interacció de tots aquests components.

Per això convé plantejar als alumnes i a les alumnes tècniques didàctiques formatives que els permeten portar endavant les distintes fases d'una publicació. Des de la planificació global, en funció d'uns paràmetres establerts, fins les tasques concretes que constitueixen el treball del periodista. Un enfocament didàctic viu i actiu, connectat amb la realitat, permet a l'alumnat viure l'aventura del periodista, al carrer o a l'entorn escolar. Inventar, organitzar, escriure, dissenyar, elaborar, editar i distribuir una revista o un periòdic mural és, a més, una activitat motivadora, que desenvolupa la seua creativitat i el seu sentit estètic i artístic.

Aquesta matèria pel seu caràcter globalitzador i per la seua connexió amb el món professional del periodisme prepara els estudiants per a una possible intervenció en miniempreses d'edició i, en qualsevol cas, per saber resoldre, dins d'un gran nombre de sectors professionals, la utilització del suport de la comunicació escrita per tal de transmetre informació, idees i opinions.

El fet que la publicació preveja aspectes com el finançament i la difusió obliga a plantejar-se problemes que cal resoldre en períodes de temps determinats, per a la qual cosa no es necessita únicament

ximo como lejano, dinamizándolo y convirtiéndolo en objetivo de aprendizaje, es uno de los objetivos de la reforma educativa. En este sentido se han incorporado al currículo diversas áreas educativas referidas a aspectos de la vida misma, como son *Educación para la paz*, *Educación ambiental*, *Educación para la salud*, etc. La materia optativa *Redacción y diseño de prensa* incide directamente en la valoración del entorno, en la medida en que supone un acercamiento al mundo de la comunicación social y más concretamente al mundo del periodismo.

Ese acercamiento es, por una parte, informativo, ya que se trata de descubrir y de investigar los mecanismos que intervien en la creación periodística, tanto los aspectos más externos, como la difusión o la maquetación, como la comunicación visual y la componente lingüística, manifestaciones expresivas del pensamiento humano.

El conocimiento del mundo periodístico se ve completado, además, con la vertiente más creativa de esta materia, su apropiación y puesta en práctica para realizar un proyecto dirigido a la comunidad escolar de la que los alumnos y las alumnas forman parte. En la elaboración de un periódico mural, una revista de prensa o una revista de centro se ven obligados a tomar decisiones, seleccionar la información, plantearse unos objetivos concretos y aprender a planificar las diferentes fases del trabajo.

Este enfoque activo, al convertir a los estudiantes en protagonistas de su aprendizaje, supone la progresiva adquisición de una conciencia crítica ante las distintas manifestaciones de la comunicación social que tienen incidencia en su entorno. Juzgar con objetividad, comparando y seleccionando informaciones y opiniones con conocimiento y libertad, les permitirá no dejarse influir por el tratamiento dado a ciertos contenidos.

Los medios de comunicación social son reflejo y testimonio de la vida social y humana. Su importancia es cada vez más relevante en nuestro entorno cotidiano. Algunos de ellos, como la televisión o la radio, nos ponen en contacto con diversos acontecimientos que se producen en el mundo de forma casi inmediata. Otros, como la prensa escrita, suponen una segunda etapa informativa de carácter más reflexivo, en la que seleccionamos activamente la información. La forma de interpretar los hechos, de analizarlos, de profundizar en ellos de cada periodista, va configurando nuestra percepción de la realidad y llega a crear verdaderos estados de opinión. La prensa escrita es vehículo de infinidad de opiniones, todas ellas marcadas por ideologías o tendencias que se manifiestan en el tratamiento dado a la información, en la ocultación o afirmación de unos datos o de otros y en la utilización de determinados recursos del lenguaje.

Un periodista debe enfrentarse a una serie de decisiones que están condicionadas por diversos factores. El más importante de ellos es adecuar su enunciat a sus objetivos comunicativos y al público al que va dirigido. Pero también lo son el marco en el que realiza su trabajo, el presupuesto del que se dispone para la publicación, el soporte y la forma de difusión de la misma.

En la premsa escrita el tractament formal de la informació influeix decisivament en la comunicació. Realitzar una publicació es llevar a cabo la integració de textos, imatges gràfiques, fotografies, jocs tipogràfics, etc., aspectes todos ellos altamente significativos. La selección de una determinada imagen puede cambiar el sentido literal de un texto, o bien enriquecerlo con otro punto de vista diferente. El lector hará siempre una interpretación global en función de la interacción de todos estos componentes.

Por ello conviene plantear a los alumnos y a las alumnas técnicas didácticas formativas que les permitan llevar a cabo las distintas fases de una publicación. Desde la planificación global, en función de unos parámetros establecidos, hasta las tareas concretas que constituyen el trabajo del periodista. Un enfoque didáctico vivo y activo, conectado con la realidad, permite al alumnado vivir la aventura del periodista, en la calle o en el entorno escolar. Inventar, organizar, escribir, diseñar, elaborar, editar y distribuir una revista o un periódico mural es, además, una actividad motivadora, que desarrolla su creatividad y su sentido estético y artístico.

Esta materia, por su carácter globalizador y por su conexión con el mundo profesional del periodismo prepara a los estudiantes para una posible intervención en miniempresas de edición y, en cualquier caso, para saber resolver, dentro de un gran número de sectores profesionales, la utilización del soporte de la comunicación escrita para transmitir información, ideas y opiniones.

El hecho de que la publicación contemple aspectos como la financiación y la difusión obliga a plantearse problemas que es preciso resolver en períodos de tiempo determinados, para lo cual no se nece-

l'esforç d'un sol individu, sinó la col·laboració de tot un equip. Precisament pel fet que es tracta d'un treball en equip cal un repartiment de tasques i els alumnes han de saber expressar-se, escoltar l'opinió dels altres, i planificar, amb ells, la publicació. La complexitat i diversitat de les tasques que cal realitzar afavoreix la integració de tots els seus membres en una tasca comuna.

El món del periodisme, d'altra banda, està directament relacionat amb altres àrees i matèries del currículum.

Amb les àrees de *Castellà: llengua i literatura*, *Valencià: llengua i literatura* i *Llengües estrangeres*. L'ús de la llengua per a la documentació i la comunicació. Saber expressar les seues opinions i inquietuds. Confeccionar esquemes o resums. Realitzar articles, entrevistes, etc. Corregir textos, tant en valencià i en castellà com en les llengües estrangeres conegudes pels alumnes.

Amb l'àrea d'*Educació plàstica i visual*. Anàlisi d'exemples de la premsa escrita. Creació d'il·lustracions i fotografies. Disseny de pàgines i maqueta. Compaginació de textos i elements gràfics.

Amb l'àrea de *Ciències socials, geografia i història*. Apropament i investigació de l'entorn cultural i físic. Reportatges i articles sobre esdeveniments o personalitats històriques o actuals, que siguin significatives.

Amb l'àrea de *Ciències de la natura*. Reportatges sobre l'entorn natural pròxim. Articles d'opinió sobre ecologia. Col·laboració amb campanyes institucionals.

Amb la matèria optativa *Informàtica*. Utilització de noves tecnologies: tractament de textos, maquetació, tècniques d'edició, etc.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en els alumnes i en les alumnes les capacitats següents:

1. Conèixer els discursos procedents dels mitjans de comunicació, tant els codis verbals com els no verbals.
2. Utilitzar el llenguatge oral i escrit en el centre escolar i en àmbits socials més amplis.
3. Emprar els diferents llenguatges que s'utilitzen en la comunicació escrita com a mitjà eficaç intercomunicatiu per a la comprensió i anàlisi de la realitat.
4. Conèixer i reflexionar sobre la funció, necessitat i importància dels mitjans de comunicació de masses i, en particular, pel que fa a la naturalesa i organització de la premsa diària i no diària.
5. Practicar la investigació periodística i mantenir una postura activa d'exploració de l'entorn a la recerca de la notícia, l'informe, el reportatge.
6. Crear i viure autèntiques situacions de comunicació, dins i fora del centre escolar, mitjançant la realització d'entrevistes o enquestes.

7. Argumentar i expressar el pensament propi de manera escrita amb claredat i coherència contrastant-lo amb altres argumentacions i posicions, així com apreciar positivament la lliure expressió de les idees i la seua incidència en la comunicació social i en la informació.

8. Desenvolupar destreses i habilitats que permeten col·laborar positivament en la consecució feliç del mitjà de premsa escollit mantenint una actitud crítica, constructiva, creativa, integrada i responsable.

9. Conèixer el disseny gràfic, tant pel que fa a continguts i capacitats expressives, com pel que fa a les tècniques necessàries.

10. Desenvolupar la creativitat, el sentit estètic i artístic, l'ordre i les capacitats d'expressió plàstica i síntesi.

11. Conèixer i utilitzar les noves tecnologies de la informació (equips, programes i mitjans d'impressió).

12. Realitzar un treball pràctic, manual i tècnic i desenvolupar la capacitat d'enfrontar dificultats per obtenir resultats reals del treball (que s'ha de sotmetre a dimensions, dades, pressupostos, etc.).

13. Integrar-se en un equip de treball assumint-hi responsabilitats personals.

14. Valorar i apreciar la realització ben feta i l'obra ben acabada com a font de gaudi personal i d'autoestima.

Blocs de continguts

Es presenten tres tipus de continguts:

- Conceptes o coneixements teòrics i teòrico-pràctics tocant als mitjans de comunicació social, en general, i de la premsa en particular.

sita únicament el esforço de sólo un individuo, sino la colaboración de todo un equipo. Precisamente por el hecho de que se trata de un trabajo en equipo se hace necesario un reparto de tareas, y los alumnos deben saber expresarse, escuchar la opinión de los demás y planificar, junto con ellos, la publicación. La complejidad y diversidad de las tareas que hay que realizar favorece la integración de todos sus miembros en una tarea común.

El mundo del periodismo, por otro lado, está directamente relacionado con otras áreas y materias del currículo.

Con las áreas de *Castellano: Lengua y Literatura*, *Valenciano: Lengua y Literatura* y *Lenguas Extranjeras*. Uso de la lengua para la documentación y la comunicación. Saber expresar sus opiniones e inquietudes. Confeccionar esquemas o resúmenes. Realizar artículos, entrevistas, etc. Corregir textos, tanto en valenciano y en castellano como en las lenguas extranjeras conocidas por los alumnos.

Con el área de *Educación Plástica y Visual*. Análisis de ejemplos de la prensa escrita. Creación de ilustraciones y fotografías. Diseño de páginas y maqueta. Compaginación de textos y elementos gráficos.

Con el área de *Ciencias Sociales, Geografía e Historia*. Acercamiento e investigación del entorno cultural y físico. Reportajes y artículos sobre acontecimientos o personalidades históricas o actuales, que sean significativas...

Con el área de *Ciencias de la Naturaleza*. Reportajes sobre el entorno natural próximo. Artículos de opinión sobre ecología. Colaboración con campañas institucionales.

Con la materia optativa de *Informática*. Utilización de nuevas tecnologías: tratamiento de textos, maquetación, técnicas de edición, etc.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Conocer los discursos procedentes de los medios de comunicación, tanto los códigos verbales como los no verbales.
2. Utilizar el lenguaje oral y escrito en el centro escolar y en ámbitos sociales más amplios.
3. Emplear los diversos lenguajes que se usan en la comunicación escrita como medio eficaz intercomunicativo para comprensión y análisis de la realidad.
4. Conocer y reflexionar sobre la función, necesidad e importancia de los medios de comunicación de masas y, en particular, acerca de la naturaleza y organización de la prensa diaria y no diaria.
5. Practicar la investigación periodística y mantener una postura activa de exploración del entorno en búsqueda de la noticia, el informe, el reportaje.
6. Crear y vivir auténticas situaciones de comunicación, dentro y fuera del centro escolar, mediante la realización de entrevistas o encuestas.

7. Argumentar y expresar el pensamiento propio de forma escrita con claridad y coherencia, contrastándolo con otras argumentaciones y posiciones, así como apreciar positivamente la libre expresión de las ideas y su incidencia en la comunicación social y en la información.

8. Desarrollar destrezas y habilidades que permitan colaborar positivamente en la consecución feliz del medio de prensa elegido manteniendo una actitud crítica, constructiva, creativa, integrada y responsable.

9. Conocer el diseño gráfico, tanto en cuanto a contenidos y capacidades expresivas, como en cuanto a las técnicas necesarias.

10. Desarrollar la creatividad, el sentido estético y artístico, el orden y las capacidades de expresión plástica y síntesis.

11. Conocer y utilizar las nuevas tecnologías de la información (equips, programes i mitjans d'impressió).

12. Realizar un trabajo práctico, manual y técnico y desarrollar la capacidad de enfrentar dificultades para obtener resultados reales del trabajo (que debe someterse a dimensiones, fechas, presupuestos, etc.).

13. Integrarse en un equipo de trabajo asumiendo en él responsabilidades personales.

14. Valorar y apreciar la realización bien hecha y la obra bien acabada como fuente de goce personal y de autoestima.

Bloques de contenidos

Se presentan tres tipos de contenidos:

- Conceptos o conocimientos teóricos y teórico-prácticos acerca de los medios de comunicación social, en general, y de la prensa en particular.

- Procediments o continguts que es refereixen a la pràctica del procés d'elaboració de diferents propostes periodístiques, tant de redacció com de disseny i autoedició.

- Actituds que faciliten la comunicació.

Es presenten els continguts diferenciats en els tres blocs per concretar-los i facilitar la tasca de programació. No obstant això, aquests blocs estan íntimament relacionats i molts conceptes no poden tractar-se aïlladament, ja que en la premsa el contingut i el disseny formen un tot coherent i inseparable, com és inseparable allò que es diu de com es diu, és a dir, el fons i la forma.

La presentació de diverses parts en cada bloc tampoc implica necessàriament que s'hagen d'impartir totes ni en la seua totalitat. Són propostes de coneixements i d'aprenentatges. És tasca del professor decidir els continguts, relacionar les parts, seleccionar les propostes d'activitats i, en definitiva, estructurar i dissenyar la matèria. Malgrat això sí sembla convenient començar per les qüestions teòrico-reflexives, instrument necessari per poder emprendre la pràctica amb els coneixements i habilitats requerits sempre que no s'hi hagen treballat en nivells anteriors.

1. Coneixement i redacció de premsa

a) Aproximació al món dels mitjans de comunicació social

La funció que realitzen els mitjans de comunicació així com la influència que exerceixen i la seua responsabilitat social.

- Reflexió sobre la funció social sobre els mitjans de comunicació i coneixement de què s'amaga darrere de conceptes tan importants com objectivitat informativa, honestat professional o manipulació.

La diversitat que ofereixen els mitjans de comunicació: premsa, ràdio, cinema i televisió; les característiques particulars de cada mitjà i la seua evolució a través dels temps.

- Identificació dels diferents sistemes de codificació de cadascun dels mitjans: reconeixement que la premsa escrita (diaris, periòdics, revistes) utilitza, a més del codi lingüístic, l'iconogràfic (fotografies, dibuixos, gràfics, color) i el tipogràfic (tipus i grandàries de lletres, quantitat d'espai ocupat, situació de la pàgina, el context en el qual queda emmarcada qualsevol informació, entrefilets, subratllats), que la televisió i el cinema empenen el codi lingüístic, l'iconogràfic i el sonor (música) i que la ràdio únicament empra el lingüístic i el sonor (música, efectes especials de so).

b) La Premsa

Diversitat i funcions de la premsa.

- Coneixement experimental dels diversos tipus de publicacions (diaris, revistes d'informació general o especialitzada) i observació del contingut de cadascun d'aquests, del nombre de pàgines, tractament de la informació, portades...

- Constatació de les tres funcions bàsiques de la premsa (*informar* amb destresa i objectivitat sobre els successos ocorreguts, *formar*, ja que crea un estat d'opinió i induïx el lector a construir la seua interpretació personal i *entretenir*, dedicant espais a aquests objectius).

El periodista i les seues funcions (director, redactor en cap, redactor corresponsal, enviat especial, col·laborador, fotògraf, dibuixant, maquetista, editor). Dins d'aquest ventall de funcions s'analitzarà especialment la figura del redactor. Altre tema que cal tractar per la seua gran incidència periodística és la llibertat d'expressió.

- Reconeixement de la varietat de funcions que pot exercir el periodista, des de la de director fins la de planificador o editor, prestant especial atenció a la figura del redactor i a les diverses tasques que desenvolupa. S'ha de marcar la diferència que existeix entre el redactor *de carrer*, que busca la informació més o menys actual, en el lloc dels fets, per plasmar-la en algun dels gèneres periodístics i el redactor *de taula*, encarregat de donar cos a les informacions, dades, fotografies... oferides per les agències, pels col·laboradors o per qualsevol mitjà o empresa periodística.

- Descobrimet de la importància que té el treball que realitzen els paginadors, fotògrafs, dissenyadors, etc.

- Reflexió referent a la incidència que té per aconseguir una bona premsa la llibertat d'expressió i de les conseqüències que s'inferen en cas contrari.

Les fonts d'informació i els gèneres periodístics. Aquest estudi es farà des de la doble perspectiva de gèneres informatius i gèneres d'opinió. Aquests temes inclouen l'anàlisi de l'estructura de la notícia, així com el coneixement de les característiques principals dels altres gèneres.

- Procedimientos o contenidos que se refieren a la práctica del proceso de elaboración de diversas propuestas periodísticas, tanto de redacción como de diseño y autoedición.

- Actitudes facilitadoras de la comunicación.

Se presentan los contenidos diferenciados en los tres bloques para concretar los mismos y facilitar la labor de programación. No obstante, estos bloques están íntimamente relacionados y muchos conceptos no pueden tratarse aisladamente, ya que en la prensa el contenido y el diseño forman un todo coherente e inseparable, como es inseparable lo que se dice de cómo se dice, es decir, el fondo y la forma.

La presentación de varias partes en cada bloque tampoco implica necesariamente que se hayan de impartir necesariamente todas ni en su totalidad. Son propuestas de conocimientos y de aprendizajes. Es labor del profesor decidir los contenidos, relacionar las partes, seleccionar las propuestas de actividades y, en suma, estructurar y diseñar la materia. No obstante, sí parece conveniente comenzar por las cuestiones teórico-reflexivas, instrumento necesario para poder emprender la práctica con los conocimientos y habilidades requeridos, siempre que no se hayan trabajado estos contenidos en niveles anteriores.

1. Conocimiento y redacción de prensa

a) Aproximación al mundo de los medios de comunicación social

La función que realizan los medios de comunicación así como el influjo que ejercen y su responsabilidad social.

- Reflexión sobre la función social de los medios de comunicación y conocimiento de qué se esconde detrás de conceptos tan importantes como objetividad informativa, honestidad profesional o manipulación.

La diversidad que ofrecen los medios de comunicación: prensa, radio, cine y televisión; las características particulares de cada medio y su evolución a través del tiempo.

- Identificación de los diversos sistemas de codificación de cada uno de los medios: reconocimiento de que la prensa escrita (diarios, periódicos, revistas) utiliza, además del código lingüístico, el iconográfico (fotografías, dibujos, gráficos, color) y el tipográfico (tipos y tamaños de letras, cantidad de espacio ocupado, situación de la página, el contexto en el que queda enmarcada cualquier información, recuadros, subrayados), que la televisión y el cine emplean el código lingüístico, el iconográfico y el sonoro (música) y que la radio únicamente utiliza el lingüístico y el sonoro (música, efectos especiales de sonido).

b) La Prensa

Diversidad y funciones de la prensa.

- Conocimiento experimental de los diversos tipos de publicaciones (diarios, revistas de información general o especializada) y observación del contenido de cada uno de ellos, del número de páginas, tratamiento de la información, portadas...

- Constatación de las tres funciones básicas de la prensa (*informar* con destreza y objetividad sobre los sucesos ocurridos, *formar*, al crear un estado de opinión e inducir al lector a construir su interpretación personal y *entretener*, dedicando espacios a este objetivo).

El periodista y sus funciones (director, redactor jefe, redactor corresponsal, enviado especial, colaborador, fotógrafo, dibujante, maquetista, editor). Dentro de este abanico de funciones se analizará especialmente la figura del redactor. Otro tema que hay que tratar por su gran incidencia periodística es la libertad de expresión.

- Reconocimiento de la variedad de funciones que puede ejercer el periodista, desde la de director hasta la de planificador o editor, prestando especial atención a la figura del redactor y a las diversas tareas que desarrolla. Se debe marcar la diferencia que existe entre el redactor de calle, que busca la información, más o menos actual, en el lugar de los hechos, para plasmarla en alguno de los géneros periodísticos y el redactor *de mesa*, encargado de dar cuerpo a las informaciones, datos, fotografías... ofrecidas por las agencias, por los colaboradores o por cualquier medio o empresa periodística.

- Descubrimiento de la importancia que tiene el trabajo que realizan los paginadores, fotógrafos, diseñadores, etc.

- Reflexión acerca de la incidencia que tiene para conseguir una buena prensa la libertad de expresión y de las consecuencias que se infieren en caso contrario.

Las fuentes de información y los géneros periodísticos. Este estudio se hará desde la doble perspectiva de géneros informativos y géneros de opinión. Estos temas incluyen el análisis de la estructura de la noticia, así como el conocimiento de las características principales de los otros géneros.

- Coneixement de les diverses fonts d'informació (agències, corresponents, col·laboradors, compres a d'altres mitjans o empreses) com a generadores de material informatiu i investigació de les diferències existents entre les informacions trameses per les agències i les elaborades pels propis corresponents.

- Distinció entre els gèneres informatius (notícia, crònica, reportatge) i els d'opinió (editorials, articles, columnes, crítiques).

- Coneixement i pràctica de l'estructura de la notícia, insistint en la importància del *lead* o entradeta i els elements que la componen i en l'estructura d'interès creixent que presenta el cos de la notícia.

- Diferenciació entre la notícia breu i la crònica i observació que aquesta gaudeix d'una major llibertat informativa podent-s'hi barrejar la informació objectiva dels fets i altres valoracions personals que l'autor assumeix quan signa els treballs.

- Anàlisi de l'estructura, fons i forma del reportatge i constatació d'aquelles característiques que li són pròpies: necessitat d'un treball d'investigació periodística, d'una presa de dades, sovint, mitjançant entrevistes i testimoniatges directes, aparició de descripcions, diàlegs i judicis de valor personals.

- Coneixement de l'estructura de l'entrevista i el seu doble valor informatiu.

- Com a recolzament en els treballs d'investigació periodística (documentals, reportatges...)

- Com a gènere autònom. En aquest cas l'entrevista es centra en un personatge del qual s'obté informació sobre si mateix o sobre les seues opinions referent a algun tema d'actualitat o d'interès.

- Observació de diversos textos periodístics d'opinió (editorial, articles, crítiques...) i anàlisi de les diferències formals i de contingut que presenten. També és convenient la reflexió de com les «Cartes al director» sovint adquireixen la categoria d'opinions i argumentacions dels lectors.

Convé que els alumnes posen en pràctica totes les coses que aprengueren amb l'observació, reflexió i anàlisi dels diferents gèneres periodístics.

c) El Periòdic

La seua estructura, és a dir, les diferents seccions que el conformen, la singularitat de la portada.

- Apreciació de la complexa estructura periodística. Investigació en diferents periòdics i revistes de les seccions que apareixen (nacional, estrangera, local), així com amb una detallada observació i un anàlisi de les diferents seccions dedicades a la vida social, cultural, política, esportiva i d'aquelles altres que es refereixen a la crítica, als espectacles i a la publicitat o altres col·laboracions creatives. Cal també un estudi de les portades, que sàpiguen distingir la diferència formal entre la portada d'un diari informatiu i d'una revista d'actualitat i coneguen els elements que les constitueixen.

- La capçalera, lloc on figura el nom del periòdic o revista i una sèrie de dades que la identifiquen i actualitzen.

- La notícia de primera pàgina o notícia de major relleu. Sol estar situada en la part central o superior.

- El sumari o resum breu d'altres esdeveniments importants o de les seccions que apareixen a les pàgines interiors.

- Altres notícies. Se situen al voltant o sota la notícia principal.

- La publicitat. Si existeix se situa en la part inferior.

El seu funcionament o procés d'elaboració, des de les fonts d'informació fins a la seua distribució i venda.

- Investigació del procés o esquema de treball d'un periòdic.

- Recollida de notícies, dades, fotografies.

- Elaboració del periòdic. Presenta una doble projecció: redacció de textos, titulars, peus de fotos, selecció d'altres informacions, col·laboracions i elements gràfics i tallers, en els quals es realitza la compaginació, el disseny, la maquetació i impressió.

- Distribució. Un grup s'encarrega de donar-li difusió dins del centre i, fins i tot, fora d'aquest (APA, altres centres, etc.).

2. Disseny gràfic i autoedició

a) El llenguatge gràfic i periodístic

L'entorn gràfic: conceptes generals sobre el grafisme i el seu paper i importància en la vida actual, en els diferents àmbits o grups socials.

- La història de l'escriptura, la imatge, la tipografia i la impremta.

- La història i evolució de la premsa i publicacions, des del punt de vista de la maquetació i imatge.

El llenguatge periodístic, entès com la comunicació d'idees i

- Conocimiento de las diversas fuentes de información (agencias, correspondientes, colaboradores, compras a otros medios o empresas) como generadoras de material informativo e investigación de las diferencias existentes entre las informaciones remitidas por las agencias y las elaboradas por los propios correspondientes.

- Distinción entre los géneros informativos (noticia, crónica, reportaje) y los de opinión (editoriales, artículos, columnas, críticas).

- Conocimiento y práctica de la estructura de la noticia, haciendo hincapié en la importancia del *lead* o entradilla y los elementos que la componen y en la estructura de interés creciente que presenta el cuerpo de la noticia.

- Diferenciación entre la noticia breve y la crónica y observación de que ésta disfruta de una mayor libertad informativa, pudiéndose mezclar en ella la información objetiva de los hechos y otras valoraciones personales que el autor asume al firmar los trabajos.

- Análisis de la estructura, fondo y forma del reportaje y constatación de aquellas características que le son propias: necesidad de un trabajo de investigación periodística, de una toma de datos a través, muchas veces, de entrevistas y testimonios directos, aparición de descripciones, diálogos y juicios de valor personales.

- Conocimiento de la estructura de la entrevista y su doble valor informativo.

- Como apoyo en los trabajos de investigación periodística (documentales, reportajes...)

- Como género autónomo. En este caso la entrevista se centra en un personaje del que se recaba información sobre sí mismo o sobre sus opiniones acerca de algún tema de actualidad o interés.

- Observación de diversos textos periodísticos de opinión (editorial, artículos, críticas...) y análisis de las diferencias formales y de contenido que presentan. También es conveniente la reflexión de cómo las «Cartas al Director» en muchas ocasiones adquieren la categoría de opiniones y argumentaciones de los lectores.

Es conveniente que los alumnos pongan en práctica todo lo que aprendieron con la observación, reflexión y análisis de los diversos géneros periodísticos.

c) El periódico

Su estructura, es decir, las diversas secciones que lo conforman. La singularidad de la portada.

- Apreciación de la compleja estructura periodística. Investigación en diversos periódicos y revistas de las secciones que aparecen (nacional, extranjera, local), así como con una detallada observación y un análisis de las diversas secciones dedicadas a la vida social, cultural, política, deportiva y de aquellas otras que se refieren a la crítica, los espectáculos y la publicidad u otras colaboraciones creativas. Es necesario también un estudio de las portadas, que distingan la diferencia formal entre la portada de un diario informativo y de una revista de actualidad y conozcan los elementos que las constituyen.

- La cabecera, lugar en el que figura el nombre del periódico o revista y una serie de datos que lo identifican y actualizan.

- La noticia de primera página o noticia de mayor relieve. Suele ir ubicada en la parte central o superior.

- El sumario o resumen breve de otros acontecimientos importantes o de las secciones que aparecen en las páginas interiores.

- Otras noticias. Se sitúan alrededor o debajo de la noticia principal.

- La publicidad. Si la hay se ubica en la parte inferior.

Su funcionamiento o proceso de elaboración, desde las fuentes de información hasta su distribución y venta.

- Investigación del proceso o esquema de trabajo de un periódico.

- Recogida de noticias, datos, fotografías.

- Elaboración del periódico. Presenta una doble proyección: redacción de textos, titulares, pie de fotos, selección de otras informaciones, colaboraciones y elementos gráficos y talleres, en los que se realiza la compaginación, el diseño, la maquetación e impresión.

- Distribución. Un grupo se encarga de darle difusión dentro del centro e, incluso, fuera de él (APAS, otros centros, etc.).

2. Diseño gráfico y autoedición

a) El lenguaje gráfico y periodístico

El entorno gráfico: conceptos generales sobre el grafismo y su papel e importancia en la vida actual, en los distintos ámbitos o grupos sociales.

- La historia de la escritura, la imagen, la tipografía y la imprenta.

- La historia y evolución de la prensa y publicaciones, desde el punto de vista de la maquetación e imagen.

El lenguaje periodístico, entendido como la comunicación de

informacions mitjançant un conjunt de signes (textos, titulars, fotos, dibuixos i elements gràfics) i una certa presentació d'aquests. Concreció d'aquest llenguatge periodístic en diferents mitjans: diaris, revistes d'actualitat, revistes especialitzades.

- Observació de la importància i incidència del disseny gràfic en revistes, propaganda, anuncis publicitaris, etc. i reflexió sobre la diferent força comunicativa que exerceixen uns o altres dissenys.

- Coneixement de l'evolució del disseny al llarg de la història, segons els diferents mitjans tècnics, ideologies o modes.

- Valoració de la importància que té la jerarquització de l'espai informatiu, així com el valor significatiu dels signes gràfics i icones.

- Descobriment de la lectura de la imatge i introducció als seus principis generals.

- Constatació de com una notícia ocupa o no un espai important, segons siga la seua magnitud informativa o repercussió social; observació de la quantitat d'espai que se li atorga, la grandària dels titulars, la presència o absència d'elements gràfics i icones, el relleu de les notícies del context, constatant així el pes que la publicació atribueix a cada notícia.

- Verificació de les diferents maneres de com es rep una informació o anunci segons aquest pes que la publicació li atorga i obtenció de conclusions de cara a conèixer la línia d'una publicació, el seu interès a reforçar, ocultar o manipular un tema i la necessitat d'acostar-se sempre a tota publicació amb un esperit crític, que es reforça precisament amb el coneixement i pràctica de diferents modes de disseny gràfic.

b) El disseny editorial de premsa

Aquest ampli mòdul recorre els conceptes necessaris per a la comprensió i futura posada en pràctica del disseny i publicació de periòdics i revistes.

Tipografia: famílies, estils i tipus de lletres, tipometria (alçada o cos de les lletres o tipus), espaiat, alineament, sagnats i tabulacions, ús coherent de fonts, maneig de titulars.

El paper: classes, grandàries i formats de fulles i plects. Modes de plegament i confecció de quadernets.

Disseny gràfic: imatge, dibuix, fotografia. Tècniques i materials principals, tant en color com, especialment, en blanc i negre.

- Coneixement dels elements bàsics del disseny editorial, tant des d'informacions teòriques com per la pròpia experiència i observació de diferents publicacions i la utilització que fan de tots els elements gràfics.

- Observació, distinció i experimentació de diferents dissenys que continguin text i gràfics.

Composició: marges, espai en blanc, equilibri de la pàgina, relació text/imatge, compaginació i tot el que és relatiu a la lectura de la imatge.

Maquetació: disseny, imatge global i «caràcter» d'una publicació, així com de les seues diferents seccions.

- Constatació de les diferències formals entre periòdics i revistes i entre els diferents tipus d'aquestes, segons el seu contingut, periodicitat, difusió i públic al qual van dirigides i entre les diferents seccions d'una mateixa publicació, observant els elements gràfics generals.

- La plantilla o maqueta general del mitjà i el tractament gràfic bàsic.

- Els entrefilets, ombres, capçaleres i filets.

- L'ordre de les seccions.

- Les pàgines parells (esquerra) i imparells (dreta).

- La col·locació de la publicitat.

- Els suplementos o seccions tractades com a «periòdic dins del periòdic».

- Observació de la diferent concreció d'aquests elements generals en els diferents temes o seccions, per exemple:

- Primera plana i última en periòdics o portada i contraportada en revistes.

- L'editorial i els articles d'opinió.

- El sumari.

- El reportatge fotogràfic.

- L'entrevista. La il·lustració de la personalitat de l'entrevistat.

- La crònica esportiva.

- Les historietes, tires o còmic, els acudits, dibuixos o pòsters.

- Els anuncis per paraules, passatempes, etc. i cada apartat específic que se cita en altres llocs d'aquest document.

- Coneixement i pràctica de les diferents funcions i llocs de treball en la part gràfica de la publicació: El director d'art, maquetista,

ideas e informaciones por medio de un conjunto de signos (textos, titulares, fotos, dibujos y elementos gráficos) y una cierta presentación de los mismos. Concreción de ese lenguaje periodístico en distintos medios: diarios, revistas de actualidad, revistas especializadas.

- Observación de la importancia e incidencia del diseño gráfico en revistas, propaganda, anuncios publicitarios, etc. y reflexión sobre la diferente fuerza comunicativa que ejercen unos u otros diseños.

- Conocimiento de la evolución del diseño a lo largo de la historia, según los distintos medios técnicos, ideologías o modas.

- Valoración de la importancia que tiene la jerarquización del espacio informativo, así como el valor significativo de los signos gráficos e icónicos.

- Descubrimiento de la lectura de la imagen e introducción a sus principios generales.

- Constatación de cómo una noticia ocupa o no un espacio importante, según sea su magnitud informativa o repercusión social; observación de la cantidad de espacio que se le otorga, el tamaño de los titulares, la presencia o ausencia de elementos gráficos e icónicos, el relieve de las noticias del contexto, constatando así el peso que la publicación atribuye a cada noticia.

- Verificación de las distintas maneras en que se recibe una información o anuncio según ese peso que la publicación le otorga y obtención de conclusiones de cara a conocer la línea de una publicación, su interés en reforzar, ocultar o manipular un tema y a la necesidad de acercarse siempre a toda publicación con un espíritu crítico, que se refuerza precisamente con el conocimiento y práctica de distintos modos de diseño gráfico.

b) El diseño editorial de prensa

Este amplio módulo recorre los conceptos necesarios para la comprensión y futura puesta en práctica del diseño y publicación de periódicos y revistas.

Tipografía: familias, estilos y tipos de letras, tipometría (altura o cuerpo de las letras o tipos), espaciado, alineamiento, sangrados y tabulaciones, uso coherente de fuentes, manejo de titulares.

El papel: clases, tamaños y formatos de hojas y pliegos. Modos de plegado y confección de cuadernillos.

Diseño gráfico: imagen, dibujo, fotografía. Técnicas y materiales principales, tanto en color como, especialmente, en blanco y negro.

- Conocimiento de los elementos básicos del diseño editorial, tanto desde informaciones teóricas como por la propia experiencia y observación de distintas publicaciones y el empleo que hacen de todos los elementos gráficos.

- Observación, distinción y experimentación de diferentes diseños que contengan texto y gráficos.

Composición: márgenes, espacio en blanco, equilibrio de la página, relación texto/imagen, compaginación y todo lo relativo a la lectura de la imagen.

Maquetación: diseño, imagen global y «carácter» de una publicación, así como de sus distintas secciones.

- Constatación de las diferencias formales entre periódicos y revistas y entre los distintos tipos de éstas, según su contenido, periodicidad, difusión y público al que van dirigidas y entre las distintas secciones de una misma publicación, observando los elementos gráficos generales.

- La plantilla o maqueta general del medio y el tratamiento gráfico básico.

- Los recuadros, sombras, cabeceras y filetes.

- El orden de las secciones.

- Las páginas pares (izquierda) e impares (derecha).

- La colocación de la publicidad.

- Los suplementos o secciones tratadas como «periódico dentro del periódico».

- Observación de la distinta concreción de esos elementos generales en los distintos temas o secciones, por ejemplo:

- Primera plana y última en periódicos o portada y contraportada en revistas.

- El editorial y los artículos de opinión.

- El sumario.

- El reportaje fotográfico.

- La entrevista. La ilustración de la personalidad del entrevistado.

- La crónica deportiva.

- Las historietas, tiras o cómic, los chistes, dibujos o pósters.

- Los anuncios por palabras, pasatiempos, etc. y cada apartado específico que se cita en otros lugares de este documento.

- Conocimiento y práctica de las diferentes funciones y puestos de trabajo en la parte gráfica de la publicación: El director de arte,

compaginador, il·lustrador, fotògraf, impressor... i la vocació, les tasques i les dificultats de cadascun d'ells.

c) Autoedició

En aquest apartat es tractaran els conceptes i tècniques tradicionals i modernes d'edició i es practicarà amb aquestes.

Elements tradicionals de disseny gràfic: material de dibuix, regles, lletres transferibles, la màquina d'escriure, tires de text, comptafils, tipòmetre, la taula de muntatge, maquetació i compaginació manual, plegament i muntatge de quadernets.

- Coneixement dels mitjans tradicionals de treball per dissenyar i muntar un periòdic i adquisició d'una base pràctica i manual que il·lustre i aprofundisca els conceptes apresos.

Autoedició: concepte modern de l'edició assistida per ordinador. Tipus d'ordinadors personals, impressores i escàners i tipus de programes necessaris.

- Descobrimet que es pot escriure, dibuixar, dissenyar, maquetar, compondre i imprimir des d'un ordinador personal i que els moderns programes d'autoedició permeten veure en la pantalla el resultat final tal i com s'obté en el paper, amb totes les possibilitats d'assaig, experimentació, rapidesa i estalvi que això proporciona.

- Maneig, si les possibilitats del centre ho permeten, d'ordinadors i impressores, introducció al món de la informàtica i l'edició per ordinador i coneixement i utilització de diferents programes informàtics.

- Processadors de textos, per escriure, corregir, modificar, retallar i enganxar, arxivar, etc. tot tipus de textos, amb diccionaris ortogràfics i de sinònims i antònims en diferents llengües i tots els avantatges de rapidesa, netedat, comoditat i economia que s'hi obté.

- Programes de dibuix i retolació tipogràfica, que poden ésser de dos tipus: de mapes de punts o vectorials.

- Programes senzills de composició i edició per realitzar titulars, dibuixos i elements gràfics.

- Programes d'autoedició de nivell professional per maquetar, compaginar, etc. que reuneixen materials procedents d'altres programes (textos, titulars, dibuixos, fotos) per dissenyar a la pantalla la pàgina completa.

- Programes bàsics per al maneig i control d'ordinadors, impressores i altres programes, com els sistemes operatius, interfícies d'usuari i diverses utilitats.

- Programes avançats de fonts (famílies de lletres), digitalització d'imatges (per al escàner) o reconeixement òptic de caràcters (OCR, per introduir textos escrits a l'ordinador sense haver de copiar-los).

Producció, reproducció i distribució: càlcul de costos, adequació a pressupostos, fonts de finançament, modes i tècniques d'imprimir i els seus costos, repartiment o venda, subscripcions i distribució.

Realització de dissenys i infòrames de diferents tipus per expressar idees, articles, notícies o reportatges, així com plantilles i exercicis preparatoris per als treballs pràctics del bloc III.

3. Procés d'elaboració periodística.

a) El periòdic mural

Més que el típic mural confeccionat amb cartolina l'objectiu principal del qual és el tractament d'un tema, es proposa l'elaboració d'un periòdic, format per diversos fulls, i que anomenem mural perquè es fixarà, en el tauler d'anuncis de l'aula, ben visible, per tal que pugui ésser llegit i consultat.

La confecció del periòdic mural suposa un apropament al món periodístic amb uns objectius senzills i elementals.

Confecció de la portada. Es valorarà l'expressivitat dels elements no lingüístics.

Redacció de notícies breus extretes de les informacions d'altres mitjans de comunicació i de la premsa diària.

Estructura del periòdic. Es realitzarà una senzilla divisió per seccions.

Aprenentatge dels rudiments del disseny. Pràctiques en les diferents seccions i pàgines, amb major èmfasi en la soltesa i experimentació creativa que en la perfecció de l'acabat tècnic final.

b) La revista de premsa

Aquest bloc persegueix la confecció d'una revista, però una particularitat l'identifica: no és una revista original pel que fa al seu contingut, que serà cercat i extret d'altres revistes o periòdics, però sí ho serà pel que fa al disseny. És, sobre tot, una pràctica de paginació, maquetació i disseny. Les tasques es dirigeixen a dos camps: la reco-

maquetista, compaginador, il·lustrador, fotògraf, impresor... y la vocación, las tareas y las dificultades de cada uno de ellos.

c) Autoedición

En este apartado se tratarán los conceptos y técnicas tradicionales y modernas de edición y se practicarán con las mismas.

Elementos tradicionales de diseño gráfico: material de dibujo, reglas, letras transferibles, la máquina de escribir, tiras de texto, cuentahilos, tipómetro, la mesa de montaje, maquetación y compaginación manual, plegado y montaje de cuadernillos.

- Conocimiento de los medios tradicionales de trabajo para diseñar y montar un periódico y adquisición de una base práctica y manual que ilustre y profundice los conceptos aprendidos.

Autoedición: concepto moderno de la edición asistida por ordenador. Tipos de ordenadores personales, impresoras y escáneres y tipos de programas necesarios.

- Descubrimiento de que se puede escribir, dibujar, diseñar, maquetar, componer e imprimir desde un ordenador personal y que los modernos programas de autoedición permiten ver en la pantalla el resultado final tal y como se obtendrá en el papel, con todas las posibilidades de ensayo, experimentación, rapidez y ahorro que ello proporciona.

- Manejo, si las posibilidades del centro lo permiten, de ordenadores e impresoras, introducción al mundo de la informática y la edición por ordenador y conocimiento y empleo de distintos programas informáticos.

- Procesadores de textos, para escribir, corregir, modificar, recortar y pegar, archivar, etc. todo tipo de textos, con diccionarios ortográficos y de sinónimos y antónimos en distintas lenguas y todas las ventajas de rapidez, limpieza, comodidad y economía que se obtienen con ellos.

- Programas de dibujo y rotulación tipográfica, que pueden ser de dos tipos: de mapas de puntos o vectoriales.

- Programas sencillos de composición y edición para realizar titulares, dibujos y elementos gráficos.

- Programas de autoedición de nivel profesional para maquetar, compaginar, etc. que reúnen materiales procedentes de otros programas (textos, titulares, dibujos, fotos) para diseñar en la pantalla la página completa.

- Programas básicos para el manejo y control de ordenadores, impresoras y otros programas, como los sistemas operativos, interfaces de usuario y diversas utilidades.

- Programas avanzados de fuentes (familias de letras), digitalización de imágenes (para el escáner) o reconocimiento óptico de caracteres (OCR, para introducir textos escritos al ordenador sin tener que copiarlos).

Producción, reproducción y distribución: cálculo de costes, adecuación a presupuestos, fuentes de financiación, modos y técnicas de imprimir y sus costes, reparto o venta, suscripciones y distribución.

Realización de diseños e infogramas de distintos tipos para expresar ideas, artículos, noticias o reportajes, así como plantillas y ejercicios preparatorios para los trabajos prácticos del bloque III.

3. Proceso de elaboración periodística

a) El periódico mural

Más que el típico mural confeccionado en cartulina cuyo objetivo principal es el tratamiento de un tema, se propone la elaboración de un periódico, formado por varias hojas, y que llamamos mural porque se fijará, en el tablero de anuncios del aula, bien visible, para que pueda ser leído y consultado.

La confección del periódico mural supone un acercamiento al mundo periodístico con unos objetivos sencillos y elementales.

Confección de la portada. Se valorará la expresividad de los elementos no lingüísticos.

Redacción de noticias breves extraídas de las informaciones de otros medios de comunicación y de la prensa diaria.

Estructura del periódico. Se realizará una sencilla división por secciones.

Aprendizaje de los rudimentos del diseño. Prácticas en las distintas secciones y páginas, poniendo mayor énfasis en la soltura y experimentación creativa que en la perfección del acabado técnico final.

b) La revista de prensa

Este bloque persigue la confección de una revista, pero una particularidad lo identifica: no es una revista original en cuanto a su contenido, que será buscado y extraído de otras revistas o periódicos, pero sí lo será en cuanto al diseño. Es, sobre todo, una práctica de paginación, maquetación y diseño. Las tareas se dirigen a dos cam-

lida de textos i material gràfic i la disposició i estructuració d'aquest material.

- Estructura de la revista.
- Distribució del treball periodístic.
- Reconeixement dels gèneres.
- Llenguatge periodístic.
- La maquetació i muntatge.
- El disseny de la portada i contraportada.
- La impressió i edició.

c) La revista escolar

El tercer mòdul és el més complex i interessant, ja que requereix posar en pràctica tots els coneixements periodístics dels alumnes, tant conceptuals, procedimentals com actitudinals. El seu contingut consisteix en l'elaboració d'una Revista Escolar ben organitzada i planificada. Aquesta revista, realitzada per les alumnes i els alumnes del grup-classe, ha d'ésser absolutament original, tant en el contingut com en la forma. Els propis alumnes seran ara redactors, corresponents, fotògrafs, dibuixants, dissenyadors, editors, etc.

En la redacció i selecció de materials s'aplicaran totes les coses apreses anteriorment, tenint cura dels aspectes importants tals com:

- ús adequat de la llengua i correcció ortogràfica i d'estil.
- Fidelitat a les fonts i transparència informativa.
- Amenitat, interès i concreció dels textos.
- Oportunitat i encant de titulars i textos seleccionats.

En el disseny de la revista s'aplicaran els coneixements adquirits i experimentats anteriorment, amb atenció especial als aspectes següents:

- Que s'adapte a l'orientació i estil general decidit per a la mateixa i al públic al qual va dirigida.
- Que es tinga la màxima cura en el bon gust dels dissenys i la qualitat de l'acabat, és a dir, l'obra ben feta.
- Que hi haja una coherència gràfica en tota la publicació, tot i que no tan rígida com en un diari o revista comercial, ja que com la periodicitat no és tan freqüent i té un contingut molt variat convé deixar un marge ampli a l'experimentació.

És important també que l'edició siga acurada i del major nivell possible de qualitat, segons les possibilitats materials, intentant accedir a qualitat de fotocòpia o impremta. En aquest sentit es comenten les possibilitats d'impressió en les orientacions metodològiques.

El contingut de la revista pot ésser molt variat, com ho són la vida d'un centre escolar i els interessos i expectatives dels alumnes i de les alumnes. Com a exemple senyalem ací algunes seccions i el seu possible contingut.

- Informació i notícies, contestant les clàssiques preguntes què, qui, com, on, quan, per què.
- Relatius al centre i la vida escolar, com cròniques d'actes realitzats i anunci de venidors.
- De caràcter local, comarcal o general, que afecten a la Comunitat escolar.
- Creació.
- Narracions, contes.
- Poesies.
- Dibuixos, historietes, fotos.
- Reportatges i articles sobre temes d'interès.
- Del centre escolar.
- Referents a l'educació.
- Històrics, científics, tècnics i de qualsevol tema que pugui treballar-se des d'altres assignatures, orientats pels professors corresponents; es produeix així una verdadera connexió i intercanvi amb altres matèries. Pot tractar-se de temes dels currículums corresponents o paral·lels a aquests, que es treballen a classe o com a complement a aquesta i dels quals els millors se seleccionaran per a la seua publicació. El camp és molt ampli. Pot publicar-se fins i tot treballs en llengües que s'estudien, com anglès i francès.

- Etnogràfics i de cultura popular: tradicions, costums, festes, oficis tradicionals...

- Generals, del món actual que afecten els joves, a la seua educació o a la seua formació integral com a persones.
- Entrevistes, dins o fora del centre.
- Temes relatius als mitjans de comunicació i a la vida i disseny de la pròpia revista escolar i de tota la matèria optativa.
- Opinió.
- Editorials.

pos: la recogida de textos y material gráfico y la disposición y estructuración de este material.

- Estructura de la revista.
- Distribución del trabajo periodístico.
- Reconocimiento de los géneros.
- Lenguaje periodístico.
- Maquetación y montaje.
- Diseño de la portada y de la contraportada.
- Impresión y edición.

c) La revista escolar

El tercer módulo es el más complejo e interesante, ya que requiere poner en práctica todos los conocimientos periodísticos de los alumnos, tanto conceptuales, procedimentales como de actitudes. Su contenido consiste en la elaboración de una Revista Escolar bien organizada y planificada. Esta revista, realizada por las alumnas y los alumnos del grupo-clase, ha de ser absolutamente original, tanto en el contenido como en la forma. Los propios alumnos serán ahora redactores, correspondientes, fotógrafos, dibujantes, diseñadores, editores, etc.

En la redacción y selección de materiales se aplicará todo lo aprendido al respecto anteriormente, cuidando los aspectos importantes tales como:

- Uso adecuado de la lengua y corrección ortográfica y de estilo.
- Fidelidad a las fuentes y transparencia informativa.
- Amenidad, interès y concreción de los textos.
- Oportunidad y gancho de titulares y textos entresacados.

En el diseño de la revista se aplicarán los conocimientos adquiridos y experimentados anteriormente, con atención especial a los siguientes aspectos:

- Que se adapte a la orientación y estilo general decidido para la misma y al público al que va dirigida.
- Que se cuide al máximo el buen gusto de los diseños y la calidad del acabado, es decir, la obra bien hecha.
- Que haya una coherencia gráfica en toda la publicación, aunque no tan rígida como en un diario o revista comercial, dado que al no ser la periodicidad tan frecuente y tener un contenido muy variado conviene dejar un margen amplio a la experimentación.

Es importante también que la edición sea cuidada y del mayor nivel posible de calidad, según las posibilidades materiales, intentando acceder a calidad de fotocopia o imprenta. En este sentido se comentan las posibilidades de impresión en las orientaciones metodológicas.

El contenido de la revista puede ser muy variado, como lo son la vida de un centro escolar y los intereses y expectativas de los alumnos y de las alumnas. Como ejemplo señalamos aquí algunas secciones y su posible contenido.

- Información y noticias, contestando a las clásicas preguntas de qué, quién, cómo, dónde, cuándo, por qué.
- Relativas al centro y la vida escolar, como crónicas de actos realizados y anuncio de venideros.
- De carácter local, comarcal o general, que afecten a la Comunidad escolar.
- Creación.
- Narraciones, cuentos.
- Poesías.
- Dibujos, historietas, fotos.
- Reportajes y artículos sobre temas de interés.
- Del centro escolar.
- Referentes a la educación.
- Históricos, científicos, técnicos y de cualquier tema que pueda trabajarse desde otras asignaturas, orientados por los profesores correspondientes; se produce así una verdadera conexión e intercambio con otras materias. Puede tratarse de temas de los currículos correspondientes o paralelos a ellos, que se trabajen en clase o como complemento a la misma y de los que los mejores se seleccionarán para su publicación. El campo es amplísimo. Pueden publicarse incluso trabajos en lenguas que se estudien, como inglés y francés.

- Etnográficos y de cultura popular: tradiciones, costumbres, fiestas, oficios tradicionales...

- Generales, del mundo actual que afecten a los jóvenes, a su educación o a su formación integral como personas.
- Entrevistas, dentro o fuera del centro.
- Temes relatius a los medios de comunicación y a la vida y diseño de la propia revista escolar y de toda la materia optativa.
- Opinió.
- Editorials.

- Cartes al director.
- Crítiques, suggeriments, opinions, sempre des d'una perspectiva positiva i no destructiva o maldient.
- Tribuna oberta per a alumnes, professors i pares.
- Enquestes i treballs d'investigació, com sondejos d'opinió o d'actituds.
- Esports, cròniques i classificacions de les competicions en les quals participe el centre.
- Crítica literària, de música i espectacles.
- Entreteniment.
- Curiositats.
- Passatemps.
- Problemes lògics.
- Humor.
- Butllofes o disbarats recollits en treballs, exercicis, controls, exàmens, etc.

En general, totes les qüestions que afecten els estudiants, per la seua condició, per la seua edat o el seu medi social, tenen cabuda, convenientment tractades, en el periòdic escolar, que tindrà diferent caràcter i personalitat segons el professor, els alumnes participants i l'ambient del centre. En qualsevol cas, són recomanables alguns aspectes generals com el foment de la utilització del valencià, l'ús adequat de les llengües, tant valencià com castellà i la presència de temes d'especial interès formatiu i educatiu, tals com l'educació per a la salut, la defensa del medi ambient, la igualtat de les persones i tot allò que contribueix a la solidaritat, la pau i l'amor entre les persones i els pobles.

Viatge a altres cultures

Introducció

Els canvis històrics recents comporten transformacions socials i culturals de gran transcendència que afecten els sistemes educatius. En el terreny econòmic s'observa una tendència cap a la conversió del món en una entitat única. El procés d'unificació europea, la lliure circulació de treballadors, els problemes derivats de la immigració, els conflictes interestatals i els conflictes en el si dels estats són alguns dels temes més importants en la nostra societat actual. D'altra banda, el desenvolupament científic-tècnic i els nous mitjans de comunicació contribueixen a difondre els nous modes culturals. Avançar el futur i fer front als problemes derivats d'una societat pluriètnica i pluricultural, es constitueix, doncs, en un dels principals objectius de l'educació.

L'actual sistema educatiu té com a finalitat proporcionar un ensenyament i facilitar un aprenentatge que servisca per al desenvolupament i autonomia de l'alumnat que s'ha d'integrar en una societat més complexa. Així s'intenta contribuir a reduir la bretxa que existeix entre la cultura extraescolar que envolta els alumnes i el currículum, entre allò que viuen fora de l'escola i allò que s'hi imparteix. Malgrat la dificultat dels sistemes educatius per tal de recollir tots els aspectes i dimensions de la cultura de la societat on sorgeix el sistema escolar, la preocupació per arribar a una millor comprensió entre els diferents grups humans condueix a un plantejament l'objectiu fonamental del qual és preparar l'alumnat per a un futur proper on haurà de conviure amb representants de diferents cultures.

Els sistemes educatius han d'afavorir la igualtat d'oportunitats i dotar l'alumnat d'instruments que els permeten comprendre millor el món que els envolta. En la cultura de les aules ha d'aparèixer la cultura popular, les subcultures dels joves, les aportacions de les dones a la societat, les formes de vida rurals i de pobles desfavorits, la solució als problemes de la fam, de la desocupació o dels maltractaments, del racisme o la xenofòbia, o les conseqüències del consumisme.

Un dels aspectes més importants de les societats presents i sobre tot de les societats del futur més pròxim és la multiculturalitat. El coneixement del fet multicultural té com una de les seues pretensions el fet d'abordar els punts comuns i els de fricció entre cultures i subcultures i evitar conflictes les conseqüències dels quals no són desitjables. Els contactes reals entre cultures contribueixen eficaçment a l'obertura i democratització de les maneres de pensar.

D'altra banda, l'escola fa de mediatrice en el procés d'individuallització i sociabilització que es concreta en l'adquisició d'unes capacitats per viure i entendre el món especificades en els objectius dels sistemes educatius. Partint de l'experiència de l'alumnat, el pro-

- Cartas al director.
- Críticas, sugerencias, opiniones, siempre desde una perspectiva positiva y no destructiva o malediciente.
- Tribuna abierta para alumnos, profesores y padres.
- Encuestas y trabajos de investigación, como sondeos de opinión o de actitudes.
- Deportes, crónicas y clasificaciones de las competiciones en las que participe el centro.
- Crítica literaria, de música y espectáculos.
- Entretenimiento.
- Curiosidades.
- Pasatiempos.
- Problemas lógicos.
- Humor.
- Gazapos o disparates recogidos en trabajos, ejercicios, controles, exámenes, etc.

En general, todas las cuestiones que afectan a los estudiantes, por su condición, por su edad o su medio social, tienen cabida, convenientemente tratadas, en el periódico escolar, que tendrá distinto carácter y personalidad según el profesor, los alumnos participantes y el ambiente del centro. En cualquier caso, son recomendables algunos aspectos generales como el fomento del empleo del valenciano, el uso adecuado de la lenguas, tanto valenciano como castellano y la presencia de temas de especial interés formativo y educativo, tales como la educación para la salud, la defensa del medio ambiente, la igualdad de las personas y todo lo que contribuya a la solidaridad, la paz y el amor entre las gentes y los pueblos.

Viaje a otras culturas

Introducción

Los cambios históricos recientes comportan transformaciones sociales y culturales de gran trascendencia que afectan a los sistemas educativos. En el terreno económico se observa una tendencia hacia la conversión del mundo en una entidad única. El proceso de unificación europea, la libre circulación de trabajadores, los problemas derivados de la inmigración, los conflictos interestatales y los conflictos en el seno de los estados son algunos de los temas más importantes en nuestra sociedad actual. Por otra parte, el desarrollo científico-técnico y los nuevos medios de comunicación contribuyen a difundir los nuevos modos culturales. Avanzar el futuro y hacer frente a los problemas derivados de una sociedad pluriétnica y pluricultural, se constituye, pues, en uno de los principales objetivos de la educación.

El actual sistema educativo tiene como finalidad el proporcionar una enseñanza y facilitar un aprendizaje que sirva para el desarrollo y autonomía del alumnado que ha de integrarse en una sociedad más compleja. Así se intenta contribuir a reducir la brecha entre la cultura extraescolar que rodea a los alumnos y el currículo, entre lo que viven fuera de la escuela y lo que se imparte en la misma. Pese a la dificultad de los sistemas educativos para recoger todos los aspectos y dimensiones de la cultura de la sociedad en la que surge el sistema escolar, la preocupación por llegar a una mejor comprensión entre los diferentes grupos humanos conduce a un planteamiento cuyo objetivo fundamental es preparar al alumnado para un futuro próximo donde tendrá que convivir con representantes de diferentes culturas.

Los sistemas educativos deben favorecer la igualdad de oportunidades y dotar al alumnado de instrumentos que le permitan comprender mejor el mundo que les rodea. En la cultura de las aulas debe aparecer la cultura popular, las subculturas de los jóvenes, las aportaciones de las mujeres a la sociedad, las formas de vida rurales y de pueblos desfavorecidos, la solución a los problemas del hambre, del desempleo o de los malos tratos, del racismo o la xenofobia, o las consecuencias del consumismo.

Uno de los aspectos más importantes de las sociedades presentes y sobre todo de las sociedades del futuro más próximo es la multiculturalidad. El conocimiento del hecho multicultural tiene como una de sus pretensiones el abordar los puntos comunes y los de fricción entre culturas y subculturas y evitar conflictos cuyas consecuencias no son deseables. Los contactos reales entre culturas contribuyen eficazmente a la apertura y democratización de las formas de pensar.

Por otra parte, la escuela hace de mediatrice en el proceso de individualización y socialización que se concreta en la adquisición de unas capacidades para vivir y entender el mundo, especificadas en los objetivos de los sistemas educativos. Partiendo de la experiencia del

cessos d'aprenentatge han de contribuir a l'elaboració de coneixements i significats. L'educació i el saber són els llocs comuns i els instruments privilegiats d'accés al món i a la universitat des de la singularitat d'una cultura, d'una societat i d'una època particular. És important en la nostra època que l'escola, on es transmeten els continguts, el saber i les actituds per tal de transformar el món, prenga consciència del seu paper i permeta que els futurs ciutadans d'un mateix planeta exercisquen una responsabilitat col·lectiva per preservar un món més just.

Els coneixements es construeixen partint de les coses experiencials, actiu i pràctic i a través d'un procés dialògic que permeta a l'alumnat un major coneixement dels problemes que una societat multicultural comporta, tractant de trobar els punts d'enteniment que eviten l'enfrontament i la xenofòbia. La internacionalització de les formes de vida no comporta necessàriament una comprensió entre els membres de societats i cultures diferents. La incomprensió està també present entre membres o grups d'una mateixa societat. La investigació educativa descobreix a més una àmplia gamma de diferències que es concreten en una planificació molt diversa dels sistemes educatius nacionals. Els plantejaments del Consell d'Europa sobre multiculturalisme s'originen com a conseqüència d'aquesta realitat i té com a objectiu afavorir la unitat europea i la integració en la Comunitat dels immigrants.

El multiculturalisme és una riquesa sempre i quan s'aconsegueixca una interpretació de totes aquestes cultures sense comprometre l'especificitat de cadascuna d'aquestes. D'aquesta manera les coses pluriculturals, és a dir, la juxtaposició o organització de grups culturals diferents, només es pot convertir en intercultural si les relacions d'aquests grups no són antagoniques ni conflictives, ni suposen la dominació d'un grup sobre altre, com així ho recomana el Consell d'Europa: «el pluralisme cultural no es converteix en una situació d'interculturalisme més que si els intercanvis són igualitaris». D'acord amb açò la presència de diverses cultures nacionals o ètniques en un mateix territori exigeix organitzar la seua convivència de tal manera que s'afavorisquen processos d'intercanvi, interacció, cooperació i enriquiment mutu a tots els nivells.

L'educació ha de participar d'aquesta perspectiva configurant-se com un espai que propicie l'encontre i l'enriquiment entre diferents models culturals, desenvolupant una pedagogia intercultural que partisca d'una idea bàsica: el dret a la diferència. En aquest aspecte el Consell d'Europa senyala: «...una pedagogia intercultural no és ni la juxtaposició d'assignatures culturals, ni l'amalgama d'aquestes. L'objectiu que es persegueix no és una hibridació intel·lectual dels alumnes i de les alumnes mitjançant una manipulació pedagògica, sinó el seu enriquiment i la seua comprensió mutua a través d'aprenentatges basats sobre els fons cultural de cadascú (...) per tal que es respecte la cultura de cadascú, es valore a ull dels altres, i que la pràctica pedagògica es recolze sobre una pràctica cultural, en lloc de negar-la».

La realització de viatges i encontres multiculturals és un mitjà d'afavorir una educació intercultural que permeti una interacció entre les diferents cultures, que no són construccions estàtiques, estan vives i a més són complexes. Posar-les en contacte i afavorir la interacció permet l'enriquiment de la pròpia cultura.

El repte intercultural exigeix la renúncia a l'etnocentrisme i una nova concepció de l'educació i de la comunicació que tinga en compte les diferents reaccions front els problemes comuns i la forma de transmetre els missatges de manera que siguin entesos. L'obertura cap a l'exterior i la comprensió intercultural exigeix d'una pedagogia específica, que parteix del principi que representa que *aprendre és aprendre a aprendre*.

Aquesta matèria utilitza preferentment els coneixements de les ciències socials, i de les llengües, disciplines aquestes que contribueixen en major manera a aconseguir els objectius perseguits. Malgrat això, pot recórrer a altres àrees del coneixement ja que presenta un caràcter globalitzador que possibilita la multidisciplinarietat i una metodologia favorable a l'elaboració de projectes.

Des d'aquesta perspectiva es propicien aprenentatges funcionals que siguin útils als alumnes i a les alumnes en la seua vida quotidiana i que els permeti entendre millor el món que els ha tocat viure. Aquest caràcter de funcionalitat és un dels aspectes més rellevants i, en aquest sentit, els continguts actitudinals i procedimentals seran objecte d'un extens tractament. Tenint en compte la importància que se li atribueix a l'exteriorització del contrast cultural en aquesta matèria, es desenvoluparà una metodologia en la qual es donen interaccions variades adequades a aquest objectiu.

alumnado, los procesos de aprendizaje deben contribuir a la elaboración de conocimientos y significados. La educación y el saber son los lugares comunes y los instrumentos privilegiados de acceso al mundo y a la universalidad desde la singularidad de una cultura, de una sociedad y de una época particular. Es importante en nuestra época que la escuela, en la que se transmiten los contenidos, el saber y las actitudes para transformar el mundo, tome conciencia de su papel y permita que los futuros ciudadanos de un mismo planeta ejerzan una responsabilidad colectiva para preservar un mundo más justo.

Los conocimientos se construirán, partiendo de la experiencia, activo y práctico y a través de un proceso dialógico que permita al alumnado un mayor conocimiento de los problemas que una sociedad multicultural comporta, tratando de encontrar los puntos de entendimiento que eviten el enfrentamiento y la xenofobia. La internacionalización de las formas de vida no comporta necesariamente una comprensión entre los miembros de sociedades y culturas diferentes. La incomprensión está también presente entre miembros o grupos de una misma sociedad. La investigación educativa descubre además una amplia gama de diferencias que se concretan en una planificación muy diversa de los sistemas educativos nacionales. Los planteamientos del Consejo de Europa sobre multiculturalismo se originan como consecuencia de esta realidad y tienen como objetivo favorecer la unidad europea y la integración en la Comunidad de los inmigrantes.

El multiculturalismo es una riqueza siempre y cuando se consiga una interpenetración de todas las culturas sin comprometer la especificidad de cada una de ellas. De este modo lo pluricultural, esto es, la juxtaposición u organización de grupos culturales diferentes, sólo puede convertirse en intercultural si las relaciones de estos grupos no son antagonicas ni conflictivas, ni supone la dominación de un grupo sobre otro, como así lo recomienda el Consejo de Europa: «el pluralismo cultural no se convierte en una situación de interculturalismo más que si los intercambios son igualitarios». De acuerdo con ello la presencia de diversas culturas nacionales o étnicas en un mismo territorio exige organizar su convivencia de tal manera que se favorezcan procesos de intercambio, interacción, cooperación y enriquecimiento mutuo a todos los niveles.

La educación debe participar de esta perspectiva configurándose como un espacio que propicie el encuentro y el enriquecimiento entre diversos modelos culturales, desarrollando una pedagogía intercultural que parta de una idea básica: el derecho a la diferencia. En este aspecto el Consejo de Europa señala: «...una pedagogía intercultural no es ni la juxtaposición de asignaturas culturales, ni la amalgama de las mismas. El objetivo que se persigue no es una hibridación intelectual de los alumnos y las alumnas mediante una manipulación pedagógica, sino su enriquecimiento y su comprensión mutuos a través de aprendizajes basados sobre el fondo cultural de cada uno (...) a fin de que se respete la cultura de cada cual, se valore a los ojos de los demás, y de que la práctica pedagógica se apoye sobre una práctica cultural, en vez de negarla».

La realización de viajes y encuentros multiculturales es un medio de favorecer una educación intercultural que permita una interacción entre las diferentes culturas, que no son construcciones estáticas, están vivas y además son complejas. Ponerlas en contacto y favorecer la interacción permite el enriquecimiento de la propia cultura.

El reto intercultural exige la renuncia al etnocentrismo y una nueva concepción de la educación y de la comunicación que tenga en cuenta las diferentes reacciones frente a los problemas comunes y la forma de transmitir los mensajes de forma que sean entendidos. La apertura hacia el exterior y la comprensión intercultural exige de una pedagogía específica, que parte del principio que supone que *aprender es aprender a aprender*.

Esta materia utiliza preferentemente contenidos de las ciencias sociales, y de las lenguas, disciplinas estas que contribuyen en mayor medida a conseguir los objetivos perseguidos. No obstante, puede recurrir a los de otras áreas del conocimiento puesto que presenta un carácter globalizador que posibilita la multidisciplinariedad y una metodología favorable a la elaboración de proyectos.

Desde esta perspectiva se propician aprendizajes funcionales que sean útiles a los alumnos y alumnas en su vida cotidiana y que les permitan entender mejor el mundo que les ha tocado vivir. Este carácter de funcionalidad es uno de los aspectos más relevantes y, en este sentido, los contenidos de actitudes y procedimentales serán objeto de un extenso tratamiento. Teniendo en cuenta la importancia que se le atribuye a la exteriorización del contraste cultural en esta materia, se desarrollará una metodología en la que se den interacciones variadas adecuadas a este objetivo.

Aquest caràcter funcional i globalitzador pretén a més respondre la situació que planteja l'escolarització progressiva d'una població heterogènia que obliga a adaptar el currículum als interessos dels diferents grups socials. La diversitat de partida de tot un conjunt molt diferenciat d'alumnes front a les exigències escolars, el desigual capital cultural d'origen familiar i social en general que porten els alumnes i les alumnes a l'escolarització, les desiguals expectatives i interessos de pares i mares i de l'alumnat front a l'escolaritat, repercuteix en el desigual èxit escolar dels alumnes i de les alumnes procedents de diferents grups socials o culturals.

Una transformació cap a la multiculturalitat ha d'abordar el problema de la diversitat de cultures de procedència dels alumnes i de les alumnes en el sistema escolar. De vegades, la pertinença a un grup cultural està carregada de valoracions que són vehicle de desigualtat, qüestió que necessàriament s'ha d'abordar perquè siga possible que tots s'apropien del currículum comú. Mitigant les desigualtats es facilita l'accés a una cultura bàsica comuna i a la igualtat d'oportunitats.

La visió multicultural enllaça amb la pretensió d'una educació per a la democràcia i la tolerància, en un món que per influència dels mitjans de comunicació té més que mai la consciència de ser plural, on els individus, per exigències de l'economia, la política, la ciència, la solidaritat i el manteniment de la pau ha de relacionar-se amb pobles de tradicions culturals molt diferents. Per tant els continguts han d'estar orientats a aconseguir aquestes finalitats.

Objectius

L'ensenyament i l'aprenentatge d'aquesta matèria optativa tindrà com a objectiu desenvolupar en les alumnes i els alumnes les capacitats següents:

1. Valorar els elements comuns en lloc d'evidenciar allò que separa les cultures i desenvolupar l'empatia amb altres éssers humans, acostumant-se a la diversitat, les similituds, les diferències i les interdependències, i abordar el canvi cap a actituds no racistes ni xenòfobes.
2. Conèixer les raons dels conflictes entre els éssers humans en el cercle de relacions personals i ampliar la visió al marc de les relacions dins de nacions o en el context internacional, i desenvolupar la sensibilitat per tal d'evitar prejudicis i discriminacions, i per tal d'afavorir la solidaritat i l'assentament dels drets humans.
3. Realitzar una reflexió intercultural a partir del coneixement d'altres cultures, no sols de les seues llengües, sinó també dels seus costums i idees, mitjançant l'estudi d'un tema d'aproximació cultural, on es manifesten els diferents punts de vista i les reflexions dels participants en l'encontre.
4. Interioritzar actituds tolerants, obertes i flexibles dins d'un món pluricultural.
5. Comprendre la interdependència entre diferents ambients, economies i cultures, valorant el significat dels èxits d'individus i de grups diferents.
6. Usar i adquirir estratègies d'expressió i de comunicació diverses, habilitats pràctiques, coneixements, destreses i actituds apropiades per desenvolupar-se en una societat pluralista.
7. Desenvolupar capacitats d'imaginació, d'investigació i de racionalització, construint hipòtesis, síntesis, informes, per conèixer i prendre consciència del medi cultural, social i ambiental.
8. Desenvolupar la pròpia identitat sense pretendre imposar les pròpies creences, a través del contacte amb altres cultures, implicant-se en el respecte cap a altres manifestacions, costums i idees i cap a les minories.
9. Motivar-se cap a l'aprenentatge d'altres llengües parlades en el nostre país i a Europa, dotant-se d'un instrument de comunicació en un futur pròxim.
10. Integrar-se i participar en els diferents estaments del centre; establir col·laboracions amb altres centres, nacionals i estrangers.

Blocs de continguts

S'inclouen els continguts conceptuals, actitudinals i procedimentals necessaris perquè l'alumnat siga capaç de dur a terme un projecte d'aproximació cultural.

El primer bloc proposa una mostra de temes apropiats per a la reflexió intercultural que impliquen matèries com l'antropologia cultural, la sociologia, la geografia, la història, la filosofia i l'ètica, la literatura, la història de l'art, etc. Els continguts que s'enumeren en l'esmentat bloc no esgoten els múltiples temes susceptibles de mostrar el contrast entre cultures; sols tenen un paper orientatiu i, per tant,

Este caràcter funcional i globalitzador pretende además responder a la situación que plantea la escolarización progresiva de una población heterogénea que obliga a adaptar el currículo a los intereses de los diferentes grupos sociales. La diversidad de partida de todo un conjunto muy diferenciado de alumnos y alumnas ante las exigencias escolares, el desigual capital cultural de origen familiar y social en general que llevan los alumnos y alumnas a la escolarización, las desiguales expectativas e intereses de padres y madres y del alumnado ante la escolaridad, repercute en el desigual éxito escolar de alumnos y alumnas procedentes de diferentes grupos sociales o culturales.

Una transformación hacia la multiculturalidad debe abordar el problema de la diversidad de culturas de procedencia de los alumnos y alumnas en el sistema escolar. A veces, la pertenencia a un grupo cultural está cargada de valoraciones que son vehículo de desigualdad, cuestión que necesariamente ha de abordarse para que sea posible que todos se apropien del currículo común. Mitigando las desigualdades se facilita el acceso a una cultura básica común y a la igualdad de oportunidades.

La visión multicultural enlaza con la pretensión de una educación para la democracia y la tolerancia, en un mundo que por influencia de los medios de comunicación tiene más que nunca la conciencia de ser plural, donde los individuos, por exigencias de la economía, la política, la ciencia, la solidaridad y el mantenimiento de la paz tiene que relacionarse con pueblos de tradiciones culturales muy distintas. Por tanto los contenidos deben estar orientados a conseguir estos fines.

Objetivos

La enseñanza y el aprendizaje de esta materia optativa tendrá como objetivo desarrollar en los alumnos y en las alumnas las siguientes capacidades:

1. Valorar los elementos comunes en lugar de evidenciar aquello que separa las culturas y desarrollar la empatía con otros seres humanos, acostumbrándose a la diversidad, las similitudes, las diferencias y las interdependencias, y abordar el cambio hacia actitudes no racistas ni xenófobas.
2. Conocer las razones de los conflictos entre seres humanos en el círculo de relaciones personales y ampliar la visión al marco de las relaciones dentro de naciones o en el contexto internacional, y desarrollar la sensibilidad para evitar prejuicios y discriminaciones y para favorecer la solidaridad y el asentamiento de los derechos humanos.
3. Realizar una reflexión intercultural a partir del conocimiento de otras culturas, no sólo de sus lenguas, sino también de sus costumbres e ideas a través del estudio de un tema de aproximación cultural, donde se manifiestan los distintos puntos de vista y las reflexiones de los participantes en el encuentro.
4. Interiorizar actitudes tolerantes, abiertas y flexibles dentro de un mundo pluricultural.
5. Comprender la interdependencia entre distintos ambientes, economías y culturas, valorando el significado de los logros de individuos y de grupos distintos.
6. Usar y adquirir estrategias de expresión y de comunicación diversas, habilidades prácticas, conocimientos, destrezas y actitudes apropiadas para desenvolverse en una sociedad pluralista.
7. Desarrollar capacidades de imaginación, de investigación y de racionalización, construyendo hipótesis, síntesis, informes, para conocer y tomar conciencia del medio cultural, social y ambiental.
8. Desarrollar la propia identidad sin pretender imponer las propias creencias, a través del contacto con otras culturas, implicándose en el respeto hacia otras manifestaciones, costumbres e ideas y hacia las minorías.
9. Motivarse hacia el aprendizaje de otras lenguas habladas en nuestro país y en Europa, dotándose de un instrumento de comunicación en un futuro próximo.
10. Integrarse y participar en los diversos estamentos del centro; establecer colaboraciones con otros centros, nacionales y extranjeros.

Bloques de contenidos

Se incluyen los contenidos conceptuales, de actitudes y procedimentales necesarios para que el alumnado sea capaz de llevar a cabo un proyecto de aproximación cultural.

El primer bloque propone una muestra de temas apropiados para la reflexión intercultural que implican materias como la antropología cultural, la sociología, la geografía, la historia, la filosofía y la ética, la literatura, la historia del arte, etc. Los contenidos que se enumeran en dicho bloque no agotan los múltiples temas susceptibles de mostrar el contraste entre culturas; sólo tienen un papel orientador y, por

es poden introduir altres i, alhora, poden interrelacionar-se segons les necessitats i interessos de cada grup. També podrien plantejar-se projectes que escullen com a tema central algun que tingués relació amb àrees del coneixement, en principi no tan condicionades per allò estrictament cultural, com podrien ser les Ciències de la natura, per esmentar un exemple. La resta del blocs s'inclouen, sobretot, continguts procedimentals que descriuen els processos que s'han de dur a terme i les habilitats i actituds que s'han de desenvolupar per part de l'alumnat al llarg del projecte d'investigació i contrast cultural.

1. Temes d'aproximació cultural

El plantejament de temes genèrics al grup-classe pot constituir-se com a element motivador i de descobriment d'interessos, i a partir d'aquests temes és fa possible el plantejament de projectes d'estudis diferenciats per grups menuts, de manera que els grups minoritaris puguin referir el treball al seu propi fet cultural. La posada en comú dels esmentats treballs pot servir d'escenari de contrastació entre situacions culturals diverses i diferents perspectives d'anàlisi d'aquests. D'aquesta manera qüestions com la *literatura*, el *folklore*, la *cuina*, els *modos de relació familiar, social i productiva*, els *valors religiosos i morals*, els *estereotips socials*, els *tòpics culturals*, etc., poden ser incorporats al programa instructiu sense perdre aquesta orientació intercultural.

Tots aquests temes han de ser plantejats sempre des de l'entorn més pròxim i conegut, prenent com a punt de referència constant l'experiència i les idees reals de l'alumnat, per poder construir conceptes més amplis i enriquir la pròpia experiència. El tractament de temes d'actualitat ha de donar lloc a la discussió formativa i, d'aquesta, poden derivar-se importants efectes de cara a la configuració d'una mentalitat flexible i oberta a l'interculturalisme.

Des de l'Antropologia cultural

- Recerca de les invariants culturals referides a:

- L'estructura social o els sistema social.

- El sistema econòmic.

- El sistema de comunicació.

- Els sistemes de racionalitat, explicacions diferents de causa-efecte, científiques, religioses, poètiques, etc.

- El sistema tecnològic.

- El sistema moral.

- El sistema de creences.

- El sistema estètic.

- El sistema de maduració: iniciació, separació adults-xiquets.

- Coneixement de les estructures de sociabilització:

- La família nuclear, extensa, monoparental.

- Els grups de socialització (l'escola, els grups de joves, associacions, tercera edat, etc.).

- Instruments socialitzadors:

- Formes i usos alimentaris.

- Diversió: jocs, expressions festives, etc.

- Creences: formes de religiositat, ritus, celebracions, etc.

- Treball: professions i tècniques, utilitats i serveis, etc.

- L'habitatge, l'urbanisme.

- Respecte cap a altres formes de vida diferents i superació de l'etnocentrisme.

Des de la Sociologia

- L'estructura social: canvi i permanència.

- Els diferents grups socials: aspiracions, comportament, etc.

- Els joves i les seues formes d'agrupar-se.

- Els problemes de les minories.

Des de la Geografia Física i la Geografia Humana i Econòmica.

- La localització, el relleu, el clima, etc.

- Els indicadors socio-econòmics:

- Natalitat, mortalitat, creixement vegetatiu, mortalitat infantil.

- El producte nacional brut, la renda per càpita.

- Metges per habitant.

- La producció industrial, etc.

- Els grans sistemes econòmics.

- El «desenvolupament» i el «subdesenvolupament», etc.

Des de la Història i l'Art.

- Evolució i canvi històric.

- Els conflictes socials: solucions històriques.

- Les causes de les guerres.

- Les minories en la història.

- La vida quotidiana.

tanto, se puede introducir otros y, a su vez, interrelacionarse según las necesidades e intereses de cada grupo. También podrían plantearse proyectos que elijan como tema central alguno que tuviera relación con áreas del conocimiento, en principio no tan condicionadas por lo estrictamente cultural, como podrían ser las Ciencias de la Naturaleza, por citar un ejemplo. El resto de los bloques incluyen, sobre todo, contenidos procedimentales que describen los procesos que se han de llevar a cabo y las habilidades y actitudes que se deben desarrollar por parte del alumnado a lo largo del proyecto de investigación y contraste cultural.

1. Temas de aproximación cultural

El planteamiento de temas genéricos al grupo-clase puede constituirse como elemento motivador y de descubrimiento de intereses, y a partir de esos temas es posible plantearse proyectos de estudios diferenciados en pequeño grupos, de manera que los grupos minoritarios puedan referir el trabajo a su propio hecho cultural. La puesta en común de dichos trabajos puede servir de escenario de contraste entre situaciones culturales diversas y diferentes perspectivas de análisis de los mismos. De esta forma cuestiones como la *literatura*, el *folklore*, la *cocina*, los *modos de relación familiar, social y productiva*, los *valores religiosos y morales*, los *estereotipos sociales*, los *tópicos culturales*, etc., pueden ser incorporados al programa instructivo sin perder esa orientación intercultural.

Los temas deben ser planteados siempre desde el entorno más próximo y conocido, tomando como punto de referencia constante la experiencia y las ideas reales del alumnado, para poder construir conceptos más amplios y enriquecer la propia experiencia. El tratamiento de temas de actualidad ha de dar lugar a la discusión formativa y, de ella, pueden derivarse importantes efectos de cara a la configuración de una mentalidad flexible y abierta al interculturalismo.

Desde la Antropología cultural.

- Búsqueda de las invariantes culturales referidas a:

- La estructura social o sistema social.

- El sistema económico.

- El sistema de comunicación.

- Los sistemas de racionalidad, explicaciones diferentes de causa-efecto, científicas, religiosas, poéticas, etc.

- El sistema tecnológico.

- El sistema moral.

- El sistema de creencias.

- El sistema estético.

- El sistema de maduración: iniciación, separación adultos-niños.

- Conocimiento de las estructuras de socialización:

- La familia nuclear, extensa, monoparental.

- Los grupos de socialización (la escuela, los grupos de jóvenes, asociaciones, tercera edad, etc.).

- Instrumentos socializadores:

- Formas y usos alimentarios.

- Diversión: juegos, expresiones festivas, etc.

- Creencias: formas de religiosidad, ritos, celebraciones, etc.

- Trabajo: profesiones y técnicas, utilidades y servicios, etc.

- La vivienda, el urbanismo.

- Respeto hacia otras formas de vida diferentes y superación del etnocentrismo.

Desde la Sociología.

- La estructura social: cambio y permanencia.

- Los diferentes grupos sociales: aspiraciones, comportamiento, etc.

- Los jóvenes y sus formas de agruparse.

- Los problemas de las minorías.

Desde la Geografía Física y la Geografía Humana y económica.

- La localización, el relieve, el clima, etc.

- Los indicadores socioeconómicos:

- Natalidad, mortalidad, crecimiento vegetativo, mortalidad infantil.

- El Producto Nacional Bruto, la renta per capita.

- Médicos por habitante.

- La producción industrial, etc.

- Los grandes sistemas económicos

- El «desarrollo» y el «subdesarrollo», etc.

Desde la Historia y el Arte.

- Evolución y cambio histórico.

- Los conflictos sociales: soluciones históricas.

- Las causas de las guerras.

- Las minorías en la historia.

- La vida cotidiana

- Les Institucions supranacionals: Comunitat Europea, Organització de Nacions Unides, etc.
- Corrents artístiques.
- Diferències entre artesanía i Art, etc.
- Des de la Filosofia i l'Ètica.
- Els Drets Humans.
- Els Drets de la Dona.
- Els Drets del Xiquet.
- Els Drets de les Minories.
- La democràcia i les constitucions.
- Els respecte i la tolerància cap a altres grups humans i cap a les minories.
- Llibertat i pluralisme cultural, etc.
- Des de la Literatura.
- El «viatge» com a tema literari.
- Les llegendes.
- Els contes com a expressió popular.
- La realització d'un Diari de viatge.
- Corrents literàries.
- Espanya vista pels viatgers romàntics.
- Tradicions orals, etc.

2. Formes col·lectives de comunicació: debats, taules rodones, xerrades, coneixement i ús de tècniques de negociació

La negociació forma, cada vegada més, part de la societat actual. Es negocia en la família, en l'escola, en el món laboral, en els Parlaments, etc. Per tant, el coneixement i l'ús de les tècniques de la negociació, dota el nostre alumnat de destreses molt útils per a les seues relacions amb els altres i per a totes aquelles empreses que requereixen de la cooperació d'un equip. En el cas d'un projecte que incloga, a més, el viatge d'intercanvi cultural amb un altre país, l'alumnat, una vegada negociat el caràcter del projecte amb el seu grup, haurà de defensar les seues posicions front als interessos del grup estranger. Aquestes negociacions suposen, a petita escala, una reproducció de les negociacions que es realitzen en altres àmbits comunitaris, i inclouen el fet d'arribar a un acord compartit.

Formes col·lectives de comunicació.

- Debats des d'una òptica cultural.
- Pluja d'idees i elecció d'un tema.
- Definició de les funcions del moderador i la seua elecció.
- Ús de la paraula i formes de participació: Exposició en un termini de temps concertat dels arguments de cada representant.
- Síntesi de les conclusions.
- Realització de taules rodones.
- Elecció del tema.
- Organització d'aquesta.
- Presència d'especialistes.
- Síntesi de les conclusions.
- Xerrades.
- Temes espontanis.
- Tractament de temes documentats.
- Expressió d'opinions i tolerància davant les diferències.
- Jocs de simulació.
- La simulació de situacions humanes conflictives.
- Definició de la relació simulada: ¿quins són?, ¿on estan?

- Creació d'una petita trama argumental en base a un tema donat.

- Estudi i anàlisi de problemes per mitjà del joc de rol.
- Adquisició i ús de tècniques de negociació.
- Les reunions i la presa de decisions.
- L'Assemblea: El paper del moderador: torn de paraula (obert i tancat); la votació. El paper del secretari: anotació dels acords; confecció de comunicats.
- Desenvolupament de les fases.
- Recopilació dels interessos individuals. Invenció i valoració d'idees pròpies i procedents de fonts d'informació diverses.

- Anàlisi i discussió de les propostes. Presa de notes i elaboració de resums. Valoració de les idees col·lectives.
- Defensa raonada de les diferents posicions. Exposició d'un tema. Argumentació d'una idea. Valoració de la crítica constructiva.

- Assumpció dels resultats de la negociació.
- Negociació dins del grup-classe i negociació amb altre grup-classe a nivell nacional o internacional. La presentació d'informes.

- Las Instituciones supranacionales: Comunidad Europea, Organización de Naciones Unidas, etc.

- Corrientes artísticas.
- Diferencias entre artesanía y Arte, etc.
- Desde la Filosofía y la Ética.
- Los Derechos Humanos.
- Los Derechos de la Mujer.
- Los Derechos del Niño.
- Los Derechos de las Minorías.
- La democracia y las constituciones.
- El respeto y la tolerancia hacia otros grupos humanos y hacia las minorías.
- Libertad y pluralismo cultural, etc.
- Desde la Literatura.
- El «viaje» como tema literario.
- Las leyendas.
- Los cuentos como expresión popular.
- La realización de un Diario de viaje.
- Corrientes literarias.
- España vista por los viajeros románticos.
- Tradiciones orales, etc.

2. Formas colectivas de comunicación: debates, mesas redondas charlas, conocimiento y uso de técnicas de negociación

La negociación forma, cada vez más, parte de la sociedad actual. Se negocia en la familia, en la escuela, en el mundo laboral, en los Parlamentos, etc. Por tanto, el conocimiento y el uso de las técnicas de la negociación, dota a nuestro alumnado de destrezas muy útiles para sus relaciones con los demás y para todas aquellas empresas que requieran de la cooperación de un equipo. En el caso de un proyecto que incluya, además, el viaje de intercambio cultural con otro país, el alumnado, una vez negociado el carácter del proyecto con su grupo, tendrá que defender sus posiciones frente a los intereses del grupo extranjero. Estas negociaciones suponen, a pequeña escala, una reproducción de las negociaciones que se realizan en otros ámbitos comunitarios, e incluyen el llegar a un acuerdo compartido.

Formas colectivas de comunicación.

- Debates desde una óptica cultural.
- Lluvia de ideas y elección de un tema.
- Definición de las funciones del moderador y su elección.
- Uso de la palabra y formas de participación: Exposición en un plazo de tiempo concertado de los argumentos de cada representante.
- Síntesis de las conclusiones.
- Realización de mesas redondas.
- Elección del tema.
- Organización de la misma.
- Presencia de especialistas.
- Síntesis de las conclusiones.
- Charlas.
- Planteamiento de temas espontáneos.
- Tratamiento de temas documentados.
- Expresión de opiniones y tolerancia ante las diferencias.
- Juegos de simulación.
- La simulación de situaciones humanas conflictivas.
- Definición de la relación simulada: ¿Quiénes son?, ¿dónde están?

- Creación de una pequeña trama argumental en base a un tema dado.

- Estudio y análisis de problemas por medio del juego de rol.
- Adquisición y uso de técnicas de negociación.
- Las reuniones y la toma de decisiones.
- La Asamblea. El papel del moderador: Turno de palabra: Abierto y cerrado, la votación. El papel del secretario: Anotación de los acuerdos, confección de comunicados.
- Desarrollo de las fases.
- Recopilación de los intereses individuales. Invención y valoración de ideas propias y procedentes de fuentes de información diversas.

- Análisis y discusión de las propuestas. Toma de notas y elaboración de resúmenes. Valoración de las ideas colectivas.
- Defensa razonada de las diferentes posiciones. Exposición de un tema. Argumentación de una idea. Valoración de la crítica constructiva.

- Asunción de los resultados de la negociación.
- Negociación dentro del grupo-clase y negociación con otro grupo-clase a nivel nacional o internacional. La presentación de informes.

3. Coneixement i utilització del llenguatge àudio-visual. °s de formes de transmissió de missatges.

En el terreny dels llenguatges àudio-visuals s'obri un camp de possibilitats de comunicació innovadora en l'àmbit de la comunicació inter musical o àudio-visual contínuuix un instrument que potencia la creativitat de l'alumnat i li permet transmetre missatges que després poden ser analitzats i contrastats. L'adquisició de les destreses necessàries facilita la presentació per primera vegada i l'establiment de la comunicació amb el «destinatari exterior». Els diferents recursos expressius i llenguatges s'utilitzen com a vehicles de l'expressió i de la creativitat.

Pel que fa als nous recursos telemàtics, és important que l'alumne coneiga el funcionament dels nous mitjans de transmissió de missatges que faciliten l'enviament de documents a llarga distància i de manera ràpida.

Coneixement i utilització del llenguatge àudio-visual.

Realització i anàlisi d'un vídeo.

Enregistrament de missatges.

Us de recursos telemàtics i utilització de diferents mitjans en la comunicació amb altres grups o escoles.

4. Realització d'un projecte d'intercanvi intercultural.

L'intercanvi cultural s'entén com a un projecte elaborat per l'alumnat i professorat dins de l'escola, o entre les escoles, per propiciar l'apropament i el coneixement mutu entre cultures diferents. Amb això es promou directament la resolució de conflictes entre cultures, s'exercita la comprensió i l'obertura cap a persones i col·lectius de diferent sexe, raça, religió o formes de pensar i obrar. El projecte introdueix l'alumnat en el treball en grup, l'indueix a negociar, debatre, planificar el treball, adquirir nous coneixements i organitzar col·lectivament el temps. Les característiques de l'encontre multicultural dependran dels resultats del debat, l'elecció de temes, la negociació, i els pressupostos i subvencions obtingudes.

Generalment l'intercanvi internacional és aquell que més atractiu resulta per als joves. Aquesta experiència de llarg abast, ha d'estar precedida durant el curs per un procés d'aprenentatge i de maduresa del grup que prepare l'alumnat no només per entendre la diversitat cultural, sinó per resoldre situacions organitzatives molt diverses. En aquest tipus de projectes s'implica tota la comunitat escolar: pares i mares, alumnes, professors i professores, Consell Escolar, Junta Directiva, etc. La interdisciplinarietat de les activitats, per una banda, i les implicacions organitzatives que suposen, contribueixen a fer extensiva l'experiència a tot el centre.

És possible, i de vegades més adequat, plantejar-se intercanvis en un entorn més pròxim entre comunitats culturals diferents, fins i tot residents en la mateixa localitat, que puguin oferir gran interès educatiu i que comporten estratègies organitzatives poc complexes.

Fases i àmbits en la realització d'un projecte d'intercanvi intercultural.

Entre ambdós centres.

- Presentació del projecte als consells escolars d'ambdós centres. Aceptació d'aquest.

- Presentació respectiva de l'alumnat mitjançant fitxes, collage, vídeo, etc.

- Elecció d'un tema comú.

- Fixació d'un calendari: encontre de joves, programació d'activitats (conferències, debats, exposicions...).

- Explotació cultural de l'intercanvi.

El procés d'ensenyament i aprenentatge.

- Negociació i elecció d'un tema d'investigació.

- Activitats prèvies per evidenciar el multiculturalisme en l'aula.

- Establiment d'objectius i metodologia de treball.

- Organització en grups de treball. Repartiment de funcions.

- Elaboració de criteris d'avaluació del projecte en procés.

- Anàlisi de l'entorn, producció i intercanvi de materials al voltant del tema d'estudi.

- Elaboració dels resultats de la investigació i expressió creativa d'aquests emprant diferents mitjans i llenguatges: teatre, vídeo, dibuixos, collage, textos, etc.

- Plantejament d'hipòtesis que expliquen les diferències culturals: històriques, ideològiques, etc.

3. Conocimiento y utilización del lenguaje audiovisual. Uso de formas de transmisión de mensajes.

En el terreno del lenguaje audiovisual se abre un campo de posibilidades de comunicación innovadora en el ámbito de la comunicación intercultural. El recurso al lenguaje plástico y visual, musical o audiovisual constituye un instrumento que potencia la creatividad del alumnado y le permite transmitir mensajes que luego pueden ser analizados y contrastados. La adquisición de las destrezas necesarias facilita la presentación por primera vez y el establecimiento de la comunicación con el «destinatario exterior». Los diferentes recursos expresivos y lenguajes se utilizan como vehículos de la expresión y de la creatividad.

Respecto a los nuevos recursos telemáticos, es importante que el alumnado conozca el funcionamiento de los nuevos medios de transmisión de mensajes que facilitan el envío de documentos a larga distancia y de forma rápida.

Conocimiento y utilización del lenguaje audiovisual.

Realización y análisis de un vídeo.

Grabación de mensajes.

Uso de recursos telemáticos y utilización de diferentes medios en la comunicación con otros grupos o escuelas.

4. Realización de un proyecto de intercambio intercultural

El intercambio cultural se entiende como un proyecto elaborado por alumnado y profesorado dentro de la escuela, o entre las escuelas, para propiciar el acercamiento y el conocimiento mutuo entre culturas diferentes. Con ello se promueve directamente la resolución de conflictos entre culturas, se ejercita la comprensión y la apertura hacia personas y colectivos de diferente sexo, raza, religión o formas de pensar y obrar. El proyecto introduce al alumnado en el trabajo en grupo, le induce a negociar, debatir, planificar el trabajo, adquirir nuevos conocimientos y organizar colectivamente el tiempo. Las características del encuentro multicultural dependerán de los resultados del debate, la elección de los temas, la negociación, y los presupuestos y subvenciones obtenidos.

Generalmente el intercambio internacional presenta un gran atractivo para los jóvenes. Esta experiencia de largo alcance, ha de estar precedida durante el curso por un proceso de aprendizaje y de maduración del grupo que prepare al alumnado no sólo para entender la diversidad cultural, sino para resolver situaciones organizativas muy diversas. En este tipo de proyectos se implica a toda la comunidad escolar: padres y madres, alumnos y alumnas, profesores y profesoras, Consejo Escolar, Junta directiva, etc. La interdisciplinariedad de las actividades, por un lado, y las implicaciones organizativas que suponen, contribuyen a hacer extensiva la experiencia a todo el centro.

Es posible y, a veces, más adecuado plantearse intercambios en un entorno más próximo entre comunidades culturales diferentes, incluso residentes en la misma localidad que pueden ofrecer gran interès educativo y que comportan estrategias organizativas poco complejas.

Fases y ámbitos en la realización de un proyecto de intercambio intercultural.

Entre ambos centros.

- Presentación del proyecto a los consejos escolares de ambos centros. Aceptación del mismo.

- Presentación respectiva del alumnado por medio de fichas, collage, vídeo, etc.

- Elección de un tema común.

- Fijación de un calendario: encuentro de jóvenes, programación de actividades (conferencias, debates, exposiciones...).

- Explotación cultural del intercambio.

El Proceso de enseñanza y aprendizaje.

- Negociación y elección de un tema de investigación.

- Actividades previas para evidenciar el multiculturalismo en el aula.

- Establecimiento de objetivos y metodología de trabajo.

- Organización en grupos de trabajo. Reparto de funciones.

- Elaboración de criterios de evaluación del proyecto en proceso.

- Análisis del entorno, producción e intercambio de materiales en torno al tema de estudio.

- Elaboración de los resultados de la investigación y expresión creativa de los mismos usando diferentes medios y lenguajes: teatro, vídeo, dibujos, collage, textos, etc.

- Planteamiento de hipótesis que expliquen las diferencias culturales: históricas, ideológicas, etc.

- Posada en comú dels diferents treballs en els encontres.
- Activitats durant l'intercanvi: debats, conferències, visites i itineraris, enquestes, reportatges, mostra de cinema, teatre, vídeo...
- Difusió cultural de l'intercanvi: realització d'una exposició, mostra dels materials resultants de l'encontre: maquetes, dibuixos, textos, fotografies, etc.

Elaboració de pressupostos.

- Recopilació d'informació sobre subvencions: consulta de butlletins, visites a les oficines públiques, organitzacions culturals, etc.

- Pressupostos de viatges.

- Coneixement i ús del llenguatge tècnic.

- Gestions en centres de l'Administració, agències de viatges, etc.

- Organització del viatge.

Informes finals.

- Famílies participants en l'acollida als membres del grup d'altre país.

- Juntres directives i Consells escolars dels centres participants.

- Alumnat i professorat participant.

CONSELLERIA DE TREBALL I AFERS SOCIALS

1620 *ORDRE de 16 de juny de 1995, de la Conselleria de Treball i Afers Socials, per la qual s'estableixen les bases reguladores per a la concessió de compensacions econòmiques als àrbitres designats, d'acord amb el que disposa l'article 76 de l'Estatut dels Treballadors i el 28 de la Llei 9/1987, de 12 de juny, en l'àmbit de la Comunitat Valenciana. [95/5213]*

L'article 76 de la Llei 8/1980, de l'Estatut dels Treballadors, redactat conformement amb la Llei 11/1984, de 14 de maig, estableix que les impugnacions en matèria d'eleccions a òrgans de representació dels treballadors en les empreses es tramitaran d'acord amb un procediment arbitral. Per altra part, l'article 28 de la Llei 9/1987, d'òrgans de representació i determinació de les condicions de treball i participació del personal al servei de les administracions públiques, redactat conformement amb la Llei 18/1994, de 30 de juny, estableix, així mateix, un procediment d'impugnació arbitral en matèria electoral.

La transcendència que les normes esmentades atribueixen a l'arbitratge, desjudicialitzant i sotmetent al control arbitral, els processos electorals, la funció d'utilitat pública i d'interés social que els àrbitres desenvolupen, la imparcialitat que ha de presidir les seues actuacions i la configuració de l'arbitratge electoral com a tràmit previ a la via judicial, aconsellen la compensació econòmica d'aquests, cosa que constitueix l'objecte d'aquesta Ordre.

En conseqüència, i atés que l'Estatut d'Autonomia de la Comunitat Valenciana, aprovat per la Llei Orgànica 5/1982, d'1 de juliol, estableix en el seu article 33.1 que escau a la Generalitat Valenciana l'execució de la legislació de l'estat en matèria laboral, i el que disposen els reials decrets 4.105 i 4.106/1982, de 29 de desembre, sobre transferències de funcions i serveis, en matèria de treball i de mediació, arbitratge i conciliació, respectivament

ORDENE

Article primer

L'objecte de la subvenció a què es refereix aquesta ordre és la compensació econòmica als àrbitres designats conformement amb el que disposen els articles 76 de l'Estatut dels Treballadors i 28 de la Llei 9/1987, de 12 de juny, per les seues

- Puesta en común de los diferentes trabajos en los encuentros.
- Actividades durante el intercambio: debates, conferencias, visitas e itinerarios, encuestas, reportajes, muestra de cine, teatro, vídeo...
- Difusión cultural del intercambio: realización de una exposición, muestra de los materiales resultantes del encuentro: maquetas, dibujos, textos, fotografías, etc.

Elaboración de presupuestos.

- Recopilación de información sobre subvenciones: consulta de boletines, visitas a las oficinas públicas, organizaciones culturales etc.

- Presupuestos de viajes.

- Conocimiento y uso del lenguaje técnico.

- Gestiones en centros de la Administración, agencias de viajes etc.

- Organización del viaje.

Informes finales.

- Familias participantes en la acogida a los miembros del grupo de otro país.

- Juntas directivas y Consejos escolares de los centros participantes.

- Alumnado y profesorado participante.

CONSELLERIA DE TRABAJO Y ASUNTOS SOCIALES

1620 *ORDEN de 16 de junio de 1995 de la Conselleria de Trabajo y Asuntos Sociales por la que se establecen las bases reguladoras para la concesión de compensaciones económicas a los Árbitros designados, conforme a lo dispuesto en el artículo 76 del Estatuto de los Trabajadores y 28 de la Ley 9/1987, de 12 de junio, en el ámbito de la Comunidad Valenciana. [95/5213]*

El artículo 76 del Real Decreto Legislativo 1/1995, de 24 de marzo, por el que se aprueba el texto refundido de la Ley del Estatuto de los Trabajadores, establece que las impugnaciones en materia de elecciones a órganos de representación de los trabajadores en las empresas se tramitarán conforme a un procedimiento arbitral. Por otra parte, el artículo 28 de la Ley 9/1987, de Organos de Representación y determinación de las condiciones de trabajo y participación del personal al servicio de las Administraciones Públicas, redactado conforme a la Ley 18/1994, de 30 de junio, establece, asimismo, un procedimiento de impugnación arbitral en materia electoral.

La transcendencia que las normas citadas atribuyen al arbitraje, desjudicializando y sometiendo al control arbitral, los procesos electorales, la función de utilidad pública e interés social que los árbitros desarrollan, la imparcialidad que debe presidir sus actuaciones y la configuración del arbitraje electoral como trámite previo a la vía judicial, aconsejan la compensación económica de los mismos, lo que constituye el objeto de la presente Orden.

En consecuencia, y habida cuenta de que el Estatuto de Autonomía de la Comunidad Valenciana, aprobado por la Ley Orgánica 5/1982, de 1 de julio, establece en su artículo 33.1 que corresponde a la Generalidad Valenciana la ejecución de la legislación del Estado en materia laboral, y lo dispuesto en los Reales Decretos 4105 y 4106/1982, de 29 de diciembre sobre transferencias de funciones y servicios, en materia de trabajo y de mediación, arbitraje y conciliación, respectivamente.

DISPONGO

Artículo primero

El objeto de la subvención a que se refiere la presente Orden es la compensación económica a los árbitros designados conforme a lo dispuesto en los artículos 76 del Estatuto de los Trabajadores y 28 de la Ley 9/1987, de 12 de junio, por sus